

τεύχος 4^ο
Απρίλιος 2022

Τετράδια

Διεθνούς Δικαίου

και Διεθνούς Πολιτικής

Τετράδια Διεθνούς Δικαίου
και Διεθνούς Πολιτικής

Cahiers de Droit International
et de Politique Internationale

Τεύχος 4^ο - Απρίλιος 2022

130+
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1891

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Περιεχόμενα

Η Ταυτότητα της Έκδοσης	<u>11</u>
I. Επέκεινα των τύπων	
Πολεμικές ανοσίες; <i>Γιάννης Πανούσης</i>	<u>15</u>
II. Σχολιασμοί/Επισημάνσεις	
1. Εμείς οι Πανεπιστημιακοί - Εμείς οι Διπλωμάτες <i>Αλέξανδρος Π. Μαλλιάς</i>	<u>19</u>
2. Justice as a Key Element of the Rule of Law: The Contribution of the Council of Europe <i>Stephanos Stavros</i>	<u>24</u>
3. Επιστρέφει το «πνεύμα του λευκού τίγρη» με οδηγό το «πνεύμα της Σαγκάης» (;) <i>Παναγιώτα Παπαρούνα</i>	<u>29</u>
4. Η ένταξη της Συρίας στον νέο Δρόμο του Μεταξιού: Μία καινούργια απόληξη του κινεζικού εγχειρήματος με εν δυνάμει ευρύτατες γεωοικονομικές συνέπειες για την Ανατολική Μεσόγειο <i>Αλέξης Λεκάκης Κερκυραίος</i>	<u>46</u>

III. Φάκελος: Πτυχές της ρωσο-ουκρανικής σύρραξης

1. ΕΜ-ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΙΡΗΝΙΣΤΕΣ;
Γιάννης Πανούσης ..... [61](#)
2. Κυριαρχία, κράτος και αυτοκρατορία στον 21^ο αιώνα
Κώστας Χ. Χρυσόγονος ..... [66](#)
3. Ουκρανία. Μύθοι και πραγματικότητα
Βασίλειος Παπαδόπουλος ..... [85](#)
4. Το νομικό πλαίσιο του περιβαλλοντικού, κλιματικού και ενεργειακού αποτυπώματος του πολέμου στην Ουκρανία
Γιώργος Κρεμλής ..... [90](#)
5. Ζητήματα Δικαίου της Ουδετερότητας στην ένοπλη σύρραξη στην Ουκρανία
Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος ..... [95](#)
6. Ο Πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία: Η θρησκευτική διάσταση
Μια απάντηση και ένα σχόλιο
Δρ. Κώστας Μυγδάλης ..... [107](#)

**IV. Χρονικό Διεθνών Γεγονότων και Καταστάσεων
Επισημάνσεις από το περισκόπιο
Ιανουάριος - Απρίλιος 2022**

1. Διεθνείς Οργανισμοί..... [113](#)
  - **Ηνωμένα Έθνη**..... [113](#)
    - Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ/ΗΕ)..... [113](#)
    - Γενική Συνέλευση (ΓΣ/ΗΕ)..... [121](#)
    - Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΣΔΤΑ)..... [123](#)
    - Γενικός Γραμματέας (ΓΓ/ΗΕ)..... [125](#)
    - Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού (ICRC) ..... [126](#)
    - Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣοΕ) ..... [127](#)
    - Επιτροπή Υπουργών (ΕΥ/ΣοΕ)..... [127](#)
    - Κοινοβουλευτική Συνέλευση (ΚΣ/ΣοΕ)..... [132](#)
    - Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕπΔΤΑ) ..... [134](#)
  - **Ευρωπαϊκή Ένωση**..... [140](#)

- Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) ..... [142](#)
  - Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη ..... [143](#)
  - **Αφρικανική Ένωση**..... [151](#)
2. Διεθνής Δικαιοσύνη..... [152](#)
    - **Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔΧ/ICJ)** ..... [152](#)
    - **Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ)** ..... [154](#)
    - **Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)** ..... [155](#)
    - **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** ..... [156](#)
  3. Δράσεις και πρωτοβουλίες άλλων διεθνών δρώντων..... [158](#)
    - **Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου**..... [158](#)
      - International Commission of Jurists..... [159](#)
      - Ακαδημία Αθηνών ..... [160](#)
      - Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων (ΕΕΔΔΔΣ) ..... [160](#)
    - **Νομολογία Εθνικών Δικαστηρίων** ..... [161](#)
    - **Πρακτική εθνικών οργάνων** ..... [161](#)
      - Προεδρία της Ουκρανικής Δημοκρατίας ..... [161](#)
  4. Περισκόπιο Κοινοβουλευτικής Διπλωματίας της Βουλής των Ελλήνων (Ιανουάριος - Απρίλιος 2022) ..... [163](#)
  5. Το χρονικό της ρωσο-ουκρανικής σύρραξης, Φεβρουάριος - Απρίλιος 2022 ..... [174](#)
    - Κυρώσεις μετά τις «εκλογές» του Σεπτεμβρίου του 2021 στην αυτοαποκαλούμενη «Αυτόνομη Δημοκρατία της Κριμαίας» ..... [174](#)
    - Κυρώσεις μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας των Ντονέσκ και Λουχάνσκ της Ουκρανίας από τη Ρωσική Δούμα ..... [174](#)
    - Κυρώσεις την επαύριο της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία..... [175](#)

V. Νομοθεσία και Νομοθετική Πολιτική της Ε.Ε.

1. Ευρωπαϊκή Επιτροπή ..... [179](#)
2. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ..... [186](#)

VI. Η Βιβλιοθήκη των “Τετραδίων”

1. Βιβλιοπαρουσιάσεις/Βιβλιοκριτικές ..... [191](#)
2. Επιλογή Βιβλιογραφίας & Αρθρογραφίας ..... [197](#)

VII. Νέα από την επιστημονική κίνηση Συνέδρια/Εκδηλώσεις

1. Human Rights Essay Award
Topic 2023: Equality and Human Rights:
Confronting Racial Discrimination ..... [203](#)
2. Σεπτέμβριος 2022, Save the date 4^{ου} Συμποσίου
Ρόδου-Καστελλόριζου ..... [204](#)
3. Σεπτέμβριος 2022, Save the date 17^{ων} Διεθνολογικών
Συναντήσεων Ναυπλίου ..... [205](#)
4. Call for Engaged Listeners: International Conference on
‘Contested Equality: International and Comparative
Legal Perspectives’, University of Zurich ..... [206](#)
5. Call for Proposals: Emerging Voices Panel at
International Law Weekend 2022 ..... [208](#)
6. Call for Papers: 15th Melbourne Doctoral Forum
on Legal Theory ..... [209](#)
7. Hablemos de Derecho Internacional (HDI) -
The International Legal Podcast (Spanish) ..... [211](#)

Αποχαιρετισμός

Μαριέττα Γιαννάκου - Έλσα Παπαδημητρίου:
Αποχαιρετούμε δύο Κυρίες της Πολιτικής ..... [212](#)

Συμβολές ..... [215](#)

Η ταυτότητα της έκδοσης

Διεύθυνση - Επιμέλεια - Σχεδίαση

Στέλιος Περράκης

Ακαδημαϊκή/Επιστημονική Επιτροπή:

Χρήστος Ροζάκης
Κώστας Χατζηκωνσταντίνου
Γρηγόρης Τσάλτας
Χαριτίνα Δίπλα
Κώστας Υφαντής
Πάνος Γρηγορίου

Γραμματεία:

Γιώργος Ανεψιού
Κέλλυ Πισιμίση
Βαγγέλης Παρράς
Χριστίνα Μέρκου

Η ταυτότητα της έκδοσης

Στέλιος Περράκης

*Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου,
Κοσμήτορας Νομικής Σχολής
Νεάπολις Πάφου.*

*Ομοτ. Καθηγητής και πρώην
Αντιπρύτανης Παντείου
Πανεπιστημίου.*

*Πρώην Πρέσβης της Ελλάδας
στο Συμβούλιο της Ευρώπης
Πρόεδρος Ελληνικής*

*Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου
& Διεθνών Σχέσεων*

Τα “Τετράδια”, ως νόημα, περιεχόμενο, λογική και έκφραση με ακολουθούν σε όλη την επιστημονική διαδρομή μου, από τα χρόνια της πρώτης “ανακάλυψης” μιας τέτοιας εκδοτικής δραστηριότητας -πού αλλού;- στη Γαλλία, των σπουδών της μεταπτυχιακής μου περιόδου, μετά το Μάη του ‘68. Με την αίσθηση ότι πρόκειται για ιδιαίτερο εκδοτικό διάβημα, διατύπωση πρόκλησης αναζήτησης/επικοινωνίας/συμβολής. Γι’αυτό και η επιδίωξη πραγματοποίησης ενός τέτοιου/αναλόγου βήματος, με ειδικά χαρακτηριστικά.

Ένα πρώτο σχεδίασμα “Τετραδίων” –τριδιάστατο– με μελέτες μονογραφικού χαρακτήρα, υλοποιήθηκε στην Κομοτηνή, στη δεκαετία του 1980, στο Σπουδαστήριο Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, όπου εμφανίστηκαν και κυκλοφόρησαν *Τετράδια Διεθνούς Δικαίου, Κοινοτικού Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων*, με ιδιαίτερη επιτυχία επί σειρά ετών.

Το δεύτερο, κατά σειρά, εγχείρημα, διαφορετικό, πιο φιλόδοξο, αφού έπαιρνε τη μορφή μιας περιοδικής έκδοσης με ποικίλη διεθνολογική θεματολογία, πρακτικά μιας περιοδικής ενημέρωσης με έγκυρο επιστημονικό λόγο και στόχευση στα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο και στην Ανθρωπιστική Δράση. Τα *“Τετράδια Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου και Ανθρωπιστικής Δράσης”* κυκλοφόρησαν για μια περίπου δεκαετία, μέχρι το 2014, δίνοντας βήμα βασικά στην ομάδα των Διδακτορικών και Μεταπτυχιακών Ερευνητών, προσφέροντας μία άλλη ενδιαφέρουσα προσέγγιση στη γνώση ειδικών κλάδων του Διεθνούς Δικαίου. Αποτέλεσαν έναν πρωτότυπο “βραχίονα” του εκπαιδευτικού/ερευνητικού συστήματος προαγωγής

του Διεθνούς Δικαίου, που επιχειρήσα να οργανωθεί και λειτουργήσει στο Διεθνολογικό Τμήμα του Παντείου (Έδρα Jean Monnet “Δημοκρατία και Δικαιώματα του Ανθρώπου στην ΕΕ”, Έδρα UNESCO για την “Δημοκρατία, τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την Ειρήνη”, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Σεμινάριο, Ημερίδες και Διεθνείς Διασκέψεις Διεθνούς Δικαίου Ναυπλίου). Εδώ το προσωπικό στοιχείο συνάντησε το συλλογικό, αφού τα “Τετράδια” κέρδισαν γενναιόδωρα την προσχώρηση διάθεσης και συμβολής πολλών συνεργατών.

Η νέα προσπάθεια, είναι τα **“Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής”** ενός ηλεκτρονικού, πλέον, περιοδικού θεωρίας και πρακτικής πάνω στην επικαιρότητα του Διεθνούς Δικαίου και της Διπλωματίας/Εξωτερικής Πολιτικής. Μια ποικίλη ύλη θεωρίας και εφαρμογής του Διεθνούς Δικαίου, του Ευρωπαϊκού Δικαίου, για ζητήματα Διεθνών Οργανισμών και Διεθνούς Πολιτικής, με κριτικές ματιές στα διεθνή δρώμενα, καθώς και στη νομολογία, στη νομοθεσία και στη νομοθετική πολιτική. Επίσης, με αναφορές στις νέες κυκλοφορίες βιβλίων/μελετών, τη διεθνή επιστημονική κίνηση από διεθνολογική άποψη και άλλα θέματα, που συναντούν το ενδιαφέρον των νέων ερευνητών/διεθνολόγων και όχι μόνο.

Τα “Τετράδια” κυκλοφορούν ηλεκτρονικά, από τον εκδοτικό οίκο Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, τρεις (3) φορές τον χρόνο. Φιλοδοξούν να καλύψουν -έστω μερικώς- ένα χρόνιο διαπιστωμένο κενό σ’ αυτό το πεδίο επιστημονικής ερευνητικής δραστηριότητας. Φιλοξενούν συμβολές με μελέτες, άρθρα, σχόλια, βιβλιοπαρουσιάσεις κ.λπ., ύστερα από

αξιολόγηση από ακαδημαϊκή επιτροπή ειδικών. Δημοσιεύονται, επίσης, και ξενόγλωσσα κείμενα στην γαλλική/αγγλική γλώσσα.

Το παρών 4^ο τεύχος, του Απριλίου 2022, με το οποίο τα “Τετράδια” προχωρούν στον 2^ο χρόνο κυκλοφορίας τους, καλύπτει κυρίως διεθνείς εξελίξεις με ενδιαφέρον και σημασία από τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής μέχρι την Άνοιξη του 2022, με κυρίαρχη θέση την κρίση της Ουκρανίας.

Επιπλέον πέραν του φακέλου “Ουκρανία” με ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις θεωρίας και πρακτικής, περιλαμβάνει και ορισμένες συμβολές για ζητήματα επικαιρότητας.

Η συμμετοχή και στο τεύχος αυτό, νέων/νεότερων επιστημόνων/ερευνητών, συνεχίζεται και ενισχύει την προσπάθεια στο μακρύ διεθνολογικό ταξίδι του εγχειρήματος. Μία προσπάθεια ουσιαστικής συμβολής στην ενημέρωση και μελέτη των διεθνών δρώμενων, όπου έρευνα-γνώση-κριτική συναντώνται, αποτυπώνοντας εξελίξεις δικαίου και πολιτικής στη Διεθνή Δικαιοταξία, στην Ελλάδα, την Ευρώπη και τον Κόσμο. Ίσως, με την κρίση στις διεθνείς σχέσεις λόγω των συνεπειών της ουκρανικής σύρραξης, η συγκυρία της απόλυτης “ανατροπής” των “δεδομένων” αποτελεί ακόμα μεγαλύτερη επιτακτική ανάγκη μιας άλλης ανάγνωσης της Διεθνούς Πολιτικής και δράσης σε εθνικό/ευρωπαϊκό/διεθνές επίπεδο. Τα “Τετράδια” είναι ανοιχτά σε αυτή την πρόκληση διερεύνησης των αβεβαιοτήτων.

Ι. Επέκεινα των τύπων

Πολεμικές ανοσίες;

Γιάννης
Πανούσης

Ομότιμος Καθηγητής
ΕΚΠΑ,
πρώην Υπουργός,
πρώην Πρύτανης ΔΠΘ

Νέστωρ Κουράκης, Εισαγωγή στην κλασική Ρητορική

*Οι επισημάνσεις των Σοφιστών,
παρά την υπερβολή τους,
είναι ιδιαίτερα χρήσιμες
διότι μας εφιστούν την προσοχή
στον απατηλό χαρακτήρα
που έχουν οι αισθήσεις μας
όταν μας διαβιβάζουν μία πληροφορία*

Είναι δεδομένο ότι κάθε κοινωνία στο τέλος θα γίνει αυτό που τα μέλη της θέλουν. Είναι, επίσης, δεδομένο ότι κάθε *κοινωνία* επηρεάζεται στην εξέλιξή της από την *αντι-κοινωνία* [ένα μέρος της οποίας είναι και το έγκλημα] κι από την *α-κοινωνία* [ένα μέρος της οποίας συγκροτούν και οι γενικοί αρνητές].

Δεν θ' ασχοληθώ στο άρθρο αυτό με το έγκλημα, ούτε θ' αναφερθώ στις πτυχές της περιθωριακότητας και σε όσους πιστεύουν ότι δεν δεσμεύονται με κάποιο κοινωνικό συμβόλαιο με τους συνανθρώπους τους [μολονότι ζουν και δρουν μέσα στην κοινωνία κι όχι μόνοι στην ερημιά].

Θα περιοριστώ στους αμφισβητίες και, εντέλει, αρνητές των βασικών παραμέτρων του Πολέμου, δηλαδή στην αυτοτελή αξία του χυμένου αίματος, καθώς πιστεύω ότι η στάση/αντίληψη αυτή είναι «και εγκληματική και περιθωριακή».

Η [μικρο-]ψυχολογική προσέγγιση του Πολέμου ως μετάλλαξης του φιλειρηνικού DNA [sic] του Ανθρώπου, μας εισάγει σε κάποια οιονεί μεταφυσική της λειτουργίας των εκτός ορίων συγκρούσεων, όπου ο πολεμοχαρής άνθρωπος των σπηλαίων έχει αντικατα-

σταθεί από τον homo lupus electronicus των πυραύλων.

Από την άλλη, η πλήρως πολιτικο-ιδεολογική ανάλυση περί οικονομικής γεωστρατηγικής εκκινεί από τη βεβαιότητα ότι τα «συστήματα» πολεμούν, αλλά οι άνθρωποι πεθαίνουν.

Ανάμεσά τους κινούνται οι γενικοί αμφισβητίες.

Ο σκεπτικισμός της αμφιβολίας ως προς το αν υπάρχουν εκατόμβες θυμάτων, ποιοι και πού βάζουν βόμβες, σχετίζεται με το ότι ο αρνητής πιστεύει ότι έχει ανακαλύψει την «πραγματική αλήθεια», γι' αυτό και θέτει veto στην «κατασκευασμένη αλήθεια» των υπολοίπων.

Οι κοινές έννοιες χάνουν το νόημά τους και μία μυστικιστικού χαρακτήρα διάθεση κυριαρχεί, δίχως ελέγξιμη βασιμότητα, συλλογιστική πληρότητα ή ηθική βάση.

Ένας ακραίος υποκειμενισμός καταλήγει σε μία επιλογή [ψευδούς] συνείδησης, ωσάν να μην υπάρχει κάτι το αντικειμενικό στον έξω κόσμο και έξω από τον ίδιο.

Τα πάντα εκλαμβάνονται σαν [ανα-] παραστάσεις, γι' αυτό και ο αρνητής δρα, όπως ο ίδιος νοιώθει και νοιώθει όπως η δική του συνείδηση βλέπει τα πράγματα.

Κι ύστερα αρχίζει η συνωμοσία: *κάτι κάποιος κρύβουν.*

Δεν τον ενδιαφέρει το όποιο [πάντοτε τραγικό] αποτέλεσμα από τις μάχες. Κόπτεται μόνο για τη δικαίωση της διαπίστωσής του περί πλεκτάνης. Μία εριστική σοφιστική που υπερβαίνει τη λογική, για να υπερασπιστεί απόκρυφες αιτίες ενός άορατου κόσμου και να καταγγείλει τα σκοτεινά κίνητρα των ανθρώπων της εξουσίας.

Οι υπερ-βολικές υπο-θέσεις και οι μεταφυσικές ερμηνείες θέτουν σε αμφισβήτηση τις θεμελιώδεις αρχές της συμβίωσης/συνύπαρξης του ανθρω-

πίνου γένους, αφού το «χρώμα του αίματος» των πεσόντων είναι αυτό που μετράει περισσότερο από τους αριθμούς των απωλειών.

Σε μη-βάρβαρες, όμως, κοινωνίες η απελευθέρωση από ιδεοληψίες, η ενσυναίσθηση στις πληγές των άλλων, η λογοδοσία των ιθυνόντων συνιστούν έννοιες και πρακτικές πολιτισμού.

Η ορθή στάθμιση «Καλού/Κακού» σε μία ώριμη Δημοκρατία απαιτεί και προϋποθέτει να παίρνουμε τον Πόλεμο στα σοβαρά και να μην αποτελεί για ορισμένους ένα videogame εικονικών πλασμάτων και γι' άλλους ένα stratego γεωπολιτικών πειραμάτων.

Ο Πόλεμος δεν ματώνει μόνο τους μαχητές [ένθεν/κακείθεν], αλλά θέτει σε δοκιμασία και τα ανθρωπιστικά ιδεώδη όλων μας, όποια ερμηνεία κι αν δίνουμε στα αίτια.

Οι νεκροί είναι πραγματικοί, ενώ τα ιδεολογικά «τσιτάτα» λειτουργούν απλώς φαντασιακά.

ΥΓ. «*Τους βλέπεις να υπάρχουν ακόμα περιμένοντας έναν σκηνοθέτη να τους δώσει λίγη σημασία*» [Νίκος Φωτόπουλος, Λύπες λιμναζόντων υδάτων].

II. Σχολιασμοί/ Επισημάνσεις

Εμείς οι Πανεπιστημιακοί -
Εμείς οι Διπλωμάτες*

1

Αλέξανδρος
Π. Μαλλιός

Πρέσβης επί τιμή
Συγγραφέας

Ο τίτλος του άρθρου θα μπορούσε να παραπέμψει σε διάθεση ανταγωνισμού. Ο στόχος μου, εν τούτοις, είναι εντελώς προς την αντίθετη κατεύθυνση. Η δύσκολη και απαιτητική δουλειά του διπλωμάτη δεν είναι να ανταγωνίζεται τους πανεπιστημιακούς. Όπως, επίσης, δεν είναι βασική αποστολή των πανεπιστημιακών δασκάλων να συναγωνίζονται, συχνά δε ορισμένοι να υποτιμούν την δουλειά του διπλωμάτη. Άλλη η δική τους αποστολή και διαφορετική η δική μας. Η σταθερή μου θέση την οποία με προσήλωσα ακολούθησα κατά την μακρά θητεία μου στο ΥΠΕΞ, ήταν και παραμένει ότι απαιτείται ο συγχρωτισμός και η τακτική συνέργεια διπλωματών και πανεπιστημιακών. Παρότι συχνά στην εποχή μας τα όρια της συνέργειας αυτής μπορεί να γίνονται δυσδιάκριτα.

Δεν θα μπω στον πειρασμό να ελέγξω τη διπλωματική «επάρκεια» των πανεπιστημιακών, ούτε την ακαδημαϊκή δεινότητα των διπλωματών. Και στις δύο κατηγορίες, καλό είναι να αποφεύγονται οι άκριτες και εύκολες μεν, άδικες δε και αδόκιμες γενικεύσεις. Για παράδειγμα, πώς είναι δυνατόν να μην χαιρετίσει κανείς την εξαιρετική παρουσία στην κορυφή του Υπουργείου Εξωτερικών διακεκριμένων πανεπιστημιακών διδασκάλων, ορισμένοι από τους οποίους είχαν διαπρέψει κατά διαστήματα και στην πολιτική, ή το υποδειγματικό ακαδημαϊκό και συγγραφικό έργο των διπλωματών Αλέξη Κύρου, Βύρωνα Θεοδωρόπου-

* Το κείμενο αυτό έχει εμπλουτιστεί με αποσπάσματα από το βιβλίο «ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ-Αναθεωρητισμός» (Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ).

λου, Αγγέλου Βλάχου και Δημητρίου Μπίτσιου; Επιπλέον, ας σημειώσουμε και την κατά κανόνα πετυχημένη πορεία διπλωματών που δοκίμασαν τον πολιτικό στίβο ή ανέλαβαν κυβερνητικούς, υπουργικούς θώκους.

Ως διπλωμάτης διατηρώ τις καλύτερες εντυπώσεις και το πολύτιμο όφελος που έχω αποκομίσει από την αμφίδρομη σχέση με αξιόλογα ερευνητικά κέντρα και ιδρύματα μελετών και την συνέργεια με τους πανεπιστημιακούς, εκτός των διπλωματών, που τα στελεχώνουν. Τόσο εντός συνόρων, όσο και στις χώρες στις οποίες η Ελλάδα με τίμησε, δίνοντάς μου το πρόνομο να την υπηρετήσω. Κυρίως δε κατά την οκταετή συνολικά παραμονή μου στις Ηνωμένες Πολιτείες (Μόνιμη Αντιπροσωπεία ΟΗΕ, Πρεσβεία Ουάσινγκτον). Τους διαβάζω με προσοχή, τους μελετώ, τους ακούω, τους συναντώ και προστρέχω συχνά στη σωρευμένη γνώση τους. Συμπλέω, συμφωνώ ή διαφωνώ. Να διευκρινίσω, χρειάζεται, ότι, όταν αναφέρομαι στην ακαδημαϊκή κοινότητα, δεν περιορίζομαι ασφαλώς στους Καθηγητές Διεθνών Σχέσεων ή Διεθνούς Δικαίου. Οι δύο κατηγορίες αυτές, άλλωστε, δηλώνουν ότι αποκλίνουν μεταξύ τους τόσο ως προς την αξιολόγηση του ειδικού βάρους της εξειδίκευσής τους, όσο και στην κατανόηση και ανάλυση των διαφορών όψεων της εξωτερικής πολιτικής και των διεθνών κανόνων. Αυτών, δηλαδή, που -υποτίθεται- ότι συμβάλλουν σε αυτό που θα αποκαλούσαμε «παγκόσμια ισορροπία». Θα προτιμούσα, ομολογώ, τον όρο αυτό από τον δοκίμως χρησιμοποιούμενο «παγκόσμια τάξη (world order)», παρότι αυτός είναι και ο τίτλος του κατά την ταπεινή μου κρίση κορυφαίου βιβλίου του Χένρυ Κίσιντζερ.

Η διπλωματία σήμερα -περισσότερο ίσως από χθες- απαιτεί τον συγχρωτισμό των διπλωματών όχι μόνο με διεθνολόγους, με νομικούς, με οικονομολόγους-οικονομήτρες, με ιστορικούς και, ειδικά για την Ελλάδα, με τους ανθρώπους του Πολιτισμού. Όπως, όμως, καταδεικνύουν οι εξελίξεις, απαραίτητη και αναγκαία πλέον είναι η συνέργεια με περιβαλλοντολόγους και με τους ειδικούς της υγείας, κυρίως δε τους επιδημιολόγους-πανδημιολόγους. Θα σταθώ σε δύο περιπτώσεις. Θυμάμαι, κοντά μισό αιώνα πριν, νέος τότε διπλωμάτης στην Διεύθυνση Διεθνών Οργανισμών, την υποδειγματική συνεργασία με τα πολύ αξιόλογα στελέχη της νεοσύστατης τότε (1976;) Γενικής Διεύθυνσης Περιβάλλοντος του Υπουργείου Συντονισμού. Η συνέργεια στέφθηκε με διεθνείς επιτυχίες της Ελλάδος (για παράδειγμα την ανάδειξη του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς). Εξοικειωθήκαμε γρήγορα με την διεθνή νομικά δεσμευτική ορολογία για την προστασία της άγριας πανίδας και χλωρίδας και την βιοποικιλότητα. Η δεύτερη βιωματική εμπειρία είναι πλέον πρόσφατη. Μετά τις καταστρεπτικές πυρκαγιές του 2007, με ειδικό ενδιαφέρον, όχι, όμως, πάντοτε με την εξειδικευμένη γνώση, που χρειάζεται για την κατανόηση των αποχρώσεων, συντάξαμε στην Πρεσβεία μας στην Ουάσινγκτον, μια αναλυτική έκθεση για την άμεση σχέση της εθνικής ασφάλειας με τις φυσικές καταστροφές και τις επιπτώσεις τους. Βρήκαμε έτοιμη, μασημένη και εύπεπτη για τους αναγνώστες της στην Αθήνα τροφή για σκέψη, κυρίως, όμως, για δράση. Πού; Στις γνωστές μεν και λιγότερο γνωστές δε, αλλά εξειδικευμένες δεξαμενές σκέψης (think tanks) που ευδοκίμούν στην αμερικανική πρωτεύουσα.

Το αίσθημα της ευθύνης είναι το στοιχείο εκείνο που κυρίως χαρακτηρίζει -πρέπει να διακρίνει- τον κρατικό λειτουργό διπλωμάτη. Τούτο επιβάλλει η διαρκής, χωρίς ημερομηνία λήξης, δέσμευση ευθύνης, σύμφωνα με τον όρκο που δώσαμε στον πρώτο όροφο του νεοκλασικού κτιρίου της οδού Βασιλίσσης Σοφίας. Άλλοι με αισθήματα υπερβολικής αυτοπεποίθησης για την πορεία τους, που δυστυχώς δεν επιβεβαιώθηκαν, άλλοι -όπως εγώ- με ζωηρές αμφιβολίες και ανασφάλεια για τον βηματισμό μας και το μέλλον μας στην Διπλωματική Υπηρεσία του ΥΠΕΞ. Δεν ξέρω πλέον αν η γραμμή αυτή της ευθύνης είναι τόσο έντονη ή αν το χρώμα της έχει με τα χρόνια και λόγω χρήσης χάσει την ζωηράδα του. Αυτή η έντονη ή κατά περίπτωση ξεθωριασμένη γραμμή μας υπενθυμίζει, ακόμη και σήμερα, το βάρος της ευθύνης που κουβαλάμε. Ιδίως σε περιόδους έντασης ή κρίσης -τείνουν να γίνουν μόνιμο της γειτονιάς μας χαρακτηριστικό- η ευθύνη, η σύνεση και το μέτρο επιβάλλεται να επικρατούν στους διπλωματικούς, καθώς επίσης στους στρατιωτικούς και σε άλλους ειδικής ευθύνης και αποστολής κρατικούς λειτουργούς.

Δεν συγχωρείται η παρέμβασή μας στον δημόσιο διάλογο να γίνεται μόνο απλώς χάριν της συμμετοχής, αν δεν υπάρχει ουσία. Αν δεν έχουμε κάτι ουσιαστικό να προτείνουμε. Αν δεν έχουμε πραγματικά κάτι το συγκεκριμένο να πούμε. Προτάσεις, όμως, που να στηρίζονται στην γνώση και όχι απλά να αποτελούν την έκφραση γνώμης. Όχι δηλαδή εικασίες, μαθήματα δεοντολογίας ή επιδερμικές δι-απιστώσεις. Με αίσθημα ευθύνης, όχι μόνο στα στιγμιαία αντανάκλαστικά του κοινού -την κοινή γνώμη- αλλά κατ' εξοχήν απέναντι σε αυτό που

αντιπροσωπεύουμε μετά τέσσερις σχεδόν δεκαετίες διαδρομής με την ιδιότητα του κρατικού λειτουργού, του διπλωμάτη. Η ευθύνη, λοιπόν, δεν τελειώνει τη μέρα που σε πληροφορεί το Υπουργείο, στέλνοντάς σου ένα τυποποιημένο έγγραφο με την φράση «...σας ευχαριστούμε για τις υπηρεσίες σας...». Σπάνιες, άλλωστε, είναι οι περιπτώσεις που το Υπουργείο σου δίνει την ευκαιρία να το χαιρετίσεις, αποχαιρετώντας το. Συνήθως, σου απονέμουν και ένα παράσημο. Σε όλους ανεξαιρέτως, χωρίς δηλαδή ούτε την στιγμή αυτή της εξόδου, της αφυπηρέτησης, να απονέμεται ως μία διακριτή διάκριση. Σε όλους; Ναι, εκτός αν οι αρμόδιοι εξ αμελείας παραλείψουν να κινήσουν την διαδικασία. Έχω υπόψη μία χαρακτηριστική περίπτωση Πρέσβη που, κηδόμενος της προσωπικής του αξιοπρέπειας, δεν το έλαβε μεν, απέφυγε δε να το ζητήσει ο ίδιος.

Πρόσφατα, άκουσα την αποστροφή «εμείς οι πανεπιστημιακοί». Πόσο εύκολα θα μπορούσε κάποιος να απαντήσει «εμείς οι διπλωμάτες». Την έχω, άλλωστε, ακούσει όχι χωρίς κάποια έπαρση και στο δικό μας το συνάφι. Ο διπλωμάτης δεν υποχρεώνεται -δεν έχει το δικαίωμα θεωρώ- να ταχθεί δογματικά υπέρ κάποιας σχολής. Στη δουλειά μας, στο Υπουργείο Εξωτερικών, δεν έχουμε την πολυτέλεια και την ευχέρεια να διαλέγουμε σχολή πολιτικής σκέψης ή μεθοδολογίας ή να επιλέγουμε δόγματα και ετικέτες. Δεν υπάρχει σχολή ρεαλιστών, ουτοπιστών, στρουκτουραλιστών, ντετερμινιστών, βολονταριστών, εκσυγχρονιστών, νεωτεριστών, ριζοσπαστών, αναθεωρητών, ή ρομαντικών. Ορθόδοξων, σχισματικών και αιρετικών, πρωτοπόρων, βραδυπόρων ή οπισθοδρομικών. Ακόμη λιγότερο, δεν υπάρχει κατάτα-

ξη σε μαλακούς ή σκληρούς, σε στεγνούς και γλαφυρούς. Σε δυναμικούς, σκληρούς και σε ήπιους και μαλθακούς. Σε ανένδοτους και ενδοτικούς. Σε εθνικιστές και σε διεθνιστές. Προσωπικά, αποδέχομαι ευχαρίστως τον χαρακτηρισμό του «πατριδοκεντρικού», που μου απηύθυνε σε συζήτησή μας φίλος ακαδημαϊκός εγνωσμένου κύρους. Δεν γνωρίζω αν είχε σκωπτική διάθεση. Ο όρος, εν τούτοις, αυτός συνάδει απολύτως με το περιεχόμενο του όρκου που έχουμε δώσει. Δεν τον παίρνουμε πίσω.

Οι διπλωμάτες οφείλουμε να διαβάζουμε, να βασανίζουμε και να ακονίζουμε το μυαλό μας. Η γνώση και η εμπειρία πάνε χέρι-χέρι. Σε λάθος, και μάλλον ολισθηρό δρόμο θα βαδίζαμε, αν υπεροπτικά πιστέψαμε ότι μόνο «εμείς οι διπλωμάτες» έχουμε την αποκλειστικότητα στα μαγικά ραβδιά, αν όχι της διάγνωσης, σίγουρα της θεραπείας των διεθνών προβλημάτων. Όπως σε λάθος δρόμο, χωρίς αφετηρία και σαφή τελικό προορισμό, βρίσκονται εκείνοι οι πάσης φύσεως «βαθυστόχαστοι», συχνά δε πομπώδεις το ύφος, αναλυτές που με τον δημόσιο λόγο τους διαχρονικά και συχνά απαξιώνουν το Υπουργείο Εξωτερικών και τους διπλωμάτες, κάνοντας ανέξοδη και κατά κανόνα εμπασθή κριτική. Κάποιοι εξ αυτών προσφεύγουν καταχρηστικά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ό,τι και αν συμβεί από την Πιονγιάγκ μέχρι την Μόσχα και την Ουάσινγκτον, και από την Νουμέα μέχρι το Παρίσι και το Βερολίνο, ο εύκολος και άμεσος στόχος κριτικής είναι το Υπουργείο Εξωτερικών, οι Πρεσβείες, οι διπλωμάτες. Συχνά δεν ακούμε, και διαβάζουμε την τόσο ενοχλητική, κυρίως όμως άδικη, αποστροφή από τους παντογνώστες ακατάσχετα βαρύγδουπους δημοσιολογούντες «...

τι κάνουν οι διπλωμάτες μας» ή το τετριμμένο «...κοιμάται η διπλωματία μας». Τόσο άδικα και τόσο άσκοπα.

Να το ομολογήσω. «Ζηλεύω» συνάμα την απεριόριστη ελευθερία, με την οποία κάποιοι βαθυστόχαστοι ειδικό-αναλυτές διατυπώνουν τις απόψεις τους στα θέματα εξωτερικής πολιτικής και εθνικής ασφάλειας γενικότερα. Γνωρίζουν πότε θα γίνει το «θερμό επεισόδιο» στο Αιγαίο, ενώ δεν το πολυσκέφτονται πριν δημόσια προτείνουν «πυρ» κατά των αντιπάλων σκαφών και αεροσκαφών. Έχουν άποψη, η οποία μπορεί μεν να στηρίζεται στο γενικό γνωστικό πεδίο των διεθνών σχέσεων, δεν έχουν, όμως, πρόσβαση στην ακριβή, καθημερινή πληροφόρηση, που διαθέτουν το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Άμυνας και οι Υπηρεσίες Πληροφοριών. Ούτε την πείρα των χειρισμών, που έχει με τον καιρό, συχνά μέσα σε δύσκολες και αντίξοες συνθήκες, αποκτήσει ο διπλωμάτης. Μεγαλύτερο, όμως, λάθος -δεν βρίσκω ισχυρότερο και πλέον δόκιμο όρο- πράττουν εκείνοι που συστηματικά με το περιεχόμενο της αρθρογραφίας τους -ειδικά ως προς την αντιμετώπιση της Τουρκίας- δυσχεραίνουν τους ελληνικούς χειρισμούς. Αμβλύνουν την καθαρότητα και αποδυναμώνουν την πειστικότητα των ελληνικών μηνυμάτων, προβάλλοντας συστηματικά την θέση ότι η Ελλάδα, ως αδύναμη, καλόν θα είναι να τα βρεί με την ισχυρότερη Τουρκία, αποδεχόμενη το πλαίσιο και τους όρους του παιχνιδιού που προσπαθεί να επιβάλλει η Άγκυρα. Ή ακόμη, ότι η Ελλάδα έχει δήθεν «μαξιμαλιστικές» θέσεις έναντι της δήθεν «μετριοπαθούς», προφανώς, Τουρκίας.

Ευτυχώς, κατά την τελευταία 20ετία, οι διαδοχικοί Οργανισμοί του Υπουρ-

γείου Εξωτερικών έχουν θεσμοθετήσει την εντός των τειχών συνέργεια των διπλωματών και άλλων στελεχών του ΥΠΕΞ με καταξιωμένους και συχνά με διεθνή ακτινοβολία και κύρος Καθηγητές. Ο όρος θεσμός ίσως να μην ανταποκρίνεται πάντοτε στην επικρατούσα πραγματικότητα. Είτε αφορά στο Κέντρο Σχεδιασμού και Ανάλυσης, είτε στο Επιστημονικό Συμβούλιο, η αποδοτική λειτουργία των θεσμοθετημένων οργάνων συνδέεται συχνά με τα πρόσωπα. Η διαπίστωση αυτή ούτως ή άλλως διαχέεται και αφορά στο σύνολο της λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού. Έχει, όμως, ειδική σημασία για τον τρόπο που θεσμικά λειτουργεί ή δεν λειτουργεί στο Υπουργείο Εξωτερικών.

Justice as a Key Element of the Rule of Law: The Contribution of the Council of Europe

2

Stephanos Stavros

Human Rights Lawyer,
Strasbourg

The rule of law is undoubtedly a central notion in legal thought¹ and the practice of democratic² States.³ Yet, rather surprisingly, it has so far proven very difficult for decision-makers and even scholars to agree on a precise definition of the concept. These difficulties are outlined in an excellent Report published in 2011⁴ by the highly respected European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission - VC),⁵ which nevertheless proposes a set of criteria for assessing the state of the rule of law in any country.

While it is difficult to find a consensus over a precise definition, it is commonly accepted that having a well-functioning judicial system is a key element of the rule of law. Strengthening the judicial systems of its 46 member States⁶ has been the focus of much of the work of the Council of Europe (CoE), an inter-governmental Organisation headquartered in Strasbourg, best known for having the most developed system of international human-rights protection. This

1. J. Tasioulas, The Rule of Law, in J. Tasioulas (ed.), *The Cambridge Companion to the Philosophy of Law*, CUP, 2020.
2. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/727551/IPOL_STU\(2022\)727551_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/727551/IPOL_STU(2022)727551_EN.pdf).
3. A. Buyse at al., *The Rule of Law from Below - A Concept Under Development*, (2021) 17(2) *Utrecht Law Review* pp. 1-7.
4. CDL-AD(2011)003rev; further developed in CDL-AD(2016)007rev; second list endorsed by the Ministers' Deputies (who run the day-to-day business of the Committee of Ministers - CM), the Parliamentary Assembly and the Congress of Local and Regional Authorities.
5. One of the advisory bodies of the Council of Europe (CoE).
6. Since 16.3.22, the Russian Federation is no longer a member.

short article will discuss the contribution made by the CoE and its European Court of Human Rights (ECtHR or the Court) to the protection of this aspect of the rule of law, starting with a brief account of the Organisation's objectives and the nature of its activities.

The task entrusted to the CoE is to ensure respect for human rights, the rule of law and democracy. The CoE does this through three types of activity: standard-setting, monitoring States' commitments and assisting States in meeting them.

Among the standards that have been set, several concern the proper functioning of the judiciary; for example, the 2010 Committee of Ministers (CM) Recommendation on "Judges: independence, efficiency and accountability".⁷ However, it is not only the Ministers of the 46 member States who adopt normative texts in the CoE. Bodies composed exclusively of Magistrates do so as well. The Consultative Councils of European Judges and Prosecutors have adopted no fewer than 40 Opinions on the proper functioning of our judicial systems.⁸

Of course, the Recommendations of the CM and the Opinions of the Consultative Councils are instruments of soft law. They should be distinguished from treaties, such as the European Convention on Human Rights (ECHR), which contain legal obligations *stricto sensu*. To enforce these obligations the CoE has a number of Monitoring Bodies. These are organs composed

of independent experts, like the ECtHR, or political bodies, like the Parliamentary Assembly of the Council of Europe.⁹ These bodies very often use soft law to define more precisely the obligations of States.

This has recently been the case with a series of judgments of the ECtHR relating to so-called judicial reform in Poland. In one of these judgments, *Reczkowicz*,¹⁰ the Court found that the Polish National Council of the Judiciary had not been established according to law; contrary to the Recommendations of the CM and the Opinions of the Consultative Council of European Judges, the majority of the members of the Polish National Council of the Judiciary are not judges elected by their colleagues. According to the ECtHR, this has consequences for all appointments made in accordance with the Opinions of the Judicial Council. In principle, judges appointed in this way are not entitled to sit on the bench. That is not all. The ECHR also found in *Xero Flor*¹¹, that Polish law was not respected in the appointment of three members of the Polish Constitutional Court, members who sat on the Constitutional Court when it ruled in favour of the primacy of the Polish Constitution over certain provisions of the European treaties.¹² It is clear, therefore, that these are rulings of great political importance. However, these rulings have been less discussed than some rulings delivered during the same period by the Court of Justice of the European Union (the Luxembourg Court) on the indepen-

7. CM/Rec(2010)12.

8. <https://www.coe.int/en/web/ccje> and <https://www.coe.int/en/web/ccpe>.

9. <https://pace.coe.int/en/>.

10. *Reczkowicz v. Poland*, no. 43447/19, 22 July 2021.

11. *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland*, no. 4907/18, 7 May 2021.

12. K3/21 judgment of 7 October 2021.

dence of judges in Poland.¹³ Of course, the press believes that the European Union has a better chance of making its Court's voice heard in Poland than the CoE. Yet, as it is argued in a two blog posts published on the OXHRH,¹⁴ the findings of the ECtHR on the legality of the appointment of Polish judges may in the long run have a greater impact on Polish public opinion. Perhaps also for judicial cooperation between EU member States.¹⁵ "In the long run" is, of course, the most appropriate expression. The process of getting Poland to comply with these judgments of the ECtHR (and the Luxembourg Court) will probably be very long with many complications. The Polish Government, for example, has not been content with the decision of the Constitutional Court questioning the primacy of EU law. It has obtained two more rulings from the same court that try to call into question Strasbourg's *Xero Flor* and *Reczkowicz* judgments.¹⁶ All this is quite worrying. Even if one wants to remain positive about the situation in Poland, one must recognise that not respecting the judgments of the ECtHR represents a major risk for the rule of law in Europe. As the ECtHR

pointed out in *Hornsby v. Greece*,¹⁷ the proper enforcement of court decisions is also a key element of the rule of law - especially when these decisions aim to protect the independence of the judiciary. This is the case with the *Baka judgment*¹⁸ in which the ECtHR found a violation in relation to the dismissal of the President of the Hungarian Supreme Court, following his criticism of the Government's policy towards the judiciary; or a series of judgments condemning Turkey for measures taken against judges following the abortive coup of 2016.¹⁹ Ensuring compliance with all these judgments represents a challenge for the CoE's CM. The latter seems, nevertheless, to be able to react in the right manner, since it has recently launched an infringement procedure in the *Kavala case*, which concerns the refusal of the Turkish authorities to release a prisoner whose deprivation of liberty was found illegal in Strasbourg.²⁰ The rule of law, therefore, requires an independent judiciary and the enforcement of judicial decisions. These are elements that figure prominently on the VC's 2011 checklist. However, the courts ought also to have the power to control the abuses of the ex-

ecutive and the public ought to have access to them. One of the greatest achievements of our regional human-rights system is that it has forced several CoE countries to develop their administrative justice.²¹ This success is now being challenged by proposals to reduce the scope of judicial review in, for example, the United Kingdom.²² As for access to justice, this is not just a question of the budget allocated to legal aid. The migration crisis and the rise of racism have highlighted other aspects of the problem. On 27 September 2021 the ECtHR, for example, ordered interim measures in favour of migrants hiding in the forest between the EU and Belarus, who were asking for the right to meet with their Polish lawyers.²³ The Court has also insisted in several cases that countries should give automatic suspensive effect to appeals against deportations that jeopardise the right to life or the right not to be subjected to torture or inhuman or degrading treatment.²⁴ If this is a point of contention with Brussels,²⁵ the logic of the ECtHR is conclusive: The right of access to justice becomes illusory when one finds oneself outside the territory as a re-

sult of refoulement or summary expulsion.

As for racism, can one really complain about hate crime if one is in an irregular situation?²⁶ More generally, are victims of racist crimes sufficiently supported to establish the presence of a racist motivation (which is not always easy, as can be deduced from several ECtHR judgements)?²⁷ To answer all these questions, one need not only look at the case law of the ECtHR, but also at the practice of other CoE Monitoring Bodies such as the CPT²⁸ and ECRI²⁹ - or even GRETA³⁰ and GREVIO,³¹ since the good practices adopted for victims of trafficking and violence against women can be transposed to other areas.

Finally, when talking about access to justice, one should not overlook the big question raised by some pending applications dealing with the environment and climate change: who would have *locus standi* in such cases before the ECtHR?³²

In the light of what has been outlined above, there can be little doubt about the value of the contribution made by the CoE's Monitoring Mechanisms to the protection of the various aspects

21. J. Nergelius, *Judicia Review in Swedish Law - A Critical Analysis*, 27(2) *Nordic Journal of Human Rights*, pp. 142-159.

22. For criticism see various posts on <https://publiclawproject.org.uk/>.

23. See press release ECHR 372 (2021).

24. *A.M. v. the Netherlands*, no. 29094/09, 5 July 2016, para. 66.

25. <https://ecre.org/the-pact-on-migration-and-asylum-to-provide-a-fresh-start-and-avoid-past-mistakes-risky-elements-need-to-be-addressed-and-positive-aspects-need-to-be-expanded/>.

26. See ECRI's General Policy Recommendation no. 16 on safeguarding irregularly present migrants from discrimination.

27. S. Stavros, *Victims of Racist Crime: How Well Are Their Procedural Rights Protected under the ECHR?*, in R. Spano et al. (eds.), *Fair Trial: Regional and International Perspectives*, *Liber Amicorum L.-A. Sicilianos*, Anthemis, 2020.

28. <https://www.coe.int/en/web/cpt>.

29. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance>.

30. <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/greta>.

31. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>.

32. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf.

13. L. Pech and D. Kochenov, *Respect for the Rule of Law in the Case Law of the European Court of Justice: A Casebook Overview of Key Judgments since the Portuguese Judges Case*, SIEPS, 2021.

14. S. Stavros, *Defending legality in judicial appointments: The European Court of Human Rights and the Polish constitutional crisis* [Parts 1 and 2], OXHRH, 8.II.21.

15. Arguably, it is still early to assess the full implications of the above-mentioned ECtHR's judgments for cases concerning the execution of European arrest warrants, cf. judgment of 22 February 2022 of the Grand Chamber of the Court of Justice of the EU in joined cases C-562/22 PPU and C-563/21 PPU.

16. K6/21 and K7/21 judgments of 24 November 2021 and 10 March 2022.

17. *Hornsby v. Greece*, No. 18357/91, 19 March 1997, *Reports* 1997-II.

18. *Baka v. Hungary* [GC], no. 20261/12, 23 June 2016, *Reports of Judgments and Decisions* 2016.

19. See, e.g., *Turan and Others*, nos. 75805/16 and 426 others, 23 November 2021.

20. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/committee-of-ministers-refers-kavala-v-turkey-case-to-the-european-court-of-human-rights>.

of the rule of law that concern justice. However, as already mentioned, the CoE's role is not limited to constructive criticism. It can also help Governments with material assistance and advice. In the field of justice, this is partly the role of CEPEJ,³³ which conducts comparative studies to improve the quality and efficiency of justice; its work is focused on good governance; it also provides practical advice that is highly valued for the enforcement of court decisions. Providing advice is also the role of the VC, which is mainly concerned with constitutional issues. In this context, in 2020, it examined judicial reform in Poland;³⁴ in another Opinion adopted in 2017, it advised against merging the role of Public Prosecutor with that of Minister of Justice in the same country.³⁵ It is obvious that if the VC had been listened to at the time, many of the current problems would have been avoided.

The VC's checklist is evidently a most useful tool. However, this highly respected CoE advisory body might not have said the last word in the debate concerning the rule-of-law requirements in the field of justice. In this respect, one should perhaps mention the *Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others judgment*³⁶. This is a case in which the ECtHR ruled in favour of applicants who had complained about the adoption of a law with retroactive effect that had obliged the courts to rule against them in a dispute between them and the social security bodies in Alsace Moselle for which they worked.

33. <https://www.coe.int/en/web/cepej>.

34. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)017-e).

35. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)028-e).

36. *Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France*, nos. 24846/94 and 34165/96 to 34173/96, 28 October 1999, *Reports of Judgments and Decisions* 1999-VII.

Intervening in a judicial procedure in such a way is probably not compatible with the rule of law. However, looking at the VC's excellent checklist, one has difficulty finding the criterion that would have helped identify the specific issue the case gave rise to. This perhaps shows that the threats to the rule of law are innumerable. One may, therefore, always think about finding ways of extending the list of what we call human rights. (The example of environmental rights has already been mentioned). At the same time, one should not forget that we must also, always and relentlessly, defend the fundamental principles. That is why we might have to consider ourselves lucky that the debate as to the role of justice as a key element of the rule of law is still alive and kicking.

Επιστρέφει το «πνεύμα του λευκού τίγρη» με οδηγό το «πνεύμα της Σαγκάης» (;)

3

Παναγιώτα Παπαρούνα

ΜΔΕ Ευρωπαϊκών
και Διεθνών
Σπουδών Τμήμα
ΠΕΚΔΔ ΕΚΠΑ

Σκοπός του άρθρου αυτού¹ είναι να παρουσιάσει συνοπτικά τις ραγδαίες αλλαγές του διεθνούς συστήματος, στο πνεύμα του κλασικού ρεαλισμού με διεισθημονικό τρόπο, που συντελούνται εν μέσω της πανδημίας του κορονοϊού (Μάρτιος 2020) και της ρωσικής επέμβασης στην Ουκρανία (24 Φεβρουαρίου 2022), που επέφερε κατακλυσμιές εξελίξεις όπως: η άρση της παροιμιώδους σκανδιναβικής ουδετερότητας αιώνων με την αίτηση ένταξης της Φινλανδίας και Σουηδίας στο ΝΑΤΟ, με την πολιτική των «ανοικτών θυρών», την αναθεώρηση της γερμανικής ρεαλιστικής πολιτικής -«ανατολικής πολιτικής» (Ostpolitik)- και τον εξοπλισμό μαμούθ, που ανακοινώθηκε.²

Αλλά και τις δρακόντειες κυρώσεις της Δύσης εναντίον της Ρωσίας, που παραδόξως απειλούν την παγκόσμια οικονομία με ύφεση και ενδεχομένως τη μετατροπή της σε «bear market», για να μιλήσουμε με χρηματιστηριακούς όρους³, δοκιμάζοντας την πορεία της παγκοσμιοποίησης. Απεναντίας, η «Ρωσική Αρκούδα», «δεν έχει πιαστεί» ακόμα και στρέφεται στον κινεζικό δράκο της Ανατολής, που φιλοδοξεί να οικοδομήσει μία νέα «Αυτοκρατορική Οδό»(;).

1. Πρόκειται για αναθεωρημένη εκδοχή προηγούμενης δημοσίευσής μας στο ΙΔΟΣ
2. «Γερμανία: Ιστορική ομιλία Σόλτς στη Βουλή-Ανακοίνωσε εξοπλισμούς μαμούθ για το στρατό», εφ. Ημερησία, 27.2.2022.
3. Από το βιβλίο του Μ. Thomas, *Every Man His Own Broker*, όπου τον 17^ο αιώνα οι κυνηγοί επιχειρούσαν να πουλήσουν τη γούνα μιας αρκούδας πριν την πιάσουν. Ομοίως, πουλάνε οι χρηματιστές μετοχές σήμερα. Α. Κατσιδη, «Τι είναι οι Bear Markets και πώς τις αναγνωρίζουμε», 7 Απριλίου 2020, Offline Post.

Παραδόξως, οι γεωπολιτικές εξελίξεις συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Σύμφωνα με την υπόθεση σε προηγούμενο άρθρο⁴, το «πνεύμα της Σαγκάης»,⁵ ενδεχομένως, θα μπορούσε να εξελιχθεί σε «λευκό τίγρη»⁶ απειλώντας τη διεθνή ισορροπία δυνάμεων και ασφάλειας. Ειδικότερα, οι αναδυόμενες ανατολικές δυνάμεις, συνασπισμένες στον Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης (στο εξής θα αναφέρεται ως «Οργανισμός»), που τον οδηγεί η συνεργασία Ρωσίας και Κίνας, διεκδικούν δυναμικά τη θέση τους στην αναδυόμενη νέα παγκόσμια δικακυβέρνηση, με την οικονομική και γεωπολιτική τους επέκταση. Απεναντίας, οι κυρίαρχες δυτικές δυνάμεις δεν δείχνουν διατεθειμένες να μοιραστούν την πρωτοκαθεδρία του κόσμου, χωρίς να αποκλείεται να υποκύψουν στον πειρασμό της «παγίδας του Θουκυδίδη»⁷. Τότε μια σύγκρουση των δύο αναδυόμενων συνασπισμών φαντάζει αναπόφευκτη, ιδίως με την εκατέρωθεν «δαιμονοποίηση» του αντιπάλου. Αιχμή του δόρατος της αντιπαράθεσης, αλλά και της διάκρισης Ανατολής-Δύσης αναδεικνύεται η δημοκρατία, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών. Αντανακλάται στην ελευθερία έκφρασης, την ανεξαρτησία των ΜΜΕ, την φιλελεύθερη προσέγγιση και το κράτος δικαίου. Σύμφωνα με

τον Αμερικανό Πρόεδρο Μπάιντεν, «η μάχη για τη Δημοκρατία δεν τελείωσε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου». Όμως, η Δημοκρατία βάλλεται πανταχόθεν, από την πανδημία και τα δρακόντεια μέτρα, που έχουν επιβληθεί, τόσο στις δυτικές, όσο και στις ανατολικές κοινωνίες, από τη Σαγκάη της αυταρχικής Κίνας, έως τη Νέα Υόρκη και το Λονδίνο.

Καταλυτικές εξελίξεις, που αλλάζουν τον κόσμο...

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η μονο-πολικότητα δεν συνοδεύτηκαν από «το τέλος της Ιστορίας» και την «αιώνια ειρήνη». Απεναντίας, «πλησιάζουμε το πιο επικίνδυνο σημείο στην ιστορία της ανθρωπότητας».⁸ Παραδόξως, τα πρόσφατα γεγονότα συνδέονται με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και, περιοδικά, πολλές πτυχές του επανέρχονται στο διεθνές προσκήνιο, όπου τα εσωτερικά προβλήματα της πάλαι ποτέ κραταιάς ΕΣΣΔ, και της Ρωσίας που τη διαδέχτηκε, μετατράπηκαν σε διεθνή ζητήματα. Συχνά απειλούν την τοπική περιφερειακή, αλλά και την παγκόσμια ασφάλεια, όπως ο πόλεμος στο Ναγκόρνο Καραμπάχ μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν, δοκιμάζοντας τις ισλαμικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και, ευρύτερα, οι ταραχές στο Καζακστάν,

αλλά και οι κατά καιρούς συγκρούσεις στα σύνορα μεταξύ Τατζικιστάν και Κιργισίας. Αποκορύφωμα στάθηκε η ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία, όπου μαίνονται σκληρές μάχες αφενός μεταξύ Ρώσων και Ρωσόφωνων με Ουκρανούς και μισθοφόρους, και αφετέρου μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, ιδίως των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, όταν απέτυχε η διπλωματία και δεν εφαρμόστηκαν οι δύο Διεθνείς Συμφωνίες του Μίνσκ (2014, 2015). Ο Ζμπίγκνιου Μπρεζίνσκι, με την θρυλική του «Μεγάλη Σκακιέρα», προειδοποιούσε από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ότι η Ρωσία θα έπρεπε να ξεχάσει την Ουκρανία⁹ και την κοιλότητα των Ρως, το Κίεβο. Γεγονός που εξηγεί τις αμείλικτες δυτικές κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, οι οποίες, όμως, είναι εξίσου καταστροφικές και για τις δύο πλευρές. Πρόκειται, όμως, για γεγονότα που εκτυλίσσονται εντός και πέρα από τον κόσμο, όπου οι δύο πάλαι ποτέ υπερδυνάμεις σηματοδοτούν την επανεμφάνιση του πνεύματος του «Λευκού Τίγρη» σε μια νέα αναμέτρηση για να κλείσουν (;) τις πληγές που δεν έκλεισαν μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ¹⁰, σε μία νέα προσπάθεια εκατέρωθεν εξόντωσης του αντιπάλου. Σύμφωνα με την ομώνυμη ρωσική ταινία, το πνεύμα του «Λευκού Τίγρη» αντανάκλα τον διακαή (γερμανικό) πόθο για την ολοκληρωτική εξόντωση του αντιπάλου με κάθε μέσο, και την απόλυτη επικράτηση του νικητή.

Δύο ήταν τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά στη μεταψυχροπολεμική εποχή: αφενός η διάλυση της ΕΣΣΔ, αφε-

τέρου η επανένωση της Γερμανίας, αλλά και σταδιακή ενσωμάτωση των χωρών του ανατολικού μπλοκ στους δυτικούς θεσμούς (ΕΕ, ΝΑΤΟ). Συγχρόνως, περιοδικά, ξεσπούν εξεγέρσεις στις τέως σοβιετικές και νυν ισλαμικές δημοκρατίες, συνήθως στον Καύκασο, με διάφορες «πορτοκαλί» αποχρώσεις. Πιο πρόσφατη η εξέγερση στο Καζακστάν, όπου ο νέος Πρόεδρος Τοκάγιεφ ζήτησε την βοήθεια της Ρωσίας, σώζοντας το καθεστώς του η αστραπιαία επιχείρηση της ρωσικής επέμβασης, στο πλαίσιο, όμως, του Οργανισμού Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (CSTO). Αλλά και η σύγκρουση Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν, που άφησε πικρή εμπειρία στην Αρμενία με τη μη στήριξή της. Χαρακτηριστικές είναι οι τραυματικές μνήμες της σοβιετικής σιδερένιας πυγμής, οι οποίες συχνά γίνονται η αιτία του έντονου αντι-ρωσισμού, που εκφράζεται από χώρες του πρώην σοβιετικού κόσμου, όπως η Πολωνία και οι Βαλτικές χώρες, με τον πλέον έντονο τρόπο στους δυτικούς θεσμούς, στους οποίους εντάχθηκαν, όπως η ΕΕ και το ΝΑΤΟ, απορρίπτοντας κάθε προσέγγιση των δυτικών θεσμών με τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά, η νικήτρια αμερικανική υπερδύναμη σήμερα παρουσιάζει εμφανώς σημάδια κόπωσης, όπως φάνηκε από την εσπευσμένη αποχώρηση από το Αφγανιστάν, τον Αύγουστο 2021, και την αστραπιαία ανακατάληψη της εξουσίας από τους Ταλιμπάν, χωρίς να έχουν εξασφαλισθεί τα εχέγγρα για την ομαλή απομάκρυνση των δυτικών δυνάμεων και των συνεργατών τους. Η ακαριαία άνοδος των Ταλιμπάν συγκλόνησε

4. Παπαρούνα Π. «Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης: Από το πνεύμα της Σαγκάης στο πνεύμα του λευκού τίγρη (;)», ΙΔΟΣ, 16.9.2017, Διαθέσιμο [εδώ](#).

5. Αφορά τον νέο τρόπο ανάπτυξης περιφερειακών οργανισμών όπως ο Οργανισμός, με όχημα την αρχή της μη παρέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα και ανοχή στα αυταρχικά καθεστώτα των κρατών μελών τους ως προς τον εκδημοκρατισμό τους.

6. Σύγχρονη ρωσική πολεμική ταινία.

7. Η ανάδυση νέας δύναμης -σήμερα η Κίνα, τότε η Αθήνα- αντιμετωπίζεται ως απειλή από την ισχύουσα υπερδύναμη -όπως τότε η Σπάρτη, και τώρα οι ΗΠΑ. Α. Graham, *Σε τροχιά πολέμου: μπορούν ΗΠΑ και Κίνα να αποφύγουν την Παγίδα του Θουκυδίδη;*, Αθήνα, Πεδίο,, 2020, σελ. 11.

8. «Νόαμ Τσόμσκι: Πλησιάζουμε το πιο επικίνδυνο σημείο στην ιστορία της ανθρωπότητας-Τι είπε για τον πόλεμο στην Ουκρανία», Ethnos.gr, 11 Απριλίου 2022.

9. Ζ. Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, Αθήνα, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, 1997, σελ. 208.

10. «Πούτιν για οικονομία: Δεν θα επαναλάβουμε τα λάθη της Σοβιετικής Ένωσης», Ναυτεμπορική, 9 Ιουνίου 2022.

Δύση και Ανατολή για διαφορετικούς λόγους και αλλάζει άρδην την ισορροπία δυνάμεων. Για τη Δύση, ήταν σοκαριστικός ο τρόπος αποχώρησης των ΗΠΑ, με τις τραγικές σκηνές απελπισίας των Αφγανών συνεργατών της Δύσης, στο διεθνές αεροδρόμιο της Καμπούλ, να προσπαθούν απεγνωσμένα να εγκαταλείψουν τη χώρα, για να σωθούν από τη μήνιν των Ταλιμπάν. Αντιθέτως, για τις χώρες της Ανατολής ξύπνησε τον εφιάλτη της αστάθειας και της απειλής επέκτασης του ολοκληρωτικού καθεστώτος των Ταλιμπάν και του ισλαμικού εξτρεμισμού. Συγχρόνως, προβληματίσε έντονα τις μεγάλες δυνάμεις της περιοχής, όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Ινδία, αλλά και μεσαίες δυνάμεις, όπως η Τουρκία, το Πακιστάν και το Ιράν. Έστω και αν κάθε παίκτης στην περιοχή φρόντισε -με τον έναν ή τον άλλον τρόπο- να αποκτήσει γέφυρες επικοινωνίας με το επάρατο μεν, αλλά κυρίαρχο δε καθεστώς των Ταλιμπάν, που πλέον αποτελεί μία νέα πραγματικότητα. Θορυβήθηκαν, όμως, και οι ισλαμικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και, κυρίως, οι όμορες χώρες, και κυρίως το Τατζικιστάν, του οποίου η Ρωσία υποχρεώθηκε να εγγυηθεί την ασφάλεια των συνόρων με το Αφγανιστάν, στέλλοντας στρατεύματα.¹¹ Συγχρόνως, αυξάνεται ο ισλαμικός κίνδυνος και αναπερώνεται το μειωμένο ηθικό της διεθνούς τρομοκρατίας και του Ισλαμικού Κράτους, ενώ απειλούνται τα πανάκριβα και διάσπαρτα προγράμματα τόσο του Δρό-

μου του Μεταξιού της Κίνας, όσο και των άλλων παικτών που συμμετέχουν. Ανάμεσα στις εξηγήσεις για την αμερικανική αποχώρηση ήταν και η στροφή της αμερικανικής διπλωματίας προς τον «Ινδο-Ειρηνικό»¹², στοχοποιώντας ως αντιπάλους την Κίνα και τη Ρωσία. Σύμφωνα με δήλωση του Αμερικανού Προέδρου Μπάιντεν, «*Το μέλλον του κάθε έθνους και του κόσμου εξαρτάται από την ελεύθερη και ανοικτή διέλευση του Ινδο-Ειρηνικού για την ευημερία στα χρόνια που έρχονται*». Ενώ στα συμπεράσματα της «Στρατηγικής των ΗΠΑ για τον Ινδο-Ειρηνικό» αναφέρεται ότι «*ο αμερικανικός ρόλος στην περιοχή πρέπει να είναι πιο αποτελεσματικός και διαρκής από ποτέ*».¹³ Είχαν προηγηθεί οι επεισοδιακές αμερικανικές εκλογές και η αποδοχή της ήττας του απερχόμενου Αμερικανού Προέδρου Ντόναλντ Τράμπ, ο οποίος υπό την Προεδρεία του στράφηκε εναντίον της Κίνας, αλλά προσπάθησε να έχει διάυλους επικοινωνίας με τη Ρωσία. Ακολούθησε η «ανακούφιση» που διαδέχθηκε την εκλογή του Τζό Μπάιντεν «*ως ένα δημοκρατικό νομιμοποιημένο σημαντικό πρώτο βήμα επιστροφής στην πολιτική ορθότητα, έπειτα από την τετραετία Τράμπ και τα πραξικοπηματικού χαρακτήρα βίαια επεισόδια στο Καπιτώλιο*».¹⁴ Έκτοτε, οι Ηνωμένες Πολιτείες, εμφανώς διχασμένες, προσπαθούν να αποφύγουν τον εμφύλιο σπαραγμό και να ανακόψουν τη διάβρωση της δημοκρατίας και τη στροφή προς τον

αυταρχισμό, σύμφωνα με δημοσίευμα των Financial Times.¹⁵ Αξιοσημείωτη είναι η στάση της Κίνας μετά την ολοκλήρωση της διεξαγωγής των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Πεκίνο, το 2022. Αρχικά, φάνηκε διστακτική να στηρίξει την ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία, ώστε να αποφύγει επιπλέον κυρώσεις. Εντούτοις, σταδιακά κλιμακώνει την αντιπαράθεση με τη Δύση, στηρίζοντας τη Ρωσία ευρύτερα στο παγκόσμιο περιβάλλον. Συγχρόνως, παραμένει πάντα ανοικτό το ζήτημα της Ταϊβάν, που η Κίνα δεν πρόκειται να εγκαταλείψει, καθώς θεωρεί, ότι «*ανήκουν στο ίδιο γένος, πως έχουν κοινή ιστορία και κοινό πεπρωμένο*»¹⁶ και αναμένει την επιστροφή της στην κινεζική επικράτεια, ενώ οι ΗΠΑ έχουν δεσμευθεί να στηρίξουν το καθεστώς της Ταϊβάν.

Η Ινδία είναι η έκπη οικονομία στον κόσμο, αναπτύσσεται δυναμικά και ελίσσεται ανάμεσα στους δύο θανάσιμους εχθρούς της, την Κίνα και το Πακιστάν, αλλά και μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Δέχθηκε καίριο πλήγμα στα εθνικά της συμφέροντα από την άνοδο των Ταλιμπάν, αλλά φροντίζει να καλλιεργεί τις σχέσεις της με το Ιράν και άλλες δυνάμεις. Χαρακτηριστικός είναι ο νέος διάδρομος Ρωσίας-Ιράν-Ινδίας, παρακάμπτοντας το Σουέζ, τη Μεσόγειο, τον Ατλαντικό και τη Βόρεια Θάλασσα.¹⁷ Αλλά και μεσαίες δυνάμεις, όπως το Πακιστάν, που παρά τις στενές «αδελφικές» σχέσεις με τους Ταλιμπάν, κινδυνεύει με αποσταθεροποίηση του καθεστώτος του

από τις εδαφικές ή άλλες διεκδικήσεις των Ταλιμπάν. Αλλά και η θέση του σιιτικού Ιράν επηρεάζεται στην περιοχή. Με ποιους, τελικά, θα συνεργαστούν οι Ταλιμπάν, θα έχει άμεσες επιπτώσεις, καθώς επαναφέρουν με το θεοκρατικό καθεστώς τους περισσότερο συγκεντρωτισμό και αυταρχισμό, όπου η δημοκρατία δεν έχει καμία θέση στην περιοχή, θέτοντας σε κίνδυνο τις όμορες, αλλά και ευρύτερα τις ισλαμικές χώρες της Κεντρικής Ασίας, απειλώντας τα ήδη αυταρχικά καθεστώτα τους.

Εξίσου αποτρόπαιες για τη Δύση υπήρξαν και οι τραγικές εικόνες από τον κατ' οίκον περιορισμό στη Σαγκάη εξαιτίας της πανδημίας και τη σκληρή πολιτική της Κίνας. Ωστόσο, τα δραστικά περιοριστικά μέτρα ανά τον κόσμο σε Ανατολή και Δύση έφεραν, εκατέρωθεν, καίρια πλήγματα στις αστικές ελευθερίες και στα δικαιώματα των πολιτών.

Η εγκατάλειψη της «*ρεαλιστικής πολιτικής*» και η αδήριτη ανάγκη εφεύρεσης μίας νέας

Η ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία επέφερε τρομακτικές συνέπειες, καθώς ο πόλεμος συνεχίζεται, επηρεάζοντας άμεσα -μεταξύ άλλων- τη Γερμανία. Ενεργοποιήθηκαν γεωπολιτικά αντανάκλαστικά, που η ευρωπαϊκή ήπειρο είχε λησμονήσει. Χαρακτηριστική είναι η αναθεώρηση της γερμανικής «*ρεαλιστικής πολιτικής*», που

11. «Ρωσία: Αποστολή στρατευμάτων στο Τατζικιστάν για ενίσχυση των συνόρων με το Αφγανιστάν: Η Μόσχα επιχειρεί να ενισχύσει στρατιωτικά τον σύμμαχό της στην Κεντρική Ασία», Η Καθημερινή, 11 Σεπτεμβρίου 2021.

12. Indo-Pacific Strategy of The United States, The White House Washington, February 2022.

13. «The American role in the region must be more effective and enduring than ever».

14. Γ. Σκαφιδάς, «Ένας χρόνος Μπάιντεν στην εξουσία: Αφγανιστάν, πληθωρισμός, πανδημία και πόλωση», Η Καθημερινή, 19 Ιανουαρίου 2022.

15. E. Luce, «Financial Times: Οδεύει προς εμφύλιο πόλεμο η Αμερική;», 3 Ιουνίου 2022, Euro2day.gr.

16. Έ. Όσνος, *Η εποχή της φιλοδοξίας: το παιχνίδι της τύχης, της αλήθειας και της πίστης, σε μία Κίνα που μεταμορφώνεται*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Προοπτικές, 2018, σελ. 33.

17. «Κοσμογονία» με νέα εμπορική οδό από την Ρωσία στην Ινδία μέσω Ιράν: Την ώρα που οι δυτικές κυρώσεις αποτυγχάνουν η Ασία συσπειρώνεται», NewsBreak.gr, 15 Ιουνίου 2022.

διαδέχτηκε την «ανατολική πολιτική» (ostropolitik), και αφορούσε τις σχέσεις της Δυτικής Γερμανίας επί Ψυχρού Πολέμου με την Ανατολική Ευρώπη, και κυρίως την Ανατολική Γερμανία, αλλά και της «αλλαγής μέσω εμπορίου». Realpolitik σημαίνει εφαρμογή πολιτικών και θέσεων, που καθορίζονται από την ψυχρή λογική. σύμφωνα με τις συνθήκες και τις ανάγκες που επικρατούν σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή, με στόχο το κέρδος, μακριά από ιδεολογικούς ή ηθικούς φραγμούς. Ωστόσο, ο νεοεκλεγείς Καγκελάριος Όλαφ Σόλτς, σε μία ιστορική, όπως χαρακτηρίστηκε, αλλά εν θερμώ ομιλία λίγες μέρες μετά την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, ανακοίνωσε «εξοπλισμούς μαμούθ για τον στρατό», ενώ έσπευσαν να δηλώσουν τη στήριξή τους τα κόμματα της αντιπολίτευσης, πλην του ακροδεξιού κόμματος.¹⁸ Επίσης, ο Πρόεδρος Στάινμγιερ «αναγνώρισε λάθη στη διαχρονική γερμανική Ostpolitik, που προέβλεπε την προσέγγιση και την εξομάλυνση των σχέσεων με τη Ρωσία [...] η προσήλωσή μου στον Nord Stream 2 ήταν λάθος». Προσθέτοντας ότι «αποτύχαμε στη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού σπιτιού, στο οποίο περιλαμβάνεται και η Ρωσία. Αποτύχαμε με τη θέση μας να συμπεριλάβουμε τη Ρωσία σε μία κοινή αρχιτεκτονική ασφάλεια».¹⁹ Ομοίως, αυτό το «ευρωπαϊκό σπίτι» οραματιζόταν ο Μιχαήλ Γκορ-

μπατσόφ με την Περεστρόικα του, πριν την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, κατά την οποία «η Ευρώπη είναι πραγματικά ένα κοινό σπίτι, όπου η γεωγραφία και η ιστορία έχουν συνυφάνει στενά τα πεπρωμένα δεκάδων χωρών και εθνών».²⁰ Απεναντίας, σήμερα κατά τον Φόλκερ Βάιζελ, η Γερμανία «θα πρέπει να κάνει τρία πράγματα: Να στηρίξει με όλες της τις δυνάμεις την υποψηφιότητα προσχώρησης της Ουκρανίας στην ΕΕ, να βοηθήσει το Κίεβο στρατιωτικά και τέλος να επιταχύνει την ενεργειακή μετάβαση και κατά συνέπεια απεξάρτηση από τις εισαγωγές ρωσικής ενέργειας»,²¹ που για την Ρωσία αποτελούν αιτία πολέμου.

Παρόλα αυτά, η πραγματιστική-ορθολογική γερμανική πολιτική και η αγαστή συνεργασία Γερμανίας-Ρωσίας υπήρξαν εκατέρωθεν επωφελείς, καθώς η Γερμανία εξασφάλιζε αφθονία ενεργειακών πηγών και ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην βιομηχανική της παραγωγή, ενώ η Ρωσία διοχέτευε τα ενεργειακά της αποθέματα κυρίως μέσω της πολιτικής των αγωγών, στηρίζοντας την ανάπτυξή της. Ωστόσο, σαφής και πάγιος στρατηγικός στόχος των αγγλοσαξόνων²² είναι να μην ενωθεί ποτέ η Ευρασία.²³ Πασχίζει ως σήμερα για την απεξάρτηση της Ευρώπης από τις ρωσικές ενεργειακές πηγές, ενώ επιβάρυνε το κλίμα πριν την ρωσική εισβολή η

ακύρωση λειτουργίας του νέου αγωγού Nord Stream 2 μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας, παρακάμπτοντας την Ουκρανία, κατεξοχήν χώρα διέλευσης ενεργειακών αγωγών. Η ρωσική εισβολή προκάλεσε την επίσημη αποκήρυξη της στενής συνεργασίας της Γερμανίας με τη Ρωσία. Αντιθέτως, η πρώην Καγκελάριος Άγκελα Μέρκελ είναι πιο προσεκτική από τον διάδοχό της και καταδικάζει μεν την ρωσική επέμβαση, αλλά δεν ζητάει συγγνώμη για την πολιτική της έναντι του Πούτιν, επειδή θεωρούσε «ότι προς το συμφέρον της χώρας μου ήταν να βρούμε τρόπο συνύπαρξης [με τη Ρωσία]».²⁴

Η επανένωση της Γερμανίας υπήρξε καταλυτική εξέλιξη. Σε γενικές γραμμές, τέθηκαν τότε τρία ζητήματα, που, τηρουμένων των αναλογιών, μοιραία επανέρχονται στο προσκήνιο: 1) αν η ενωμένη Γερμανία θα παραμείνει στη Δύση ή θα εξελιχθεί σε αυτόνομο πόλο στο διεθνές σύστημα, 2) κατ' επέκταση, αν θα εκτοπίσει τις ΗΠΑ στην Ευρώπη, ανατρέποντας τις ισορροπίες δυνάμεων, και συγκεκριμένα της Βρετανίας και της Γαλλίας, και 3) «ως κυρίαρχος πόλος έλξης στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, θα οδηγηθεί η Γερμανία σε νέα σύγκρουση με την Ρωσία».²⁵ Προφανώς, τα ζητήματα αυτά δεν είναι παρωχημένα ούτε αυτονόητα, όπως θεωρούνται. Σε κάθε περίπτωση, η Γερμανία, για άλλη μία φορά στην ιστορία της, θα πρέπει να αναμετρηθεί με το δίλημμα αν θα κινηθεί εντός ή εκτός ευρωπαϊκού πλαισίου ή

«ζωτικού χώρου». Μοιραία, η γερμανική βιομηχανία θα χρειάζεται πάντα φθηνούς ενεργειακούς πόρους, που βρίσκονται δίπλα της στη ρωσική επικράτεια από τις πανάκριβες υπερατλαντικές πηγές ενέργειας. Ακόμη και η πράσινη ανάπτυξη χρειάζεται, έστω και επικουρικά, τις βασικές πρώτες ύλες για την ομαλή λειτουργία της αγοράς, αλλά πάνω από όλα χρόνο για την ομαλή μετάβαση. Επιπλέον, η διαχρονικότητα των συνεπειών του Ψυχρού Πολέμου αποδεικνύει ότι απαιτούνται ορθολογική στρατηγική αντιμετώπιση και λεπτοί χειρισμοί των ζητημάτων που προκύπτουν, υπό την απειλή του πυρηνικού ολέθρου, που πάντα υφίσταται.

Ομοίως, η σκανδιναβική ουδετερότητα αιώνων ανήκει στο παρελθόν, καθώς Φινλανδία και Σουηδία εντάσσονται στο NATO. Με το σύνθημα «αδέσμευτοι σε περίοδο ειρήνης, ουδέτεροι σε περίοδο πολέμου», η Σουηδία απέφυγε να εμπλακεί ενεργά στον Ψυχρό Πόλεμο και, παρά την επίσημη ρητορική εναντίον του NATO ως «μία[ς] απειλητική[ς] πυρηνική[ς] συμμαχία[ς] που απορριπτόταν» μεν επισήμως, υπήρχε μία «μυστική συμμαχία». Η διφορούμενη στάση του Σοσιαλδημοκράτη Πρωθυπουργού Ούλοφ Πάλμε αποτελούσε το επίσημο δόγμα ασφαλείας της Σουηδίας, τουλάχιστον μέχρι την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το 1995. Κυρίως από το 2009, που δεσμεύεται από το άρθρο της ΕΕ περί αλληλεγγύης, όπου κάθε κράτος μέλος είναι υποχρεωμένο να βοηθήσει όποιο δεχθεί

18. «Γερμανία: Ιστορική ομιλία Σόλτς στη Βουλή - Ανακοίνωσε εξοπλισμούς μαμούθ για το στρατό», Ημερησία, 27 Φεβρουαρίου 2022.

19. Δ. Κυρανούδη, «Στάινμγιερ: Λάθος η προσήλωσή μου στον Nord Stream 2», DW, 4 Απριλίου 2022.

20. Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, *Περεστρόικα: Νέα σκέψη για τη χώρα μας και τον κόσμο*, Αθήνα, Α.Α. Λιβάνη-Νέα Σύνορα, 1987, σελ. 347.

21. Κ. Χάσελμπαχ, «Χάνει η Γερμανία τον ηγετικό ρόλο στην ΕΕ λόγω Ουκρανίας;», DW, 21 Μαΐου 2022.

22. «Nord Stream 2- Ο αγωγός του Πούτιν που παρέλυσε τη Δύση» (Ανάλυση του Gardian) στο in.gr 24.12.2021

23. Ν. J. Spykman, *Η Γεωγραφία της Ειρήνης*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2004, σελ.16.

24. «Η Μέρκελ καταδικάζει την ρωσική εισβολή, αλλά δεν ζητάει συγγνώμη για την πολιτική της έναντι του Πούτιν: Συνέντευξη εφ' όλης της ύλης της πρώην καγκελαρίου σε δημοσιογράφου του Spiegel», Η Καθημερινή, 8 Ιουνίου 2022.

25. Χ. Παπασωτηρίου, «Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Η επανένωση της Γερμανίας και η Νέα Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Ασφάλειας», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 5, Απρίλιος 1995, σελ.41.

ένοπλη επίθεση, αν και όχι υποχρεωτικά με ένοπλα μέσα.²⁶

Στο πλαίσιο αυτό, θα χρειαστεί μία νέα «ρεαλιστική πολιτική» προσέγγιση, όταν πρυτανεύσει η ψυχρή λογική, ώστε να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος αποφυγής του πυρηνικού ολοκαυτώματος. Πολιτικοί του διαμετρήματος ενός Κένεντι, που αντιμετώπισε με σύνεση «την Κρίση της Κούβας»²⁷, από την απερίσκεπτη σοβιετική κίνηση να εγκαταστήσουν πυραύλους στην Κούβα υπό το καθεστώς Κάστρο στο μαλακό υπογάστριο των ΗΠΑ. «Η Κρίση των Πυραύλων της Κούβας ήταν ένα σημαντικό σημείο αλλαγής στην πολιτική των δύο υπερδυνάμεων, για την ύφεση και την αμερικανο-σοβιετική συνεργασία στο θέμα της μη διάδοσης» των πυρηνικών όπλων.²⁸ Ένας Αντενάουερ ή Βίλυ Μπράντ, που με την ανατολική πολιτική τους (OstPolitik) κατόρθωσαν ο Ψυχρός Πόλεμος να μην εξελιχθεί σε θερμοπυρηνικό. Σύμφωνα με την OstPolitik, υπήρξε αλλαγή της γερμανικής στρατηγικής προσέγγισης της Δυτικής Γερμανίας με την Ανατολική Ευρώπη «μέσω της προσέγγισης», με τον ανατολικό τότε συνασπισμό. Σύμφωνα με τις Συμφωνίες του 1970 με την ΕΣΣΔ και με την Πολωνία, η Γερμανία συμφωνούσε σε συγκεκριμένες βασικές αρχές που ήταν η αποποίηση της βίας, ο σεβασμός των συνόρων στην Ευρώπη και εγκατάλειψη κάθε εδαφικής διεκδίκησης, αναγνωρίζοντας ότι μοιραία πάντα θα συνορεύουν. Συγχρόνως, στην διχασμένη τότε φιλελεύθερη και

κομμουνιστική Ευρώπη ήταν δεδομένη η αμερικανική παρουσία. Επομένως, η ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική της ασφάλειας όφειλε να προωθήσει ένα σύστημα ισορροπίας και να αποφύγει να επιλέξει την μία μόνο πλευρά. Γι' αυτό μια ρεαλιστική πολιτική ήταν αναγκαία.

Συνέπειες από την πανδημία και τις δυτικές κυρώσεις στη Ρωσία

Η (οικονομική) παγκοσμιοποίηση και η επανάσταση της τεχνολογίας και της επικοινωνίας έφθειρε, αλλά δεν κατέργησε τα εθνικά σύνορα. «Εδεδεσε», όμως, το παγκόσμιο «χωριό» με μία πρωτόγνωρη ελεύθερη διακίνηση αγαθών, κεφαλαίων και ανθρώπων, με όχημα -μεταξύ άλλων- και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Παρόλα αυτά, μία σειρά από ραγδαίες ανακατατάξεις αλλάζουν τον κόσμο για μία νέα «Επανεκκίνηση» (Great Reset)²⁹, ενώ η αύξηση του πλούτου είναι αντιστρόφως ανάλογη με την ακραία φτώχεια, με τη διευρυνόμενη ανισότητα να μαστίζει τον κόσμο.³⁰ Ένα από τα ζοφερά σενάρια για το μέλλον της παγκοσμιοποίησης, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, είναι ότι η παγκοσμιοποίηση «δεν μπορεί να θεωρείται πλέον δεδομένη» και ίσως θα εξελιχθεί σε έναν «αυταρτικό κόσμο», που θα τον συνοδεύσει ένας πραγματικός και ψηφιακός κατακερματισμός εξαιτίας

της εσωστρέφειας και της οικονομικής ανεξαρτησίας, όπου θα αποκλίνει σταδιακά η γνώση και θα παρατείνεται η στασιμότητα.³¹ Αφενός η πανδημία με τους αυστηρούς περιορισμούς στις μετακινήσεις ανθρώπων και αγαθών και αφετέρου οι κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, επέφεραν καίριο χτύπημα στην πορεία της ελεύθερης αγοράς.

Στην οικονομική διπλωματία, ως μέσο άσκησης πολιτικής «οι αρνητικές κυρώσεις» στοχεύουν στο να αποτρέψουν την υιοθέτηση μίας πολιτικής, που δεν ανταποκρίνεται στα συμφέροντα του κράτους, που ασκεί την επιρροή.³² Στην πραγματικότητα, όμως, οι κυρώσεις συχνά επιστρέφουν ως μπουμερανγκ στο κράτος που τις επιβάλλει, προκαλώντας εξίσου αν όχι και σημαντικότερη βλάβη στην οικονομία του. Οι δυτικές κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, επέφεραν τα αντίθετα αποτελέσματα³³, όπου εμφανίζονται σημάδια πιθανής ύφεσης³⁴ και κατάρρευσης των χρηματιστηριακών αγορών/Bear Market³⁵. Η αγορά-αρκούδα αφορά την αγορά, όπου οι τιμές όλων ή ορισμένων ομάδων χρεογράφων πέφτουν ή αναμένεται ότι θα πέσουν, και η κατάσταση αυτή συνοδεύεται από έντονη απαι-

σιοδοξία για το μέλλον της αγοράς.³⁶ Οι κυρώσεις δεν έπληξαν τη Ρωσία, ενώ είναι οδυνηρές για τη Δύση, απειλώντας με παγκόσμια ύφεση και μετατροπή σε αγορά-αρκούδα, καθώς, όπως ομολογεί και ο αγγλικός Economist η ρωσική οικονομία ανακάμπτει³⁷, παρά τις δρακόντειες κυρώσεις της Δύσης.³⁸ Επιπλέον, μια σειρά από χώρες ωφελούνται από τις δυτικές κυρώσεις στη Ρωσία, αφενός η Κίνα που αποκτά ανταγωνιστικό πλεονέκτημα από τις φτηνές πρώτες ύλες κυρίως έναντι της Γερμανίας, η Ινδία, το Ιράν, αλλά και η Τουρκία, που φιλοδοξεί να παίξει μεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή, πατώντας ως «επιτήδειος ουδέτερος», σε δύο βάρκες.

Σύνοψη

Α) Η παγκοσμιοποίηση πλήττεται ανεπανόρθωτα και οι ανοικτές αγορές με τα ανοικτά σύνορα συρρικνώνονται με το αίσθημα της αυτοσυντήρησης και του εθνικού συμφέροντος, ενώ αναδύονται και πάλι οι εθνικές ταυτότητες και η υπεράσπισή τους.

Β) Οικονομικές συνέπειες πλήττουν τους παίκτες που βρίσκονται σε υπερ-επέκταση και, πρωτίστως, την Κίνα

31. Τ. Μποζανίνου, «Τέσσερα σενάρια για το μέλλον της παγκοσμιοποίησης», Το Βήμα, 2 Ιουνίου 2022.

32. Χ. Τσαρδανίδης, *Οικονομική Διπλωματία*, Αθήνα, Παπαζήση, 2018, σελ. 97.

33. «Μια τρύπα στο...πετρέλαιο: Οι κυρώσεις δεν κατάφεραν να σταματήσουν τον Πούτιν (πίνακες)», Newmoney.gr, 1 Ιουνίου 2022.

34. Τ. Καλημέρη, «Wall Street: Στο κατώφλι της bear market αναζητά σωσίβιο-Θα αναλάβει και πότε δράση η Fed», Ot.gr, 22 Μαΐου 2022.

35. «Πτωτικά έκλεισε η Wall Street. Η αγορά δεν κατάφερε να βγει από τη bear market», OT.gr, 1 Ιουνίου 2022.

36. Thomas Mortimer, *Every Man His Own Broker*, σελ. 49-50.

37. «Ρωσία: Μεγάλα τα οφέλη της από τη διεθνή επισιτιστική κρίση: περιζήτητα και σε αυξημένες τιμές τα σιτηρά της 1,9 δισ. δολ. στα ταμεία της», Bloomberg- εφ. Καθημερινή, 25 Μαΐου 2022.

38. «Ρωσία: Η οικονομία της χώρας στέκεται ξανά στα πόδια της- Η κατάρρευση της οικονομίας της Ρωσίας παρά τις αυστηρές κυρώσεις της Δύσης δεν έχει έρθει», OT.Gr, 10 Μαΐου 2022.

26. P. Neuding, «Το τέλος της σκανδιναβικής ουδετερότητας: Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και το ΝΑΤΟ», Project Syndicate-Ot.gr, 11 Μαΐου 2022.

27. G. Allison & P. Zelickow, *Η κρίση της Κούβας : Η ουσία της απόφασης*, Αθήνα, Παπαζήση, 2006, σελ. 33.

28. Θ. Π. Ντόκος, *Αναζητώντας την Ειρήνη: Μέτρα για τη Διεθνή Ασφάλεια και τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων*, Αθήνα, Παπαζήση, 1992, σελ. 65.

29. K. Schwab, «Now is the time for a 'great reset'», 3 Ιουνίου 2020.

30. «Αυξήθηκαν οι κροίσοι και η ακραία φτώχεια», Καθημερινή, 25 Μαΐου 2022.

με τον Νέο Δρόμο του Μεταξίου, που χρειάζεται σταθερές συνθήκες και ειρήνη, για να ευδοκιμήσει.

Γ) Τα ανθρώπινα δικαιώματα στον καιρό της πανδημίας δέχθηκαν κείμενο πλήγμα παγκοσμίως, ενώ οι τρομακτικές εικόνες από τη Σαγκάη με τους απελπισμένους έγκλειστους να μεταφέρονται με βίαιο τρόπο στους ειδικούς χώρους νοσηλείας κάνουν το γύρο του κόσμου.

Δ) Οι οικονομικές κυρώσεις στοχεύουν κατευθείαν στην κατάρρευση του καθεστώτος Πούτιν και των αυταρχικών καθεστώτων που οικοδομήθηκαν στα ερείπια του σοβιετικού κόσμου. Άρα, επιδιώκονται και αναμένονται πολιτικές ανακατατάξεις, με απρόβλεπτες συνέπειες.

Ε) Η απειλή χρήσης πυρηνικών επιφέρει ευρύτερη ανασφάλεια σε συνδυασμό με τις επιμέρους κρίσεις στο διεθνές γίγνεσθαι, σε ένα εκρηκτικό «κοκτέιλ»: υγειονομική κρίση από την πανδημία, επισιτιστική κρίση, ενεργειακή κρίση από τις κυρώσεις εναντίον της προμήθειας πρώτων υλών και υδρογονανθράκων από τη Ρωσία, οικονομική κρίση, τόσο στον τραπεζικό τομέα, όσο και ευρύτερα στην παγκόσμια οικονομική σταθερότητα των ανοικτών συνόρων.

ΣΤ) Κατά τον Αμερικανό Πρόεδρο, «η Ρωσία προκάλεσε κάτι που δεν περίμενε: Οι δημοκρατίες όλου του κόσμου αναζωογονήθηκαν».³⁹ Ωστόσο, «Οι δημοκρατίες δεν εξευγενίζονται πάντα τις κοινωνίες - πάντα, όμως, είναι ενδεικτικές για την υγεία

των κοινωνιών στις οποίες λειτουργούν».⁴⁰

Δημοκρατία σε Δύση και Ανατολή εν μέσω πανδημίας

Για τον Αμερικανό Πρόεδρο Τζο Μπάιντεν ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι «η μάχη ανάμεσα στη δημοκρατία και τον ολοκληρωτισμό» στην ιστορική, όπως χαρακτηρίστηκε ομιλία του στη Βαρσοβία, όπου «θα έχουμε ένα δι-αφορετικό μέλλον, ένα λαμπρότερο μέλλον, ριζωμένο στη δημοκρατία και τις αρχές, την ελπίδα και το φως, την ευπρέπεια και την αξιοπρέπεια, την ελευθερία, τις δυνατότητές της».⁴¹ Ωστόσο, στην κινούμενη άμμο του διεθνούς γίγνεσθαι, αναβιώνουν μεγαλοϊδεατισμοί και αυτοκρατορικές μνήμες ενώ αναδύεται συχνά η νοσταλγία ενός πάλαι ποτέ ένδοξου παρελθόντος, όπως μετά το επεισοδιακό «διαζύγιο» του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, με το περίφημο BREXIT, το σύνθημα που κυριαρχεί είναι η «Παγκόσμια Βρετανία» (Global Britain).⁴² Αλλά και η Ρωσία ανακάμπτει και φιλοδοξεί να ανακτήσει τα ερείσματα που είχε επί ΕΣΣΔ, αλλά και πιο πίσω ως Τσαρική Ρωσία. Συγχρόνως, η Τουρκία φιλοδοξεί να αναβιώσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο αμφιλεγόμενος ηγέτης της να αντικαταστήσει την κεμαλική δυτικοστροφή Τουρκία με το πάλαι ποτέ Χαλιφάτο της, που θα ηγείται του σουνιτικού μουσουλμανικού κόσμου. Εάν έτσι έχουν τα

πράγματα, τότε το σημαντικότερο αντίδοτο στους μεγαλοϊδεατισμούς και τους επικίνδυνους εθνικισμούς που προβάλλουν τη μισαλλοδοξία και την εξόντωση του αντιπάλου-εχθρού, όπως ο «λευκός τίγρης», είναι τα δημοκρατικά καθεστώτα που μπορούν να προλάβουν μεγαλοϊδεατισμούς. Εν αντιθέσει με τα απολυταρχικά καθεστώτα, στα οποία δεν λειτουργούν οι θεσμοί, που ανακόπτουν «απονενομημένα διαβήματα».⁴³

Εντούτοις, στην Ανατολή από την αρχαιότητα, ο αυταρχισμός αποτελούσε ανέκαθεν τον τρόπο διακυβέρνησης αυτοκρατοριών ή και ισχυρών κρατών, που με σιδερένια πυγμή διατηρούσαν τη συνοχή τους, αποτρέποντας φυγόκεντρες εθνοτικές, φυλετικές ή θρησκευτικές αποσχίσεις. Αυτό εξηγεί, ως ένα βαθμό, γιατί οι νέες εύρωστες δυνάμεις που αναδύονται σήμερα από την Ανατολή, όπου μεταφέρθηκε το «παγκόσμιο εργαστήριο», διεκδικούν να έχουν λόγο στο παγκόσμιο σύστημα, προσηλωμένες στον τομέα της ανάπτυξης και της προώθησης των εθνικών τους επιδιώξεων, σε βάρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών, που λειτουργούν συγκεντρωτικά -αν όχι απολυταρχικά- καταπατώντας κάθε έννοια ελευθερίας της έκφρασης και αντιπολιτευτικής διάθεσης. Απεναντίας, η κατάσταση της παγκόσμιας δημοκρατίας για το 2022, κάθε άλλο παρά ακμαία είναι, καθώς η σταδιακή άρση των περιορισμών της

πανδημίας, δεν είναι βέβαιο ότι θα επαναφέρει τη δημοκρατία, στο προηγούμενο επίπεδο. Σύμφωνα με την φετινή έκθεση του Economist Intelligence Unit⁴⁴, ο δείκτης δημοκρατίας βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο από το 2006, οπότε και άρχισε να καταγράφεται, γεγονός που αποδίδεται εν μέρει στους περιορισμούς της πανδημίας, που είδε πολλές χώρες να αγωνίζονται να εξισορροπήσουν τη δημόσια υγεία με την προσωπική ελευθερία. Η πτώση αποδίδεται στην πανδημία και εικάζεται ότι, καθώς αίρονται σταδιακά οι περιορισμοί λόγω αυτής, θα επιστρέψει και η δημοκρατία, αν και μόνο το 46% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε «κάποιου είδους» δημοκρατία. Στην αντίστοιχη περσινή Έκθεση (του 2021), ο δείκτης «έδειχνε» την πρόκληση για την Κίνα και αναρωτιόταν εάν η Δύση θα έπρεπε να ανησυχεί, καθώς και τι μέτρα θα έπρεπε να ληφθούν.⁴⁵

Παράλληλα, εν μέσω της ρωσικής επέμβασης, η Ουκρανία ζήτησε (και πέτυχε) την αποπομπή της Ρωσίας από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών.⁴⁶ Η Ρωσία ήταν μέλος του Συμβουλίου από το 2006 με διακοπόμενη θητεία, που θα έληγε το 2023, ενώ η Ουκρανία είναι, επίσης, μέλος του Συμβουλίου κατά την περίοδο αυτή. Η πρόταση αποπομπής της Ρωσίας υπερψηφίστηκε στη Γενική Συνέλευση, ενώ η ίδια αποχώρησε από το Συμβούλιο, καθώς η συμμετοχή της

39. «Μπάιντεν: Για όνομα του Θεού ο Πούτιν δεν μπορεί να μείνει στην εξουσία», εφ. Καθημερινή, 26 Μαρτίου 2022.

40. R. D. Kaplan, *Η επερχόμενη αναρχία*, Αθήνα, Εκδόσεις Ροές, 2001, σελ. 100.

41. «Ιστορική ομιλία Μπάιντεν από τη Βαρσοβία: Είμαστε στο πλευρό σας -Ζούμε τη μάχη ανάμεσα στη δημοκρατία και τον ολοκληρωτισμό», Hellenic Journal, 26 Μαρτίου 2022.

42. Global Britain: delivering on our international ambition-This page brings together the main documents that set out the government's vision for Global Britain, Διαθέσιμο [εδώ](#) [ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2022].

43. E. Campanella, « Η νοσταλγία πεθαίνει τελευταία- Η πολιτική της νοσταλγίας ποικίλλει σημαντικά μεταξύ δημοκρατικών και αυταρχικών πλαισίων», Project Syndicate-Ot.gr, 12 Μαΐου 2022.

44. «Economist Intelligence Unit: «Αγχομακά», η δημοκρατία, φταίει και τα lockdown», OT.gr, 10 Φεβρουαρίου 2022.

45. «A report by EIU: Democracy Index 2021: The China challenge», Economist Intelligence.

46. UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council, 7 Απριλίου 2022.

ανεστάλη.⁴⁷ Η ψηφοφορία αποπομπής, όμως, κατά την οποία 93 χώρες ψήφισαν υπέρ, 24 κατά και 58 απείχαν, είναι ενδεικτική της μη καθολικής καταδίκης της Ρωσίας. Καταψήφισαν οι χώρες της υποσαχάριας Αφρικής, που δεν ξεχνούν ότι χρωστούν την ανεξαρτησία τους από το αποικιακό καθεστώς της Δύσης στην Σοβιετική Ρωσία, ενώ απείχαν αραβικές χώρες, όπως η Αίγυπτος. Κα-

ταψήφισαν ή απείχαν οι χώρες μέλη του Οργανισμού της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (CSTO)⁴⁸, και του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης⁴⁹ (SCO), των BRICS⁵⁰, αλλά και ορισμένες χώρες του ASEAN.⁵¹

Σχήμα 1: Ψηφοφορία στον ΟΗΕ για αποπομπή της Ρωσίας από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Voting Started		07-Apr-22		12:48:33	
Item 5 - Draft resolution A/ES-11/L.4					
Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council					
AFGHANISTAN	✓ CAMEROON	✓ FINLAND	✗ KUWAIT	✗ NEPAL	✗ SAUDI ARABIA
✓ ALBANIA	✓ CANADA	✓ FRANCE	✗ KYRGYZSTAN	✓ NETHERLANDS	✗ UNITED ARAB EMIR...
✗ ALGERIA	✗ CENTRAL AFR REP....	✗ GABON	✗ LAO PDR	✓ NEW ZEALAND	✓ UNITED KINGDOM
✓ ANDORRA	✓ CHAD	✗ GAMBIA	✗ LATVIA	✓ NICARAGUA	✗ UNITED REP TANZA...
✗ ANGOLA	✓ CHILE	✓ GEORGIA	✗ LEBANON	✗ NIGER	✓ SIERRA LEONE
✓ ANTIGUA-BARBUDA	✓ CHINA	✓ GERMANY	✗ LESOTHO	✓ NIGERIA	✓ SINGAPORE
✓ ARGENTINA	✓ COLOMBIA	✓ GHANA	✓ LIBERIA	✓ NORTH MACEDONIA	✓ SLOVAKIA
✓ ARMENIA	✓ COMOROS	✓ GREECE	✓ LIBYA	✓ NORWAY	✓ SLOVENIA
✓ AUSTRALIA	✓ CONGO	✓ GRENADA	✓ LIECHTENSTEIN	✓ OMAN	✓ SOLOMON ISLANDS
✓ AUSTRIA	✓ COSTA RICA	✓ GUATEMALA	✓ LITHUANIA	✓ PAKISTAN	✓ SOMALIA
✓ AZERBAIJAN	✓ COTE D'IVOIRE	✓ GUINEA	✓ LUXEMBOURG	✓ PALAU	✓ SOUTH AFRICA
✓ BAHAMAS	✓ CROATIA	✓ GUINEA-BISSAU	✓ MADAGASCAR	✓ PANAMA	✓ SOUTH SUDAN
✓ BAHRAIN	✓ CUBA	✓ GUYANA	✓ MALAWI	✓ PAPUA NEW GUINEA	✓ SPAIN
✗ BANGLADESH	✓ CYPRUS	✓ HAITI	✓ MALAYSIA	✓ PARAGUAY	✓ SRI LANKA
✓ BARBADOS	✓ CZECH REPUBLIC	✓ HONDURAS	✓ MALDIVES	✓ PARAGUAY	✓ SUDAN
✗ BELARUS	✓ DEM PR OF KOREA	✓ HUNGARY	✓ MALI	✓ PHILIPPINES	✓ SURINAME
✓ BELGIUM	✓ DEM REP OF THE C...	✓ ICELAND	✓ MALTA	✓ POLAND	✓ SWEDEN
✗ BELIZE	✓ DENMARK	✓ INDIA	✓ MARSHALL ISLANDS	✓ PORTUGAL	✓ SWITZERLAND
✓ BENIN	✓ DJIBOUTI	✓ INDONESIA	✓ MAURITANIA	✓ QATAR	✓ SYRIAN ARAB REP...
✓ BHUTAN	✓ DOMINICA	✓ IRAN (ISLAMIC REP...)	✓ MAURITIUS	✓ REP OF KOREA	✓ TAJIKISTAN
✓ BOLIVIA	✓ DOMINICAN REP...	✓ IRAQ	✓ MEXICO	✓ REP OF MOLDOVA	✓ THAILAND
✓ BOSNIA-HERZEGOV...	✓ ECUADOR	✓ ISRAEL	✓ MICRONESIA (FS)	✓ ROMANIA	✓ TIMOR-LESTE
✓ BOTSWANA	✓ EGYPT	✓ ISRAEL	✓ MONACO	✓ RUSSIAN FED...	✓ TOGO
✓ BRAZIL	✓ EL SALVADOR	✓ ITALY	✓ MONGOLIA	✓ RWANDA	✓ TONGA
✓ BRUNEI DARUSSAL...	✓ EQUATORIAL GUINEA	✓ JAMAICA	✓ MONTENEGRO	✓ SAINT KITTS-NEVIS	✓ TRINIDAD-TOBAGO
✓ BULGARIA	✓ ERITREA	✓ JAPAN	✓ MOROCCO	✓ SAINT LUCIA	✓ TUNISIA
✓ BURKINA FASO	✓ ESTONIA	✓ JORDAN	✓ MOZAMBIQUE	✓ SAINT VINCENT-GR...	✓ TURKEY
✓ BURUNDI	✓ ESWATINI	✓ KAZAKHSTAN	✓ MYANMAR	✓ SAMOA	✓ TURKMENISTAN
✓ CABO VERDE	✓ ETHIOPIA	✓ KENYA	✓ NAMIBIA	✓ SAN MARINO	✓ TUVALU
✓ CAMBODIA	✓ FIJI	✓ KIRIBATI	✓ NAURU	✓ SAO TOME-PRINCIPE	✓ UGANDA
✓	+	+	+	+	+
IN FAVOUR:93		AGAINST:24		ABSTENTION:54	

Πηγή: <https://www.pronews.gr/amyna-asfaleia/enoples-sygkroyseis/psifoforia-ston-oie-oi-xores-me-to-75-tou-plithysmou-tou-planiti-stiriksan-i-arnithikan-na-psifisoun-kata-tis-rosias/>

47. «ΟΗΕ: Η Τσεχία θα αντικαταστήσει τη Ρωσία στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», Capital.gr 10 Μαΐου 2022.
 48. Μέλη: Αρμενία, Καζακστάν, Κιργισία, Ρωσία, Λευκορωσία και Τατζικιστάν.
 49. Κίνα, Ρωσία, Καζακστάν, Κιργισία, Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν, Ινδία, Πακιστάν, Ιράν.
 50. Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα και Νότια Αφρική.
 51. Βιετνάμ, Ινδονησία, Καμπότζη, Λάος, Μαλαισία, Μπρουνέι, Μιανμάρ, Σιγκαπούρη, Ταϊλάνδη, Φιλιππίνες.

Η ισχύς εν τη ενώσει Ρωσίας και Κίνας και άλλων παικτών στο πνεύμα της Σαγκάης

Κίνα και Ρωσία διατείνονται με κοινή τους δήλωση, πριν την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, ότι επιδιώκουν ένα γνήσιο πολυπολικό και δίκαιο σύστημα διεθνών σχέσεων.⁵² Οι σχέσεις των δύο χωρών αποκτούν προοδευτικά στρατηγική σημασία παρά τις εδαφικές, ενίοτε και ιδεολογικές, διαφορές τους, αφενός εξαιτίας της ανάγκης δημιουργίας κοινού μετώπου έναντι της Δύσης και αφετέρου για την διεύρυνση και ενίσχυση των εθνικών τους στόχων. Κατά τον Κινέζο Πρόεδρο στην Ρωσία Zhang Hanhui «πρέπει να βάλουμε τέλος μια για πάντα στην ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών, με την αιώνια επιθυμία τους να παρεμβαίνουν στις υποθέσεις κυρίαρχων κρατών». Στο πλαίσιο της συνεργασίας τους, αναπτύσσουν διάφορα εργαλεία και περιφερειακούς μηχανισμούς, όπως ο Οργανισμός (Συνεργασίας της Σαγκάης-SCO), οι BRICS, που, σύμφωνα με τον Κινέζο Πρόεδρο, συζητείται η διεύρυνσή τους με επικρατέστερη την ένταξη και της

Αργεντινής.⁵³ Σύμφωνα με την εφημερίδα Pravda, «ο Οργανισμός θα γίνει το νέο οικονομικό και πολιτικό κέντρο του κόσμου».⁵⁴ Ο Οργανισμός, ως μηχανισμός της κινεζικής στρατηγικής, συμβάλλει στον συνασπισμό των περιφερειακών δυνάμεων στο πλαίσιο της αρχής της ισχύος εν τη ενώσει, απορρίπτοντας το ενδεχόμενο να εξελιχθεί σε αμυντικό συνασπισμό. Διατείνεται ότι επιδιώκει την ενεργητική συμμετοχή στην οικοδόμηση ενός πολυκεντρικού δημοκρατικού (;) συστήματος στις Διεθνείς Σχέσεις⁵⁵, ενώ υπογραμμίζεται η προσήλωση στις αρχές και τους κανόνες των Ηνωμένων Εθνών.⁵⁶ Η στρατηγική συνεργασία Ρωσίας-Κίνας στηρίζει τις πολυμερείς σχέσεις και συμφωνίες γενικού ή ειδικού σκοπού, όπως αποτυπώνεται στην κοινή δήλωση των δύο Προέδρων. Η Ρωσία προωθεί τα ευρασιατικά της σχέδια με την Ευρασιατική Ένωση (EAU) και τον Οργανισμό Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (CSTO), ενώ η Κίνα τον Νέο Δρόμο του Μεταξιού και όχημα τον Οργανισμό για την πολυδιάστατη παγκοσμίου βεληνεκούς-στρατηγική της.⁵⁷ Ο αγγλοσαξονικός εφιάλτης της προσέγγισης Ρωσίας-Κίνας είναι μία πραγματικότητα.⁵⁸ Η Ρωσία φτιάχνει γέφυρες με την Κίνα, καθώς η Δύση

52. Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development, 4 February 2022, Kremlin.ru.
 53. Β. Χωραφάς, «Η διαδικασία διεύρυνσης των BRICS», Militaire.gr, 1 Ιουνίου 2022.
 54. «Шос станет новым экономическим и политическим центром мира», [Ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης -ΟΣΣ θα εξελιχθεί στο νέο οικονομικό και πολιτικό κέντρο του κόσμου] Pravda.ru, 18 Μαρτίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#) [ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2022].
 55. Development Strategy of the Shanghai Cooperation Organisation until 2025, Διαθέσιμο [εδώ](#) [ανακτήθηκε 17 Απριλίου 2022].
 56. R. Alimov, The Role of the Shanghai Cooperation Organisation in Counteracting-Threats to Peace and Security UN Chronic (United Nations), **October 2017, No. 3 Vol. LIV 2017, Prevention**, Διαθέσιμο [εδώ](#) [ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2022].
 57. China's New Silk Road- DW Documentary, 24 Αυγούστου 2018, Διαθέσιμο [εδώ](#) [ανακτήθηκε 17 Απριλίου 2022].
 58. C. Buckley, China's Xi offers closer cooperation with Russia in a call with Putin, The New York Times, 15 Ιουνίου .2022.

προσπαθεί να αποκόψει την Ρωσία από την ευρωπαϊκή ήπειρο. Χαρακτηριστική είναι η γέφυρα οχημάτων στον ποταμό Αμούρ, που μόλις δόθηκε σε κυκλοφορία, ενώ ετοιμάζεται και η πρώτη σιδηροδρομική σύνδεση μεταξύ Ρωσίας-Κίνας, εντός του Νέου Δρόμου του Μεταξιού.⁵⁹ Το γιγαντιαίο και φιλόδοξο κινεζικό όραμα, που εκτείνεται σχεδόν σε όλο τον πλανήτη, είναι ταυτόχρονα ευάλωτο και σε επιθέσεις ή δυσλειτουργίες, και απαιτεί ειδικούς διπλωματικούς χειρισμούς, αλλά και κάθε μέσο που θα εξασφαλίζει την απρόσκοπτη λειτουργία του. Στο πλαίσιο αυτό, εντάσσεται ως ένα βαθμό και ο κινεζικός εμπνεύσεως Οργανισμός και αποτελεί πυλώνα της στρατηγικής σχέσης Ρωσίας-Κίνας, για να αντιμετωπίζονται από κοινού οι προκλήσεις, που αντιμετωπίζει κάθε χώρα ξεχωριστά, αλλά και να ισχυροποιούν τη θέση τους στο διεθνές γίγνεσθαι. Ωστόσο, υπάρχει και η σκοτεινή πλευρά του Νέου Δρόμου του μεταξιού, που δεν φέρνει πρόοδο για τις χώρες διέλευσης, αλλά υπέρογκα χρέη⁶⁰ και απειλή χρεοκοπίας προκαλώντας αντιδράσεις.⁶¹

Ειδικότερα, ο Οργανισμός περιλαμβάνει πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς τομείς. Οι BRICS αφορούν περισσότερο τις οικονομικές σχέσεις, ενώ ο Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας -CSTO, υπό την αιγίδα της Ρωσίας ενεργοποιήθηκε στο Καζακστάν. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Τοκάγιεφ, αν και σπούδασε και

έχει ιδιαίτερους δεσμούς με την Κίνα, εντούτοις, στράφηκε στην Ρωσία για ενισχύσεις, και πράγματι διασώθηκε χάρη στην έγκαιρη και άμεση επέμβαση της Ρωσίας μέσω του CSTO (όπου δεν συμμετέχει η Κίνα). Εξίσου ενδιαφέρον στοιχείο, όμως, είναι ότι τότε την Προεδρία είχε η Αρμενία, που δυσανασχετεί από τη μη στήριξη της στον πόλεμο στο Ναγκόρνο Καραμπάχ, παραχωρώντας εδάφη στο Αζερμπαϊτζάν.

Ειδικότερα: τα κυριότερα κράτη μέλη του Οργανισμού

- Ρωσία: αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα εξισορρόπησης μεταξύ των διαχρονικά τεταμένων σχέσεων μεταξύ Κίνας και Ινδίας. Μέσω του Οργανισμού, σταθεροποιεί τη θέση της και διατηρεί τα ερείσματά της στον παλαιό σοβιετικό χώρο μέσω της Ευρασιατικής Ένωσης της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας και του Οργανισμού.
- Κίνα: εκτεθειμένη με την υπερ-επέκταση στο γιγαντιαίο χερσαίο και υδάτινο Νέο Δρόμο του Μεταξιού, αλλά και με την πανδημία, η κρίση στην παγκοσμιοποίηση δυσχεραίνει την οικονομική της ανάπτυξη.⁶² Ελλοχεύει ο κίνδυνος αποσταθεροποίησης του καθεστώτος της, εάν πληγεί η οικονομική της ευρωστία. Αρνείται να επιβάλει κυρώσεις στη Ρωσία, ενώ η ρητορική της εξελίσσεται όλο και πιο επιθετική απέναντι στη Δύση,

με αιχμή του δόρατος το φλέγον ζήτημα της Ταιβάν.

- Ινδία: ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή, μέλος του Οργανισμού, αλλά και της Ομάδας του QUAND (ΗΠΑ, Αυστραλία, Ιαπωνία και Ινδία) και θεωρείται ότι η AUKUS είναι ο σκληρός πυρήνας της⁶³, αλλά η Ινδία δεν συμμετέχει. Από το 2017, είναι πλήρες μέλος του Οργανισμού. Έχει σοβαρές συνοριακές διαφορές τόσο με την Κίνα, όσο και με το Πακιστάν. Επομένως, δεν θα θελήσει να ταχθεί απέναντι από τους δύο θανάσιμους εχθρούς της, αλλά δεν μπορεί να χάσει τα ερείσματά της στη Δύση. Μάλλον θα εξελιχθεί σε μήλον της έριδος μεταξύ Ανατολής και Δύσης ενώ παρακαταθήκη αποτελεί ότι στον Ψυχρό Πόλεμο ανήκε στο κίνημα των Αδεσμεύτων και δεν εντάχθηκε σε κανένα από τα δύο μπλοκ.
- Ιράν: Το Ιράν βγαίνει από τον απομονωτισμό της Δύσης με την πρόσφατη ένταξή του στον Οργανισμό. Είναι πολύτιμη η συμβολή του στην αντιμετώπιση των δυτικών κυρώσεων. Έχει σημαντική επιρροή στην περιοχή με τρομοκρατικές και μη ομάδες κρούσης, ενώ μονίμως βρίσκεται σε επιφυλακή.
- Το Πακιστάν αποτελεί το πετράδι του στέμματος για το δρόμο του μεταξιού με το λιμάνι του το Γκουαντάρ, αλλά θα δεχτεί ισχυρές πιέσεις από τις ΗΠΑ για να στραφεί προς τη Δύση. Πρόσφατα ο στρατός ξαναβγήκε στους δρόμους,⁶⁴ ενώ το παρελθόν του με τα αναρίθμητα πραξικοπήματα και τις δολοφονίες πολιτικών προσώπων, καθιστούν ακόμη δυσχε-

ρέστερη την σταθερότητα του καθεστώτος.

Συμπερασματικά

Στο πλαίσιο αυτό, είτε κοιτάζει κανείς το ποτήρι μισογεμάτο ή μισοάδειο, αναδεικνύεται το αδιανόητο, αλλά υπαρκτό ζοφερό ενδεχόμενο Ρωσία και Δύση να προετοιμάζονται για παρατεταμένη σύγκρουση και, μάλιστα, χωρίς να αποκλείουν ή μάλλον να υπογραμμίζουν εκατέρωθεν, ακόμη και την χρήση πυρηνικών όπλων, έστω και μεσαίας εντάσεως. Ο Ζυλιέν Φρέντ στην εισαγωγή του «Περί του πολέμου» του Κλαούσεβιτς, αναφέρει ότι «ο απόλυτος πόλεμος χαρακτηρίζεται από έναν ολοκληρωτικό αγώνα, απελευθερωμένο, από συμβατικές περιστολές και παραδομένο στην καθαρή βία. Τις περισσότερες φορές ιδίως όταν ο πόλεμος ξεσπά μεταξύ δύο εθνών ή δύο ομάδων εθνών, που ανήκουν στο ίδιο σύστημα οι πολιτικοί λόγοι εμποδίζουν την ώθηση στα άκρα».⁶⁵ Απεναντίας, στο μέτωπο που άνοιξε μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, δεν φαίνεται να αποδίδουν οι προσπάθειες κατάπαυσης του πυρός. Επιπλέον, «ο «λαμβάνων τις αποφάσεις» στην εθνική πολιτική είναι προφανώς όχι ένα συμφεροντολογικό άτομο, αλλά μία ετερογενής συσσωμάτωση μεγάλων οργανισμών και πολιτικών παραγόντων».⁶⁶ Στη «δικτυωμένη εποχή μας» τα κοινωνικά δίκτυα⁶⁷ παίζουν κρίσιμο ρόλο στη λήψη αποφάσεων και παρεμβάσεων. Γι' αυτό χρει-

59. «Στην κυκλοφορία η γέφυρα που ενώνει την Κίνα με τη Ρωσία», εφ. Έθνος, 10 Ιουνίου 2022.

60. «Νέος Δρόμος του Μεταξιού: Εκτός παιχνιδιού οι Γερμανοί; Με αφορμή τη σύνοδο που πραγματοποιείται στο Πεκίνο για τον Νέο Δρόμο του Μεταξιού ο γερμανικός τύπος προσπαθεί να αναλύσει τα κίνητρα της Κίνας», DW, 26 Απριλίου 2019].

61. «Το υπέρογκο χρέος μπλοκάρει τον νέο Δρόμο του Μεταξιού», εφ. Καθημερινή, 15 Δεκεμβρίου 2020.

62. Π. Τόντσεφ, «Η πανδημία στην Κίνα: Επιστροφή στον τόπο του εγκλήματος», Ανιχνεύσεις, 15 Απριλίου 2022.

63. Α. Θ. Δρίβας, «Από την AUKUS στην Quad και στη μέση η Ε.Ε.», The Huffington Post, 21 Σεπτεμβρίου 2021.

64. S. Rahim, «The Ongoing Political Chaos in Pakistan», Modern Diplomacy, 30 Μαΐου 2022.

65. K. von Clausewitz, *Περί του Πολέμου*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 1999, σελ. 46.

66. G. Allison & P. Zelikow, *Η κρίση της Κούβας: Η ουσία της απόφασης*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2006, σελ. 36.

67. N. Ferguson, *Η πλατεία και ο πύργος: δίκτυα, ιεραρχίες και η πάλη στην παγκόσμια ισχύ*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2017, σελ. 11.

άζονται ικανές και έμπειρες ηγεσίες, αλλά και χειρουργικοί χειρισμοί, ώστε να μην ξεφύγει η κρίση σε μη αναστρέψιμες ατραπούς.

Ο «Ναντιόνοφ»⁶⁸, με ενισχυμένες υβριδικές δυνάμεις, προετοιμάζεται για τη νέα αναμέτρηση. Εάν έτσι εξελιχθούν τα πράγματα, όμως, δεν θα πρόκειται για έναν νέο Ψυχρό Πόλεμο, αλλά για έναν κατευθείαν Θερμό (πυρηνικό) πόλεμο και απαιτείται σωφροσύνη από όλες τις πλευρές. Το φάντασμα του «λευκού τίγρη» επέστρεψε στον ευρωπαϊκό τόπο του εγκλήματος, για μία ακόμη φορά. Ποιος, όμως, είναι ο λευκός τίγρης; Είναι οι ΗΠΑ που αποσύρθηκαν ταπεινωμένες από το Αφγανιστάν και ανασυντάσσονται; Είναι η Ρωσία, που σαν πληγωμένη αρκούδα, δεν συνήλθε ακόμη από το σύνδρομο της κατάρρευσης του σοβιετικού κόσμου της; Μήπως είναι η Κίνα, που με την βίαιη καταστολή στην εξέγερση στην πλατεία Τιεν Ανμεν, απέφυγε τη διάλυση και «προσπαθεί να περάσει τον ποταμό, προσέχοντας όμως τις πέτρες»;⁶⁹ Έκτοτε «η πορεία της Κίνας στον 21^ο αιώνα συχνά περιγράφεται σαν μία πάλη μεταξύ Ανατολής και Δύσης, μεταξύ κρατικού καπιταλισμού και ελεύθερης αγοράς».⁷⁰ Αργά αλλά σταθερά εξαπλώνεται αθόρυβα με την οικονομική της ήπια ισχύ. Προσαρτά και χρεώνει στο άρμα της μικρές και μεσαίες χώρες, περιμένοντας την πρωτοκαθεδρία στον κόσμο, ως ώριμο φρούτο. Ένα είναι σίγουρο ότι μαζεύτηκαν «πολλοί τί-

γρεις» στον κόσμο και, σύμφωνα με μία κινεζική παροιμία, σε ένα βουνό δεν χωράνε δύο τίγρεις,⁷¹ πόσο μάλλον περισσότερες.

Ωστόσο, η γερμανική «ρεαλιστική προσέγγιση» με τη Ρωσία και η ενεργειακή υπερ-εξάρτηση της Γερμανίας από τη Ρωσία πιθανόν αντανακλούν το αρχικό διακύβευμα της επανένωσης της Γερμανίας, ως δικλείδας ασφαλείας, για να μην ξαναέρθουν σε σύγκρουση. Η προσέγγιση με τη Ρωσία εν μέσω Ψυχρού Πολέμου εκ του αποτελέσματος κρίνεται επιτυχημένη, καθώς ο Ψυχρός Πόλεμος δεν μετατράπηκε σε θερμό. Σήμερα, χρειάζεται πιθανόν μια νέα «Ostpolitik» κι ένας ηγέτης του διαμετρήματος του Αντενάουερ ή του Βίλυ Μπράντ, για να ξαναβάλει την ευρωπαϊκή, αλλά και ευρύτερα την παγκόσμια πολιτική της ασφάλειας και της σταθερότητας στις ράγες της ειρήνης και της ευημερίας. Στο βιβλίο «The Next Civil War», ο Καναδός συγγραφέας Stephen Marche αναφέρει ότι «*θα ήταν ψέμα, κακό ψέμα, να πούμε ότι το αμερικανικό πείραμα δεν έδωσε στον κόσμο ένα ένδοξο και υπερβατικό όραμα για τα ανθρώπινα όντα: ότι αξίζουν να επιβεβαιωθούν μέσω των διαφορών τους και είναι ζωτικής σημασίας οι αντιφάσεις τους. Αυτό εξακολουθεί να είναι ένα όραμα της ανθρωπίνης ύπαρξης για το οποίο αξίζει να αγωνιστούμε*»⁷², αφού, μάλιστα, το φάντασμα του πολέμου πλανάται πάνω από την ανθρωπότητα.

68. Ο ήρωας στην ταινία «Λευκός Τίγρης» που επιβιώνει και έχει αποκτήσει τα «αντισώματα» να αντιμετωπίσει εκ νέου τον «Λευκό Τίγρη».

69. Έ. Όσνος, *Η εποχή της φιλοδοξίας: το παιχνίδι της τύχης, της αλήθειας και της πίστης, σε μία Κίνα που μεταμορφώνεται*, ό.π. σελ. 28.

70. Στο ίδιο, ό.π. σελ. 21.

71. H. Feng, «China and Russia vs the United States? Just how likely are China and Russia to ally against the US?», The diplomat.com, 2 Μαρτίου 2015.

72. E. Luce, «Financial Times: Οδεύει προς εμφύλιο πόλεμο η Αμερική;», FT.com-Euro2day.gr, 3 Ιουνίου 2022.

Η ταπείνωση μίας δύναμης (Ρωσία) έχει αποδειχθεί ιστορικά εξαιρετικά επικίνδυνη, με αρκετά ευρωπαϊκά παραδείγματα, όπως η ταπείνωση της Γαλλίας έθρεψε ένα Ναπολέοντα και της Γερμανίας έναν Χίτλερ. Δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι πιθανή απομάκρυνση Πούτιν, θα φέρει στην εξουσία έναν βολικό για τις δυτικές επιδιώξεις Γκορμπατσόφ ή ευήθη Γιέλτσιν. Ο ευρασιατικός παράγοντας με ηγέτη την Κίνα, που γνωρίζει ότι είναι ο επόμενος στόχος της Δύσης, δεν θα αφήσει την Ρωσία να καταρρεύσει, ενώ και για την Ινδία μία ισχυρή Ρωσία προσδίδει ισορροπία στην αιώνια αντιπαλότητά της με την Κίνα και το Πακιστάν. Προφανώς, το Ιράν επίσης θα συμβάλει στη διατήρηση της ισχυρής παρουσίας της Ρωσίας, αλλά και άλλοι δυσαρεστημένοι παίκτες από τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με τον Σλαβόι Ζίζεκ, «*ο πέμπτος καβαλάρης*» της «*Αποκάλυψης*», «*αν θέλετε, είμαστε εμείς οι ίδιοι*». Το αν θα καταστραφούμε ή θα σωθούμε εξαρτάται από εμάς και θα πρέπει να «*αντισταθούμε στον πειρασμό να δοξάσουμε τον πόλεμο*», στέλνοντας όπλα στην Ουκρανία, που συχνά δεν ξέρουμε καν σε τι χέρια θα καταλήξουν, «*ως μία ουσιαστική εμπειρία που θα μας βγάλει από τον εφησυχασμένο καταναλωτικό ηδονισμό μας*», μίας συβαριτικής Δύσης.⁷³ Στα Οκτώ θαύματα του Οργανισμού (8 Wonders of SCO) περιλαμβάνεται και το άγαλμα της ενότητας, που βρίσκεται στην Ινδία. Είθε να επιτευχθεί η πολυπόθητη ενότητα στον κόσμο, πριν ο γαλάζιος πλανήτης μετατραπεί σε γκρίζο. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Λου Σουν, διάσημο Κινέζο συγγραφέα: «*η*

ελπίδα μοιάζει με μονοπάτι στην εσχάτη: στην αρχή δεν υπάρχει, όμως απ' τη στιγμή που οι άνθρωποι αρχίζουν να περνούν από εκεί, το μονοπάτι χαράσσεται».⁷⁴

73. S. Zizek, «*Ήρωες της Αποκάλυψης: Ο κόσμος αντιμετωπίζει πολλαπλές ταυτόχρονες κρίσεις που φέρνουν στο νου τους καβαλάρηδες της αποκάλυψης: λοιμό, πόλεμο, πείνα και θάνατο*», Project Syndicate- OT.gr, 11 Μαΐου 2022.

74. Έ. Όσνος, *Η εποχή της φιλοδοξίας: το παιχνίδι της τύχης, της αλήθειας και της πίστης, σε μία Κίνα που μεταμορφώνεται*, ό.π., σελ. 16.

Η ένταξη της Συρίας στον νέο Δρόμο του Μεταξιού: Μία καινούργια απόληξη του κινεζικού εγχειρήματος με εν δυνάμει ευρύτατες γεωοικονομικές συνέπειες για την Ανατολική Μεσόγειο*

4

Αλέξης Λεκάκης
Κερκυραίος**

Υποψήφιος Διδάκτωρ
Παντείου Πανεπιστημίου

*Μικροί καιροί μεγάλων πραγμάτων αίτιοι γίνονται
Δημοσθένης¹*

Εισαγωγή

Στις 12 Ιανουαρίου του τρέχοντος έτους, υπογράφηκε ένα μνημόνιο συνεννόησης μεταξύ της Συρίας και της Κίνας, με το οποίο επισφραγίσθηκε η ένταξη της πρώτης στον νέο Δρόμο του Μεταξιού², του προωθούμενου από το Πεκίνο φιλόδοξου, διηπειρωτικών διαστάσεων, σχεδίου επενδύσεων σε υποδομές και συγκοινωνιακά δίκτυα, που αποσκοπεί στην οικονομική διασύνδεσή του με την Αφρο-Ευρασία. Η Συρία αποτελεί πλέον την εικοστή αραβική χώρα που προσχωρεί στο κινεζικό εγχείρημα.³

* Υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ). «Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ)»

** Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια αναθεωρημένη κι εμπλουτισμένη μορφή του άρθρου του γράφοντος «Η Κίνα «μπήκε» στην Συρία: Τι σημαίνει αυτό για τη Μ. Ανατολή και τι για την Ελλάδα», που δημοσιεύτηκε στην ελληνική έκδοση του Foreign Affairs, τ. 74 (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2022), σ. 25-34.

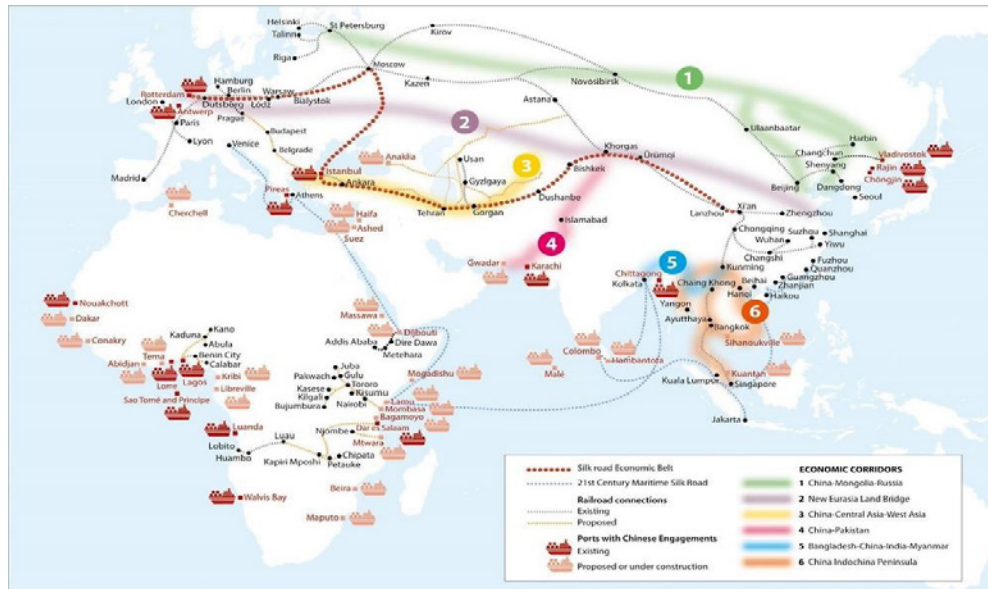
1. Δημοσθένης, *Περί τῆς Ἀτελείας πρὸς Λεπτίνην*, παρ. 162.
2. "Syria, China sign MoU in framework of Silk Road Economic Belt Initiative," *Syrian Arab News Agency*, 12 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).
3. Cynthia Chung, "West Asia transforms: Twenty Arab states in China's BRI sights," *The Cradle*, 26 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).

Καθώς γράφονταν τούτες οι γραμμές, η ελληνική ειδησεογραφία προτίμησε κυριολεκτικά να αγνοήσει την ανωτέρω βαρυσήμαντη εξέλιξη, η οποία δυνητικά ενέχει -όπως θα καταδειχθεί παρακάτω- ευρύτατες γεωοικονομικές προεκτάσεις, ακόμη και για την Ελλάδα. Ενδεχομένως, τούτο συμβαίνει, διότι υπάρχει, δυστυχώς, στον εγχώριο δημόσιο διάλογο μία προϊούσα τάση να συγχέεται η ανάλυση της διεθνούς πολιτικής με μια στενά οριοθετημένη παρακολούθηση της τουρκικής διεθνούς συμπεριφοράς, αν όχι με μια απλουστευτική τουρκο-κεντρική ανάγνωση των σύνθετων διεθνών τεκταινομένων.

Επιστρέφοντας στο υπό διερεύνηση θέμα, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι ως απόρροια της ανωτέρω συμφωνίας, η Συρία θα αποτελέσει μέρος του υπό διαμόρφωση οικονομικού διαδρόμου υπ' αριθμόν τρία (συνολικά έξι)⁴, ήτοι του διαδρόμου «Κίνα-Κεντρική Ασία-Δυτική Ασία», ο οποίος αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα της κινεζικής πρωτοβουλίας «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος» (νέος Δρόμος του Μεταξιού). Έως τη συνομολόγηση του συρο-κινεζικού μνημονίου, ο προαναφερθείς διάδρομος προγραμματιζόταν να ακολουθήσει την πορεία Κίνα - Καζακστάν - Κιργιστάν - Τατζικιστάν - Ουζμπεκιστάν - Τουρκμενιστάν - Ιράν - Τουρκία⁵, και να εισέρχεται ύστερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της Βουλγαρίας. Με την εισδοχή της Συρίας, δημιουργείται μία πρόσθετη απόληξη (Ιράν-Ιράκ-Συρία) στον εν λόγω διάδρομο, που θα καταλήγει στις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου.

Η στρατηγική γεωγραφική θέση της εν λόγω χώρας, ήτοι ακτές στην Ανατολική Μεσόγειο που βρίσκονται πλησίον της Ευρώπης και μέσω των οποίων δύναται να αποφευχθούν τα στενά της Μαλάκκα και το δαπανηρό πέρασμα από τη Διώρυγα του Σουέζ για τις μεταφορές κινεζικών εμπορευμάτων, και ταυτόχρονη χερσαία εγγύτητα με χώρες που είναι πλούσιες σε ενεργειακούς πόρους και συνάμα μέλη της κινεζικής πρωτοβουλίας (Ιράν και Ιράκ), καθιστούσε την ένταξη της Συρίας -αργά ή γρήγορα- αναπόδραστη, από τη στιγμή, μάλιστα, που έχει επανέλθει σε μια οιονεί κατάσταση σχετικής κανονικότητας εν σχέσει με τα προηγούμενα έτη. Άλλωστε, το έδαφος που συγκροτεί τη σημερινή Συρία είχε παλαιόθεν αναγνωρισμένη γεωοικονομική αξία, καθότι αποτελούσε βασικό πέρασμα στον αρχαίο Δρόμο του Μεταξιού.

4. Για τους έξι οικονομικούς διαδρόμους του νέου Δρόμου του Μεταξιού βλέπε: "What are six economic corridors under Belt and Road Initiative?" *The State Council Information Office of China*, 4 Αυγούστου 2020, http://english.scio.gov.cn/beltandroad/2020-08/04/content_76345602.htm.
5. OECD, *OECD Business and Finance Outlook 2018* (Paris: OECD Publishing, 2018), σ. 69.

Εικόνα 1: Μία κατατοπιστική χαρτογραφική απεικόνιση της φιλόδοξης κινεζικής πρωτοβουλίας «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος» (Πηγή: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/bus_fin_out-2018-6-en/index.html?itemId=/content/component/bus_fin_out-2018-6-en).

Τα κίνητρα της Κίνας και της Συρίας

Όταν ο Κινέζος πρόεδρος Σι Τζινπίνγκ ανακοίνωσε τον Σεπτέμβριο του 2013 το φιλόδοξο σχέδιο της χώρας του για την αναβίωση του Δρόμου του Μεταξιού⁶, η Συρία -το έδαφος της οποίας αποτελούσε μέρος του εν λόγω αρχαίου δρόμου- βρισκόταν εν μέσω ενός αιματηρού εμφύλιου πολέμου, όπου διάφορες περιφερειακές δυνάμεις με ανταγωνιστικά συμφέροντα είχαν αρχίσει να κλιμακώνουν την ανάμειξή τους. Ως εκ τούτου, εκείνη την περίοδο, η οποιαδήποτε συζήτηση

για τη συμμετοχή της βυθισμένης στο χάος Συρίας στην κινεζική πρωτοβουλία ήταν εξ αντικειμένου άτοπη κι, άρα, εκτός ατζέντας για αμφότερες τις πλευρές. Ωστόσο, το ανωτέρω γεγονός άρχισε σταδιακά κι αργά να αλλάζει, με αποτέλεσμα ο Μπασάρ αλ Άσαντ να εκδηλώσει δημοσίως την έντονη επιθυμία του για τη συμπερίληψη της Συρίας στον νέο Δρόμο του Μεταξιού έξι χρόνια μετά την ανακήρυξή του, ήτοι το 2019, έτος κατά το οποίο και ξεκίνησαν οι σχετικές συνομιλίες με την Κίνα.⁷ Το ίδιο έτος, η στενή σύμβουλός του, η Μπουθάινα Σαμπάν, είχε δηλώσει απερίφραστα

6. "Chronology of China's Belt and Road Initiative," *State Council of the People's Republic of China*, 28 Μαρτίου 2015, Διαθέσιμο [εδώ](#).
7. "President al-Assad: "The Belt and Road Initiative" constituted worldwide transformation in international relations...There will be no prospect for US presence in Syria," *Syrian Arab News Agency*, 16 Δεκεμβρίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).

ότι «ο Δρόμος του Μεταξιού δεν είναι δρόμος του μεταξιού, αν δεν περνά από τη Συρία, το Ιράκ και το Ιράν»⁸, κάνοντας ξεκάθαρες τις προθέσεις της Δαμασκού για τη δημιουργία μίας «συριακής απολήξεως». Δεν είναι διόλου τυχαία η ανωτέρω χρονική συγκυρία, καθώς συμπίπτει με τη σχετική σταθεροποίηση της κατάστασης στη Συρία, με το μπασαθικό καθεστώς σε συνεργασία με τις φιλο-ιρανικές παραστρατιωτικές οργανώσεις και τη ρωσική πολεμική αεροπορία να έχει ανακαταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της χώρας, ελέγχοντας δηλαδή πια το 70% της επικράτειας.⁹ Ενδεχομένως, τούτη η νέα πραγματικότητα επί του πεδίου οδήγησε την κινεζική πλευρά να επανεξετάσει την περίπτωση της Συρίας. Εξάλλου, η εν λόγω αραβική χώρα κατέχει μια καίριας σημασίας γεωγραφική θέση για την κινεζική πρωτοβουλία, αφού μέσω των εδαφών της δύναται να δημιουργηθεί μία οικονομική και συνάμα σύντομη χερσαία δίοδος για τα κινεζικά προϊόντα προς τις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου, περιορίζοντας δηλαδή την εξάρτηση της Κίνας από τις θαλάσσιες μεταφορές, και δη από τα Στενά της Μαλάκκα, τα οποία αποτελούν την

αχίλλειο πτέρνα της, αφού ένα ενδεχόμενο κλείσιμό τους από τις ΗΠΑ θα είχε ως αποτέλεσμα τον οικονομικό κι ενεργειακό στραγγαλισμό της.¹⁰ Παρά ταύτα, χρειάστηκαν περίπου τρία χρόνια συνομιλιών, για να καμφθούν, τελικά, οι κινεζικές επιφυλάξεις για την κατάσταση ασφαλείας στη Συρία. Εν ολίγοις, η ένταξη της Συρίας, τον Ιανουάριο του 2022, στον νέο Δρόμο του Μεταξιού σημαίνει ότι η Κίνα έχει λάβει διαβεβαιώσεις, αν όχι πεισθεί, ότι οι επενδύσεις που θα κάνει στη Συρία θα είναι βιώσιμες και θα έχουν αντίκρισμα.

Τι, όμως, προσδοκά η Δαμασκός από τη συμμετοχή της στο κινεζικό εγχείρημα; Το βασικό κίνητρο του Σύρου Προέδρου ήταν κι είναι οι κινεζικές επενδύσεις¹¹, διότι γνωρίζει πολύ καλά ότι οι τελευταίες είναι παραπάνω από αναγκαίες, για να μπορέσει να υλοποιήσει το τιτάνιο εγχείρημα της ανοικοδόμησης της κατεστραμμένης από τον πόλεμο χώρας του. Τούτο γίνεται πασιφανές, εάν ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι η Συρία είχε το 2021 συνολικό προϋπολογισμό μόλις 6,8 δισεκατομμύρια δολάρια¹², ενώ υπολογίζεται ότι θα χρειασθεί περίπου 250-400 δισεκατομμύρια δολάρια

8. "Shaaban: China's invitation to Syria to participate in Belt and Road Forum defies US sanctions," *Syrian Arab News Agency*, 26 Απριλίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
9. "After 10 years of war in Syria, siege tactics still threaten civilians," *United Nations*, 14 Σεπτεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).
10. Το 2003 ο τότε πρόεδρος της Κίνας, Χου Τζιντάο, αποκάλυψε την εν λόγω ευαλωτότητα της χώρας του ως το «Δίλημμα της Μαλάκκα». Από το συγκεκριμένο στενό πέρασμα, που συνδέει τον Ειρηνικό με τον Ινδικό Ωκεανό, περνάει η συντριπτική πλειοψηφία τόσο των εισαγωγών ενέργειας όσο και των εξαγωγών εμπορευμάτων της Κίνας. Για περισσότερα βλέπε: Ian Storey, "China's "Malacca Dilemma," *The Jamestown Foundation*, 12 Απριλίου 2006, Διαθέσιμο [εδώ](#). Paweł Paszak, "China and the "Malacca Dilemma," *Warsaw Institute*, 28 Φεβρουαρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#). Paweł Paszak, "The Malacca Strait, the South China Sea and the Sino-American Competition in the Indo-Pacific," *Journal of Asian Security and International Affairs*, Vol. 8, Issue 2 (2021), σ. 174-194.
11. "President al-Assad: "The Belt and Road Initiative" constituted worldwide transformation in international relations...There will be no prospect for US presence in Syria," ό.π.
12. "Syria approves \$5.3bn budget for 2022 as economic crisis hits finances," *Middle East Eye*, 15 Δεκεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).

ρια για την ανοικοδόμησή της.¹³ Επιπροσθέτως, η συμμετοχή της Συρίας στην κινεζική πρωτοβουλία αποτελεί για εκείνη έναν τρόπο παράκαμψης των αμερικανικών κυρώσεων (Caesar Act)¹⁴, που θέτουν -ειδικότερα- σοβαρά εμπόδια σε τρίτες χώρες να εμπλακούν στην ανοικοδόμησή της και που ασκούν -γενικότερα- ασφυκτική πίεση στην ήδη χειμαζόμενη οικονομία της. Πέραν τούτων, η Συρία βλέπει την ένταξή της στο νέο Δρόμο του Μεταξιού ως ένα μέσο βελτίωσης της διεθνούς νομιμοποίησής της και σταδιακής εξόδου της από τη διεθνή απομόνωση, καθότι θα τη συνδέσει οικονομικά με δεκάδες χώρες που συμμετέχουν στο σχετικό εγχείρημα/ πρόγραμμα της Κίνας.

Ο ρόλος του Ιράν

Για τους συστηματικούς παρατηρητές της ευρύτερης περιοχής, η εισδοχή της Συρίας στον νέο Δρόμο του Μεταξιού δεν αποτελεί έκπληξη. Τούτο διότι το Ιράν έχει προχωρήσει τα τελευταία χρόνια σε συστηματικές στρατηγικές ενέργειες που έδειχναν ότι κάτι τέτοιο επρόκειτο να λάβει χώρα. Με άλλα λόγια, οι κινήσεις της Τεχεράνης ήταν τρόπον τινά σαν κομ-

μάτια του παζλ που σκιαγραφούσαν ολοένα και ευκρινέστερα το επικείμενο της συμμετοχής της Δαμασκού στην πρωτοβουλία «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος». Συγκεκριμένα, το καλοκαίρι του 2019, το Ιράν συμφώνησε με το Ιράκ και τη Συρία για τη σιδηροδρομική διασύνδεσή τους.¹⁵ Μάλιστα, αξιωματούχοι των συμβαλλόμενων χωρών είχαν σπεύσει να επισημάνουν ότι το έργο σχετίζεται άμεσα με τον νέο Δρόμο του Μεταξιού.¹⁶ Η σιδηροδρομική γραμμή θα καλύψει μία απόσταση περίπου 1.570 χιλιομέτρων¹⁷, και φιλοδοξεί να συνδέσει το ιρανικό λιμάνι Ιμάμης Χομείνι, που βρίσκεται στον Περσικό Κόλπο, με το συριακό λιμάνι της Λατάκιας μέσω του Ιράκ. Αν και υπάρχει μια σημαντική καθυστέρηση στην έναρξη των εργασιών στο τμήμα Σαλαμσέ (Ιράν)-Βασόρα (Ιράκ), ενδεχομένως ένεκα αμερικανικών πιέσεων στη Βαγδάτη¹⁸, το τελευταίο χρονικό διάστημα παρατηρείται από αμφότερες τις πλευρές μια πρόθεση επίσπευσης των διαδικασιών.¹⁹ Τουναντίον, στο συριακό τμήμα οι σχετικές εργασίες βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη.²⁰ Όταν ολοκληρωθεί το εν λόγω εγχείρημα, θα δοθεί μια σημαντική ώθηση, όχι μόνο στις ιρανικές εξαγωγές στη

Συρία, αλλά, επίσης, στις αντίστοιχες κινεζικές, διότι, σε τούτη την περίπτωση, η Κίνα θα συνδέεται πλέον απευθείας σιδηροδρομικά με τις συριακές ακτές, αφού διαθέτει ήδη σιδηροδρομική ανταπόκριση με το Ιράν μέσω του σχετικού δικτύου της Κεντρικής Ασίας. Αναμφίλεκτα, η αποπεράτωση του ανωτέρω έργου θα αποτελέσει μια τεραστίων γεωοικονομικών διαστάσεων εξέλιξη, αλλάζοντας ριζικά τον

χάρτη των διεθνών εμπορικών αρτηριών, διότι, σε τούτη την περίπτωση, τα κινεζικά τρένα εμπορευματοκιβωτίων θα μπορούν να φτάνουν κατευθείαν έως τα παράλια της Ανατολικής Μεσογείου, μία κερσαία διαδρομή δηλαδή που θα είναι ασύγκριτα φθηνότερη και ταχύτερη από την υφιστάμενη διαθαλάσσης μεταφορά των κινεζικών προϊόντων στην Ευρώπη.

Εικόνα 2: Η διαδρομή που θα ακολουθήσει η υπό διαμόρφωση σιδηροδρομική διασύνδεση του ιρανικού λιμανιού Ιμάμης Χομείνι με το συριακό λιμάνι της Λατάκιας (Πηγή: <https://rasanah-iiis.org/english/position-estimate/dangers-of-the-irgcs-control-over-ports-on-the-syrian-coast-and-the-impact-of-the-us-maximum-pressure-strategy/>).

13. Diana Hodali, "Rebuilding Assad's Syria: Who should foot the bill?" *Deutsche Welle*, 8 Σεπτεμβρίου 2018, Διαθέσιμο [εδώ](#).
14. Giorgio Cafiero, "Defying US Caesar Act, China admits Syria into BRI," *The Cradle*, 14 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).
15. "Southwestern Iranian port to be connected to Syria through Iraq," *Tehran Times*, 18 Νοεμβρίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
16. "Iran Eyes Beating US Ban Via Persian Gulf-Mediterranean Railroad," *Islam Times*, 24 Απριλίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
17. "Iran-Iraq-Syria Plan to Move Ahead on Historic Transnational 'Land-Bridge' Railroad," *Schiller Institute*, 13 Ιανουαρίου 2020, Διαθέσιμο [εδώ](#).
18. "Why Iran, Iraq cannot finish a 32 km raillink", *PressTV*, 17 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).
19. "Iran, Iraq ink deal on completing Shalamcheh-Basra railway," *Tehran Times*, 27 Δεκεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#). Mahnaz Abdi, "Iran, Iraq now more serious to complete Shalamcheh-Basra railway," *Tehran Times*, 29 Δεκεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).
20. "Iranian, Syrian coasts to be linked with new railway: report," *Mehr News Agency*, 3 Νοεμβρίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).

Economist.com

Εικόνα 3: Η υπάρχουσα σιδηροδρομική διασύνδεση του Ιράν με την Κίνα μέσω της Κεντρικής Ασίας (Πηγή: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/04/02/joining-the-dots>).

Πέραν τούτου, η Τεχεράνη προχώρησε σε άλλη μία κρίσιμης σημασίας ενέργεια που αποτέλεσε ένα ακόμη κομμάτι σύνθεσης του παζλ της αναμενόμενης συμμετοχής της Συρίας στην κινεζική πρωτοβουλία. Συγκεκριμένα, κατόπιν πρότερης συμφωνίας με τις συριακές αρχές, το Ιράν ανέλαβε από τον Οκτώβριο του 2019 τη διαχείριση μέρους του λιμανιού της Λατάκιας²¹, του σημαντικότερου λιμανιού της Συρίας, κάτι που αναμφίλεκτα επισημοποιεί την ιρανική επιστροφή στην Ανατολική Μεσόγειο μετά από 14 αιώνες, δηλαδή από την εποχή της Σασσα-

νικής Αυτοκρατορίας. Λαμβάνοντας συνδυαστικά υπόψη κι άλλες πλευρές της ιρανικής εκτεταμένης παρουσίας στην ευρύτερη περιοχή, όπως -μεταξύ άλλων- την από τα τέλη του 2017 κι ύστερα ανεμπόδιστη χερσαία πρόσβαση της Τεχεράνης έως τις ακτές της Συρίας και του Λιβάνου (ιρανικός διάδρομος)²², δεν αποτελεί υπερβολή να υποστηριχθεί ότι το Ιράν αποτελεί σήμερα έναν διεθνή δρώντα με δυνατότητες προβολής ισχύος έως τη Μεσόγειο. Πέρα από τους συμβολικής αξίας συνειρμούς, ο έλεγχος μέρους του εν λόγω στρατηγικής αξίας συ-

21. Sami Moubayed, "Syria leases Mediterranean port to Iran," *Asia Times*, 5 Απριλίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
 22. Α. Λεκάκης Κερκυραίος, "Η στρατηγική του Ιράν στη Μέση Ανατολή: Μία ανάλυση της πολυαξιακής κληρονομιάς του υποστράτηγου Σολείμανι", στο *Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος*, Παπαζήσης, τ. 16 (Ιούλιος 2021), σελ. 92-93.

ριακού λιμένα, κατέστησε καταφανή την πρόθεση του Ιράν να εξασφαλίσει μια πλεονεκτική θέση στη μελλοντική διαμετακόμιση των κινεζικών εμπορευμάτων προς την ευρωπαϊκή αγορά μέσω της Συρίας, ούτως ώστε να προσποριστεί σημαντικά οικονομικά οφέλη. Επίσης, η ιρανική παρουσία στη Λατάκια συνδέεται με τη βούληση της Τεχεράνης να έχει διαθέσιμη μία εναλλακτική δίοδο για την εξαγωγή των ενεργειακών του προϊόντων προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, μόλις αρθούν οι σχετικές αμερικανικές κυρώσεις. Επομένως, η συμπερίληψη της Συρίας στην κινεζική πρωτοβουλία προοιωνιζόταν με βάση τις ανωτέρω κινήσεις, με τις οποίες το Ιράν φιλοδοξεί να αναδειχθεί ως ένας καίριας σημασίας διαμετακομιστικός κόμβος στο κινεζικό εγχείρημα που θα λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση.²³ Επίσης, πρέπει να επισημανθεί ότι με τις εν λόγω ενέργειες η Τεχεράνη αποσκοπεί ταυτοχρόνως να καταστήσει γρηγορότερη κι οικονομικότερη τη μετακίνηση των εμπορευμάτων της, των πολιτοφυλακών που τελούν υπό την επιρροή της, καθώς και των οπλικών συστημάτων της προς το Ιράκ, τη Συρία και τον Λίβανο. Συν τοις άλλοις, η Τεχεράνη με τις προαναφερθείσες κινήσεις της αποσκοπεί να παρακάμψει ή να μειώσει τον βαθμό έκθεσής της στις αμερικανικές κυρώσεις. Εν ολίγοις, αποβλέπει στην οικονομική και συγκοινωνιακή διασύνδεση της επονομαζόμενης «ιρανικής χερσαίας γέφυρας» προς τη Μεσόγειο (Ιράν-Ιράκ-Συρία-Λίβανος).

Παρενθετικά, σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι η Κίνα προωθεί τον νέο Δρόμο του Μεταξιού με πρωταρχικό σκοπό να αυξήσει κατακόρυφα τις εξαγωγές των προϊόντων της στην παγκόσμια αγορά, όπως, επίσης, τις ενεργειακές της εισαγωγές, με ταυτόχρονη μείωση του κόστους μεταφοράς των. Από την άλλη, το Ιράν βλέπει την κινεζική πρωτοβουλία ως μια ευκαιρία να αυξήσει κυρίως τις ενεργειακές του εξαγωγές τόσο στην Ανατολή, όσο και στη Δύση, επωφελούμενο των μαζικών κινεζικών επενδύσεων σε συγκοινωνιακές διασυνδέσεις κι ενεργειακές υποδομές στην ευρύτερη περιοχή, συμπεριλαμβανομένου της επικράτειάς του. Πλέον, το Ιράν αναδεικνύεται ως ο βασικός άξονας του προαναφερθέντος διαδρόμου «Κίνα-Κεντρική Ασία-Δυτική Ασία», αποτελώντας τον προθάλαμο των δύο βασικών κλάδων του, ήτοι του τουρκικού και του συριακού. Υπό αυτό πρίσμα, θα πρέπει εν μέρει, αλλά οπωσδήποτε όχι αποκλειστικά, να ερμηνεύεται η φερόμενη κινεζική δέσμευση, στο πλαίσιο της εικοσιπενταετούς συμφωνίας στρατηγικής συνεργασίας Πεκίνου-Τεχεράνης, να επενδύσει 400 δισεκατομμύρια δολάρια στις υποδομές του Ιράν.²⁴ Εν πάση περιπτώσει, η Τεχεράνη έχει μια ξεκάθαρη προτίμηση υπέρ της «συριακής απολήξεως» έναντι της αντίστοιχης τουρκικής, καθότι πέραν του γεγονότος ότι δεν εμπιστεύεται την Άγκυρα, αποτελεί τη φθηνότερη εν δυνάμει διαδρομή εξαγωγής του πετρελαίου και φυσικού αερί-

23. Hamidreza Azizi, "Iran Seeks Economic Benefits From Syria," *The Atlantic Council*, 22 Φεβρουαρίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#). Hannah Lucinda Smith, "Tehran eyes vital Syrian port of Latakia as gateway to Med," *The Times*, 15 Μαρτίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
 24. Farnaz Fassih & Steven Lee Myers, "China, With \$400 Billion Iran Deal, Could Deepen Influence in Mideast," 27 Μαρτίου 2021, *The New York Times*, Διαθέσιμο [εδώ](#). Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η φημολογία ότι η Τεχεράνη ως αντιστάθμισμα στις υποσχεθείσες κινεζικές επενδύσεις θα πουλάει σε αρκετά μειωμένη τιμή το πετρέλαιό της στο Πεκίνο.

ου της προς την Ευρώπη, οπότε έχει κάθε λόγο να την προκρίνει. Επίσης, η εδραίωση του «συριακού κλάδου» θα εμβαθύνει ακόμη περισσότερο την ιρανική διείσδυση στο Ιράκ και τη Συρία, καθώς οι κινεζικές επενδύσεις σε συγκοινωνιακές υποδομές θα τη διευκολύνουν ως προς τούτο σφόδρα. Ο δε μερικός έλεγχος του λιμανιού της Λατάκιας, που έχει μεγάλες προοπτικές κέρδους, δίνει το πρόσθετο κίνητρο στο Ιράν να προωθήσει την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμπορευματική κίνηση στον εν λόγω λιμένα εις βάρος της «τουρκικής απολήξεως» του νέου Δρόμου του Μεταξιού.

Γιατί η «συριακή απόληξη» αφορά την Ελλάδα;

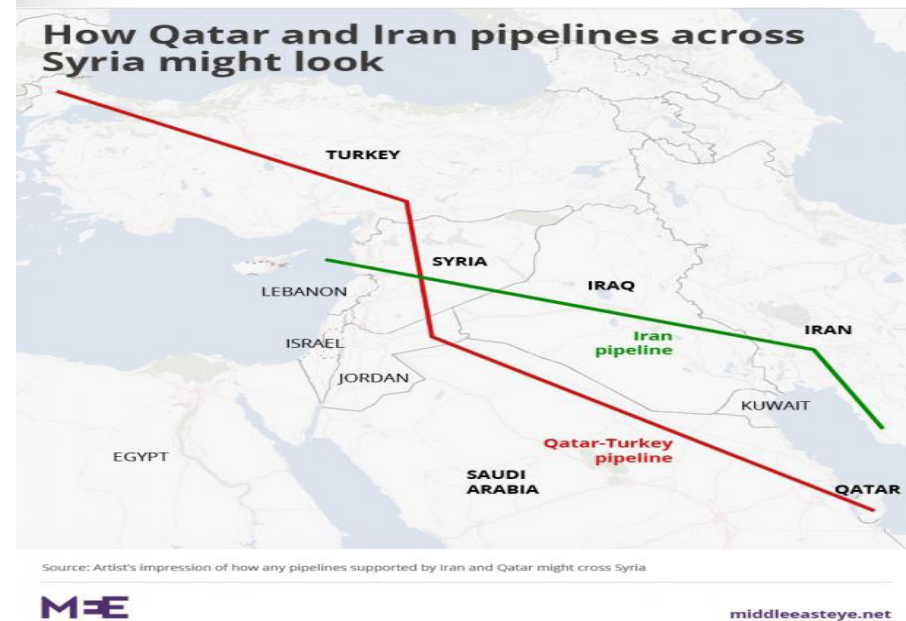
Υπό προϋποθέσεις, ο γεωοικονομικός ρόλος του λιμανιού του Πειραιά θα μπορούσε να αναβαθμιστεί έτι περαιτέρω. Αυτή τη στιγμή, το λιμάνι έχει αναδειχθεί ως ένας από τους κύριους διαμετακομιστικούς κόμβους του νέου Θαλάσσιου Δρόμου του Μεταξιού, αφού αποτελεί «την κύρια πύλη εισόδου των κινεζικών προϊόντων»²⁵ στην αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 2020, διακινήθηκαν 5,4 εκατομμύρια εμπορευματοκιβώτια στις τρεις σχετικές προβλήτες του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ), μία επίδοση που στη σχετική κατάταξη είναι η τέταρτη μεγαλύτερη ανάμεσα σε όλα τα λιμάνια της Ευρώπης.²⁶ Η δε οικονομική δραστηριότητα του ΟΛΠ υπολογί-

ζεται ότι το 2020 συνεισέφερε το 0,78 του ελληνικού ΑΕΠ.²⁷ Ωστόσο, οι μελλοντικές προοπτικές που διανοίγονται με τη «συριακή διακλάδωση» για το μεγαλύτερο λιμάνι της Ελλάδας είναι ακόμη περισσότερο ευοίωνες. Ειδικότερα, όταν και εφόσον υλοποιηθεί η «συριακή απόληξη», ο αριθμός των κινεζικών εμπορευματοκιβωτίων που θα φθάνει στον Πειραιά θα αυξηθεί σε βάθος χρόνου ραγδαία, κάτι που σημαίνει περισσότερα φορολογικά έσοδα για το ελληνικό κράτος. Επίσης, το γεγονός ότι η μεταφορά ενέργειας προς την Ελλάδα δύναται να γίνει πιο σύντομη χρονικά και πιο φθηνή μέσω της «συριακής απολήξεως», από τη στιγμή που θα παρακάμπεται η διώρυγα του Σουέζ, ενδέχεται να αναβαθμίσει ακόμη περισσότερο τον ρόλο τόσο του τερματικού σταθμού υδροποιημένου φυσικού αερίου στη Ρεβυθούσα, όσο και των διυλιστηρίων του ομίλου των Ελληνικών Πετρελαίων (ΕΛΠΕ). Τα προειρημένα θα ισχύουν ακόμη περισσότερο, εφόσον επανενεργοποιηθεί το -προ του ξεσπάσματος του συριακού εμφυλίου πολέμου- συμφωνημένο σχέδιο της Τεχεράνης-Βαγδάτης-Δαμασκού να κατασκευαστεί ο επονομαζόμενος «Αγωγός της Φιλίας», ο οποίος θα μπορούσε κατά τους ιρανικούς υπολογισμούς να μεταφέρει 110 εκατομμύρια κυβικά μέτρα ιρανικού φυσικού αερίου ανά ημέρα²⁸ έως τις μεσογειακές ακτές της Συρίας μέσω του Ιράκ, με απώτερο σκοπό την εξαγωγή του

25. “Συνάντηση του Α΄ Αντιπροέδρου της Βουλής με τον Αντιπρόεδρο της Εθνικής Επιτροπής της Λαϊκής Πολιτικής και Συμβουλευτικής Διασκέψεως της Λαϊκής Δημοκρατία της Κίνας,” *Βουλή των Ελλήνων*, 17 Νοεμβρίου 2020, Διαθέσιμο [εδώ](#).
 26. “ΕΚΘΕΣΗ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2020,” ΟΛΠ, Διαθέσιμο [εδώ](#). Theo Notteboom, “PortGraphic: top15 container ports in the European Union in Q1-Q3 2021,” *PortEconomics*, 8 Δεκεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).
 27. “ΕΚΘΕΣΗ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2020,” ό.π..
 28. “Iran, Iraq, Syria sign major gas pipeline deal,” *Mehr News Agency*, 25 Ιουλίου 2011, Διαθέσιμο [εδώ](#).

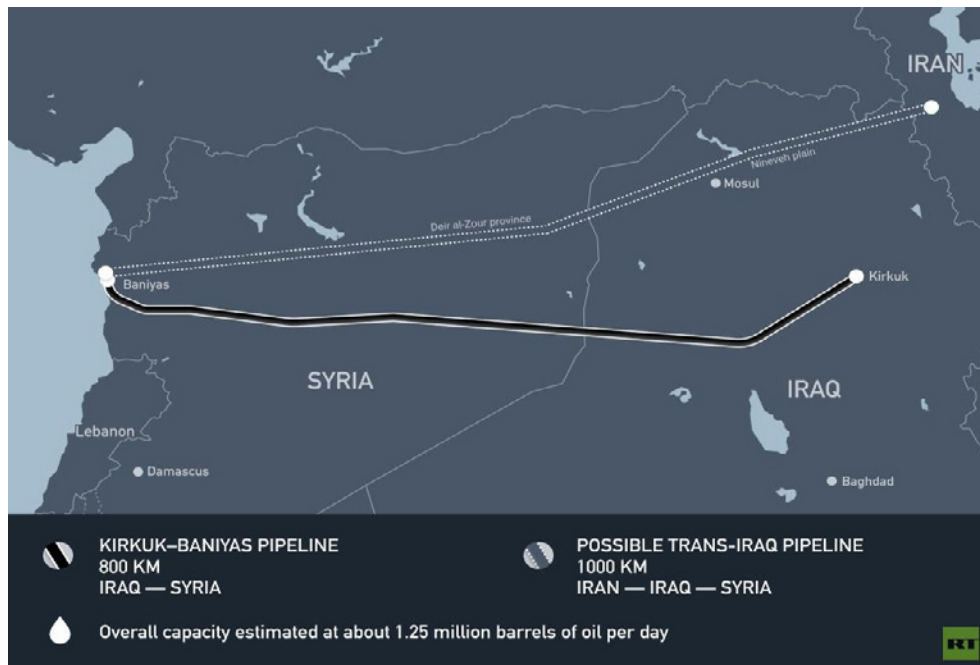
στην ευρωπαϊκή αγορά. Μάλιστα, ένα προ έτους άρθρο του Pars Today, μιας ειδησεογραφικής ιστοσελίδας που ανήκει στον κρατικό Ραδιοτηλεοπτικό Οργανισμό της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν κι ως εκ τούτου εκφράζει τις απόψεις του κυρίαρχου κατεστημένου της χώρας, ανακίνησε το ζήτημα της ανωτέρω «παγωμένης» συμφωνίας και προώθησε με θέρμη την υλοποίηση του έργου, αφ’ ης στιγμής που οι εχθροπραξίες τόσο στο Ιράκ, όσο και στη Συρία έχουν περιορισθεί.²⁹ Υπό το ίδιο πνεύμα θα πρέπει να αναγινώσκεται η πρόταση της Τεχεράνης το καλοκαίρι του 2019 να κατασκευαστεί ένα αγωγός πετρελαίου μήκους 1000 χιλιομέτρων που θα εκκινεί από το βόρειο Ιράν και μέσω της ιρακινής επαρχίας της Νινευή θα καταλήγει στο συριακό λιμάνι της Μπανιγιάς³⁰, το οποίο

διαθέτει τερματικό σταθμό πετρελαίου, διυλιστήρια και βρίσκεται περίπου 50 χιλιόμετρα νοτιώς της Λατάκιας. Εφόσον τα ανωτέρω υλοποιηθούν, η «συριακή διακλάδωση» θα αποκτήσει μια έντονη ενεργειακή διάσταση. Τέλος, η «συριακή απόληξη» του νέου Δρόμου του Μεταξιού προσφέρει δυνητικά μεγάλες ευκαιρίες στην ελληνόκτητη εμπορική ναυτιλία, διότι -ως κάτοχος του 30,25%, 15,58% και 9,53% του παγκόσμιο στόλου δεξαμενοπλοίων, υγραεριοφόρων και εμπορευματοκιβωτιοφόρων αντίστοιχα³¹- θα μπορούσε να αναλάβει τον κύριο όγκο της μεταφοράς της ενέργειας ή των εμπορευματοκιβωτίων από τις συριακές ακτές, οι οποίες απέχουν μόλις 700 ναυτικά μίλια από το λιμάνι του Πειραιά.

Εικόνα 4: Το σχέδιο για τον αγωγό φυσικού αερίου Ιράν-Ιράκ-Συρία (<https://www.middleeasteye.net/big-story/pipelineistan-conspiracy-war-syria-has-never-been-about-gas>).

29. “Méga coup gazier syro-iranien?,” *Pars Today*, 8 Φεβρουαρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).
 30. “Iran seeks to revive oil pipeline across Iraq to Syria amid tensions in Hormuz strait - media,” *R7*, 26 Αυγούστου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
 31. Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών, «Ετησία Έκθεση 2020-21», σ.6, Διαθέσιμο [εδώ](#).

Εικόνα 5: Ο προταθείς από το Ιράν αγωγός πετρελαίου (Πηγή: <https://www.rt.com/business/467297-iran-iraq-oil-pipeline/>).

Αν και από το 2012 η Αθήνα δεν διατηρεί διπλωματικές σχέσεις με τη Δαμασκό, ο προ διετίας (Μάιος 2020) διορισμός ειδικής απεσταλμένης για θέματα Συρίας από τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών³² αποτελεί μία κίνηση που μαρτυρά το ολοένα αυξημένο ενδιαφέρον της ελληνικής πλευράς προς την πολύπαθη αραβική χώρα. Άλλωστε, το ελληνικό κράτος έχει σημαντικά συμφέροντα στη Συρία, όπως επί παραδείγματι το ευμεγέθες ελληνορθόδοξο ποίμνιό της, στο οποίο η Ελλάδα εξακολουθεί να ασκεί σημαντικότατο πολιτιστικό κλέος, το Πατριαρχείο της Αντιοχείας, και επίσης πολλά υποσχόμενες ευκαιρίες για τις ελληνικές τεχνικές εταιρείες στον κατασκευαστι-

κό τομέα ενόψει της ανοικοδόμησης της εν λόγω χώρας.

Οι τροχοπέδες ευόδωσης της «συριακής απολήξεως»

Πρέπει να επισημανθεί ότι προαναφερθείσες ευκαιρίες που παρουσιάζονται από την ένταξη της Συρίας στον νέο Δρόμο του Μεταξιού, συνοδεύονται αναντιρρήτως από διάφορες προκλήσεις, οι οποίες, όμως, δεν είναι ανυπέρβλητες. Ειδικότερα, μια πρόκληση για τη βιωσιμότητά της θα ήταν μια ενδεχόμενη ανάφλεξη των μεγάλων στρατιωτικών συγκρούσεων ή έστω μια γενικότερη επιδείνω-

32. “Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τον ορισμό Ειδικού Απεσταλμένου για θέματα Συρίας”, Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Μαΐου 2020, Διαθέσιμο [εδώ](#).

ση της κατάστασης ασφαλείας στη Συρία, κάτι, βέβαια, που τη δεδομένη περίοδο δεν φαίνεται στον ορίζοντα. Εξαιρεση, ίσως, αποτελούν τα δύο, τον Δεκέμβριο του 2021, αεροπορικά κτυπήματα του Ισραήλ κατά ιρανικών θέσεων στο λιμάνι της Λατάκιας, τα οποία προκάλεσαν σημαντικές φθορές στις υποδομές του συριακού λιμένα. Αναμφίλεκτα, οι παραπάνω ενέργειες αποτελούν μια επέκταση του θεάτρου αεροπορικών επιχειρήσεων του Ισραήλ, διότι προηγουμένως -σε αντίθεση με άλλες τοποθεσίες στη Συρία- το Τελ Αβίβ γενικά απέφευγε να πλήξει τη Λατάκια, αφού βρίσκεται πλησίον σε ρωσικές στρατιωτικές βάσεις.³³ Ωστόσο, η εισδοχή της Συρίας στον νέο Δρόμο του Μεταξιού θα έχει ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα μία εκτεταμένη κινεζική παρουσία στο λιμάνι της Λατάκιας, κάτι που κατά πάσα πιθανότητα θα αποσοβήσει το Ισραήλ από το να κάνει ανάλογες αεροπορικές επιδρομές στην εν λόγω περιοχή στο μέλλον, καθότι είναι δύσκολο να φαντασθεί κανείς ότι θα τολμούσε να πλήξει στρατηγικά συμφέροντα της Κίνας. Μία άλλη παράμετρος είναι η ύπαρξη αμερικανικών κι ευρωπαϊκών

κυρώσεων κατά της Συρίας, με τις πρώτες να θέτουν αρκετά εμπόδια σε επενδύσεις τόσο στον ενεργειακό τομέα, όσο και στις υποδομές της Συρίας. Ωστόσο, το Πεκίνο έχει δείξει κατά το παρελθόν ότι όταν διακυβεύονται ζωτικά οικονομικά του συμφέροντα, είναι διατεθειμένο να παρακάμψει, αν όχι να αγνοήσει, τις αμερικανικές εξωχώριες κυρώσεις, όπως στην περίπτωση του Ιράν³⁴ κι εσχάτως της Συρίας.³⁵ Τέλος, οι αμερικανικές κυρώσεις κατά της Τεχεράνης, που επανέφερε ο Ντόναλντ Τραμπ μετά την μονομερή αποχώρησή του από τη διεθνή συμφωνία για το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα τον Μάιο 2018, και που στοχεύουν πρωτίστως τις ιρανικές εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου, αποτελούν αναμφίβολα τη μεγαλύτερη πρόκληση. Ωστόσο, μια τυχόν θετική κατάληξη των τρεχουσών συνομιλιών στη Βιέννη για την αναβίωση του Κοινού Ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης³⁶, που με βάση της τελευταίες πληροφορίες δεν είναι διόλου απίθανη³⁷ και που θα σήμανε την άρση των αμερικανικών κυρώσεων, θα μπορούσε κατ’ επέκταση να επηρεάσει καταλυτικά

33. Judah Ari Gross & TOI Staff, “Israel said to strike key Syrian port of Latakia, causing ‘massive’ damage,” *The Times of Israel*, 28 Δεκεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#). Seth J. Frantzman, “The Latakia doctrine puts Russia in a bind – analysis,” *The Jerusalem Post*, 29 Δεκεμβρίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).
34. Anjli Raval and David Sheppard and Najmeh Bozorgmehr, “China defies US sanctions by tapping Iran oil supplies,” *Financial Times*, 26 Ιουνίου 2019, Διαθέσιμο [εδώ](#).
35. Giorgio Cafiero, “Defying US Caesar Act, China admits Syria into BRI”, ό.π..
36. Αποτελεί την επίσημη ονομασία της διεθνούς συμφωνίας για τον έλεγχο και περιορισμό του ιρανικού προγράμματος πυρηνικής ενέργειας.
37. “Nuclear talks with Iran on right track for a final agreement, EU official says,” *Reuters*, 21 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#). Raz Zimmt, “Mahmoud Abbaszadeh Meshkini, Spokesman for Iran’s Majlis National Security and Foreign Policy Committee in an interview to @khabaronline: We will reach a conclusion and agreement by the end of the Iranian year (March 2022). #ViennaTalks,” *Twitter*, 23 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#). “Iran foreign minister: We are close to agreement in Vienna talks, ball in US court,” *Press TV*, 3 Απριλίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#). “Technical discussions in Vienna concluded: Iran nuclear chief,” *Islamic Republic News Agency*, 20 Απριλίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#). “Eventual Deal on JCPOA Attainable after Mora’s Visit to Iran: Spokesman,” *Tasnim News Agency*, 9 Μαΐου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).

την ευόδωση της «συριακής απόληξης» του νέου Δρόμου του Μεταξιού, αφού θα της προσέδιδε επιπρόσθετα μία κομβική σημασίας ενεργειακή διάσταση, κάτι που αδιαμφισβήτητα θα προσέλκυε το ζωηρό ενδιαφέρον των Ευρωπαίων. Εξάλλου, ως καταναλωτής ενέργειας, η Ευρώπη θα ήταν η κύρια ωφελούμενη από την επανένταξη του Ιράν στη διεθνή αγορά ενέργειας³⁸, από τη στιγμή, μάλιστα, που επιζητά εναγωνίως, ιδιαίτερα μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, τη διαφοροποίηση στους προμηθευτές φυσικού αερίου και πετρελαίου, ούτως ώστε να μειώσει τη σχετική εξάρτησή της από τη Ρωσία³⁹ και να έχει κατ' επέκταση μεγαλύτερη ενεργειακή ασφάλεια. Μάλιστα, κάτι αντίστοιχο με την ανωτέρω διαπίστωση εξέφρασε προσφάτως ο Ζοζέπ Μπορέλ, ο Υπάτος Εκπρόσωπος της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας. Συγκεκριμένα, επισήμανε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τα γεγονότα στην Ουκρανία, έχει πολύ πιο έντονη επιθυμία για την αναβίωση της διεθνούς συμφωνίας για τον περιορισμό του

ιρανικού πυρηνικού προγράμματος, δηλώνοντας ότι «*εμείς οι Ευρωπαίοι θα είμαστε πάρα πολύ ωφελούμενοι από αυτή τη συμφωνία, η κατάσταση έχει αλλάξει τώρα. Για εμάς ήταν κάτι ... 'καλά, δεν το χρειαζόμαστε', τώρα θα ήταν πολύ ενδιαφέρον για εμάς να έχουμε άλλον έναν προμηθευτή (αργού πετρελαίου)*».⁴⁰ Όσον αφορά την περίπτωση του ιρανικού φυσικού αερίου, εάν κάτι μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι ενδεικτικό των (μελλοντικών) προθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τούτο είναι το γεγονός ότι προ της αποχωρήσεως των ΗΠΑ από τη διεθνή συμφωνία για το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα εξέταζε σοβαρά την προοπτική εισαγωγής ιρανικού φυσικού αερίου, με τις τότε εκτιμήσεις να κάνουν λόγο ότι σχετικές εισαγωγές θα μπορούσαν δυνητικά να φτάσουν έως το 2030 τα 25-35 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα τον χρόνο.⁴¹ Σημειωτέον, οι ανάγκες της Ευρώπης σε φυσικό αέριο έφτασαν το 2021 τα 552 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα.⁴² Από τη μεριά του, το Ιράν έχει δηλώσει τη βούλησή του και ετοιμότητά του να προμηθεύσει με φυσικό αέριο

και πετρέλαιο την Ευρώπη, εφόσον αρθούν οι αμερικανικές κυρώσεις.⁴³

Επίλογος

Πράγματι, είναι εύλογο να δημιουργούνται αμφιβολίες για το πόσο ρεαλιστικό σενάριο είναι η τελεσφόρηση φιλόδοξων εγχειρημάτων που ενέχουν πολλά «εάν», εν προκειμένω η «συριακή απόληξη» του νέου Δρόμου του Μεταξιού, ιδίως στο τρέχον ρευστό μετα-μονοπολικό διεθνές σύστημα, όπου το ένα διεθνές ενεργειακό ή εμπορικό σχέδιο καταπίπτει μετά το άλλο, εφόσον ξεπερνιέται από την εκάστοτε πραγματικότητα επί του πεδίου. Εντούτοις, όλες οι μεγάλες γεωπολιτικές αλλαγές αποτελούν εν μέρει αποτέλεσμα επιδέξιας χειραγώγησης, έγκαιρης εκμετάλλευσης και ορθής εκτίμησης σύνθετων, και εν πολλοίς υποδόριων διεθνών ευκαιριών, οι οποίες συχνά διέπονται από το στοιχείο της «ενδεχομενικότητας» και του ρίσκου. Σε αυτό το πλαίσιο, δύναται να λεχθεί ότι εντάσσεται και η συμμετοχή της Δαμασκού στην κινεζική πρωτοβουλία του «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος». Μπορεί οι συνέπειες της νεότευκτης «συριακής απολήξεως» να μην είναι εκ πρώτης όψεως ξεκάθαρες λόγω των διάφορων σημαντικών προκλήσεων τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει, ωστόσο τα σημαντικά συμπαρομαρτούντα της έχουν την προοπτική να αλλάξουν σημαντικά, αν όχι ριζικά, το τοπίο στη

γεωοικονομία της Ανατολικής Μεσογείου. Δύναται, λοιπόν, να υποστηριχθεί ότι η Κίνα εντάσσοντας τη Συρία στο φιλόδοξο πρόγραμμά της, ακολουθεί τρόπον τινά ακουσίως τη ρήση του μεγάλου φιλόσοφου Ηράκλειτου ότι «*ἐὰν μὴ ἔλληται, ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξερεύνητον ἔδν και ἄπορον*».⁴⁴

38. Το Ιράν είναι στην παγκόσμια κατάταξη τρίτο και δεύτερο σε αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου αντίστοιχα. Μάλιστα, είναι ο τρίτος μεγαλύτερος παραγωγός στον κόσμο σε φυσικό αέριο. Για τα παραπάνω βλέπε: "Country Analysis Executive Summary: Iran," *U.S. Energy Information Administration*, 16 Ιουλίου 2021, Διαθέσιμο [εδώ](#).

39. Τόσο 2020 όσο και τους πρώτους εννέα μήνες του 2021, η Ρωσία κάλυψε κατά μέσο όρο το 43% των εισαγωγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε φυσικό αέριο. Βλ. European Commission, "Quarterly Report on European Gas Markets," *Market Observatory for Energy, Director General for Energy*, Volume 13, Issue 4 (4th quarter 2020) (2021), σ.10, Διαθέσιμο [εδώ](#). European Commission, "Quarterly Report on European Gas Markets," *Market Observatory for Energy, Director General for Energy*, Volume 14, Issue 3 (3rd quarter 2021) (2022), σ.11, Διαθέσιμο [εδώ](#).

40. "EU makes last-ditch effort to save Iran accord," *The Financial Times*, 7 Μαΐου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).

41. By Gabriele Steinhilber and Laurence Norman, "Iran Could Become Major Supplier of Natural Gas to EU," *The Wall Street Journal*, 13 Σεπτεμβρίου 2015, Διαθέσιμο [εδώ](#). Laurence Norman, "EU Energy Chief Sees Significant Role for Iranian LNG in Europe," *The Wall Street Journal*, 18 Απριλίου 2016, Διαθέσιμο [εδώ](#).

42. Nina Chestney, "European gas demand seen falling this year due to cheaper coal-IEA," *Reuters*, 31 Ιανουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).

43. "Global oil market needs Iran oil supply: minister," *Mehr News Agency*, 2 Φεβρουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#). "President at the Sixth Summit of Gas Exporting Countries Forum (GECF): The approach of gas exporting countries to supply more to global market is humanitarian/ Int'l community should prevent any unilateral action such as harsh US sanctions against the oil and gas industry of member countries," *Official website of the President of the Islamic Republic of Iran*, 22 Φεβρουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#). "Oil min.: Iran has high capacity to supply gas to neighbors, Europe," *Mehr News Agency*, 22 Φεβρουαρίου 2022, Διαθέσιμο [εδώ](#).

44. Ηράκλειτος, *Περί Φύσεως*, Απόσπασμα 18.

III. Φάκελος: Πτυχές της ρωσο-ουκρανικής σύρραξης

ΕΜ-ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΙΡΗΝΙΣΤΕΣ;

1

Γιάννης
Πανούσης

Ομότιμος Καθηγητής
ΕΚΠΑ,
πρώην Υπουργός,
πρώην Πρύτανης ΔΠΘ

Η αιματηρή σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας αποδεικνύει ότι η μεταπολεμική κουλτούρα της υπέρβασης των όποιων διακρατικών διαφορών, μέσω των διαδικασιών ειρηνικής συναίνεσης του διεθνούς δικαίου, αλλά και του σεβασμού στις διαχρονικές και πανανθρώπινες αξίες, δεν φαίνεται να είναι σήμερα συμβατή με τις νεογεωπολιτικές φιλοδοξίες ορισμένων ισχυρών κρατών.

Ο ΟΗΕ, αν και είχε κηρύξει το έτος 2000 ως «Διεθνή χρονιά για τον πολιτισμό της ειρήνης», όχι μόνον απέτυχε στη διαχείριση της τότε κρίσης [και του πάντοτε εκκρεμούς Κυπριακού], αλλά και τώρα δείχνει αδύναμος κι αμήχανος να σταθεί εμπόδιο στους βομβαρδισμούς αμάχων.

1. Επειδή η διαφύλαξη της ειρήνης πρέπει να κατοχυρωθεί ως *πολιτισμικό κεκτημένο, οφείλουμε, ως Έλληνες κι ως Ευρωπαίοι*, να διαχειριστούμε τις 7 πληγές του πολέμου, αξιακά κι αποτελεσματικά, προς όφελος των επόμενων γενεών:

Πληγή 1^η: Η διαπλοκή του πολέμου δεν αφορά μόνο τους στρατιωτικούς. Σ' αυτό τον εσμό συμμετέχουν ισότιμα (δια πράξεων ή παραλείψεων) οι επιστήμονες, οι πολιτικοί, οι διανοούμενοι και οι άνθρωποι των Media.

Πληγή 2^η: Ούτε η ελευθερία ούτε οι (επιμέρους) ελευθερίες έχουν νόημα (και το χειρότερο: συχνά συμπληρώνουν τη βία), αν δεν υπερασπιζόμαστε τους ελεύθερους ανθρώπους. Το σλόγκαν (και κατ' άλλους το δόγμα): *ή είσαι μ' εμάς ή είσαι «αναλώσιμος»*, καταργεί στην πράξη τον ελεύθερο άνθρωπο.

Πληγή 3^η: Η «δαιμονοποίηση» του Άλλου, οι άξο-

*Ο πόλεμος δεν
ματώνει μόνο
τα σώματα των
ανθρώπων
Χαλάει και τις ψυχές
Τις σαπίζει στην
ανέχεια, στον φόβο
και στην υποψία*

Θωμάς Ψύρρας,
Τι απομένει
απ' τη φωτιά

νες Καλού-Κακού, τα πολιτισμικά στερέοτυπα (και οι προκαταλήψεις) των συγκρούσεων, ο χακί ανθρωπισμός, η κατευθυνόμενη βοήθεια σε όσους συνεργάζονται διαβρώνουν τον οικουμενισμό του πανανθρώπινου γένους.

Πληγή 4^η: Η παγκοσμιοποίηση του φόβου και της ανασφάλειας σηματοδοτεί γενίκευση ενός αισθήματος αβοηθησίας, ότι δηλαδή ζούμε στον αιώνα της διακινδύνευσης και όχι της ευημερίας και της προόδου.

Πληγή 5^η: Η εικονοποίηση των μαχών, η απευθείας μετάδοση των επιχειρήσεων, οι τηλεοπτικές υπερπαραγωγές με κομπάρσους τα αθώα θύματα (κυρίως παιδιά), η απενοχοποίηση του ευρωπαϊού τηλεθεατή (ότι παρακολουθεί μια πολεμική σειρά στην οποία ο ίδιος δεν πυροβολεί) δίνει στη «δημοκρατία της πολυθρόνας και των κουμπιών» μια διάσταση video game και μια ψευδαίσθηση ότι μπορείς οποιαδήποτε στιγμή να γυρίσεις το μοχλό και να σταματήσει/τελειώσει το έργο.

Πληγή 6^η: Η δολοφονική εκτέλεση της αλήθειας στο βωμό της προπαγάνδας, η παραμόρφωση της πραγματικότητας (δικαιικού/ιστορικού κεκτημένου) στο όνομα της καπηλείας μύθων και φημών, μετατρέπουν τον πόλεμο σε ψευδο-ιδεολογία.

Πληγή 7^η: Δεν είμαστε πλέον όλοι «αδέλφια», ό,τι κι αν ισχυρίστηκαν οι υπερασπιστές της παγκοσμιοποίησης. Από τη στιγμή που εμφανίζεται ένας και μόνο να θέλει να καθορίσει τη μοίρα των ανθρώπων και της ανθρωπότητας, ο κανόνας του παιχνιδιού της επιβίωσης αλλάζει. Κι αυτή η αλλαγή δεν είναι εκ των προτέρων γνωστό σε τι θα καταλήξει.

Το γεγονός ότι σήμερα δεν γίνονται σεβαστά, όχι μόνο τα ανθρώπινα δικαιώματα σε περίοδο Ειρήνης, αλλά

ούτε το ανθρωπιστικό δίκαιο σε περίοδο πολέμου, αλλά οδηγούμαστε σε «μανιακούς πολέμους» (με γενικευμένα, μέχρι τελικής πτώσεως και άνευ όρων, σύγκρουση), πρέπει να μας προβληματίσει ως ανθρώπινα όντα, κι όχι ως κομματικοπολιτικά κινούμενα.

2. Αν η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην ιδεολογία και την πραγματικότητα, το δόγμα και την ανα/θεώρηση, τη θεο-λογική Δευτέρα Παρουσία και το «επαναστατικό» προτσές, είναι δυσδιάκριτη, φοβάμαι ότι το ίδιο συμβαίνει με τον Πόλεμο και την Ειρήνη, τον [κρυφό] Νεο-ολοκληρωτισμό και τη [λαβωμένη] Δημοκρατία. Για πολλούς, τα «*πάντα όλα της Βίας*» δεν προσεγγίζονται με βάση το Δίκαιο και τους θεσμούς, αλλά αξιολογούνται σύμφωνα με την οπτική γωνία, στην οποία στέκονται και τα βλέπουν να συμβαίνουν. Μερικοί τραμπ-αλίζονται μεταξύ του συμφέροντος Κακού και του μη-αρεστού Καλού, άλλοι ισχυρίζονται ότι βρίσκονται στο πλευρό της ελευθερίας των λαών [χωρίς να ορίζουν το ακριβές περιεχόμενο αυτής της ελευθερίας], ενώ κάποιοι τάσσονται υπέρ της ζωής του ανθρώπου [χωρίς πάλι να ξεκαθαρίζουν αν πρόκειται για τον «σκλάβο-άνθρωπο», για τον έμφοβο Κυρ Παντελή ή για τον αλήστου μνήμης «νέο άνθρωπο» που θα κατασκεύαζαν στο παρελθόν οι 'απελευθερωτές των λαών']. Εκείνοι δε που δηλώνουν ότι κινούνται στη σωστή πλευρά της Ιστορίας, συνήθως δεν διαθέτουν ούτε την υπομονή να περιμένουν «*πού θα κάτσει στο τέλος η μπίλια της Ιστορίας*», ούτε το θάρρος να παραδεχτούν ότι λάθεψαν στις προβλέψεις τους, όταν η Ιστορία τους γυρίσει την πλάτη.

Πρέπει κάποτε, ως Ανθρωπότητα, να συμφωνήσουμε ότι η Βαρβαρότητα δεν έχει οικόσημο ή κομματικό σύμ-

βολο, γι'αυτό και η ανοχή στη Βία δεν έχει χρώμα. Ο άδικος, απρόκλητος, αιματηρός πόλεμος δεν μπορεί να σπυρίζεται σε επιχειρήματα ηθικού σχετικισμού κινήτρων και σκοπών ή να επικαλείται ιστορικούς συμψηφισμούς. Από την άλλη, οι ψευταλήθειες των ΜΜΕ δεν νομιμοποιούν την εσωτερική προπαγάνδα [για μικροκομματικά οφέλη], ούτε η βία των άλλων να συντηρεί το πάγιο μεταπολιτευτικό μας διχαστικό σύνδρομο. Εκείνοι σκοτώνονται από βόμβες κι εμείς «σκοτώνουμε» την εθνική μας ενότητα [στο όνομα των διαφορετικών αναλύσεων της κρίσιμης παγκόσμιας κατάστασης των κοινών κινδύνων]. Φαίνεται ότι για το ελληνικό πολιτικό σύστημα δεν έχει τόση σημασία «*το ποιός έχει το δίκιο με το μέρος του*», όσο με «*το ποιανού το μέρος είμαστε διαχρονικά κι εν γένει*». Αυτό το βάνουσο παιχνίδι εντυπώσεων κι απaráδεκτου επικοινωνισμού συνοδεύεται κι από ανεύθυνους παρόχους, οι οποίοι αδιαφορούν για το ηθικοεξιακό δηλητήριο που διοχετεύουν για να δημιουργήσουν εύπιστους οπαδούς κι όχι ενημερωμένους πολίτες. Από τον λαϊκισμό της οικονομικής κρίσης στον λαϊκισμό των πολεμικών ανταποκρίσεων μιάς δημοσκοπικής δρόμος. Νομίζω ότι έχουμε φτάσει στα όρια της παλαιο-κομματικής εποχής, όπου ο παρασιτικός/χυδαίος οικονομισμός συγκατοικούσε αρμονικά με τον άκρατο τεχνοκρατισμό, με τους οργανικούς διανοούμενους να κινούνται ένθεν/κακείθεν. Μολονότι ορισμένοι εξορκίζουν τις δογματικές άκαμπτες προσεγγίσεις, οι δηλώσεις «*ναι μεν αλλά...επειδή και διότι...εάν κι εφόσον*» θέτουν εκ νέου το ερώτημα αν στην Ελλάδα η διανοητική αποσταλινοποίηση έχει ολοκληρωθεί [ή μήπως ψάχνει ευκαιρίες για να εκδηλωθεί;]. Όσο εξακολουθούμε αντί να ερμηνεύ-

ουμε με πραγματικά εργαλεία και με καθαρό μάτι τα διεθνή/πολιτικά/κοινωνικά φαινόμενα, αλλά προτιμάμε να τα «καπελώνουμε» με βάση προϋπάρχουσες ρετσέτες, όσο οι ηγεσίες των κομμάτων δεν συνειδητοποιούν ότι δεν καθοδηγούν [με τακτικισμούς] τους δημοσκόπους, αλλά ενημερώνουν ορθά τον τρομαγμένο λαό, όσο ο ομορτισμός και ο εξτρεμισμός αλληλοκατηγορούνται συνεργαζόμενοι, όσο οι αδογματιστοι πολιτικοί φορείς αργούν να εμφανιστούν, το μεταπολεμικό μέλλον της χώρας [σ'έναν πλανήτη που θα ανασυγκροτείται σε μη-γνωστή βάση αξιών] δεν μοιάζει ευοίωνο.

Οι καινούργιες αναζωογονητικές ιδέες δεν πρέπει ν'ακολουθήσουν την παλαιά αποτυχημένη συνταγή «*της ιδεαλιστικής ιδεολογίας κάποιας θνησιγενούς μεγάλης Ιδέας*», δεν πρέπει να υιοθετηθούν νέοι μύθοι ενός ιδιότυπου «*ανθρωπισμού με το κομμάτι*» [για λαϊκή κατανάλωση].

3. Δεν γνωρίζω ποια [εγκληματο-λογική] ερμηνεία θα έδιναν ο Θουκυδίδης, ο Κλαούζεβιτς ή ο πιο σύγχρονος Π. Κονδύλης για τον πόλεμο/εισβολή/κατοχή στη σημερινή αιματηρή [διπολική;] σύγκρουση Ρωσίας/Ουκρανίας. Σε τέτοιες τραγικές καταστάσεις, πέραν των διαπραττόμενων εγκλημάτων πολέμου, τα οποία, ενώ έχουν με ακρίβεια προσδιοριστεί, συνήθως δεν τιμωρούνται οι δράστες, τελούνται και άλλες πράξεις-παραβάσεις του κοινού ποινικού δικαίου [βιασμοί, ληστείες κ.λπ.]. Το ερώτημα που τίθεται, συνεπώς, είναι αν ο πόλεμος γεννάει ή αναδεικνύει βάρβαρα φονικά ένστικτα των αντιμαχόμενων [ιδίως των κατακτητών], τα οποία αγνοούσαν και οι ίδιοι εν καιρώ ειρήνης.

Απάντηση ίσως να μπορεί να δώσει η *Εγκληματολογία του Πολέμου* [Crimi-

nology of War], η οποία από τη μία διερευνά την ακραία πολιτικο-ιδεολογική [;] βία, τη διακινδύνευση πολιτιστικών αγαθών της Ανθρωπότητας και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών, κι από την άλλη επιχειρεί να χαράξει την κόκκινη γραμμή ανάμεσα στον από έξω ένοπλο αγώνα και τη συναφή προς τα μέσα εγκληματικότητα. Όσο κι αν φαίνεται ασύμβατο, πολλοί στρατιώτες εγκληματούν κατά τη διάρκεια των μαχών και πολλοί πολίτες εγκληματούν μετά τη λήξη του πολέμου. Έτσι, οι νέες και πολλαπλές θυματοποιήσεις που προκάλεσε ο πόλεμος [σε γυναίκες, παιδιά, άτομα με αναπηρία κ.λπ.] από πρώιμους εγκληματίες συνοδεύονται συχνά κι από βιαιότητες των όψιμων βετεράνων, που, επιστρέφοντας από τα πεδία της μάχης, «εκδικούνται» τις τραυματικές μνήμες τους, σκορπώντας το θάνατο επί ενόχων κι αθώων.

Η «άσκηση/συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα» εξετάζεται από τη Στρατιωτική Κοινωνιολογία, την Πολιτική επιστήμη και το Διεθνές Δίκαιο, όμως η Εγκληματολογία οφείλει να εντοπίσει τους καινούργιους εγκληματογόνους παράγοντες που ξεπηδάνε όχι μόνον κατά τη διάρκεια του πολέμου, αλλά και μετά το πέρας του. Τ' ανθρωπολογικά και εθνολογικά χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας του πολέμου μεταφέρονται και στην επόμενη μέρα, κρυπτόμενα πίσω από μία Πολιτισμική Εγκληματολογία, η οποία αναζητεί μέσα στα Κρατικά εγκλήματα [State crimes], τη ρίζα της μετα-πολεμικής εγκληματικής ατμόσφαιρας. Ο πόλεμος «νομιμοποίησε» τους φόνους, την ποινή του θανάτου για τους λιποτάκτες, τις μαζικές καταστροφές μνημείων, και οι μετά την ανακωχή «πολιτισμικοί πόλεμοι» δικαιολογούν κι αυτοί με τη σειρά τους διώξεις και

αποκλεισμούς. Το φονικό Κράτος [the killing State], μετά τη λήξη του πολέμου, συνήθως στρατιωτικοποιείται [militarized State], ενισχύει μυστικές υπηρεσίες και αστυνομικές δυνάμεις και θέτει σε κίνδυνο θεμελιώδεις αρχές της Δημοκρατίας. Οι «πόλεμοι» με τους εξωτερικούς εχθρούς, τους επιβουλευόμενους την εθνική ακεραιότητα, μπαίνουν από το παράθυρο στη δημόσια/πολιτική ζωή, ορίζοντας, κατά παράβαση διατάξεων του Κράτους δικαίου, τους εσωτερικούς εχθρούς της κοινωνικοπολιτικής αποσταθεροποίησης. Για ν' αποφευχθεί κάτι τέτοιο, πρέπει η *Ειρηνοποιός Εγκληματολογία* [Peacemaking Criminology] να κατισχύσει της *Πολεμοχαρούς Εγκληματολογίας* [Warmaking Criminology] και μέσω μιάς Επανορθωτικής/Αποκαταστατικής δικαιοσύνης να προλάβει [κι αν μπορέσει ν' αποτρέψει] την Εκδικητική δικαιοσύνη κατά παντός νέου μεταπολεμικού εχθρού.

Ο κίνδυνος να τελειώσει ο πόλεμος, αλλά να μας μείνει η βία είναι παρών και κρίσιμος.

Γι' αυτό, η επούλωση των πληγών στην περίοδο της the day after, για το γενικότερο καλό της Ανθρωπότητας, δεν πρέπει να γίνει με βάση το δίκαιο δίλημμα «*με ποιούς ήσους;*», αλλά με μία συνολική ανθρωπιστική προσέγγιση, σύμφωνα με τις πάγιες αρχές του Διεθνούς Δικαίου και του Πολιτισμού της Ειρήνης.

ΥΓ. Σημεία προβληματισμού για «Τα Τετράδια»

- Ο Πόλεμος ως επιταχυντήρας διαφόρων αφανισμών [καπιταλισμών και κομμουνισμών] κι ως δ-ιώδια θανάτου [καπιταλιστών και κομμουνιστών ανθρώπων]

- Ο καλός, ιερός, δίκαιος πόλεμος, που σκοτώνει εξίσου με τον κακό, ανίερο, άδικο πόλεμο
- Ο πόλεμος της Ανατολής κι ο πόλεμος της Δύσης, που καταστρέφουν το Βορρά και το Νότο
- Οι υπεραναπτυγμένες Αυτοκρατορίες, που επιτίθενται και οι υπανάπτυκτοι λαοί που αντιστέκονται
- Οι ατομικές βόμβες που οπλίζονται και οι μολότωφ που εκσφενδονίζονται
- Οι άψυχες μηχανές που ισοπεδώνουν τις ψυχές των άμαχων κατοίκων
- Οι μαχητές της Ελευθερίας που δίνουν όρκο και οι «απελευθερωτές» που γίνονται ριψάσπιδες
- Τα στρατιωτικά Επιτελεία, που συνεργάζονται με τα φίλα προσκείμενα ΜΜΕ, για να μην ακούγεται η αλήθεια
- Οι διανοούμενοι που αγνοούνται και οι συν-οδοιπόροι που «δολοφονούν» χαρακτήρες

Αυτός είναι ο Πόλεμος. Ο πόλεμος των μεθ-ορίων, των μέσων και των σκοπών, της Ιστορίας και της υστερίας, των ανθρώπων και των απανθρώπων.

Ύστερα, όμως, θ' ακολουθήσει «ο πόλεμος του πολέμου», the day after...

Νέος κόσμος με new deal;

Νέα Ευρώπη με new euro;

Νέα Ελλάδα με new civil war;

Ή μήπως ένα New Big Bang;

Κυριαρχία, κράτος και αυτοκρατορία στον 21^ο αιώνα

Μια πολιτειολογική οπτική με αφορμή τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία

2

Κώστας Χ. Χρυσόγονος

*Καθηγητής
Νομικής ΑΠΘ
πρώην
Ευρωβουλευτής*

I. Εισαγωγή

Στις 24 Φεβρουαρίου 2022, ο Πρόεδρος της Ρωσίας Vladimir Putin εξήγγειλε την απόφασή του να εξαπολύσει «ειδική στρατιωτική επιχείρηση» κατά της γειτονικής Ουκρανίας, με σκοπό την «αποστρατιωτικοποίηση και αποναζιστικοποίηση» της τελευταίας, επικαλούμενος το δικαίωμα της χώρας του για «αυτοάμυνα» κατά το άρθρο 51 του Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η εισβολή ρωσικών στρατευμάτων στο ουκρανικό έδαφος, αμέσως μετά, σηματοδότησε την έναρξη της μεγαλύτερης -σε τάξη μεγέθους διακρατικής- σύρραξης στην ευρωπαϊκή ιστορία, μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Οι δραματικές αυτές εξελίξεις καθιστούν, για μια ακόμη φορά, ανατριχιαστικά επίκαιρο το ζήτημα της κυριαρχίας του κράτους και το συναφές πρόβλημα του ιμπεριαλισμού. Το κείμενο τούτο αποσκοπεί στην αποτίμηση των ευρύτερων επιπτώσεων που μπορεί να έχει η ουκρανική κρίση στη διαρκή, ούτως ή άλλως, μετεξέλιξη του κρατικού φαινομένου κατά τις επόμενες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα.

II. Γενικά χαρακτηριστικά του αυτοκρατορικού κράτους

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία συνιστά ένα τυπικό δείγμα του διαχρονικού ιστορικού φαινομένου που αποκαλείται «ιμπεριαλισμός». Το τελευταίο συνιστά με τη σειρά του μια από τις επιμέρους όψεις της μακροαίτιας τάσης των κρατικά οργανωμένων

ανθρώπινων κοινωνιών για άσκηση οργανωμένης βίας σε μαζική κλίμακα εναντίον αλλήλων, με έπαθλο την κατάκτηση εδαφών, η οποία, άλλωστε, διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του σημερινού συστήματος κρατών και των μεταξύ τους συνόρων ανά την υφήλιο.

Κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορικής διαδρομής, η οποία κατέληξε στο σημερινό κρατικό τοπίο, οι επιδόσεις των κρατών στον μεταξύ τους (ως επί το πλείστον βίαιο) ανταγωνισμό για γη ήταν, βέβαια, εντελώς άνισες. Μερικά από αυτά υλοποίησαν, για μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, τις επεκτατικές τους βλέψεις σε τέτοια κλίμακα, ώστε να χαρακτηρίζονται ως «αυτοκρατορίες» από τους συγχρόνους τους ή από μεταγενέστερους παρατηρητές. Δεν υπάρχουν, πάντως, κριτήρια ευρείας και διαχρονικής αποδοχής σχετικά με το τι συνιστά «αυτοκρατορία» και πώς αντιδιαστέλλεται (αν αντιδιαστέλλεται) από άλλα είδη κράτους, ενώ αντικείμενο διαφωνίας μπορεί να αποτελέσει ακόμη και το αν η «αυτοκρατορία» είναι είδος εντός του γένους «κράτος» ή κάτι ουσιωδώς διαφορετικό. Έτσι, π.χ., αν και επί της αρχής μάλλον λίγοι θα αμφισβητούσαν ότι μια αυτοκρατορία χαρακτηρίζεται τουλάχιστον από τη μεγάλη έκταση και τον αντίστοιχο πληθυσμό, ως αρχέτυπο αυτοκρατορικού μορφώματος αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία η «Συμμαχία» της Δήλου¹, δηλαδή ένα σύνολο πόλεων-κρατών υπό αθηναϊκή ηγεμονία εκτεινόμενο σε λίγες δεκάδες χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα. Ένα κοινό, εξάλλου, χαρακτηριστικό των αυτοκρατοριών θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι είναι οι πολιτισμικές διαφορές στον (μεγάλο) πληθυσμό τους, σε αντίθεση προς την

ομοιογένεια ενός εθνικού κράτους. Στην πράξη, όμως, ενίοτε αποδεικνύεται ότι και σε εθνικά κράτη μπορούν να εμφανισθούν ή να αναβιώσουν διακριτές συλλογικές ταυτότητες λησμονημένες επί αιώνες, κατά τρόπο δυνητικά διαλυτικό για την εθνική ενότητα (π.χ. Σκωτία, Καταλωνία κ.ά.). Γενικότερα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι αυτοκρατορίες είναι και αυτές κράτη, με όλα τα δομικά χαρακτηριστικά των τελευταίων.

Το διακριτικό γνώρισμα της αυτοκρατορίας πρέπει μάλλον να αναζητηθεί στο ιδεολογικό επίπεδο, δηλαδή στον εκπεφρασμένο επεκτατικό της προσανατολισμό. Ο επεκτατισμός, βέβαια, είναι σε κάποιο βαθμό εγγεγραμμένος στο ίδιο το γονιδίωμα του κράτους, τουλάχιστον στις κατά κύριο λόγο αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος, ενώ συναντάται και σε ανθρώπινες κοινωνίες που βρίσκονταν σε προκρατικό στάδιο οργάνωσης και «ανέρχονται» στο στάδιο του κράτους, ακριβώς μέσω της επέκτασης/μετανάστευσής τους (π.χ. τα βασίλεια, τα οποία ιδρύθηκαν στα πρώην εδάφη της δυτικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, μετά την κατάρρευσή της, από τους «βάρβαρους» εισβολείς, δηλαδή πρόσφατα σχηματισμένους συνασπισμούς κυρίως αρχαίων γερμανικών/γοθθικών φυλών και/ή ηγεμονιών). Το αυτοκρατορικό κράτος, όμως, ορίζει, ρητά ή υπαινικτικά, τον δικό του ευρύτερο ζωτικό χώρο, στον οποίο αξιώνει να ασκήσει εξουσία είτε άμεσα και αδιαμεσολάβητα πάνω στα άτομα, είτε έστω διαμεσολαβημένα από άλλα κράτη και/ή ηγεμονίες, εξαρτημένα, όμως, από το ίδιο. Έτσι, π.χ., η αυτοκρατορική ιδέα των «αιμυνήστων Χριστιανών ημών Αυτοκρατόρων» (όπως τους αποκαλούσε η παράγραφος 98

1. Βλ. H. Münkler, *Imperien*, Berlin: Rowohlt, 2^η έκδοση, 2008, 30 επ.

του Συντάγματος της Επιδάουρου του 1822) ήταν ότι η ρωμαϊκή «οικογένεια» συνιστά μια ιεραρχημένη οικογένεια με κεφαλή («πατέρα») τον Αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης και έκταση τουλάχιστον όση και η Αυτοκρατορία της εποχής του Αυγούστου, όπου οι υπόλοιποι βασιλείς, ηγεμόνες κ.λπ. αντιμετωπίζονται ως υποδεέστεροι (κατά κάποιον τρόπο νεότεροι «αδελφοί») ή υπεξούσιοι («τέκνα»)². Κατά παρόμοιο τρόπο, η κινεζική αυτοκρατορική αυλή προέβαλλε συστηματικά, ως τον 19ο αιώνα, την ιδέα της υπεροχής του αυτοκράτορα απέναντι στους όμορους ηγεμόνες της ευρύτερης περιοχής της ανατολικής Ασίας, ως βάση των διπλωματικών και εμπορικών σχέσεων μαζί τους.³

Η οριοθέτηση του ευρύτερου αυτού αυτοκρατορικού χώρου μπορεί να ακολουθεί ιστορικά (όπως στην προαναφερόμενη περίπτωση των αυτοκρατοριών της Κωνσταντινούπολης) ή θρησκευτικά (όπως με την ανακήρυξη σε χαλίφη, δηλαδή ηγέτη και προστάτη όλων των μουσουλμάνων, ενός από εκείνους) ή άλλα κριτήρια. Μπορεί, όμως, και να μη στηρίζεται σε κανένα άλλο κριτήριο, δηλαδή να μην χρησιμοποιεί κανένα ιδεολογικό πρόσχημα, παρά μόνο στο δίκαιο της

πυγμής. Η πιο χαρακτηριστική αποτύπωση του τελευταίου περιέχεται στον διάλογο Αθηναίων και Μηλίων κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, όπως τον μεταφέρει ο Θουκυδίδης, όπου οι Αθηναίοι διαπιστώνουν κυνικά ότι «τα μεν δίκαια ισχύουν μεταξύ εκείνων που διαθέτουν ίσες δυνάμεις, τα δε δυνατά τα εκτελούν οι ισχυροί και τα παραδέχονται οι αδύνατοι».⁴ Και βέβαια, οι (εκάστοτε) ισχυροί «θεωρούν έντιμα μεν τα ευχάριστα, δίκαια δε τα συμφέροντα».⁵

Θα μπορούσε, κατά συνέπεια, να υποστηριχθεί ότι το πρόβλημα της αυτοκρατορίας είναι πολύ παλιότερο, αλλά και πολύ ευρύτερο από ό,τι αφήνει να εννοηθεί η θεωρητική συζήτηση περί «ιμπεριαλισμού», με την έννοια της «διαδικασία(ς) της εδαφικής επέκτασης των μεγάλων βιομηχανικών κρατών σε υπερπόντιες περιοχές».⁶ Η εποχή της πιο έντονης ιδεολογικής αντιπαράθεσης σχετικά με τον ιμπεριαλισμό, περίπου από τα μέσα του 19ου αιώνα ως τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο,⁷ συμπίπτει, όμως, με την ολοκλήρωση της διαδικασίας γεωγραφικής επέκτασης των ευρωπαϊκών κρατών στις υπόλοιπες ηπείρους.⁸ Μετά από λίγες δεκαετίες, τις οποίες στιγμάτισαν οι δύο Παγκόσμι-

οι Πόλεμοι, αποδείχθηκε ότι η βίαιη αυτή επιβολή δεν ήταν μακροπρόθεσμα βιώσιμη, μεταξύ άλλων και για τον λόγο ότι η ολοένα αυξανόμενη αντίσταση των κοινωνιών της περιφέρειας ανέβαζε το οικονομικό κόστος της αποικιοκρατίας σε απαγορευτικά επίπεδα.⁹ Η κατάληξη ήταν η κατάρρευση των αποικιακών αυτοκρατοριών, όχι με τη μορφή της «κοινωνικής επανάστασης του προλεταριάτου σε παγκόσμια κλίμακα», όπως ονειρευόταν ο μαρξισμός-λενινισμός,¹⁰ αλλά με τη μορφή της ανεξαρτητοποίησης των αποικιών από τις μητροπόλεις, δηλαδή της αποαποικιοποίησης. Έτσι, το τελικό αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας στη μεγάλη εικόνα της, από τον 15ο ως τον 20ό αιώνα, ήταν η επέκταση όχι των υφιστάμενων στην αρχή της περιόδου εκείνης ευρωπαϊκών κρατών, αλλά του κρατικού φαινομένου ως τέτοιου, με τη συγκρότηση νέων κρατών στα τέσσερα πέμπτα της χερσαίας επιφάνειας του πλανήτη, όπου αυτό ήταν ακόμα άγνωστο το 1492.

Το φαινόμενο των βίαιων μεταβολών συνόρων περιορίσθηκε δραστικά μόνο μετά την αποαποικιοποίηση του 20ού αιώνα και αφού έγινε πια ευρέως αντιληπτό αφενός ότι το οικονομικό και ανθρώπινο κόστος των πολέμων με τα σύγχρονα όπλα είναι πια υπέρμετρο και αφετέρου πως η ευημερία μιας κοινωνίας δεν εξαρτάται τόσο από την κατάκτηση «ζωτικού χώρου», αλλά από άλλους παράγοντες (π.χ. η Ιαπωνία γνώρισε μια χωρίς προηγούμενο οικονομική

ανάπτυξη ακριβώς μετά την απώλεια της αποικιακής αυτοκρατορίας της το 1945). Από νομική άποψη, η αρχή του απαραβίαστου των συνόρων¹¹ βρήκε μια πρώτη έκφραση στο άρθρο 10 του Καταστατικού της Κοινωνίας των Εθνών, που απαιτούσε από τα μέλη της (δηλαδή τα κράτη) να σέβονται το απαραβίαστο της επικράτειας και την πολιτική ανεξαρτησία όλων των μελών. Μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το άρθρο 2 αριθ. 4 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, το 1945, υποχρέωσε τα κράτη-μέλη του να απέχουν στις διεθνείς τους σχέσεις από την απειλή ή τη χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας κάθε κράτους. Η Διακήρυξη Αρχών της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ υπ' αριθ. 2625 (XXV) της 24.10.1970 προσθέτει ότι η επικράτεια ενός κράτους δεν επιτρέπεται να προσαρτηθεί από άλλο κράτος ως συνέπεια της απειλής ή χρήσης βίας και ότι μια τέτοια προσάρτηση δεν μπορεί να αναγνωρισθεί ως νόμιμη. Εξάλλου, πολλά Συντάγματα σήμερα θέτουν την έγκριση συλλογικού αντιπροσωπευτικού σώματος (Βουλή, Εθνοσυνέλευση κ.λπ.) ως προϋπόθεση για μεταβολές στα όρια της επικράτειας του κράτους, ενώ το άρθρο 1 αριθ. 2 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ διακηρύσσει επιγραμματικά την αρκετά ασαφή αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών.¹² Όλα αυτά, βέβαια, ούτε γίνονται πλήρως σεβαστά στην πράξη, ούτε έχουν οδηγήσει στην εξάλειψη της βίας στις διεθνείς σχέσεις. Εκφράζουν, παρά ταύτα, μια

2. Βλ. Γ. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, Α', Αθήνα: Ερμής, 17 επ.

3. Βλ. Μ. Oksenberg, *The issue of sovereignty in the Asian Historical Context*, σε: S. Krasner (επιμ.), *Problematic Sovereignty - Contested Rules and Political Responsibilities*, New York: Columbia Univ. Press, 2000, 88 επ.

4. Θουκυδίδης, μτφ. Π. Ξιφαράς, *Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου*, Αθήνα: Ζαχαόπουλου 1954, Ε 89

5. Θουκυδίδης, μτφ. Ξιφαράς, *Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου*, Ε 105.

6. W. Mommsen, *Imperialismus. Seine geistigen, politischen und wirtschaftlichen Grundlagen*, 1977, ελλ. μτφ. *Ιμπεριαλισμός*, Αθήνα: Πολύτροπον 2007, 27.

7. Βλ. W. Stump, *Imperialismus*, σε: Kunst κ.ά. (επιμ.), *Evangelisches Staatslexikon*, στήλες 1002 έως 1004, passim.

8. Ο Münkler (Imperien, 14) κάνει λόγο για 38 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα στο, μη επακριβώς καθοριζόμενο, απόγειο της ισχύος του, ο V. Lenin, *Ο ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού*, ελλ. μτφ. Αθήνα: Θεμέλιο 1978 (ρωσικό πρωτότυπο 1917), 99, εκτιμά ότι επρόκειτο για 33,8 εκατομμύρια το 1914 και ο Mommsen, *Imperialismus. Seine geistigen, politischen und wirtschaftlichen Grundlagen*, 1977, ελλ. μτφ. *Ιμπεριαλισμός*, 53,

τα κατεβάζει στα «μόλις» 30.087.829 τετραγωνικά χιλιόμετρα αποικιακών κτήσεων το 1912 (στα οποία πρέπει να προστεθούν και τα 315.159 τετρ. χιλιόμετρα των βρετανικών νησιών).

9. Βλ. Münkler, *Imperien*, 172 επ.

10. Mommsen, *Imperialismus. Seine geistigen, politischen und wirtschaftlichen Grundlagen*, ελλ. μτφ. *Ιμπεριαλισμός*, 15.

11. Βλ. Ε. Ρουκουνα, *Διεθνές δίκαιο*, II, Αθήνα: Α. Σάκκουλας 1982, 21 επ.

12. Βλ. Κ. Ipsen, *Völkerrecht*, 4^η έκδ., München: C. H. Beck 1999, 243 και 262.

τάση των ανθρώπινων κοινωνιών με οικουμενική σημασία.

Παράλληλα προς την τελευταία, φαίνεται να διαμορφώνεται και μια δεύτερη τάση, για μετάλλαξη της αυτοκρατορικής ιδέας σε μια κατεύθυνση επί κυριαρχίας, δηλαδή επιβολής γενικών μόνο οδηγιών του αυτοκρατορικού κράτους προς τα κράτη που εντάσσονται στη σφαίρα επιρροής του, αλλά εξακολουθούν να παραμένουν τυπικά ανεξάρτητα και ουσιαστικά να διαθέτουν κάποια περιθώρια κινήσεων. Τα μέσα της επιβολής αυτής είναι αντίστοιχα προς εκείνα τα οποία εξασφαλίζουν τη συμμόρφωση των εξουσιαζομένων προς τη βούληση του κράτους στο εσωτερικό της επικράτειας του τελευταίου, δηλαδή μια μείξη ιδεολογικών, οικονομικών και καταναγκαστικών στοιχείων. Το ποσοστό, ωστόσο, των τελευταίων στο σύνολο του μείγματος φαίνεται να έχει υποχωρήσει σημαντικά.

Γενικότερα, άλλωστε, η παγκόσμια ιστορία μετά το 1945 χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από τη χρονική αραίωση και τον εντοπισμό των διακρατικών πολεμικών συγκρούσεων, σε προέκταση μιας εξέλιξης χρονολογούμενης το αργότερο από το τέλος των ναπολεόντειων πολέμων. Ενδεικτικά, θα μπορούσε να συγκρίνει κανείς ως παραδείγματα συρράξεων με μεγάλη ιστορική σημασία τον Εκατονταετή Πόλεμο Αγγλίας και Γαλλίας τον 14^ο-15^ο αιώνα, τον Τριακονταετή Πόλεμο στην κεντρική Ευρώπη (κυρίως Γερμανία) το 1618-1648, τον Επταετή Πόλεμο το 1756-63 (στην ουσία επρόκειτο για πρόπλασμα παγκοσμίου πολέμου), τον (τετραετή) Πρώτο Παγκόσμιο το 1914-1918 και τον Πόλεμο των Έξι Ημερών το 1967 στη Μέση Ανατολή. Οι πολεμικοί αιώνες έγιναν δεκαετίες, εκείνες μετατράπηκαν σε έτη και στη μετανεωτερικότητα φθά-

σαμε στο σημείο κρίσιμες συγκρούσεις να τελειώνουν ενίοτε μέσα σε μερικές μέρες.

III. Η κατάρρευση της σοβιετικής αυτοκρατορίας και τα κατάλοιπά της.

Τα επί-κυρίαρχα αυτοκρατορικά κράτη της εποχής μετά το 1945 ήταν κυρίως οι δύο υπερδυνάμεις που είχαν επικρατήσει στον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, δηλαδή οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση. Η καθεμία από αυτές προωθούσε τη δική της ιδεολογία (φιλελεύθερη αντιπροσωπευτική δημοκρατία κατά μαρξισμού-λενινισμού) και το δικό της οικονομικό και κοινωνικό σύστημα (οικονομία της ελεύθερης αγοράς έναντι κεντρικού σχεδιασμού), χρησιμοποιώντας κατά περίπτωση και την ένοπλη ισχύ της (π.χ. στην Κορέα και το Βιετνάμ οι ΗΠΑ, στην Ουγγαρία, την Τσεχοσλοβακία και το Αφγανιστάν η ΕΣΣΔ κ.λπ.). Τα αυτοκρατορικά τους όρια είχαν, μάλιστα, θεσμοποιηθεί, με την ίδρυση αφενός του NATO και αφετέρου του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Μια ιδιαιτερότητα της μεταξύ τους σύγκρουσης σε παγκόσμια κλίμακα ήταν, πάντως, ότι η κλιμάκωσή της σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο με τη χρήση των πυρηνικών τους οπλοστασίων θα μπορούσε να οδηγήσει την ανθρωπότητα στον απόλυτο όλεθρο. Έτσι, η σύγκρουση εκείνη πήρε τη μορφή του λεγόμενου «Ψυχρού Πολέμου», με επιμέρους μόνο επεισόδια χρήσης οργανωμένης βίας σε μαζική κλίμακα και κατά τα άλλα με οικονομική και ιδεολογική αντιπαράθεση μεταξύ τους. Ο «Ψυχρός Πόλεμος» έληξε το 1990-91 με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ανεξαρτητοποίηση των 15 ομόσπονδων

«λαϊκών δημοκρατιών», οι οποίες την αποτελούσαν.

Η σημερινή ουκρανική κρίση, ωστόσο, αποδεικνύει ότι τριάντα χρόνια αργότερα υπάρχουν ακόμη ανοικτοί ιστορικοί λογαριασμοί από την κατάρρευση εκείνη. Ένας καθοριστικός παράγων σ' αυτό είναι η ασυμμετρία μεγεθών που υπήρχε ανέκαθεν στο εσωτερικό της αχανούς Ένωσης των 22,4 εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων, καθώς μία από τις συνιστώσες της («Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες»), δηλαδή η Ρωσία, εκτεινόταν σε περισσότερο από τα τρία τέταρτα της επικράτειας της ΕΣΣΔ (πάνω από 17 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα) και είχε περισσότερο από τον μισό πληθυσμό (147 από τα 286 εκατομμύρια κατοίκους της τελευταίας απογραφής του 1989). Η Ρωσία, εξάλλου, κληρονόμησε το τεράστιο, (πυρηνικό και όχι μόνο), οπλοστάσιο της Σοβιετικής Ένωσης. Μια περαιτέρω παράμετρος του ρωσικού ζητήματος είναι ότι ταυτόχρονα με τη Σοβιετική Ένωση κατέρρευσαν οι πολιτικοί της θεσμοί και ότι στη θέση τους δεν οικοδομήθηκε ένα φιλελεύθερο/πλουραλιστικό πολιτικό καθεστώς, αλλά μια προθήκη ημιπροεδρισμού, πίσω από την οποία προβάλλει ευκρινής ο κλεπτοκρατικός αυταρχισμός του καθεστώτος του Vladimir Putin και των οικονομικών ολιγαρχών-προστατευόμενων του. Μάλιστα, στις περισσότερες από τις άλλες 14 πρώην «Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες» υπάρχουν λιγότερο ή περισσότερο ισχυρές μειονότητες Ρωσόφωνων κατοίκων, ενώ στα εδάφη αρκετών από εκείνες είναι εγκατεστημένες ρωσικές στρατιωτικές και/ή αεροπορικές βάσεις.

Με άλλες λέξεις, η κατάρρευση του παγκόσμιας κλίμακας σοβιετικού ιμπεριαλισμού, με την απαξίωση της

μαρξιστικής/λενινιστικής ιδεολογίας, τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, την αποχώρηση των σοβιετικών ενόπλων δυνάμεων από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και αλλού (Κούβα, Βιετνάμ κ.λπ.) και την οξεία οικονομική κρίση στις ανεξάρτητες από το 1991 πρώην σοβιετικές σοσιαλιστικές δημοκρατίες, άφησε πίσω της ως κατάλοιπο έναν μικρότερης κλίμακας ρωσικό ιμπεριαλισμό. Το πεδίο αναφοράς του τελευταίου δεν είναι πια, έστω και δυνητικά, το σύνολο του πλανήτη, αλλά η πρώην σοβιετική επικράτεια, με την προσθήκη ενδεχομένως και ενός ή δύο «προστατευόμενων» από τη Ρωσία καθεστώτων στο χώρο της Μέσης Ανατολής (κυρίως Συρία). Άλλωστε, το συγκριτικά μικρό πια μέγεθος της ρωσικής οικονομίας, η οποία σε όρους συναλλαγματικής ισοτιμίας έχει φθάσει να είναι μόλις η 11^η στον πλανήτη (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΔΝΤ το ρωσικό ΑΕΠ το 2021 ήταν περίπου 1,65 τρισεκατομμύρια δολάρια, έναντι 22,9 των ΗΠΑ και 16,8 της Κίνας), δεν θα μπορούσε να στηρίξει ευρύτερες αυτοκρατορικές φιλοδοξίες.

Θεσμική έκφραση των τελευταίων αποτέλεσε η σύναψη το 1992 του Συμφώνου της Τασκένδης για την ίδρυση του Οργανισμού Συλλογικής Ασφάλειας (αγγλικό ακρωνύμιο CSTO), με τη συμμετοχή Ρωσίας, Λευκορωσίας, Αρμενίας, Καζακστάν, Κιργιστάν και Τατζικιστάν. Το Σύμφωνο αυτό προβλέπει (άρθρο 4) ότι επίθεση τρίτου κράτους εναντίον ενός των μελών του θα θεωρηθεί ως επίθεση εναντίον όλων, ενώ διατηρεί κοινή στρατιωτική δύναμη ταχείας επέμβασης και διεξάγει κοινές ασκήσεις των ενόπλων δυνάμεων των κρατών-μελών του. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια προσπάθεια διαμόρφωσης ενός μικρής κλίμακας αντι-NATO. Νωρίτερα, εξάλλου, ταυ-

τόχρονα με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, είχε δρομολογηθεί η συγκρότηση της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών μεταξύ των πρώην «σοβιετικών σοσιαλιστικών δημοκρατιών». Στην Κοινοπολιτεία μετέχουν σήμερα τα έξι μέλη του Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας και επιπλέον το Αζερμπαϊτζάν, η Μολδαβία και το Ουζμπεκιστάν, με σκοπό την ανάπτυξη των οικονομικών, πολιτικών και στρατιωτικών δεσμών μεταξύ τους, χωρίς, όμως, θεαματικά αποτελέσματα μέχρι στιγμής. Ορισμένα από τα κράτη αυτά είχαν συγκροτήσει από το 2000 ως το 2014 την Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα, την οποία διαδέχθηκε το 2015 η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση, με πέντε μόλις κράτη-μέλη (όλα τα μέλη του Οργανισμού Συλλογικής Ασφάλειας εκτός του Τατζικιστάν). Η κύρια επιδίωξή της είναι η δημιουργία ενός ενιαίου οικονομικού χώρου, στηριγμένου στην ελευθερία κίνησης προσώπων, αγαθών, κεφαλαίων και υπηρεσιών.

Ακόμη και στο συρρικνωμένο πλαίσιο των ορίων της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ένωσης (και πριν από εκείνη της Τσαρικής Αυτοκρατορίας) πάντως, η ρωσική επιρροή δεν φαίνεται να έχει επαρκή ιδεολογικά ερείσματα, αφού το πολιτειακό πρότυπο του κλεπτοκρατικού αυταρχισμού βρίσκει απήχηση μόνο στην Κεντρική Ασία και λιγότερο στον Καύκασο (σε πρόδηλη αντίθεση με την παγκόσμια εμβέλεια του μαρξισμού/λενινισμού για κάποιο διάστημα μέσα στον 20^ο αιώνα). Τα οικονομικά της ερείσματα είναι, επίσης, σαθρά, δεδομένου ότι το περισσότερο που μπορεί να προσφέρει το ρωσικό καθεστώς σε κράτη-πελάτες του είναι κάπως προνομιακές τιμές πώλησης ρωσικού πετρελαίου και φυσικού αερίου. Απομένει η ένοπλη ισχύς του, η οποία χρησιμοποιείται ενίοτε για

να στηρίξει φιλικά καθεστώτα, όπως συνέβη, π.χ., τον Ιανουάριο του 2022 κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης του Καζακστάν για την αντιμετώπιση των μαζικών εκδηλώσεων διαμαρτυρίας στη χώρα αυτή. Σε άλλες περιπτώσεις στο παρελθόν, η επιβλητική ρωσική στρατιωτική μηχανή (σημειωτέον ότι η Ρωσία βρίσκεται στην 4^η ή 5^η θέση παγκοσμίως σε ό,τι αφορά τη χρηματοδότηση των ενόπλων δυνάμεων σε απόλυτους αριθμούς, δαπανώντας για τον σκοπό αυτόν περίπου 4,5% του ΑΕΠ της, έναντι παγκόσμιου μέσου όρου 2,4%) χρησιμοποιήθηκε αντίστροφα εναντίον πρώην «σοβιετικών σοσιαλιστικών δημοκρατιών», για να υποστηρίξει αποσχιστικές κινήσεις (Υπερδνειστερία κατά Μολδαβίας το 1992, Οσσετία και Αμπχαζία κατά Γεωργίας το 2008, Κριμαία και Ντονμπάς κατά Ουκρανίας το 2014).

Η εισβολή στην Ουκρανία, τον Φεβρουάριο του 2022, σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας περιόδου στον ρωσικό ιμπεριαλισμό, με ποιοτικές διαφορές από ό,τι είχε συμβεί στις προηγούμενες τρεις δεκαετίες. Η ρωσική ένοπλη ισχύς χρησιμοποιείται πια για την κατάκτηση ενός ανεξάρτητου ως τώρα κράτους, σε μια εισβολή μεγάλης κλίμακας (τάξης μεγέθους εκατοντάδων χιλιάδων ενόπλων) που θυμίζει περισσότερο, π.χ., τη γερμανική εισβολή στην Πολωνία το 1939, παρά τον πόλεμο της Οσσετίας το 2008. Σημειωτέον ότι η Ουκρανία κατά βάση δεν είχε αποδεχθεί την ένταξή της στη ρωσική σφαίρα επιρροής, αφού υπέγραψε μεν τη συνθήκη της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών τον Δεκέμβριο του 1991, αλλά δεν κύρωσε τον Χάρτη της Κοινοπολιτείας, ενώ τον Μάιο του 2018 με προεδρικό διάταγμα ανακοίνωσε τον τερματισμό της συμμετοχής της στα όργανα της Κοινοπολιτείας, η οποία

λάβαινε χώρα σε επιλεκτική βάση στο ενδιάμεσο διάστημα. Στο μεταξύ, τον Φεβρουάριο του 2014, το Ουκρανικό Κοινοβούλιο καθήρεσε τον φιλικά προσκείμενο στη Ρωσία Πρόεδρο της Ουκρανίας Viktor Yanukovich και ο τελευταίος διέφυγε στη Ρωσία, εν μέσω εκτεταμένων βίαιων επεισοδίων με αντιφρονούντες διαδηλωτές. Ακολούθησε τους επόμενους μήνες του ίδιου έτους η απόσχιση της ομόσπονδης δημοκρατίας της Κριμαίας από την Ουκρανία και η προσάρτησή της στη Ρωσία, όπως και η κατάληψη μεγάλου μέρους του εδάφους δύο νοτιοανατολικών ουκρανικών επαρχιών στο Ντονμπάς από ρωσόφωνους αυτονομιστές. Έκτοτε, υπήρχαν εκεί sporadicές αψιμαχίες μεταξύ των αυτονομιστών και ουκρανικών στρατευμάτων, εωσότου στις 21 Φεβρουαρίου 2022, η Ρωσία αναγνώρισε με προεδρικό διάταγμα την ανεξαρτησία των δύο αυτοανακηρυγμένων «λαϊκών δημοκρατιών» του Donetsk και του Luhansk και τρεις ημέρες αργότερα εισέβαλε στην (υπόλοιπη) Ουκρανία.

IV. Οι πραγματικές διαστάσεις της ουκρανικής κρίσης

Οι εξαγγελίες Putin περί των σκοπών της «ειδικής στρατιωτικής επιχείρησης» πρέπει να αναγνωστούν υπό το φως της ιστορικής διαδρομής που σκιαγραφήθηκε παραπάνω. Όταν ο επικεφαλής του ρωσικού καθεστώτος κάνει λόγο για «αποναζιστικοποίηση», προφανώς δεν κυριολεκτεί, αφού, άλλωστε, ο σημερινός Πρόεδρος της Ουκρανίας Volodymyr Zelenskyy είναι εβραϊκής καταγωγής. Ως «αποναζιστικοποίηση», άρα, νοείται η

ανάληψη της πολιτικής εξουσίας στην Ουκρανία από πρόσωπα προσκείμενα στο ρωσικό καθεστώς και ελεγχόμενα από εκείνο. Πιο κοντά στην πραγματικότητα είναι ο όρος «αποστρατιωτικοποίηση», αλλά τούτο, βέβαια, δεν μπορεί να έχει σχέση με την «αυτοάμυνα» κανενός άλλου κράτους, και πολύ περισσότερο ενός κράτους το με το πυρηνικό οπλοστάσιο της Ρωσίας. Η αποστρατιωτικοποίηση της Ουκρανίας υπονοεί, άρα, την απαίτηση να μετατραπεί de facto η τελευταία σε ρωσικό προτεκτοράτο, με βάση και τα γεωγραφικά δεδομένα (η Ρωσία περισφίγγει την Ουκρανία από βορρά, ανατολή και νότο, εφόσον μονιμοποιηθεί η προσάρτηση της Κριμαίας). Εξυπακούεται πως τούτο θα σήμαινε πως οι ουκρανικές εκλογές θα έπρεπε να γίνουν λιγότερο ανταγωνιστικές και περισσότερο ελεγχόμενες, κατά το ρωσικό πρότυπο, σε αντιδιαστολή προς ό,τι συνέβαινε τα τελευταία χρόνια, όπως, π.χ., στην τελευταία προεδρική εκλογή του 2019, όπου ο κωμικός νηοποιός Zelensky επικράτησε στον πρώτο γύρο με 30%, έναντι 16% του ως τότε κατόχου του αξιώματος Poroshenko, και στον δεύτερο με 73%. Σε ό,τι αφορά τα χαρακτηριστικά του ρωσικού προτύπου, μπορεί να σημειωθεί ότι, ενώ το Σύνταγμα απαιτεί την έγκριση του διορισμού Πρωθυπουργού από τον Πρόεδρο με ψηφοφορία στο Κοινοβούλιο («Δούμα») και τη δυνατότητα του τελευταίου να εκφράζει τη δυσπιστία του προς την Κυβέρνηση, στην πράξη το Κοινοβούλιο δεν εναντιώνεται στις προεδρικές επιλογές, καθώς, άλλωστε, απειλείται με «προεδρική» διάλυση (κατά τους όρους του άρθρου 109 του Συντάγματος).¹³ Εξάλλου, η δημοκρατική

13. Βλ. A. Kulik, *Are the Parties of the Russian "Sovereign Democracy" Sustaining Democratic Governance?*, σε: K. Lawson (επιμ.), *Political Parties and Democracy*, τόμ. III, 62-3.

ποιότητα των βουλευτικών εκλογών φαλκιδεύεται μέσα από τον διαρκώς ασφυκτικότερο κυβερνητικό έλεγχο του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης, την άσκηση ποικίλων πιέσεων σε βάρος των επίδοξων αμφισβητιών της «προεδρικής» εξουσίας (έως το σημείο των ανεξιχνίαστων δολοφονιών κάποιων από αυτούς), την κατασκευή ψευδο-αντιπολιτευόμενων πολιτικών κομμάτων κ.ά. Το σημερινό ρωσικό κομματικό σύστημα προσεγγίζει περισσότερο προς τον προσχηματικό-προκατασκευασμένο «πολυκομματισμό» των κρατών-δωρυφόρων της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ένωσης στην ανατολική Ευρώπη το 1945-1990 (με κυρίαρχο το προεδρικό κόμμα της «Ενωμένης Ρωσίας»), και λιγότερο προς τον ανταγωνιστικό πολυκομματισμό των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁴

Σημείο καμπίς για την εδραίωση του καθεστώτος αποτέλεσε ο διορισμός το 1999 ως Πρωθυπουργού του αρχηγού των μυστικών υπηρεσιών Vladimir Putin και στη συνέχεια η παραίτηση του απαξιωμένου πια (λόγω και της χρεοκοπίας που είχε μεσολαβήσει το 1998) Boris Yeltsin από το προεδρικό αξίωμα. Στην προεδρική εκλογή, η οποία ακολούθησε, ο Putin επικράτησε από τον πρώτο γύρο με 52,90% των ψήφων και ο ίδιος επανεκλέχθηκε το 2004 με 71%. Το 2008, ο Putin δεν έθεσε υποψηφιότητα, επειδή το άρθρο 81 παρ. 3 του ρωσικού Συντάγματος απαγόρευε τότε την εκλογή του ίδιου προσώπου στο ανώτατο αξίωμα για περισσότερες από δύο συνεχόμενες θητείες, αλλά υπέδειξε ως υποψήφιο Πρόεδρο τον ως τότε Πρω-

θυπουργό (του) Dimitri Medvedev, που εκλέχθηκε με ποσοστό 70% των ψήφων. Αμέσως μετά, ο νέος Πρόεδρος διόρισε τον Putin Πρωθυπουργό (!) και στη συνέχεια αναθεωρήθηκε το άρθρο 81 παρ. 1 του Συντάγματος, ώστε η προεδρική θητεία από τετραετής να γίνει εξαετής. Το 2012, ο Putin, ερμηνεύοντας συσταλτικά το άρθρο 81 παρ. 3, θεώρησε ότι δεν έχει πια κώλυμα υποψηφιότητας και εκλέχθηκε εκ νέου (με ... μόνο 63%) Πρόεδρος, επαναδιορίζοντας Πρωθυπουργό τον Medvedev. Με όλη αυτή την κωμωδία και αφού επανεκλέχθηκε το 2018, ο Putin έχει καταστεί de facto τσάρος της Ρωσίας. Το προσωπαγές «προεδρικό» καθεστώς έχει προσλάβει, μάλιστα, και έντονα κλεπτοκρατικά χαρακτηριστικά, καθώς διάφοροι ευνοούμενοι της Κυβέρνησης εμφανίζονται ως ιδιοκτήτες των πρώην κρατικών (επί «υπαρκτού σοσιαλισμού») μεγάλων επιχειρήσεων, απομυζώντας τον ορυκτό ιδίως πλούτο της αχανούς χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε λιγότερο από τρεις δεκαετίες συμμετοχής της στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η Ρωσική Ομοσπονδία «κατόρθωσε» να συλλέξει 2.943 καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ σε βάρος της για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καταλαμβάνοντας τη δεύτερη θέση σ' αυτόν τον πίνακα της ντροπής, μετά τις 3.385 καταδικαστικές αποφάσεις σε βάρος της Τουρκίας. Και η Ουκρανία, βέβαια, δεν υστερεί πολύ, αφού έχει 1.659 διαπιστώσεις παραβιάσεων στο παθητικό της.¹⁵ Πέρα από τα ποσοτικά αυτά στοιχεία, είναι χαρακτηριστικό ότι η τελευταία έκθεση Free-

dom in the World 2021 της αμερικανικής ΜΚΟ Freedom House βαθμολογεί την Ουκρανία με 61/100 σε ό,τι αφορά τον σεβασμό στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, και την κατατάσσει στις μερικώς ελεύθερες χώρες, ενώ τη Ρωσία με μόλις 19/100 και την κατατάσσει στις ανελεύθερες.

Το ρωσικό πολιτειακό και κοινωνικό μοντέλο, πάντως, δεν φαίνεται να βρίσκει ιδιαίτερη ιδεολογική απήχηση εκτός ρωσικών συνόρων, ενώ όπως εκτέθηκε, και τα μεγέθη της ρωσικής οικονομίας δεν είναι τέτοια, ώστε να δικαιολογούν τις αυτοκρατορικές φιλοδοξίες του καθεστώτος της Μόσχας. Απομένει ως κύριο μέσον προώθησής τους η ένοπλη ισχύς, η χρήση της οποίας, όμως, μπορεί να έχει σε κάποιες περιπτώσεις ιδιαίτερα αρνητικές «παραπλευρές» συνέπειες, όπως αποδεικνύει τώρα η ένταση και η έκταση των κυρώσεων που επιβάλλει το μπλοκ των χωρών της λεγόμενης «Δύσης» για τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, πάντως, του πόσο εύθραυστη και αβέβαιη είναι η επιβολή της Ρωσίας μέσα στα δικά της αυτοκρατορικά όρια, συνιστά η ψηφοφορία στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε., όπου από τα 193 κράτη-μέλη του Οργανισμού τα 141 υποστήριξαν το Ψήφισμα κατάδικής της ρωσικής επίθεσης («aggression») και απαίτησαν την άμεση, πλήρη και χωρίς όρους απόσυρση των ρωσικών στρατευμάτων από το ουκρανικό έδαφος, 35 απείχαν, 12 απουσίασαν και μόλις πέντε ψήφισαν κατά. Μεταξύ των πέντε, εκτός εννοείται από την ίδια τη Ρωσία και τη de facto υποτελή της Λευκορωσία, συγκαταλέγονταν η Βόρεια Κορέα, τη Συρία και

η Ερυθραία. Με άλλες λέξεις, κανένα μέλος του Οργανισμού Συλλογικής Ασφάλειας και/ή της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης, πλην της Λευκορωσίας, δεν τάχθηκε ανοικτά στο πλευρό του ρωσικού καθεστώτος.

V. Το ζήτημα της κυριαρχίας

Οι ρωσικές απαιτήσεις θέτουν επί τάπητος το ζήτημα της κυριαρχίας της Ουκρανίας ως κράτους, αφενός, αλλά και το ζήτημα της κυριαρχίας εντός του κράτους της Ουκρανίας αφετέρου. Επανερχονται, έτσι, στο ιστορικό, το πολιτικό και το νομικό προσκήνιο προβλήματα με παρελθόν πολλών αιώνων, τα οποία ουδέποτε είχαν λυθεί οριστικά.

Όχι άδικα, γίνεται λόγος για την έννοια της κυριαρχίας ως «διαχρονική πηγή θεωρητικής σύγχυσης».¹⁶ Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι ατέρμονες σχετικές αμφισβητήσεις επιβεβαιώνουν το αξίωμα του Nietzsche ότι «όλες οι έννοιες, στις οποίες συνοψίζεται σημειολογικά μια ολόκληρη» (ενν. ιστορική) «διαδικασία, εκφεύγουν της δυνατότητας ορισμού· μπορεί να ορισθεί μόνο ό,τι δεν έχει καμιά ιστορία».¹⁷ Και τούτο, διότι η ιστορική εξέλιξη αλλοιώνει τόσο τις σχέσεις των ανθρωπίνων κοινωνιών μεταξύ τους, όσο και τις διαστάσεις του εξουσιαστικού φαινομένου στο εσωτερικό τους, δημιουργώντας ολοένα νέες αποστάσεις των ορισμών από την πραγματικότητα.

Ένα πρώτο ερώτημα είναι, ανεξάρτητα από το ποιός παρουσιάζεται ως φορέας της κυριαρχίας εντός του

14. Βλ. Kulik, *Are the Parties of the Russian "Sovereign Democracy" Sustaining Democratic Governance?*, σε: Lawson (επιμ.), *Political Parties and Democracy*, τόμ. ΙΙΙ, 66 επ.

15. Σύμφωνα με τον συνολικό πίνακα παραβιάσεων στο διάστημα 1959-2021, διαθέσιμο σε echr.coe.int/Documents/stats.violation (αναρτήθηκε στις 21.3.2022).

16. J. Bartelson, *A genealogy of sovereignty*, Cambridge Univ. Press 1995, 12.

17. F. Nietzsche, *Zur Genealogie der Moral*, ΙΙ, 13, του ίδιου, *Gesammelte Werke*, Köln: Anaconda 2012, 667.

κράτους, το κατά πόσο η τελευταία αποτελεί αναγκαίο χαρακτηριστικό του κράτους καθεαυτού ή όχι. Τούτο απασχόλησε έντονα την πολιτειολογική σκέψη του 20ού αιώνα. Ο Georg Jellinek απαντούσε αρνητικά, με το σκεπτικό ότι η κυριαρχία είναι μια ιστορική και όχι μια απόλυτη κατηγορία και ότι, π.χ., το μεσαιωνικό κράτος δεν ήταν κυρίαρχο, αλλά ήταν κράτος, ενώ ακόμη και στην εποχή μας υφίστανται μορφώματα τα οποία εκπληρώνουν κρατικές λειτουργίες με κρατικά μέσα, χωρίς, όμως, να είναι κυρίαρχα. Στην κατηγορία αυτή των σύγχρονων μη-κυρίαρχων κρατών κατέτασσε τα ελβετικά καντόνια, τις πολιτείες των ΗΠΑ κ.ά., επειδή διαθέτουν δικό τους Σύνταγμα και νόμους το καθένα και είναι οργανωμένα με βάση αυτά, έστω και οριοθετημένα από το ομοσπονδιακό Σύνταγμα και τους νόμους. Ως κριτήριο κρατικής υπόστασης πρότεινε την ύπαρξη πρωτογενούς (δηλαδή μη προερχόμενης ή δοτής από αλλού) εξουσίας, που ασκείται εξ ιδίου δικαίου και με αντίστοιχα πρωτογενή ικανότητα και μέσα επιβολής. Σ' αυτή τη βάση, δεν θεωρούσε ως κράτη τις πρώην βρετανικές αποικίες (Καναδάς, Αυστραλία, Νότια Αφρική), αφού τα συνταγματικά τους κείμενα είχαν περιβληθεί τη μορφή νόμου ψηφισμένου από το βρετανικό Κοινοβούλιο.¹⁸ Η αντίθετη άποψη δέχεται, προεκτείνοντας τη χρονολογούμενη από τον 16^ο αιώνα συλλογιστική του Bodin¹⁹, ότι το κράτος είναι από τη φύση του κυρίαρχο,

διότι μόνο μέσα από το κριτήριο της κυριαρχίας διακρίνεται επί της αρχής και απόλυτα από τους υποκείμενους στο ίδιο φορείς δημόσιας εξουσίας και ιδιαίτερα από όσους είναι χωρικά οριοθετημένοι. Δεν υπάρχει, συνεπώς, κατά τη λογική αυτή καμιά ουσιώδης διαφορά ανάμεσα σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και σε ομόσπονδα «κρατίδια» ενταγμένα σ' ένα ομοσπονδιακό κράτος.²⁰ Από άποψη διεθνούς δικαίου, το ζήτημα σήμερα μπορεί να θεωρηθεί λυμένο προς τη θετική κατεύθυνση, με βάση το άρθρο 2 παρ. 1 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ (βλ. παρακάτω, VI), αλλά από πραγματική άποψη παραμένει ανοικτό.

Ένα περαιτέρω κρίσιμο ζήτημα, αλληλένδετο με το προηγούμενο, είναι το αν ως κυρίαρχο κράτος θα νοηθεί εκείνο το οποίο ρητά διακηρύσσει την κυριαρχία του, ιδίως μέσω νομικών κανόνων, ή εκείνο που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα στα κριτήρια κάποιας θεωρίας σχετικής με την κυριαρχία (π.χ. διαθέτει και ασκεί de facto τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της τελευταίας, όπως τα είχε προσδιορίσει τον 16^ο αιώνα ο Bodin). Στην πρώτη περίπτωση, θα καταλήγαμε σε έναν στρουθοκαμηλισμό διαρκείας, αφού είναι προφανές ότι ανάμεσα στις διακηρύξεις των κρατών και την πολιτική πραγματικότητα υπάρχει συχνά μεγάλη απόσταση. Αν η κυριαρχία νοηθεί ως η (κατά δήλωση του φορέα της) υπέρτατη εξουσία, που δεν αναγνωρίζει (επίγειο) ανώτερό της,²¹

μπορούν να βρεθούν πολλά ιστορικά παραδείγματα παρόμοιων ανακριβών δηλώσεων, δηλαδή κρατών ανομολόγητα εξαρτημένων με διάφορους τρόπους και για διάφορους λόγους.²² Αν, από την άλλη πλευρά, ως πυξίδα της πολιτειολογικής έρευνας χρησιμοποιηθεί η πολιτική πραγματικότητα²³, τότε θα έπρεπε να εξετάσουμε ξεχωριστά κάθε εξουσιαστικό σχηματισμό των τελευταίων πέντε περίπου χιλιετιών για να αποφανθούμε ποιοί ήταν κυρίαρχοι (άρα κράτη) και ποιοί όχι (αφού είναι προφανές ότι στη δέσμη κριτηρίων του Bodin ή σε κάποια άλλη παρεμφερή δέσμη μπορεί να ανταποκρίνονταν και μορφές εξουσίας πολύ προγενέστερες του Bodin). Σημειωτέον, μάλιστα, πως τίποτα δεν αποκλείει τη μετάπτωση από τη μια κατάσταση στην άλλη, με την πάροδο περισσότερου ή λιγότερου χρόνου (π.χ. η αχανής τσαρική αυτοκρατορία προήλθε από τη μετεξέλιξη και επέκταση της μικροσκοπικής ηγεμονίας της Μόσχας, η οποία ήταν υποτελής της μογγολικής Χρυσής Ορδής του Βόλγα). Σύμφωνα με μια ενδιάμεση εκδοχή, η κυριαρχία δεν είναι αποκλειστικά δικαιοκή έννοια, αλλά προϋποθέτει ταυτόχρονα, για να είναι πλήρως πραγματική, αντίστοιχη πραγματική ισχύ και, μάλιστα, ο βαθμός κυριαρχίας των κρατών, έστω κι αν νομικά είναι ίδιος για όλα, διαφοροποιείται de facto για καθένα από αυτά.²⁴ Κατά προέκταση

της ίδιας συλλογιστικής, υποστηρίζεται ότι τέτοιες διαφοροποιήσεις μπορούν να μας οδηγήσουν στη διαπίστωση της ύπαρξης περισσότερων της μιας μορφών (ή μάλλον ιδεατών τύπων) κυριαρχίας. Γίνεται, έτσι, λόγος για αυθεντική ή πλήρη ή πρωτότυπη κυριαρχία των κρατών στα οποία δεν μπορεί να ασκηθεί εξωτερική νομική επίδραση, αλλά ούτε και πραγματική πίεση έχει πολλές πιθανότητες επιτυχίας, όπως π.χ. οι ΗΠΑ ή η Κίνα. Ένας άλλος τύπος είναι η κυριαρχία κρατών που συνασκούν με θεσμοποιημένο τρόπο λιγότερες ή περισσότερες αρμοδιότητες, π.χ. των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε άλλες περιπτώσεις, οι έξωθεν επιδράσεις στην εθνική έννομη τάξη μπορεί να είναι πραγματικής υφής, λόγω της έλλειψης ισχύος του κράτους σε σχέση με άλλα μεγαλύτερα. Ακόμη, η κυριαρχία μπορεί να είναι δοτή ή παράγωγη, όπως σε κράτη προερχόμενα από τη διάσπαση αποικιακών αυτοκρατοριών με τη συναίνεση της πρώην αποικιακής δύναμης, ή να πρόκειται για εικονική ή φαινομενική κυριαρχία ενός κράτους-δορυφόρου, όπως τα μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας σε σχέση με την ΕΣΣΔ. Όλα αυτά καταλήγουν στο ότι πραγματικά κυρίαρχα είναι μόνο τα κράτη που διαθέτουν πυρηνικά όπλα.²⁵ Θα μπορούσε εδώ να παρατηρήσει κανείς ότι παρόμοιες διαβαθμίσεις δεν χρησιμεύουν τόσο

εξουσία (souveräne Staatsgewalt) ως μια εξουσία που δεν γνωρίζει καμιά ανώτερή της και άρα είναι ταυτόχρονα ανεξάρτητη και υπέρτατη.

22. Βλ. Ιδίως Krasner, *Sovereignty. Organized Hypocrisy*, Princeton Univ. Press, 1999, 40 επ., 126, 149 επ., 182 επ., 237.
23. Βλ. ιδίως L. Duguit, *Traité de Droit Constitutionnel*, Paris: E. de Boccard 1927-1928, τόμ. I (3^η έκδ.), 546: «Un simple fait et non point un droit».
24. C. F. Gerber, *Grundzüge des Deutschen Staatsrechts*, 3^η έκδ., Leipzig: Verlag Tauchnitz 1880, 25, υποσ. 4. Από τους μεταγενέστερους πρβλ., στην ίδια κατεύθυνση, Heller, Hermann, *Staatslehre*, 6^η έκδοση, Tübingen: JCB Mohr 1983 (οι παραπομπές γίνονται στις σελίδες της α' έκδοσης του 1934), 244, H. Krüger, *Allgemeine Staatslehre*, Stuttgart: Kohlhammer 1964, 854.
25. F. Ermacora, *Allgemeine Staatslehre*, Berlin: Duncker u. Humboldt 1970, 362-3.

18. G. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 3^η έκδ., Berlin: O. Häring 1914, 487 επ.

19. Βλ. αναλυτικότερα Κ. Χρυσόγονος, *Πολιτειολογία*, 2η έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα 2020, 122 επ.

20. H. Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, Wien: Österreichische Staatsdruckerei 1993 (ανατύπωση της αρχικής έκδοσης του 1925), 115 επ. Πρβλ. επίσης Χ. S. Combothecra, *Der Begriff der Souveränität*, 40 επ., Θ. Τσατσου, *Αι γενικά αρχαία του πολιτειακού δικαίου*, Αθήνα: 1959, σ. 78.

21. Βλ. ιδίως Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 475, ο οποίος ορίζει την κυρίαρχη κρατική

στην αποσαφήνιση της έννοιας του κυρίαρχου κράτους, όσο μάλλον στην αποδόμησή της. Τα κυρίαρχα κράτη μοιάζουν έτσι με τα ζώα στη «Φάρμα των ζώων» του George Orwell: «Όλα τα ζώα είναι ίσα, αλλά μερικά ζώα είναι πιο ίσα από τα άλλα» (!). Κατά τα άλλα, πάντως, ούτε και η κατοχή πυρηνικών όπλων δεν μεταφράζεται από μόνη της σε πλήρη κυριαρχία. Έτσι, π.χ., η Γαλλία έχει αποδεχθεί νομικούς περιορισμούς στην κυριαρχία της μέσω της συμμετοχής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, ενώ το πυρηνικό οπλοστάσιο της Βόρειας Κορέας δεν αναιρεί την *de facto* οικονομική της εξάρτηση από την Κίνα. Και γενικότερα, βέβαια, οι διαβαθμίσεις ισχύος των κρατών δεν περιορίζονται ούτε στην πυρηνική εποχή, ούτε σε κάποια άλλη περίοδο, αλλά χαρακτηρίζουν συνολικά την ιστορία του κράτους, τις τελευταίες πέντε χιλιετίες.

Εκείνο που διακρίνει τους τελευταίους δύο αιώνες από όσα προηγήθηκαν επί χιλιάδες χρόνια δεν είναι η ανάδυσση του κυρίαρχου κράτους ως μιας πραγματικά νέας μορφής κράτους, ή ως του μόνου αληθινού/αυθεντικού κράτους, αλλά η διακήρυξη της κυριαρχίας τους από τα περισσότερα κράτη του πλανήτη, με διάφορες νομικές διατυπώσεις. Οι παραβιάσεις των διακηρύξεων αυτών στην πράξη, όμως, είναι τόσο πολλές και τόσο συχνές, ώστε να γίνεται λόγος για την κυριαρχία ως «οργανωμένα υποκρισία».²⁶ Η ξένη επέμβαση παίρνει ενίοτε τη μορφή της χρήσης της ένοπλης ισχύος ενός κράτους, προκειμένου να επιβάλει σε άλλα κράτη είτε επιμέρους πολιτικές της

δικής του επιλογής, αντίθετα προς τις προτιμήσεις εκείνων, είτε και συνολικότερες αλλαγές στην οργάνωσή τους. Παράδειγμα της πρώτης περίπτωσης συνιστά η συστηματική παρεμπόδιση του δουλεμπορίου μεταξύ Αφρικής και Αμερικής για κάποιες δεκαετίες στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα από το βρετανικό πολεμικό ναυτικό, με ενέργειες, όπως νηοψίες, κατασχέσεις και βυθίσεις πλοίων υπό ξένη (κυρίως πορτογαλική) σημαία σε διεθνή ύδατα, ή και στα χωρικά ύδατα και μέσα σε λιμένες ξένων κρατών (ιδίως της Βραζιλίας), χωρίς να υπάρχει εμπόλεμη κατάσταση. Στη δεύτερη περίπτωση, εντάσσονται, μεταξύ άλλων, οι πολυάριθμες αποστολές κατά καιρούς στρατευμάτων των ΗΠΑ σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, με σκοπό κυβερνητικές ή πολιτικές μεταβολές στις τελευταίες.²⁷ Μια άλλη μορφή ξένης επέμβασης είναι η συνομολόγηση διεθνών συνθηκών, με τις οποίες τερματίζονται ένοπλες συγκρούσεις και/ή αναγνωρίζονται νέα κράτη, υπό τον όρο όμως ότι κάποιο ή κάποια από αυτά (παλιά ή νέα) θα υποχρεωθεί στο εξής να σέβεται δικαιώματα συγκεκριμένων μειονοτήτων στο έδαφός του, ενίοτε με την εγγύηση (δηλαδή ουσιαστικά κάτω από την επιτήρηση) άλλου κράτους. Τέτοιες διατάξεις περιείχαν, π.χ., οι συνθήκες της Ολίνα το 1650, του Νιϊμεγκεν το 1678, του Καρλωβίτς το 1699, της Ουτρέχτης το 1731, της Δρέσδης το 1745, του Χούμπερτσμπουργκ το 1763, των Παρισίων την ίδια χρονιά, του Κιούτσουκ-Καϊναρτζή (Σιλίστριας) το 1774, της Βιέννης το 1815, του Βερολίνου το 1878, των Βερσαλλιών το 1919 κ.ά.²⁸ Επομένως, η ρωσική εισβολή στην

Ουκρανία και οι συναφείς αξιώσεις του καθεστώτος Ρούτιν δεν αποτελούν κάτι πρωτόγνωρο.

Ανεξάρτητα, πάντως, από το είδος, τα κίνητρα και τα αποτελέσματά τους, οι επεμβάσεις ισχυρότερων κρατών στα εσωτερικά ασθενέστερων βρίσκονται *de facto* στην ημερήσια διάταξη των διεθνών σχέσεων επί αιώνες. Τούτο δεν μπορεί προφανώς να οφείλεται σε υποκειμενικούς παράγοντες, δηλαδή στην ψυχολογία και την ιδιοσυγκρασία προσώπων που ασκούν πολιτική εξουσία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Η αιτία είναι ότι οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν είναι απομονωμένες, αλλά συνδέονται με ποικίλους, οικονομικούς, πολιτισμικούς και άλλους, δεσμούς, ενώ οι ασυμμετρίες ισχύος μεταξύ τους είναι διαρκείς και διαρκώς μεταβαλλόμενες. Επομένως οι πειρασμοί της ανάμιξης στα εσωτερικά άλλων κρατών και διάτρησης της «βεσφαλιανής» κυριαρχίας τους (η οποία στην πραγματικότητα ελάχιστη έως καμιά σχέση έχει με την ομώνυμη συνθήκη)²⁹ επαναλαμβάνονται διαχρονικά και είναι πολύ δύσκολο να αγνοηθούν.

Αφού, λοιπόν, η πραγματικότητα πεισματικά αρνείται να προσαρμοσθεί στη θεωρία της κυριαρχίας, ένας τρόπος για να διατηρηθεί κάποια επαφή μεταξύ τους θα μπορούσε να είναι η υπόκλιση της θεωρίας στην πραγματικότητα. Μια τέτοια προσπάθεια συνιστούσε, π.χ., η παραδοχή του Johann Caspar Bluntschli ότι «μια απόλυτη ανεξαρτησία δεν υπάρχει πουθενά στη γη» και ότι ακόμη και το κράτος ως σύνολο (και πολύ περισσότερο τα επιμέρους όργανά του) δεν μπορεί να

αξιώσει απεριόριστη κυριαρχία με την έννοια της παντοδυναμίας, αφού περιορίζεται προς τα έξω από το δικαίωμα των άλλων κρατών (και προς τα μέσα από τη φύση του και από τα δικαιώματα των μερών του και των ατόμων). Επομένως, η ανεξαρτησία του κράτους από κάθε υπερκείμενη κρατική εξουσία πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μια σχετική έννοια και ειδικότερα δεν αποκλείεται να θεωρηθούν ως κυρίαρχα τα συνιστώσα επιμέρους κράτη ενός μεγαλύτερου συνολικού κράτους, έστω κι αν εξαρτώνται από εκείνο σε ουσιαστικά ζητήματα, όπως π.χ. η εξωτερική πολιτική και η ένοπλη ισχύς.³⁰ Τούτο αποτελούσε κατ' ουσία μεταφορά των αμερικανικών αντιλήψεων περί διπλής κυριαρχίας (των πολιτειών αφενός και των ΗΠΑ αφετέρου) στα δεδομένα της Ευρώπης και ειδικότερα της αυτοκρατορικής Γερμανίας των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα. Το πρόβλημα, βέβαια, εδώ είναι ότι, εφόσον δεχθούμε ότι μπορούν να υπάρχουν επάλληλες «κυρίαρχες» εξουσίες στον ίδιο χώρο, τότε παραμερίζουμε τον Bodin και όσα ακολούθησαν και επανερχόμαστε στα δεδομένα της συνθήκης του Bretigny το 1360 και τις θεωρίες της ύστερης φεουδαρχίας, ότι κάθε βαρόνος είναι κυρίαρχος στη βαρονία του και ο βασιλιάς σε όλο το βασίλειο.³¹

Αντιλαμβανόμενος το αδιέξοδο, ο διάδοχος του Bluntschli στην έδρα του τελευταίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης, προτίμησε μια περισσότερο νομική και λιγότερο πραγματική προσέγγιση. Ο Georg Jellinek ορίζει την κυριαρχία ως την ιδιότητα της κρατικής εξουσί-

26. Στον υπότιτλο του βιβλίου του Krasner, *Sovereignty. Organized Hypocrisy*, 9-10, 42 και 69.

27. Βλ. Krasner, *Sovereignty. Organized Hypocrisy*, 36 επ., 106 επ.

28. Βλ. Krasner, *Sovereignty. Organized Hypocrisy*, 68-69, 77, 81-83.

29. Βλ. πιο αναλυτικά Χρυσόγονος, *Πολιτειολογία*, 130-131.

30. J. C. Bluntschli, *Lehre vom modernen Staat, Ester Teil: Allgemeine Staatslehre*, 6^η έκδ., Stuttgart: J.G. Cotta 1886 (α' έκδ. 1852), 564-5.

31. Βλ. αναλυτικότερα Χρυσόγονος, *Πολιτειολογία*, 258-9

ας να μπορεί μόνη αυτή να αυτοπροσδιορισθεί και να αυτοδεσμευθεί νομικά. Κυρίαρχο, επομένως, είναι, από την αρνητική πλευρά, το κράτος που δεν μπορεί νομικά να περιορισθεί από κάποια άλλη δύναμη χωρίς τη θέλησή του, έστω κι αν είναι εφικτό να (του) επιβληθούν περιορισμοί πραγματικής φύσης. Από τη θετική πλευρά, το κυρίαρχο κράτος (οφείλει να) διαθέτει την αποκλειστική δυνατότητα να προσδίδει ένα γενικά δεσμευτικό περιεχόμενο στην εξουσιαστική του βούληση, δηλαδή να καθορίζει την έννομη τάξη του προς όλες τις κατευθύνσεις. Συνεπώς, καταλήγει, η κυρίαρχη εξουσία δεν μεταφράζεται σε κρατική παντοδυναμία, αλλά δεσμεύεται από το δίκαιο, χωρίς, όμως, να ανέχεται απόλυτους νομικούς φραγμούς.³² Οι περίτεχνες αυτές διατυπώσεις αναπαράγουν, ως προς το αρνητικό μέρος, το αρχαίο ρωμαϊκό σόφισμα *tamen coactus voluit* (αν και εξαναγκάσθηκε, θέλησε), χωρίς, μάλιστα, να τίθεται κανένα όριο σχετικά με το ως πού μπορεί να φθάνει ο (αυτο;)περιορισμός. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μια σειρά περιπτώσεων τον 19ο και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα, η επιβολή αποικιοκρατικού καθεστώτος επενδυόταν νομικά με τη μορφή σύμβασης μεταξύ δύο κρατών, όπου ύστερα από χρήση ή απειλή βίας (ή ένα μείγμα αμφοτέρων) το ένα ανέθετε στο άλλο, ολικά ή μερικά, την αντιπροσώπευσή του έναντι τρίτων κρατών και έτσι υποβιβάζονταν ουσιαστικά σε προτεκτοράτο (τέτοιες ήταν π.χ. οι συνθήκες της Γαλλίας με την Καμπότζη το 1863, με την Τυννησία το 1881-83, με το Βιετνάμ ή Αννάμ το 1884, με τη Μαδαγασκάρη το 1885 και με το Μαρόκο το 1912, η

συνθήκη της Ιαπωνίας με την Κορέα το 1905, η συνθήκη της Ιταλίας με την Αλβανία το 1939 κ.ά.). Το γεγονός ότι το «αντιπροσωπευόμενο» κράτος δεν ήταν πρακτικά σε θέση να αντισταθεί στις απαιτήσεις της ιμπεριαλιστικής δύναμης είναι, κατά τη λογική αυτή, νομικά αδιάφορο, αφού *tamen coactus voluit*.³³ Το να γίνει, όμως, δεκτό ότι ένα τέτοιο κράτος εξακολουθεί, μετά τον βιασμό της θέλησής του, να είναι κυρίαρχο, επειδή απλώς «αυτοδεσμεύθηκε» με τη συνθήκη(!), εκμηδενίζει την ίδια την έννοια της κυριαρχίας, την καθιστά ένα άδαιο κέλυφος. Σε ό,τι αφορά, εξάλλου, τη θετική του πλευρά ή διάσταση, αλλά και την κατάληξή του, ο παραπάνω ορισμός του Jellinek για την κυριαρχία είναι τουλάχιστον ασαφής, αφού δεν διευκρινίζεται ούτε αν η «δυνατότητα» καθορισμού της έννομης τάξης νοείται ως νομική αρμοδιότητα ή ως πραγματική ισχύς, ούτε τι είδους δέσμευση επάγεται για την κυρίαρχη εξουσία το δίκαιο και ποιο ακριβώς δίκαιο. Διακριτό, αλλά όχι ανεξάρτητο, ζήτημα σε σχέση με την κυριαρχία του κράτους αποτελεί η κυριαρχία εντός του κράτους, δηλαδή το αν υφίσταται ένα κυρίαρχο κρατικό όργανο και ποιο είναι αυτό. Η απάντηση στο ερώτημα τούτο συνιστά διαχρονικά προσφιλές αντικείμενο ενασχόλησης για πολλούς συντακτικούς νομοθέτες ανά τον πλανήτη. Εξυπακούεται ότι αν πρόκειται για ένα κράτος ομολογημένο ή ανομολόγητο εξαρτημένο από ξένες δυνάμεις, το ερώτημα ποιος είναι κυρίαρχος εντός του κράτους έχει περιορισμένη σημασία, αφού σε τελική ανάλυση καθοριστική είναι η βούληση του ξένου επικυρίαρχου, τουλάχιστον σε

όσα θέματα τον ενδιαφέρουν. Όπως, εξάλλου, η κυριαρχία του ίδιου του κράτους, έτσι και η κυριαρχία εντός του κράτους έχει διπλή διάσταση, νομική και πραγματική, αφού ενδέχεται άλλος να αναγορεύεται σε κυρίαρχο στο ισχύον δίκαιο (π.χ. το Σύνταγμα του κράτους να διακηρύσσει πανηγυρικά τη λαϊκή κυριαρχία) και άλλος να αναδεικνύεται σε *de facto* κυρίαρχο μέσα από την εξέταση της πραγματικής κατάστασης, σε συνδυασμό με τις σχετικές συνταγματικές ή άλλες διατάξεις ή πέρα από αυτές. Στη λογική μιας τέτοιας πραγματιστικής προσέγγισης εντάσσεται η κάπως αινιγματική διατύπωση του Carl Schmitt ότι «κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Ως τέτοια νοείται όχι τόσο η τυχόν θεσμικά προβλεπόμενη έκτακτη ανάγκη, όσο «η περίπτωση που δεν καθορίζεται επακριβώς μέσα στην ισχύουσα έννομη τάξη», οπότε «υπό την έννοια του κράτους δικαίου δεν υφίσταται απολύτως καμία αρμοδιότητα» και οδηγούμαστε στην «αναστολή ισχύος ολόκληρης της υφιστάμενης τάξης... το δίκαιο μπαίνει στο περιθώριο».³⁴ Άλλος θιασώτης του εθνικοσοσιαλισμού, ο Ernst-Rudolf Huber, υποστήριξε, πιο ωμά, ότι κυρίαρχος είναι όποιος διοικεί τις ένοπλες δυνάμεις.³⁵ Όλα αυτά, βέβαια, είναι ισοπεδωτικά αποφθέγματα, αφού ούτε κυρίαρχος είναι απαραίτητο να υπάρχει πάντα και σε κάθε κράτος, ούτε το δίκαιο μπαίνει υποχρεωτικά στο περιθώριο κατά διαστήματα, ούτε οι ένοπλες δυνάμεις έχουν οπωσδήποτε πολιτικό ρόλο. Η ισχύς του κράτους προέρχεται από έναν συνδυασμό

πηγών (ιδεολογική, οικονομική και καταναγκαστική εξουσία), με κυμαινόμενη δοσολογία μεταξύ τους,³⁶ ενώ το επίπεδο θέσμησης και οι πιθανότητες προσωρινής ή μονιμότερης αποθέσμησης του κράτους είναι επίσης ένα σύνθετο ζήτημα και όχι κάτι δεδομένο. Αυτό που σε πραγματικό/πολιτικό επίπεδο μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόπειρα βιασμού της Ουκρανίας από το καθεστώς Putin μοιάζει, πάντως, να είναι μια προσπάθεια δικαίωσης των αντιλήψεων των Schmitt και Huber σε θεωρητικό επίπεδο. Το αυτοκρατορικό κράτος επιχειρεί να αποδείξει ότι αυτό είναι ο πραγματικός φορέας της κυριαρχίας εντός των καθορισμένων από το ίδιο ορίων της σφαίρας επιρροής του. Και, βέβαια, το κατά πόσο θα το επιτύχει ή όχι δεν εξαρτάται από θεωρητικές κατασκευές, αλλά από τον συσχετισμό δυνάμεων. Στον τελευταίο μετέχει, όμως, και ο άμεσος ενδιαφερόμενος, δηλαδή η ουκρανική κοινωνία, όπως αποδεικνύεται από την αντίσταση που συναντούν τα ρωσικά στρατεύματα.

VI. Οι νομικές διαστάσεις του ουκρανικού ζητήματος

Σήμερα, το άρθρο 2 παρ. 1 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ προβλέπει ότι ο Οργανισμός στηρίζεται στην αρχή της κυρίαρχης ισότητας όλων των (κρατών) μελών του, ενώ η παρ. 7 του ίδιου συμπληρώνει ότι καμιά διάταξη του Χάρτη δεν παρέχει στα Ηνωμένα Έθνη το δικαίωμα να επεμβαίνουν σε ζητήματα που ανήκουν

34. C. Schmitt, *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, 2^η έκδ., Berlin: Duncker und Humblot 1934, ελλ. μτφ. *Πολιτική Θεολογία*, Αθήνα: Λεβιάθαν 1994, 17-19 και 27.

35. E.-R. Huber, *Heer und Staat: in der deutschen Geschichte*, 2^η έκδ., Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1943, 245.

36. Βλ. αναλυτικότερα Χρυσογονος, Πολιτειολογία, 87-89.

32. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 481-2.

33. Βλ. A. P. Sereni, *Agency in international law*, σε: *American Journal of International Law*, τόμ. 34 (1940), 640-641 και 645-6, υποσ. 30.

ουσιαστικά στην εσωτερική δικαιοδοσία οποιουδήποτε κράτους. Επομένως, η κυριαρχία μπορεί να θεωρηθεί πως αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα τουλάχιστον των κρατών-μελών του ΟΗΕ, δηλαδή του συνόλου σχεδόν των υφιστάμενων κρατών, αποτελώντας τη «θεμελιώδη αρχή πάνω στην οποία στηρίζεται όλο το διεθνές δίκαιο».³⁷

Ως προς το περιεχόμενό της, αναλύεται σε εξωτερική και εσωτερική κυριαρχία. Η πρώτη ταυτίζεται ουσιαστικά με τη διεθνή ανεξαρτησία³⁸ και υποδηλώνει στην παθητική-αμυντική της διάσταση τη μη επέμβαση άλλων στις εσωτερικές υποθέσεις του κυρίαρχου κράτους³⁹ και στην ενεργητική διάσταση τα δικαιώματα συμμαχίας, συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς και αυτοάμυνας (άρθρο 51 του Χάρτη του ΟΗΕ) ή γενικότερα τη διεθνή νομική προσωπικότητα του κράτους.⁴⁰ Εξυπακούεται ότι η κυριαρχία καθόλου δεν σημαίνει, μέσα στα πλαίσια αυτά, αυτογνώμονα καθορισμό των «δικαιωμάτων» του κράτους και ικανοποίησή τους με τη χρήση της ένοπλης ισχύος του, όπως υποστήριζαν στο παρελθόν διάφοροι θεωρητικοί απολογητές του ιμπεριαλισμού και όπως διεκδικεί να πράξει σήμερα το ρωσικό καθεστώς. Τούτο θα οδηγούσε de facto στην άρνηση της κυριαρχίας των άλλων κρατών και, άρα, στη συνολική αναίρεσή της ως έννοιας. Κυριαρχία αντίθετα σημαίνει άμεση (χωρίς δηλαδή τη μεσολάβηση ενός ανώτερου πολιτειακού ή κοινοπολιτειακού μορφώματος) υπαγωγή στο διεθνές δίκαιο ενός κράτους-φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κατά το δίκαιο τούτο.⁴¹ Η ρωσική «ειδική στρατιωτική επιχείρηση» παραβιάζει, άρα, εμφανώς την κυριαρχία της Ουκρανίας, καθώς και τις ρητές σχετικές διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 4 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (βλ. παραπάνω, II).

Επομένως δεν μπορεί να υπάρξει σοβαρή αμφισβήτηση σχετικά με την παραβίαση του διεθνούς δικαίου από τη Ρωσία μέσω της εισβολής της στην Ουκρανία. Το κρίσιμο ερώτημα, όμως, είναι το πώς θα μπορούσε να προστατευθεί η διεθνής έννομη τάξη απέναντι σ' έναν εισβολέα που διαθέτει εκτός των άλλων και πυρηνικά όπλα. Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους στο NATO αρνούνται να παρασυρθούν σε μια άμεση ένοπλη σύγκρουση και αυτοπεριορίζονται στη χρήση μέσω των ήπιων ισχύος, όπως είναι η δωρεάν παροχή οπλικών συστημάτων στη Ουκρανία και η επιβολή οικονομικών κυρώσεων στη Ρωσία. Τα ίδια ουσιαστικά μέσα είχαν χρησιμοποιήσει οι ΗΠΑ, παρέχοντας όπλα στη Μεγάλη

Βρετανία και σε άλλα κράτη εμπόλεμα με τις χώρες του Άξονα με βάση τον Νόμο περί Δανεισμού και Εκμισθώσεως (Lend and Lease Act) του Μαρτίου του 1941 και επιβάλλοντας οικονομικές κυρώσεις στην Ιαπωνία τέσσερις μήνες αργότερα, που ισοδυναμούσαν με επιβολή de facto απαγόρευσης αμερικανικών εξαγωγών (κυρίως πετρελαίου) προς τη χώρα αυτή. Το αποτέλεσμα, βέβαια, ήταν, τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, η ιαπωνική επίθεση κατά του αμερικανικού στόλου και η κήρυξη πολέμου από τη Γερμανία και την Ιταλία κατά των ΗΠΑ λίγες μέρες μετά. Το κατά πόσο η ήπια ισχύς θα έχει καλύτερα αποτελέσματα απέναντι στον ρωσικό επεκτατισμό το 2022, από ό,τι είχε απέναντι στον επεκτατισμό του Άξονα το 1941, μένει να φανεί.

37. Απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης της 27.6.1986, §202 (υπόθεση Νικαράγουας).

38. Βλ. Π. Δαγτογλου, *Περί κυριαρχίας*, β' έκδ. Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλας 1986, 69 επ.

39. Βλ. Κ. Χατζηκωνσταντίνου/Μ. Σαρηνιαννίδης/Χ. Αποστολίδης, *Θεμελιώδεις Έννοιες στο Διεθνές Δημόσιο Δίκαιο*, 2^η έκδ., Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα 2014, σ. 150 επ. και τις αποφάσεις του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης της 7.9.1927 (υπόθεση Lotus) και του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης της 9.4.1949 (υπόθεση του Στενού της Κέρκυρας).

40. Βλ. Krasner, *Sovereignty. Organized Hypocrisy*, 14 επ.

41. Βλ. Kelsen, *Der Wandel des Souveränitätsbegriffes*, σε: Kurz (επιμ.), *Volkssouveränität und Staatssouveränität*, 177 και H. Boldt, *Souveränität: 19 und 20 Jahrhundert*, στο λήμμα: *Staat und Souveränität*, σε: O. Brunner κ.α. (επιμ.), *Geschichtliche Grundbegriffe*, τόμ. V, 150-151, με περαιτέρω ενδείξεις. Πρβλ. επίσης Α. Σβώλου, *Πολιτική εξουσία και κυριαρχία*, Εν Αθήναις 1917, 19 επ.

Η αποκοπή από τον παγκόσμιο οικονομικό ιστό μιας χώρας η οποία εκτείνεται στο ένα όγδοο της κατοικήσιμης χερσαίας επιφάνειας του πλανήτη σημαίνει ότι ένα αντίστοιχο μέρος των φυσικών πόρων του τελευταίου δεν θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για όλο το διάστημα ισχύος των κυρώσεων σε βάρος της Ρωσίας. Αν λάβουμε υπόψη ότι από το 1970 η ανθρωπότητα καταναλώνει, σε ετήσια βάση, περισσότερο από τους ανανεώσιμους φυσικούς πόρους και ότι το 2021 η υπέρβαση αυτή ήταν ήδη της τάξης του 70%, μπορούμε να αντιληφθούμε το μέγεθος της αυξητικής ώθησης που αναπόφευκτα θα δεχθούν οι τιμές των πρώτων υλών γενικά και τις επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, είναι άγνωστο το εάν και για πόσο διάστημα μπορεί να υφίσταται η Ρωσία τις συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία, τόσο σε επίπεδο ανθρώπινων απωλειών, όσο και σε οικονομικό επίπεδο, χωρίς τούτο να κλονίσει τη σταθερότητα του καθεστώτος Putin.

VII. Προοπτικές

Τη στιγμή αυτή είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς την τελική έκβαση του ρωσο-ουκρανικού πολέμου. Την έκβαση αυτή, άλλωστε, δεν την καθορίζουν μόνο οι εχθροπραξίες στα πολεμικά μέτωπα, αλλά και οι επιπτώσεις των διεθνών κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Θεωρητικά δεν θα μπορούσε να αποκλείσει κανείς το ενδεχόμενο η ουκρανική κυβέρνηση να αναγκασθεί σε κάποιας μορφής υποχωρήσεις έναντι των απαιτήσεων του καθεστώτος Putin, ώστε να σταματήσει η αιματοχυσία και η εντεύθεν ανθρωπιστική καταστροφή, αλλά οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους (ή και άλλες, τρίτες χώρες) να διατηρήσουν ένα μέρος ή και το σύνολο των κυρώσεων. Τούτο θα σήμαινε τη διατήρηση μιας ψυχροπολεμικής κατάστασης για απροσδιόριστο εκ των προτέρων χρονικό διάστημα και με άγνωστες προς το παρόν συνέπειες στην παγκόσμια οικονομία.

Εάν, πάντως, το τελικό αποτέλεσμα ενός επιθετικού πολέμου μεγάλης κλίμακας, όπως αυτός στην Ουκρανία, αποδειχθεί επωφελές, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, για το ρωσικό καθεστώς, τότε είναι αρκετά πιθανό να παρουσιασθούν στο μέλλον και άλλοι επίδοξοι μιμητές του. Ισχύει μάλλον, όμως, και το αντίστροφο, δηλαδή ότι μια επιβλαβής έκβαση για τους κυβερνήτες της Ρωσίας θα μπορούσε να λειτουργήσει αποθαρρυντικά και έναντι τρίτων. Αν και οι προγνώσεις σε παρόμοια πολυπαραγοντικά ζητήματα είναι άκρως επισφαλείς, η ιστορική εμπειρία των τελευταίων πέντε περίπου δεκαετιών αφήνει να εννοηθεί ότι στρατιωτικές επεμβάσεις «αυτοκρατορικών» δυνάμεων

σε μικρότερες χώρες έχουν σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας των σκοπών τους, μόνο όταν η επέμβαση βρίσκει επαρκή εσωτερικά ερείσματα στην κοινωνία του αντίστοιχου κράτους. Οι ΗΠΑ απέτυχαν στο Αφγανιστάν, στο Βιετνάμ και σε κάποιον βαθμό και στο Ιράκ, όπως αντίστοιχα η πρώην ΕΣΣΔ νωρίτερα απέτυχε στο Αφγανιστάν, επειδή οι εσωτερικοί συσχετισμοί των πολιτικών δυνάμεων στις χώρες εκείνες αποδείχθηκαν, τελικά, απαγορευτικοί. Και προς το παρόν, τουλάχιστον, οι ρωσικές ενέργειες δεν φαίνονται να γίνονται καθόλου ευνοϊκά δεκτές από την ουκρανική κοινωνία.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι σαφές ότι η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία λειτουργεί συσπειρωτικά για τα κράτη-μέλη της, αφού όλα τους μοιάζουν να απειλούνται, λιγότερο ή περισσότερο ανάλογα με τη γεωγραφική τους θέση. Πέρα από την ευθυγράμμισή τους στην επιβολή οικονομικών και πολιτικών κυρώσεων, μάλλον χωρίς ιστορικό προηγούμενο για την Ένωση σε ό,τι αφορά την έντασή τους, δημιουργείται ένα κίνητρο για την ενίσχυση της σχεδόν ανύπαρκτης έως σήμερα αμυντικής συνεργασίας τους. Μια επιπρόσθετη παράμετρος εδώ είναι ότι μερικά από τα κράτη αυτά, όπως η Φινλανδία, η Σουηδία και η Αυστρία, δεν είναι μέλη του ΝΑΤΟ και θεωρητικά δεν καλύπτονται από τη συμμαχία, ενώ η τυχόν άμεση ένταξή τους σ' αυτή θα προκαλούσε έντονη ρωσική αντίδραση. Ένα υποκατάστατο, επομένως, θα μπορούσε να είναι η ανάπτυξη, σε κάποιον βαθμό τουλάχιστον, μιας ευρωπαϊκής ενωσιακής αμυντικής «ομπρέλας». Τούτο θα μπορούσε να έχει ευρύτερες θετικές συνέπειες για τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, εφόσον και καθόσον η έλλειψη κοινής αμυντικής υποδομής συνιστά ασυμμε-

τρία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, σε αναντιστοιχία π.χ. προς την υπεροχή και την υπό προϋποθέσεις άμεση ισχύ του ενωσιακού δικαίου ή προς το κοινό νόμισμα. Ίσως, από την οπτική γωνία αυτή, θα μπορούσε τελικά να αποδειχθεί πως ουδέν κακόν αμιγές καλού.

Ουκρανία. Μύθοι και πραγματικότητα*

3

Βασίλειος Παπαδόπουλος

*Πρέσβης
Γενικός Γραμματέας
της Προεδρίας
της Δημοκρατίας*

Η μη χρήση βίας αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και, ιδίως μετά τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους, έχει αποτυπωθεί στα βασικότερα διεθνή κείμενα, υπογεγραμμένα από το σύνολο των κρατών του πλανήτη και έχοντας -κατά τη θεωρία- και αυξημένη υποχρεωτική ισχύ. Έτσι, κάθε φορά που κάποιο κράτος την παραβιάζει, αισθάνεται την ανάγκη να εφεύρει ένα πρόσχημα.

Η εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το '74, της Κίνας στο Βιετνάμ το '79, του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990, της Σερβίας στο Κόσσοβο το '98, των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003, της Ρωσίας στην Ουκρανία το '14 και σε δεύτερη φάση τώρα το '22, είναι μερικές από τις παραβιάσεις της θεμελιώδους αυτής αρχής τα τελευταία χρόνια. Συνήθως οι εισβολείς επικαλούνται α) την προστασία μιας μειονότητας, β) την απειλή που στοιχειοθετεί το κράτος-θύμα της εισβολής και γ) το χειρότερο απ' όλα, το ότι ένα κράτος δεν έχει δικαίωμα να υπάρχει, ένας λαός δεν έχει δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, όπως ο Χίτλερ υποστήριζε για την Αυστρία, ώστε να την καταλάβει. Η Ρωσία χρησιμοποίησε και τα τρία, με την προπαγάνδα της να αναπαράγεται από τα φερέφωνα της ανά τον κόσμο.

* Γραπτή αποτύπωση της εισήγησης στο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων «Σύγχρονες Προκλήσεις στη Διεθνή Δικαιοταξία: Συγκλίσεις-Αποκλίσεις», 3-5 Ιουνίου 2022, Προδημοσίευση από τα Πρακτικά του Συνεδρίου.

Πρώτος μύθος: Δεν υπάρχει ουκρανική ταυτότητα, δεν υπάρχει ουκρανική εθνική συνείδηση.

Το ρωσικό επιχείρημα, που είναι και το πιο απάνθρωπο, γιατί συνεπάγεται εθνοκάθαρση και βίαιο εκρωσισμό, με ενοχλεί βαθύτατα, όχι μόνο σα διπλωμάτη, αλλά και σαν συγγραφέα. Είμαι βέβαιος ότι η ελληνική εθνική ταυτότητα είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την ελληνική γλώσσα, με τη συνέχειά της, που, όπως είπε και ο Σεφέρης μπροστά σε όλο τον κόσμο κατά την απονομή του Νόμπελ, μπορεί να μεταλλάσσεται, όπως κάθε ζωντανός οργανισμός, αλλά ομιλείται χωρίς διακοπή επί χιλιάδες χρόνια. Η ουκρανική γλώσσα, διαφορετική από τη ρωσική, όχι μόνο ομιλείται και γράφεται επί αιώνες, αλλά στη γλώσσα αυτή έχει γραφτεί ποίηση από μεγάλους ποιητές, όπως ο Τάρας Σεβσένκο και η Λέσια Ουκραϊνκα (ακόμα και ο Ρώσος Ιβάν Κοτλιαρέφσκι που μετέφρασε την Αινειάδα τον 18° αιώνα τη μετέφρασε στα ουκρανικά). Δεν μπορώ να δεχθώ θεωρίες ότι ένας λαός που γράφει ποίηση στη γλώσσα του, δεν υπάρχει. Και ακόμη χειρότερα ότι δεν έχει δικαίωμα να υπάρχει.

Είναι χαρακτηριστικό, μάλιστα, ότι το αίσθημα εθνικής ταυτότητας των λαών εμφανίζεται ιστορικά ταυτόχρονα με την ποιητική δημιουργία τους. Η Ελλάδα από τότε που ο Όμηρος έγραψε την Ιλιάδα και την Οδύσσεια, η Ισπανία από τον Ελ Σιντ, η Γαλλία από το Chanson de Roland, η Γερμανία απ' το τραγούδι των Νιμπελουγγκεν, η Ιταλία με τη Θεία Κωμωδία του Δάντη. Ο αναγκαστικός εκρωσισμός, που επιβίβησαν ήδη ο Μέγας Πέτρος, η Μεγάλη Αικατερίνη και ο Στάλιν, δεν είχε κατορθώσει να εξαλείψει την εθνική ταυτότητα των Ουκρανών το 1990. Η δημιουργία του ουκρανικού κράτους

έδωσε την ευκαιρία να ελευθερωθεί η πνευματική δημιουργία στην ουκρανική γλώσσα στις επιστήμες και τις τέχνες, να αναγεννηθεί η ουκρανική ταυτότητα, να ξαναμεταφραστούν βιβλία στα ουκρανικά και να αναπνεύσει ο ουκρανικός πολιτισμός.

Μύθος δεύτερος: Οι Ουκρανοί καταπιέζουν τις μειονότητες στο έδαφός τους, περιλαμβανομένης της ρωσικής

Κατά τις δύο θητείες μου στην Ουκρανία, επισκέφθηκα πολλές φορές τη Μαριούπολη. Το Πανεπιστήμιο, με Πρύτανη τον παλαίμαχο κ. Μπαλμπάνωφ και τώρα τον δυναμικό Νικολάι Τροφιμένκο, όπου 700 φοιτητές μάθαιναν ελληνικά και ανεμπόδιστοι έκαναν έρευνα στην ελληνική γλώσσα και στην ποντιακή διάλεκτο της Κριμαίας. Επισκέφθηκα τα ελληνικά χωριά και τα ελληνικά σχολεία και μίλησα στα ρωσικά με τους ομογενείς μας, διαπιστώνοντας την ουκρανική τους συνείδηση. Καθόλου δεν δίσταζαν να μιλήσουν ή να γράψουν είτε ελληνικά είτε ρωσικά. Τα ίδια διαπίστωσα και στην Οδησό και στο Νίζν και σε όλη τη χώρα και, βεβαίως, στο ρωσόφωνο Κίεβο, όπου ζούσα και μιλούσα καθημερινά ρωσικά με όλους.

Μύθος τρίτος: Οι ρωσόφωνοι είναι και ρωσόφιλοι

Τίποτα δεν είναι πιο αναληθές από αυτό. Τον ρωσόφιλο Γιανουκόβιτς τον ανέτρεψε το ρωσόφωνο Κίεβο. Αλλωστε, το ρωσόφωνο Κίεβο και το ρωσόφωνο Χάρκοβο αντιστάθηκαν λυσσώδως στα ρωσικά στρατεύματα στην σημερινή ρωσική εισβολή. Γιατί, όμως, συμβαίνει αυτό; Διότι η Ουκρανία έκανε μια μεγάλη στροφή προς τις αξίες και τον τρόπο ζωής της

Δύσης, σταδιακά μέσα στα τελευταία 30 χρόνια, την οποία είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω προσωπικά, επειδή υπηρέτησα εκεί δύο φορές με διαφορά 20 ετών. Ζώντας στο ρωσόφωνο Κίεβο, σχεδόν όλες οι επαφές μου ήταν Ουκρανοί ρωσόφωνοι ή και ρωσικής καταγωγής. Ειδικά στους τελευταίους, η ερώτηση που τους έκανα συνεχώς ήταν πώς είναι δυνατόν να μην υποστηρίζουν τη χώρα της καταγωγής τους. Η απάντηση ήταν απλή. «Διότι ονειρευόμαστε να ζήσουμε σε ένα κράτος δημοκρατικό και κυρίως σε ένα κράτος δικαίου, όπως στην Ευρώπη, τον Καναδά ή τις ΗΠΑ, και όχι όπως ζουν στη Μόσχα». Αυτή ήταν και η ουσία της εξέγερσης του Μαϊντάν, τη στιγμή που ο Πρόεδρος της χώρας αιφνιδιαστικά εγκατέλειψε την πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και στράφηκε προς το ρωσικό υποκατάστατο της λεγόμενης ευρασιατικής ένωσης. Εξυπακούεται ότι η στροφή των Ουκρανών προς τις αξίες και τον τρόπο ζωής της Δύσης ενισχύθηκε ριζικά από το 2014, οπότε οι Ρώσοι έχυσαν το πρώτο ουκρανικό αίμα.

Μύθος τέταρτος: Στην Ουκρανία υπάρχουν παραστρατιωτικά τάγματα ναζιστικά

Εδώ θυμάται κανείς το Γκαίμπελς που έλεγε ότι όσο μεγαλύτερο είναι το ψέμα, τόσο πιο εύκολα το καταπίνεις. Έλεγε, επίσης, ότι τίποτα δεν ενώνει περισσότερο ένα λαό από την εφεύρεση ενός φανταστικού εχθρού. Τι είναι, λοιπόν, τα παραστρατιωτικά τάγματα, όπως το τάγμα του Αζώφ; Για να απαντήσουμε πρέπει να σταματήσουμε να κρίνουμε εξ ιδίων τα αλλότρια και να επιστρέψουμε στο 1990, οπότε κατέρρευσε το κομμουνιστικό σύστημα στην Ουκρανία. Οι πρώτοι ηγέτες της χώρας ήταν οι παλιοί κομ-

μουνιστές αξιωματούχοι, που μέσα σε μια νύχτα άλλαξαν ιδεολογία και κοίταξαν να αρπάξουν, αυτοί και οι συγγενείς τους όσο το δυνατόν μεγαλύτερο τμήμα της δημόσιας περιουσίας της Ουκρανίας. Δεν ήταν δύσκολο. Οι περισσότεροι ήταν νομάρχες, περιφερειάρχες, διοικητές εργοστασίων και δημοσίων Οργανισμών κ.λπ. Το 1991, οι ιδεολογίες ήταν ήδη νεκρές στην Ουκρανία, όπως και στη Ρωσία. Τα τελευταία 30 χρόνια τα πολιτικά κόμματα δεν είναι ούτε δεξιά, ούτε αριστερά, ούτε κεντρώα. Οι κομμουνιστές έγιναν, άλλωστε, οι σκληρότεροι καπιταλιστές και τα οικονομικά συμφέροντα αντικατέστησαν την ιδεολογία. Κάπως έτσι γεννήθηκαν οι ολιγάρχες με τεράστιες περιουσίες, τόσο στη Ρωσία όσο και στην Ουκρανία και τις άλλες μετασοβιετικές χώρες. Είχαν προκλητικό πλούτο, μέσα σ'έναν ωκεανό φτώχειας και αθλιότητας. Και, βέβαια, είχαν ανάγκη προστασίας τόσο οι ίδιοι, όσο και οι οικογένειές τους, τα πολυτελή τους σπίτια και τα εργοστάσιά τους, οι ποδοσφαιρικές τους ομάδες και οι τράπεζές τους. Εμφανίστηκαν έτσι τα παραστρατιωτικά τάγματα, δηλαδή εταιρείες ιδιωτικής ασφάλειας που πληρώνονταν από τους ολιγάρχες. Το τάγμα του Αζώφ ήταν η ιδιωτική σωματοφυλακή ενός από τους πιο στοχοποιημένους ολιγάρχες, του Αρσέν Αβάκωφ, Υπουργού Εσωτερικών στις πρώτες ουκρανικές Κυβερνήσεις μετά την πτώση του Γιανουκόβιτς, ρωσικής, μάλιστα, καταγωγής, όπως φανερώνει και το όνομά του. Πολύ μεγαλύτερο (πάνω από 5.000 άνδρες) ήταν το τάγμα που προστάτευε τον ισχυρότερο ολιγάρχη Ρινάτ Αχμέτωφ, Τάταρο μουσουλμάνο, στο Ντονιέτσκ (το τάγμα είχε επικεφαλής Έλληνα, γνωστό με το παρατσούκλι Γρέκ). Η περιουσία του Αχμέτωφ, τουλάχιστον πριν τον πόλεμο,

υπολογιζόταν σε 16 δισ. Τι ιδεολογία είχαν άραγε οι σωματοφύλακες που εργάζονταν στα τάγματα αυτά; Μήπως ήταν δεξιόι ή άριστεροι; Μα ήταν απολύτως σαφές ότι όσοι δούλευαν και πληρώνονταν από τον Αβάκωφ ήταν αβακωφικοί, και όσοι δούλευαν για τον Αχμέτωφ αχμετωφικοί. Όπως λέγαμε μεταξύ μας οι Πρέσβεις της ΕΕ στο Κίεβο, αν θέλεις να ανακαλύψεις τι ιδεολογία έχουν, «follow the money».

Τα τάγματα ενσωματώθηκαν στον ουκρανικό στρατό, ή στην εθνοφυλακή, ή σε άλλες κρατικές δυνάμεις το 2014, επειδή η Κυβέρνηση δεν ήθελε να κυκλοφορούν ένοπλοι που να ελέγχονται από άλλα κέντρα εξουσίας, εν προκειμένω τους ολιγάρχες. Μετά, όμως, τις πρώτες ρωσικές επιθέσεις στην Κριμαία και το Ντονμπάς, οι στρατιώτες των ταγμάτων αυτών ανέλαβαν την υπεράσπιση της πατρίδας τους, όπως το Αζώφ στη Μαριούπολη, υπό τις διαταγές, όμως, του Γενικού Επιτελείου της Ουκρανίας, και όχι των ολιγαρχών. Με την έννοια αυτή ανέπτυξαν πράγματι μια ιδεολογία, διαφορετική από τα συμφέροντα των ολιγαρχών, που δεν τους πλήρωναν πια, η οποία, όπως είναι φυσικό, ήταν εθνικιστική, αλλά κυρίως αντιρωσική. Άλλωστε, ο εθνικισμός σχεδόν πάντα γεννιέται σε συνάρτηση με έναν εχθρό που σε απειλεί.

Μύθος πέμπτος: Οι Ρώσοι εισέβαλαν στην Ουκρανία, διότι αισθάνονται απειλούμενοι, έχουν θέμα ασφαλείας

Ο ισχυρισμός αυτός, αγαπητός σε συναδέλφους διπλωμάτες και πολιτικούς αναλυτές, δημοσιογράφους και μελετητές των διεθνών σχέσεων, κατ' αρχάς περιφρονεί και απαξιώνει τους Ρώσους διπλωμάτες που προσωπικά

θεωρώ ως τους καλύτερους στον κόσμο (αν δεν υπήρχαν οι Βρετανοί), όχι μόνο στην ενημέρωση, αλλά και στην ανάλυση της πληροφορίας. Είναι αδύνατον το Κρεμλίνο να μην είχε άριστη πληροφόρηση από τους εξαιρετικούς Πρέσβεις του στην Ευρώπη και την Αμερική ότι ουδείς είχε την παραμικρή πρόθεση να απειλήσει και πολύ περισσότερο να εξοντώσει τη Ρωσία. Αντίθετα, όλοι οι Ευρωπαίοι, με πρώτη τη Γερμανία, έκαναν ό,τι μπορούσαν για τη βελτίωση των οικονομικών τους σχέσεων με τη Ρωσία, ακόμα και όσοι διακατέχονταν από καχυποψία και φόβο, όπως οι Βαλτικές χώρες. Και η Ελλάδα εκείνο που προσδοκούσε ήταν περισσότερους τουρίστες, περισσότερες επενδύσεις, μεγαλύτερο εμπόριο. Παράλληλα, στις ΗΠΑ όλη η προσοχή είχε στραφεί προς την Κίνα εδώ και χρόνια και η Ρωσία είχε περάσει σε δεύτερη μοίρα.

Προσωπικά, δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι η εισβολή έγινε για το βίαιο εκρωσισμό της Ουκρανίας και είναι η τέταρτη φορά στην Ιστορία που επιχειρείται αυτό σε τέτοια κλίμακα. Από τα γραπτά του Πούτιν και του Ντούγκιν και άλλων ακραίων εθνικιστών της Ρωσίας, προκύπτει, χωρίς πολλή προσπάθεια, η ιδεοληψία σε ορισμένους κύκλους του Κρεμλίνου ότι το Κίεβο, γενέτειρα του ευρύτερου ρωσικού πολιτισμού, πρέπει να ανήκει στη Ρωσία και δεν έχει δικαίωμα δικού του ανεξάρτητου κράτους, όπως αντίστοιχα το Κόσοβο, γενέτειρα του σερβικού πολιτισμού θα έπρεπε να ανήκει στην Σερβία, όπως η Βιέννη, γενέτειρα του γερμανικού πολιτισμού θα έπρεπε να ανήκει στη Γερμανία.

Η βασική αυτή ιδεολογική φαντασίωση συμπληρώνεται από έντονα ψυχολογικά φαινόμενα, που δεν πρέπει να αγνοούμε, όπως το πληγωμένο γόητρο της Ρωσίας από την διάλυση

της ΕΣΣΔ το 1990, που η ηγεσία του Κρεμλίνου φέρει βαρέως. Αλλά, επίσης, και την αδυναμία της Ρωσίας να κοιταχθεί στον καθρέφτη και να αναρωτηθεί γιατί όλα τα κράτη που ξεφεύγουν από την επιρροή της σπεύδουν κακόν-κακώς να ενταχθούν σε άλλους οργανισμούς οικονομικούς ή αμυντικούς. Να αναρωτηθεί δηλαδή μήπως πρέπει να εισάγει δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της, αντί για βία στο εξωτερικό. Το δεύτερο σημαντικό φαινόμενο είναι η ανησυχία της ολιγαρχικής κλεπτοκρατίας που κυβερνά, ότι η επιλογή της Ουκρανίας για ένα δυτικό τρόπο ζωής και για μια προσπάθεια να υποστεί δύσκολες μεταρρυθμίσεις, για να πλησιάσει τις αρχές του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας, μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση και, επομένως, απειλή για την εξουσία τους μέσα στην ίδια τη Ρωσία.

Οι μύθοι που κατασκεύασε το ρωσικό επιτελείο για να δικαιολογήσει την εισβολή και την κατάφωρη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου έχουν δυστυχώς μεγάλη απήχηση στο εσωτερικό ακροατήριο της Ρωσίας. Απήχηση έχουν και σε άλλες χώρες, σε συνδυασμό με την πυρηνική απειλή ή το φόβητρο του οικονομικού ή επισιτιστικού τιμήματος. Προσωπικά, δεν έχω αμφιβολία ότι η Ρωσία ανήκει στον Ευρωπαϊκό πολιτισμό και ότι παρακολουθούμε σήμερα τους τελευταίους σπασμούς ενός συστήματος που αρνείται να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα αυτή και να προσφέρει στο λαό του ένα μέλλον, όπου ο φτωχός και ο αδύναμος δεν θα συντρίβονται από τον βαθύπλουτο ολιγάρχη, ένα μέλλον κράτους δικαίου, που αποτελεί και την πεμπτουσία αυτού που ονομάζουμε «δυτικές αξίες».

Το νομικό πλαίσιο του περιβαλλοντικού, κλιματικού και ενεργειακού αποτυπώματος του πολέμου στην Ουκρανία*

4

Γιώργος Κρεμλής

Σύμβουλος του Πρωθυπουργού σε θέματα ενέργειας, κλίματος, περιβάλλοντος και κυκλικής οικονομίας Διευθυντής ε.τ. της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Ενός κακού μύρια έπονται». Ο πόλεμος στην Ουκρανία είχε μια σειρά από αλυσιδωτές καταστροφικές συνέπειες ευρέος φάσματος. Οι ανυπολόγιστες απώλειες ζωής και η ανθρώπινη τραγωδία ήταν η κορύφωσή τους.

Το παρόν επικεντρώνεται στις περιβαλλοντικές, κλιματικές και ενεργειακές συνέπειες του πολέμου, που είναι ανυπολόγιστες και που αλληλοτροφοδοτούνται.

I. Το φάσμα και η αξιολόγηση των συνεπειών του πολέμου

I. A. Οι περιβαλλοντικές συνέπειες

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είχε ένα τεράστιο περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Οι εκρήξεις βομβών, η καταστροφή εργοστασίων, ιδίως χημικών, καθώς και πετρελαϊκών εγκαταστάσεων, η καταστροφή βασικών υποδομών ύδρευσης και αποχέτευσης, οι ομαδικοί τάφοι και μια άλλη σειρά περιβαλλοντικών ζημιών, είχαν ως αποτέλεσμα τη ρύπανση του εδάφους και του υδροφόρου ορίζοντα, τη ρύπανση των ποταμών και θαλασσών, την ατμοσφαιρική ρύπανση και την καταστροφή οικοσυστημάτων και πράσινων υποδομών. Καταστράφηκε, επίσης, ένα τεράστιο τμήμα του πολιτιστικού κεφαλαίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και των μνημείων της φύσης της.

Οι συνέπειες για την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής ήταν ανυπολόγιστες. Η διακινδύνευση, επίσης, από την «ακούσια» προσβολή πυρηνικών εργοστασίων και πυρηνικών εγκαταστάσεων στη Ζαπορίζια και στο Χάρκοβο, αντίστοιχα, αλλά και βομβαρδισμών στην πόλη Ρίβνε, όπου λειτουργεί πυρηνικό εργοστάσιο, δημιούργησε έντονη διεθνή ανησυχία, με «περιρρέουσα ατμόσφαιρα» το σκεπτικό ότι η Ουκρανία είναι η χώρα όπου έγινε το πυρηνικό ατύχημα του Τσερνόμπιλ, το μεγαλύτερο στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Άλλωστε, «το περιβάλλον δεν γνωρίζει σύνορα», είναι πασιφανές ότι «η ρύπανση ταξιδεύει» και ότι οι επιπτώσεις από το πυρηνικό ατύχημα του Τσερνόμπιλ εκδηλώθηκαν στα 3/4 των κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου, σε άλλες χώρες της Μαύρης θάλασσας, αλλά και στη Χώρα μας.

Οι περιβαλλοντικές συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία έγιναν ήδη αισθητές και στις όμορες χώρες, Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβακία και Μολδαβία, μέσω της έντονης διασυνοριακής ρύπανσης, που επηρεάζει, επίσης, και τις δυο εμπόλεμες χώρες, τη Ρωσία και τη Λευκορωσία.

Ο έντονος προβληματισμός για την προστασία των πυρηνικών εγκαταστάσεων της Ουκρανίας οδήγησε στην αποστολή προειδοποιητικών επιστολών εκφράσεως ανησυχίας και προβληματισμού -μεταξύ άλλων- προς τους 46 Υπουργούς Εξωτερικών της Σύμβασης Espoo, που διέπει την εκτίμηση των διασυνοριακών περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η Σύμβαση αυτή έχει επανειλημμένα ασχοληθεί με τις διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις των πυρηνικών εργοστασίων, σε ό,τι αφορά ειδικότερα αυτών που έχουν κλείσει τον κύκλο ζωής τους και για τα οποία προ-

γραμματίζεται παράταση λειτουργίας τους. Σχετικά, η τελευταία Διάσκεψη των Μερών της ενέκρινε Οδηγό για την εφαρμογή της Σύμβασης ως προς την παράταση του κύκλου ζωής πυρηνικών εργοστασίων.

Η Ουκρανία έχει κάποια από αυτά και το ζήτημα το οποίο τέθηκε ως προς αυτά και άλλα εργοστάσια άλλων συμβαλλομένων κρατών, ήταν αν η παράτασή τους επιβάλλει νέα εκτίμηση των διασυνοριακών τους επιπτώσεων και περιβαλλοντική αξιολόγησή τους, και γενικότερα υπό ποιες άλλες προϋποθέσεις η παράτασή τους θα μπορούσε να επιτραπεί.

I.B. Οι κλιματικές συνέπειες

Η κλιματική αλλαγή έχει προσλάβει διαστάσεις παγκόσμιας κρίσης. Μιας κρίσης που δεν γνωρίζει σύνορα και απειλεί όλους ανεξαιρέτως. Η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Πράσινη Συμφωνία, τον Ευρωπαϊκό Νόμο (Κανονισμό) για το Κλίμα και τη δέσμη νομοθετικών μέτρων Fit for 55, και η Χώρα μας με τον Εθνικό Κλιματικό Νόμο, έχουν θέσει ως δεσμευτικό στόχο την κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050 και τη μείωση των εκπομπών κατά 55% μέχρι το 2030, σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990.

Όλες σχεδόν οι Χώρες του πλανήτη, με ελάχιστες εξαιρέσεις, έχουν δεσμευθεί -στο πλαίσιο εθνικά καθορισμένων συμβολών, NDCs- σε χρονοδιάγραμμα μείωσης των εκπομπών των αερίων τους, που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Οι δεσμεύσεις τους έγιναν στο πλαίσιο της Συμφωνίας των Παρισίων, δεν έχουν, όμως, όλες το ίδιο χρονοδιάγραμμα και την ίδια καταληκτική ημερομηνία.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει ως συνέπεια την έκλυση, όχι μόνο διο-

* Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν είναι αυστηρά προσωπικές.

ξειδίου του άνθρακος από τις συνεχείς εκρήξεις και πυρκαγιές που έχει προκαλέσει, αλλά και την έκλυση επικίνδυνων αερίων από εργοστάσια και αποθήκες χημικών, αλλά και στρατιωτικούς στόχους που έχουν πληγεί.

Εξανεμίσθησαν έτσι στην Ουκρανία, αλλά και στις όμορες χώρες, όποιες προσπάθειες έγιναν στο παρελθόν για τη μείωση των εκπομπών που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου και γενικότερα επιβαρύνθηκε το κλίμα του πλανήτη, αφού το περιβάλλον και η περιβαλλοντική κρίση δεν γνωρίζουν σύνορα. Εξάλλου, με την τρέχουσα επιστημονική τεκμηρίωση ότι οι πανδημίες είναι σε κάποιο βαθμό αποτέλεσμα ή ότι σε κάθε περίπτωση επιτείνονται από την κλιματική κρίση και την περιβαλλοντική υποβάθμιση, δεν αποκλείεται η ανθρωπιστική κρίση και η κρίση υγείας στην Ουκρανία, ειδικά στη Μαριούπολη και στο Χάρκοβο, να οδηγήσουν σε νέες μορφές ή και μορφών ηπατίτιδας.

Ι.Γ. Οι ενεργειακές συνέπειες

Οι ενεργειακές συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία δεν είχαν μόνο τεράστιες συνέπειες στην ίδια τη Χώρα, αλλά οδήγησαν και σε μια πανευρωπαϊκή κρίση που είχε παγκόσμιες προεκτάσεις. Έλλειψη φυσικού αερίου, αλλά και πετρελαίου και ενεργειακή φτώχεια ευρέος φάσματος.

Πέρα από την προαναφερόμενη απειλή στα πυρηνικά εργοστάσια, η Ουκρανία στερήθηκε ρωσικών ενεργειακών πόρων, ενώ στο πλαίσιο της αλληλεγγύης προς αυτήν απορρόφησε σημαντικούς ενεργειακούς πόρους από την Ευρωπαϊκή Ένωση, που η τελευταία τους είχε τόσο ανάγκη. Τα ανωτέρω οδήγησαν σε έλλειψη και αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου που οδηγεί και σε αύξηση της τιμής

ηλεκτρικής ενέργειας ανεξάρτητα από τον τρόπο παραγωγής της. Η εκβιαστική, εξάλλου, άρνηση της Ρωσίας να τροφοδοτεί με αέριο, αν οι πληρωμές του δεν γίνονται σε ρούβλια, επιτείνει την κρίση και καθυστερεί την ενεργειακή μετάβαση, αφού εξαναγκάζει τις χώρες να χρησιμοποιούν περισσότερο το λιγνίτη ως το ενεργειακό τους καύσιμο, καθυστερώντας έτσι την απολιγνιτοποίησή τους και επιτείνοντας την κλιματική κρίση.

ΙΙ. Η «επόμενη ημέρα»

Με τη λήξη του πολέμου, θα πρέπει να γίνει μια ολοκληρωμένη αποτίμηση της κατάστασης και να καταστρωθεί μια στρατηγική ανοικοδόμησης της Ουκρανίας.

Ένα σχέδιο τύπου «Μάρσαλ» θα πρέπει να προγραμματιστεί και, βέβαια, σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» το μεγαλύτερο μέρος του θα πρέπει καταρχήν να το επωμισθεί η Ρωσία.

ΙΙ.Α. Η αποκατάσταση των ζημιών

Η ανοικοδόμηση της Ουκρανίας θα έχει ένα τεράστιο κόστος. Οι βασικές υποδομές της Χώρας και κυρίως οι περιβαλλοντικές της υποδομές, έχουν υποστεί τεράστιες ζημιές. Το ίδιο και η κατάσταση του περιβάλλοντος στη Χώρα.

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος θα πρέπει να κληθεί να εκπονήσει ειδική έκθεση για την Ουκρανία κατά το πρότυπο των εκθέσεων του για την κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ευρώπη. Η έκθεση αυτή είναι σημαντική, αφού η κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ουκρανία επηρεάζει την κατάστασή του στα όμορα κράτη της ΕΕ, αλλά και γενικότερα μέσω της

ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της ρύπανσης των διεθνών ποταμών, αλλά και της θάλασσας.

Η Ουκρανία θα πρέπει να αξιοποιήσει την ευκαιρία, ώστε να εκσυγχρονίσει τις σοβιετικής τεχνολογίας και σε μεγάλο βαθμό πεπαλαιωμένες υποδομές της και να εισαγάγει τις βέλτιστες τεχνολογίες και τα πρότυπα της ΕΕ, κυρίως σε ό,τι αφορά στις περιβαλλοντικές της υποδομές. Στο πλαίσιο αυτό, θα ήταν σημαντικό να εκπονηθεί ένα σχέδιο κυκλικής οικονομίας, αλλά και ένα σχέδιο προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.

Όλα τα σχέδια που θα εκπονηθούν, τόσο χωροταξικά, όσο και αναπτυξιακά, θα πρέπει να υποβληθούν σε στρατηγική εκτίμηση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων σύμφωνα με το Πρωτόκολλο για τη στρατηγική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο πλαίσιο της Σύμβασης Espoo, που θα αξιολογήσει και τη φέρουσα ικανότητα των περιοχών, όπου θα αναπτυχθούν τα συγκεκριμένα σχέδια. Εξάλλου, τα έργα που θα προβλεφθούν στα σχέδια αυτά θα πρέπει να υποβληθούν σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων, λαμβάνοντας υπόψη και τις σωρευτικές επιπτώσεις των έργων μεταξύ τους, σύμφωνα με τη Σύμβαση Espoo.

ΙΙ.Β. Διδάγματα του πολέμου στην Ουκρανία

Όπως χαρακτηριστικά επισήμανε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες, «ο πόλεμος είναι κακός και απαράδεκτος, αδιανόητος τον 21^ο αιώνα». Αναφέρθηκε, επίσης, στα εγκλήματα πολέμου που πρέπει να διερευνηθούν και στην ανάγκη στενής συνεργασίας της Ρωσίας με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Πολλά νομικά ζητήματα ανακύπτουν σχετικά,

όπως ο νομικός χαρακτηρισμός και η έκταση των συγκεκριμένων εγκλημάτων και σε ποιους πρέπει αυτά να καταλογισθούν, με βάση και το προηγούμενο της Γιουγκοσλαβίας. Η συνεργασία, έτσι, της Ρωσίας φαντάζει μάλλον ως “wishful thinking”. Πέραν, όμως, από την δικαιοπολιτική και ηθική διάσταση των ανωτέρω παρατηρήσεων και την ανάγκη μιας νέας αντίληψης της *comitas gentium* είναι σημαντικό ο ΟΗΕ, αλλά και η ίδια η ΕΕ να αναθεωρήσει και την επικαιροποίηση των διεθνών κανόνων του δικαίου του πολέμου. Το ζήτημα είχε τεθεί μετά τον πόλεμο στο Βιετνάμ, όπου είχαν χρησιμοποιηθεί βόμβες ναβάλμ, αλλά και η τοξική ουσία “Agent Orange” για την απογύμνωση των δασών του Βιετνάμ, που οδήγησαν σε μεγάλης διάρκειας οικολογική καταστροφή με τεράστιες συνέπειες στην ανθρώπινη υγεία.

Δεν θα πρέπει, επίσης, να παραγνωρίζεται και η πειραματική χρήση απειλοποιημένου ουρανού στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας και οι σοβαρές διασυνοριακές συνέπειες που είχε.

Τα διδάγματα και οι εμπειρίες των προαναφερόμενων πολέμων και ιδίως του πολέμου της Ουκρανίας είναι πολλαπλά και πρέπει *de lege ferenda* να μας προβληματίσουν και στο μέτρο του δυνατού να οδηγήσουν στην αναθεώρηση και ενίσχυση του διεθνούς κεκτημένου του δικαίου του πολέμου. Ο πόλεμος στην Ουκρανία ανέδειξε ένα νέο προβληματισμό που είναι η ασφάλεια των πυρηνικών εργοστασίων, όπως και τη χρήση θερμικών βομβών, αλλά και το μη σεβασμό νοσοκομείων, σχολείων και βασικών ανθρωπιστικών αρχών. Είναι θέματα που δεν έχουν επαρκώς αντιμετωπισθεί ή που τυγχάνουν ελλιπούς προστασίας. Η διάσταση της σημαντικής επίπτωσης των πολέμων στην προστασία του

κλίματος και του περιβάλλοντος ως οικουμενικών αγαθών πρέπει οπωσδήποτε να αντιμετωπισθεί μέσα από ένα νέο πλαίσιο ενισχυμένων κανόνων δίκαιου που θα ενσωματώσουν την προστασία τους στο Δίκαιο του πολέμου, με συγκεκριμένες απαγορεύσεις, εγγυήσεις και υποχρεώσεις αποκατάστασης.

Άλλωστε, η αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας είναι εθιμικός κανόνας διεθνούς δίκαιου που προφανώς δεν κάμπτεται σε περίπτωση επιθετικού πολέμου, όπως αυτού της Ουκρανίας και θα έχει ιδιαίτερο νομικό ενδιαφέρον η διαχείριση των σχετικών αξιώσεων της Ουκρανίας, αλλά και άλλων όμορων κρατών κατά της Ρωσίας.

Σημασία, πάντως, έχει να αναδειχθεί στο Δίκαιο του πολέμου το πρωτόγνωρο ζήτημα της κλιματικής κρίσης, αφού ως προς το περιβάλλον υπάρχει ήδη ένα -έστω ελλειπτικό- πλαίσιο κανόνων προστασίας.

III. Συμπερασματικές σκέψεις

Ο πόλεμος στην Ουκρανία λειτούργησε, όπως «το φαινόμενο της χιονοστιβάδας». Πολλαπλές αλυσιδωτές συνέπειες, κυρίως εντός της Χώρας, στις όμορες χώρες, στην ΕΕ, αλλά και με παγκόσμιες προεκτάσεις.

Ανθρωπιστικές, ενεργειακές, κλιματικές και περιβαλλοντικές, αλλά και προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα που ανέδειξαν το έλλειμμα παγκόσμιας διακυβέρνησης, τις αδυναμίες του ΟΗΕ, όπως και αυτές της διεθνούς δικαιοταξίας.

Είναι πρόωρο να αξιολογήσει κανείς πλήρως τις συνέπειες αυτού του, όπως προβλέπεται, μεγάλης διάρκειας πολέμου.

Το βέβαιο, όμως, είναι ότι οι κλιματικές, περιβαλλοντικές και ενεργειακές συνέπειες του πρέπει να αποτιμηθούν, να εκπονηθεί σχέδιο αποκατάστασής τους και να καταλογισθούν ευθύνες.

Πρέπει, επίσης, να επικαιροποιηθεί το Δίκαιο του πολέμου και στην προσηχή Παγκόσμια Διάσκεψη για το κλίμα -COP27- που θα γίνει στην Αίγυπτο να συζητηθεί και το ζήτημα της ενσωμάτωσης της δράσης για το κλίμα στο Δίκαιο του πολέμου.

Τέλος, πρωτοφανές είναι, επίσης, το ότι σε ένα πόλεμο που συμβαίνει μέσα στην Ευρωπαϊκή ήπειρο σε μια χώρα που έχει Συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΕ, η ΕΕ δεν είχε «φωνή» και ετεροπροσδιορίστηκε μέσω του NATO και των κρατών μελών της που συμμετέχουν σε αυτό. Είναι προφανές ότι αν η ΕΕ είχε θεσμοθετήσει -όπως επιβάλλουν οι καιροί- την Ευρωπαϊκή Ένωση Άμυνας, Ευρωπαϊκό στρατό και μια ολοκληρωμένη πολιτική άμυνας, η φωνή της, ο διαμεσολαβητικός της ρόλος και το ειδικό της βάρος θα ήταν διαφορετικά στην παρούσα συγκυρία και θα είχαν συμβάλει στην εξεύρεση ειρηνικής λύσης.

Ζητήματα Δικαίου της Ουδετερότητας στην ένοπλη σύρραξη στην Ουκρανία

5

Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος

Καθηγητής
Νομικής Σχολής ΔΠΘ

1. Εισαγωγή

Η εισβολή (η κατ' ευφημισμό «ειδική στρατιωτική επιχείρηση») της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ουκρανία της 24^{ης} Φεβρουαρίου 2022, είχε ως αποτέλεσμα την έκρηξη μιας μεγάλης κλίμακας διεθνούς ένοπλης σύρραξης, η οποία εξακολουθεί να είναι σε εξέλιξη.¹ Κατά τη διάρκεια της σύρραξης, ένας σημαντικός αριθμός μη-συμμετεχόντων κρατών παρέχει υλική βοήθεια στην Ουκρανία², ενώ ένας μεγάλος αριθμός πολιτών από τρίτα κράτη μάχεται κατά της Ρωσίας στις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων της Ουκρανίας.³

Η θέση των τρίτων κρατών, τα οποία δεν συμμετέχουν στην σύρραξη, ως προς τους εμπολέμους ρυθμίζεται σύμφωνα με το κλασικό διεθνές δίκαιο, από το δίκαιο της ουδετερότητας.⁴ Για τον λόγο αυτό, η ένοπλη σύρραξη στην Ουκρανία θέτει μια σειρά από ζητήματα, τα οποία αφορούν το δίκαιο της ουδετερότητας.

1. Κατά τον Wolff Heintschel von Heinegg, *Neutrality in the War against Ukraine*, *Articles of War*, March 1, 2022, *Lieber Institute West Point*, 3, η διεθνής ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας άρχισε το 2014 με την προσάρτηση της Κριμαίας και την στρατιωτική υποστήριξη προς τους αυτονομιστές του Luhansk και του Donetsk. Κατά τον συγγραφέα αυτή η σύρραξη κλιμακώθηκε σημαντικά στις 24 Φεβρουαρίου 2022.
2. [Military assistance to Ukraine since the Russian invasion - House of Commons Library \(parliament.uk\)](#), 23 March 2022.
3. [Explained: Who are the '16,000 foreign fighters' in Ukraine joining the resistance against Russia? \(firstpost.com\)](#), March 4, 2022.
4. Βλ. γενικά C. Antonopoulos, *Non-Participation in Armed Conflict. Continuity and Modern Challenges to the Law of Neutrality*, Cambridge: Cambridge University Press 2022. J. Upcher, *Neutrality in Contemporary International Law*, Oxford: Oxford University Press 2020.

Πρώτο, τίθεται το ζήτημα της συνεχιζόμενης ισχύος του δικαίου της ουδετερότητας στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο. Δεύτερο, η επίδραση της απαγόρευσης της χρήσης ένοπλης βίας μεταξύ κρατών στις διεθνείς τους σχέσεις στο δίκαιο της ουδετερότητας. Τρίτο, το περιεχόμενο των υποχρεώσεων των ουδετέρων κρατών έναντι των εμπόλεμων όσον αφορά, συγκεκριμένα, το είδος της υλικής βοήθειας την οποία έχουν το δικαίωμα να παρέχουν τα ουδέτερα κράτη προς τους εμπόλεμους και της στρατολόγησης μαχητών στο έδαφος ουδετέρων κρατών. Τέταρτο, οι συνέπειες της παραβίασης των υποχρεώσεων των ουδετέρων και, πιο συγκεκριμένα, το ζήτημα εάν ο θιγόμενος εμπόλεμος έχει δικαίωμα να θεωρήσει ότι ο ουδέτερος που παραβίασε τις υποχρεώσεις του έγινε μέρος της σύρραξης στο πλευρό του αντιπάλου εμπόλεμου. Τα συγκεκριμένα ζητήματα θα αποτελέσουν το αντικείμενο συζήτησης στις ενότητες που ακολουθούν.

2. Η συνεχιζόμενη Ισχύς του Δικαίου της Ουδετερότητας

Η ουδετερότητα αποτελεί μια πραγματική κατάσταση: την μη-συμμετοχή σε μια ένοπλη σύρραξη. Το δίκαιο της ουδετερότητας είναι ο κλάδος του διεθνούς δικαίου, ο οποίος ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των εμπόλεμων κρατών σε μια διεθνή ένοπλη σύρραξη

και των κρατών, τα οποία δεν συμμετέχουν σ'αυτή.⁵ Περιλαμβάνει δικαιώματα και υποχρεώσεις μεταξύ αυτών των δύο ομάδων κρατών. Αυτό το corpus κανόνων αποκρυσταλλώθηκε ως εθιμικό διεθνές δίκαιο περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και κωδικοποιήθηκε σε δύο διεθνείς συνθήκες στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το 1907: στη Σύμβαση της Χάγης V σχετικά με τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις των Ουδετέρων Κρατών και Προσώπων στον κατά Ξηρά Πόλεμο και τη Σύμβαση της Χάγης XIII σχετικά με τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις των Ουδετέρων Κρατών στον κατά Θάλασσα Πόλεμο.⁶ Ωστόσο, η πρακτική των εμπόλεμων κατά τον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο του 20^{ου} αιώνα και η εξέλιξη του διεθνούς δικαίου με την απαγόρευση της χρήσης βίας και την εισαγωγή θεσμών συλλογικής ασφάλειας, διατάραξαν την ισορροπία μεταξύ των αντιτιθέμενων ομάδων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ εμπόλεμων και ουδετέρων. Επιπλέον δε, έθεσαν υπό αμφισβήτηση τη συνεχιζόμενη ισχύ του δικαίου της ουδετερότητας. Το δίκαιο της ουδετερότητας εξακολουθεί να είναι σε ισχύ παρά την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου (απαγόρευση της χρήσης βίας και εισαγωγή μηχανισμών συλλογικής ασφάλειας) και τις κατάφωρες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των ουδετέρων κρατών κατά τη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων του 20^{ου} αιώνα. Οι πηγές του δικαίου της ουδετερότητας είναι κατά βάση το εθιμικό διεθνές δίκαιο

και οι διεθνείς συνθήκες. Το εθιμικό δίκαιο της ουδετερότητας εξελίχθηκε ως αποτέλεσμα της πρακτικής των κρατών από τον 14^ο αιώνα⁷ και αποκρυσταλλώθηκε ως αποτέλεσμα γενικευμένης και ομοιόμορφης πρακτικής έως το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Η σύγχρονη πρακτική των κρατών αποτυπώνεται κυρίως στα επίσημα εθνικά εγχειρίδια των Ενόπλων Δυνάμεων πολλών κρατών με αντικείμενο το Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων. Με εξαίρεση το Εγχειρίδιο των Ενόπλων Δυνάμεων του Ηνωμένου Βασιλείου, το δίκαιο της ουδετερότητας περιλαμβάνεται σε όλα τα εθνικά στρατιωτικά εγχειρίδια. Οι διεθνείς συνθήκες ως πηγή του δικαίου της ουδετερότητας συνήφθησαν για πρώτη φορά κατά το 17^ο αιώνα, με αποκορύφωση την κωδικοποίηση του δικαίου της ουδετερότητας σε τρία συμβατικά κείμενα: τη Διακήρυξη των Παρισίων (1856) και τις Συμβάσεις της Χάγης V και XIII του 1907. Οι δύο Συμβάσεις της Χάγης αποτελούν τις μόνες διεθνείς συνθήκες, οι οποίες έχουν την ουδετερότητα ως αποκλειστικό αντικείμενο, και γίνεται ευρέως δεκτό ότι εκφράζουν το περιεχόμενο του δικαίου της ουδετερότητας. Αντι-

θέτως, οι Τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης (1949) και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I (1977) δεν περιλαμβάνουν διατάξεις ουσιαστικού δικαίου της ουδετερότητας, αλλά το Σχόλιο του 2016 στα Άρθρα 4 και 5, αντίστοιχα, των Συμβάσεων της Γενεύης I και II (1949) αναγνωρίζει ρητά τη συνεχιζόμενη ισχύ του δικαίου της ουδετερότητας, όπως αυτό διαμορφώθηκε κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στη διάρκεια μιας διεθνούς ένοπλης σύρραξης, ανεξαρτήτως της προηγούμενης κήρυξης πολέμου.⁸ Η πρακτική των κρατών και η θεωρία συμφωνούν ότι το δίκαιο της ουδετερότητας δεν εφαρμόζεται στις μη-διεθνείς ένοπλες συρράξεις και ότι μια διεθνής ένοπλη σύρραξη πρέπει να έχει ένταση, έκταση και διάρκεια, ώστε να εφαρμοστεί το δίκαιο της ουδετερότητας. Πέρα από τις δύο κύριες πηγές του διεθνούς δικαίου υπάρχουν τέσσερα μη-δεσμευτικά, soft law κείμενα, τα οποία συνιστούν επικουρικές πηγές που αποδεικνύουν ή επιβεβαιώνουν το υφιστάμενο εθιμικό διεθνές δίκαιο. Αυτά είναι: (1) Η Διακήρυξη του Λονδίνου (1909) και (2) το Εγχειρίδιο του San Remo (1994) για τον κατά Θάλασσα Πόλεμο, και (3) οι Κανόνες της

7. *Consolato del Mare*. Βλ. Antonopoulos 2022, 3.

8. Το Σχόλιο της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού σ' αυτές τις διατάξεις αναφέρει ότι: '... The outbreak of an international armed conflict triggers the applicability of specific rules of international law. Without prejudice to other rules of international law, international law applicable to international armed conflicts, as traditionally understood, is composed of both international humanitarian law and the law of neutrality. These are separate yet complementary legal frameworks, in that the law of neutrality, at least in part, has the same object and purpose as international humanitarian law of mitigating and containing the adverse effects of an international armed conflict. The law of neutrality regulates relations between States which are Parties to an international armed conflict and States which are not Parties to the conflict (neutral Powers). Thus, the law of neutrality is composed of rules applicable to both categories of States. ...' Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949, Article 4. Commentary of 2016, paras. 908-909, Διαθέσιμο [εδώ](#). Convention (II) for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12 August 1949, Article 5. Commentary of 2017, paras. 954-955, Διαθέσιμη [εδώ](#).

5. Σ. Σεφεριάδης, *Διεθνές Δημόσιον Δίκαιον. Διεθνείς Διαφοραί και Συρράξεις*, τ. II, Αθήναι 1928-1929, 430. L. Oppenheim, *International Law: A Treatise. Vol. II. Disputes, War and Neutrality*, 7th edition by H. Lauterpacht, New York 1952, 653.

6. Convention V Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, The Hague, 18 October 1907, in force 26 January 1910, (1908) 2 *American Journal of International Law*, Supplement, 117-127. Convention XIII Concerning the Rights and Duties of Neutral Powers in Naval War, The Hague, 18 October 1907, in force 26 January 1910, (1908) 2 *American Journal of International Law*, Supplement, 202-216.

Χάγης για τον Αεροπορικό Πόλεμο (1923) και το Εγχειρίδιο του Χάρβαρντ για τον Αεροπορικό και Πυραυλικό Πόλεμο (2009). Τα εθνικά εγχειρίδια των Ενόπλων Δυνάμεων των κρατών κάνουν αναφορές στους κανόνες αυτών των κειμένων ως έγκυρη έκφραση του εθιμικού δικαίου της ουδετερότητας.⁹

Οι διεθνείς συνθήκες για το δίκαιο της ουδετερότητας εξακολουθούν να είναι σε ισχύ. Όλα τα εθνικά εγχειρίδια των Ενόπλων Δυνάμεων αναφέρονται ρητά στις διατάξεις αυτών των διεθνών συνθηκών ως πηγών του δικαίου της ουδετερότητας. Επιπλέον, η πρακτική των κρατών με τη μορφή δηλώσεων Κυβερνήσεων, εσωτερικής νομοθεσίας, εθνικών στρατιωτικών εγχειριδίων, αποφάσεις διεθνών και εθνικών δικαστηρίων και υιοθέτησης μη-δεσμευτικών κειμένων, επιβεβαιώνει τη συνεχιζόμενη ύπαρξη και ισχύ του δικαίου της ουδετερότητας στο εθιμικό διεθνές δίκαιο. Επιπλέον, οι σοβαρές και εκτεταμένες παραβιάσεις του δικαίου της ουδετερότητας από ισχυρά εμπόλεμα κράτη στη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων του 20^{ου} αιώνα δεν επηρέασαν τη συνεχιζόμενη ισχύ του δικαίου της ουδετερότητας.¹⁰ Πρώτον, οι εν λόγω παραβιάσεις αιτιολογήθηκαν είτε ως αντίμετρα είτε ως υπαγορευόμενες από κατάσταση ανάγκης, κάτι που αναγνώριζε τον κατ' αρχή παράνομο χαρακτήρα τους και αποσκοπούσε στην άρση του με την επίκληση λόγων που αποκλείουν τη διεθνή ευθύνη. Δεύτερον, η συντριπτική επιρροή της ισχύος των κρατών που παραβίασαν το δίκαιο της ουδετερότητας δεν

είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβολή του δικαίου, διότι τα αδύναμα ουδέτερα κράτη δεν «υποτάχθηκαν» πέρα από κάθε αμφιβολία σ' αυτή την πρακτική με βάση την συναίνεση τους. Κατά συνέπεια η πρακτική διεύρυνσης των δικαιωμάτων των εμπολέμων κατά τη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων χαρακτηρίστηκε ως παρέκκλιση από τη νομιμότητα και όχι ως ριζική μεταβολή του δικαίου της ουδετερότητας. Υπ' αυτό το πρίσμα, παρά το γεγονός ότι η ισχύς ενός κράτους αποτελεί το κίνητρο για την παραβίαση του δικαίου της ουδετερότητας δεν συνιστά καθοριστικό παράγοντα για την κατάργησή του.

Στη σύρραξη η οποία είναι σε εξέλιξη στην Ουκρανία, πολλά κράτη δήλωσαν ότι απείχαν από την παροχή οποιασδήποτε υλικής βοήθειας, η οποία θα συνέβαλε στην υποστήριξη της πολεμικής προσπάθειας της Ουκρανίας, ή απλά δεν παρείχαν καμία ενίσχυση προς την Ουκρανία χωρίς καμία δήλωση. Σημειώτέο ότι η Ουκρανία απευθύνει συνεχώς εκκλήσεις προς τη διεθνή κοινότητα για υλική ενίσχυση της πολεμικής της προσπάθειας.¹¹

3. Η επίδραση της Απαγόρευσης Χρήσης Βίας στο Δίκαιο της Ουδετερότητας

Η αποκήρυξη του πολέμου ως μέσου άσκησης κρατικής πολιτικής στο Άρθρο I του Συμφώνου των Παρισίων (1928) και η απαγόρευση της χρήσης ένοπλης βίας στο Άρθρο 2 (4) Χάρτη ΟΗΕ υποστηρίζεται ότι έχει διττή επίδραση στην παραδοσιακή ουδε-

τερότητα. Αφενός, διατυπώθηκε η άποψη ότι δεν υπήρχε λόγος ύπαρξης της ουδετερότητας ως αποτέλεσμα της απαγόρευσης της χρήσης βίας, η οποία συμπληρωνόταν από ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας (όπως αυτό της Κοινωνίας των Εθνών και του ΟΗΕ). Αφετέρου, υποστηρίχθηκε ότι κράτη που δεν συμμετέχουν σε μια ένοπλη σύρραξη έχουν το δικαίωμα (όχι την υποχρέωση) να υιοθετήσουν ευμενή ουδετερότητα υπέρ του εμπολέμου που υπήρξε το θύμα παράνομης χρήσης βίας.

Την άποψη ότι είναι αδύνατη η επιβίωση της ουδετερότητας ως αποτέλεσμα του Συμφώνου των Παρισίων και του Χάρτη ΟΗΕ διατύπωσαν, αντίστοιχα, οι Νικόλαος Πολίτης¹² και Louis Henkin¹³. Ωστόσο, το βάρος των επιχειρημάτων και των δύο εστιάζει στην εισαγωγή συστημάτων συλλογικής ασφάλειας στο Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών και στον Χάρτη ΟΗΕ. Αντιθέτως, η άποψη ότι η απαγόρευση της χρήσης βίας παρέχει το δικαίωμα σε τρίτα κράτη που δεν συμμετέχουν στη σύρραξη να εγκαταλείψουν την αυστηρή αμεροληψία ή ίση μεταχείριση των εμπολέμων (θεμελιώδη υποχρέωση του δικαίου της ουδετερότητας), με αποτέλεσμα την ευμενή μεταχείριση του θύματος της παράνομης επιθετικής χρήσης βίας, υποστηρίζεται τόσο στη θεωρία, όσο και την πρακτική ορισμένων κρατών. Η πατρότητα αυτής της θέσης ανήκει στον Hersch Lauterpacht, και πιο συγκεκριμένα, στη νομική συμβουλή που

παρείχε στην Κυβέρνηση των ΗΠΑ, τον Ιανουάριο 1941, σχετικά με την βοήθεια σε όπλα, την οποία παρείχαν προς το Ηνωμένο Βασίλειο που ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση με τη Γερμανία.¹⁴ Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, οι ΗΠΑ ήταν ουδέτερο κράτος με πολύ αυστηρή εσωτερική νομοθεσία διατήρησης αυστηρής ουδετερότητας έναντι ενόπλων συρράξεων μεταξύ άλλων κρατών και εφαρμογής των υποχρεώσεων του δικαίου της ουδετερότητας σε Αμερικανικές επιχειρήσεις και πολίτες. Σύμφωνα με τον Lauterpacht, το Σύμφωνο των Παρισίων κατήργησε τα νομικά και ιστορικά θεμέλια της ουδετερότητας ως αυστηρής αμεροληψίας, αλλά πρόσθεσε δύο πολύ σημαντικούς περιορισμούς: Πρώτο, δεν υπήρχε *υποχρέωση*, αλλά μόνο *δικαίωμα* των συμβαλλόμενων μερών του Συμφώνου να υιοθετήσουν ευμενή ουδετερότητα υπέρ του θύματος της επιθετικής χρήσης βίας και, δεύτερο, ότι η μεροληπτική στάση των ΗΠΑ έναντι του Ηνωμένου Βασιλείου μπορούσε να αιτιολογηθεί ως αντίμετρο ή άσκηση του δικαιώματος άμυνας, για να αποκρουστεί η παραβίαση του Συμφώνου των Παρισίων από τη Γερμανία. Η συγκεκριμένη νομική συμβουλή υιοθετήθηκε ως επίσημη πολιτική των ΗΠΑ μέσω της εισαγωγής του νόμου περί «Δανεισμού-Μίσθωσης» (Lend-Lease Act), τον Μάρτιο 1941. Αλλά η θέση των ΗΠΑ δεν ήταν απολύτως σαφής αναφορικά με τη συμμόρφωσή τους προς τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με το

12. N. Politis, *Neutrality and Peace*, Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace 1935, 58.

13. L. Henkin, Force, Intervention and Neutrality in Contemporary International Law, 57 *ASIL Proceedings* 147 (1963), 160.

14. H. Lauterpacht, 'Memorandum on the Principles of International Law Governing the Question of Aid to the Allies by the United States, 15 January 1941', Sir Elihu Lauterpacht (ed.) *International Law being the Collected Papers of Hersch Lauterpacht, Disputes, War and Neutrality Parts IX-XIV* (Cambridge: Cambridge University Press 2004), vol. V, 645, 651.

διεθνές δίκαιο. Παρόλο που υπήρχαν δηλώσεις μελών της Αμερικανικής Κυβέρνησης ότι η επίδραση της απαγόρευσης του πολέμου στο Σύμφωνο των Παρισίων ήταν να επιτρέπεται σε ουδέτερα κράτη να μεροληπτούν εναντίον του επιτιθέμενου εμπόλεμου, φαίνεται ότι η επίσημη θέση των ΗΠΑ ήταν ότι ο συγκεκριμένος νόμος ήταν μέτρο το οποίο συνέβαλε στην άμυνα του κράτους παρά στη διατήρηση της νομιμότητας στις διεθνείς σχέσεις.¹⁵ Αντιθέτως, ο Υπουργός Δικαιοσύνης των ΗΠΑ Robert Jackson υποστήριξε ότι η ευμενής ουδετερότητα των ΗΠΑ έναντι του Ηνωμένου Βασιλείου ήταν υπέρ του κράτους δικαίου στη διεθνή κοινωνία. Στην ιστορική του διάλεξη προς τη Διαμερικανική Ένωση Νομικών στην Αβάνα, στις 27 Μαρτίου 1941, ανέφερε ότι η πρόθεση των ΗΠΑ ήταν να παρέχουν κάθε βοήθεια προς το Ηνωμένο Βασίλειο εκτός από την ενεργό συμμετοχή στις εχθροπραξίες και επικαλέστηκε το δόγμα του δικαίου πολέμου, όπως το διατύπωσε ο Hugo Grotius, για να υπερασπιστεί τη νομιμότητα της ευμενούς ουδετερότητας των ΗΠΑ έναντι της κατάφωρης παραβίασης του Συμφώνου των Παρισίων από τη Γερμανία και την Ιτα-

λία.¹⁶ Η στάση ευμενούς ουδετερότητας των ΗΠΑ απετέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής και δεν έγινε ποτέ αποδεκτή ως δικαίωμα ενός ουδέτερου κράτους, του οποίου μπορούσε να γίνει επίκληση έναντι των εμπολέμων. Η Γερμανία αντέδρασε εντεινώντας τις υποβρυχιακές επιθέσεις της κατά των Αμερικανικών εμπορικών πλοίων και, τελικά, κηρύσσοντας τον πόλεμο κατά των ΗΠΑ.¹⁷

Την ίδια ακριβώς στάση φαίνεται να υιοθετούν τόσο οι ΗΠΑ, όσο και άλλα κράτη (όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Ελλάδα), όσο και περιφερειακοί διεθνείς οργανισμοί (NATO και Ευρωπαϊκή Ένωση) αναφορικά με την βοήθεια σε οπλισμό την οποία παρέχουν στην Ουκρανία.¹⁸ Προσδιορίζουν τη βοήθεια ως «αμυντική» και την συνδέουν με τη σοβαρή παραβίαση του κανόνα απαγόρευσης χρήσης βίας από τη Ρωσία και την άσκηση του δικαιώματος άμυνας εκ μέρους της Ουκρανίας για την απόκρουση της ένοπλης επίθεσης της Ρωσίας σύμφωνα με το Άρθρο 51 του Χάρτη ΟΗΕ.¹⁹ Η πρακτική των κρατών μέχρι την κρίση στην Ουκρανία δεν ήταν γενικευμένη και ομοιόμορφη. Στη διάρκεια του πολέμου Ιράν-Ιράκ (1980-1988), οι ΗΠΑ

15. Ο επίσημος τίτλος του νόμου Lend-Lease ήταν 'Act to Promote the Defense of the United States'.

16. R.H. Jackson, Address of Robert H. Jackson, Attorney General of the United States, Inter-American Bar Association, Havana, Cuba, March 27, 1941, 35 *AJIL* 348 (1941).

17. Η κήρυξη πολέμου ανέφερε ρητά ότι οι ΗΠΑ παραβίασαν κατάφωρα και σε μεγάλη έκταση όλους τους κανόνες της ουδετερότητας προς όφελος των αντιπάλων της Γερμανίας. Βλ. Note from the German Minister of Foreign Affairs to the Chargé D' Affaires of the United States at Berlin, 36 *AJIL* Supplement 1 (1942).

18. [Military assistance to Ukraine since the Russian invasion - House of Commons Library \(parliament.uk\)](https://www.parliament.uk), 23 March 2022, 11, 15-17, 29. Επίσης M. N. Schmitt, Providing Arms and Materiel to Ukraine: Neutrality, Co-Belligerency, and the Use of Force, March 7, 2022, Articles of War, Lieber Institute, West Point. Wolff Heintschel von Heinegg, Neutrality in the War Against Ukraine, March 1, 2022, Articles of War, Lieber Institute, West Point.

19. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ J. Biden ζήτησε από το Αμερικανικό Κογκρέσο στις 28 Απριλίου 2022 ενίσχυση 33 δισεκατομμυρίων δολαρίων προς την Ουκρανία υποστηρίζοντας ότι αυτή δεν συνιστούσε επίθεση κατά της Ρωσίας αλλά βοήθεια προς την Ουκρανία η οποία ασκεί το δικαίωμα άμυνας. [‘We’re not attacking Russia,’ Biden says as he asks for \\$33bn in Ukraine aid – as it happened | US politics | The Guardian](https://www.theguardian.com/us-news/2022/apr/28/biden-ukraine-aid), 28 April 2022.

υιοθέτησαν στάση ευμενούς ουδετερότητας έναντι του Ιράκ μέσω της διευκόλυνσης μεταφοράς Ιρακινού πετρελαίου από πετρελαιοφόρα του Κουβέιτ, νηολογώντας και απονέμοντας στα τελευταία την σημαία ΗΠΑ, παραβλέποντας το γεγονός ότι ήταν το Ιράκ το οποίο χρησιμοποίησε βία κατά του Ιράν, τον Σεπτέμβριο 1980.²⁰ Επιπλέον, το εγχειρίδιο των Ενόπλων Δυνάμεων των ΗΠΑ αποδέχεται το δικαίωμα ευμενούς ουδετερότητας προς το θύμα μιας παράνομης χρήσης βίας, αλλά συγχρόνως αναγνωρίζει ότι αυτό είναι αντικείμενο αμφισβήτησης.²¹ Επομένως, η στάση των κρατών τα οποία ενισχύουν την Ουκρανία με οπλισμό δεν στηρίζεται σε κάποιον ήδη διαμορφωμένο κανόνα εθιμικού δικαίου, ο οποίος να επιτρέπει την ευμενή ουδετερότητα προς τον εμπόλεμο, ο οποίος είναι θύμα παράνομης χρήσης βίας. Αντιθέτως, η συγκεκριμένη πρακτική παραγνωρίζει την άρρηκτη σύνδεση της ουδετερότητας με μια ένοπλη σύρραξη και επιδιώκει να την διαχωρίσει από αυτή, συναρτώντας την εφαρμογή της με το *jus contra bellum*. Αυτή η στάση συνιστά απόκλιση από τον θεμελιώδη κανόνα ότι το δίκαιο των ενόπλων συρράξεων εφαρμόζεται ανεξαρτήτως της νομιμότητας της προσφυγής σε ένοπλη βία. Αυτός ο κανόνας περιλαμβάνει και το δίκαιο της ουδετερότητας, διότι τα τρίτα κράτη τα οποία δεν συμμετέ-

χουν στη σύρραξη δεν είναι εντελώς απομονωμένα και ανεπηρέαστα από αυτή, επειδή οι εμπόλεμοι έχουν το νομιμοποιημένο συμφέρον να διασφαλίζουν ότι δεν συμβάλλουν στην πολεμική προσπάθεια του αντιπάλου εμπόλεμου.²² Αυτό υπαγορεύει την εφαρμογή εκ μέρους των τρίτων κρατών των θεμελιωδών υποχρεώσεων της μη-συμμετοχής στη σύρραξη και την αμεροληψία έναντι των εμπολέμων και του σεβασμού εκ μέρους των εμπόλεμων του δικαιώματος να εξακολουθούν τις εμπορικές τους δραστηριότητες όσον το δυνατό πιο απρόσκοπτα και εφόσον δεν είναι επιζήμιες για την πολεμική προσπάθεια καθενός των εμπόλεμων. Αυτή είναι η πραγματικότητα ανεξαρτήτως της νομιμότητας της προσφυγής σε ένοπλη βία, η οποία προκάλεσε τη σύρραξη. Η εξαίρεση του δικαίου της ουδετερότητας από αυτό το πλαίσιο εξαιτίας του θεμελιώδους κανόνα της απαγόρευσης της χρήσης βίας δεν συμβάλλει στην αποφυγή κλιμάκωσης μιας ένοπλης σύρραξης και φαίνεται να εισάγει έναν άτυπο μηχανισμό συλλογικής ασφάλειας που ενεργοποιείται σε *ad hoc* βάση ως άσκηση δικαιώματος, χωρίς, ωστόσο, την αντίστοιχη υποχρέωση αποδοχής του από τους εμπόλεμους. Αντιθέτως, όπως αποδεικνύει η ιστορική εμπειρία της ευμενούς ουδετερότητας των ΗΠΑ κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο,

20. Senator Nunn's Letter and Response to the Weinberger Report concerning the Administration's Security Arrangements in the Persian Gulf, *International Legal Materials* 26 (1987), 1464, 1467, 1472-1473: 'The Administration's report does not take an even-handed approach toward Iran and Iraq. The aggressive behavior of, and threats posed by, Iran are described in detail. The major role that Iraq has played causing regional instability and the fact that Iraq's prosecution of the "tanker war" is the major reason that there is a threat to Persian Gulf shipping and oil are downplayed. ... the report ignores the basic fact that Iran has twice been the victim of initial Iraqi aggression: in the land war and the "tanker war".'

21. *United States Department of Defense Law of War Manual* 2015 (updated December 2016), 952-953, 15.2.2.

22. Antonopoulos 2022, 146-147.

αυτή αποτέλεσε τον «προθάλαμο» της μετάβασης ενός κράτους από την ουδετερότητα στο να καταστεί εμπόλεμο μέρος.

4. Οι Υποχρεώσεις των Ουδετέρων Κρατών

Ένας αριθμός Δυτικών κρατών με επικεφαλής τις ΗΠΑ απέστειλαν μεγάλες ποσότητες πολεμικού υλικού (κυρίως αντιαεροπορικά και αντιαρματικά όπλα) και οικονομική βοήθεια στην Ουκρανία από την έναρξη της σύρραξης. Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός εθελοντών (υπολογίζονται σε πάνω από 16.000 άνδρες) μετέβη στην Ουκρανία και μάχονται στις τάξεις των Ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων. Τα δύο αυτά γεγονότα θέτουν ζήτημα παραβίασης των υποχρεώσεων ουδετέρων κρατών να μην παρέχουν στους εμπολέμους όπλα και πολεμοφόδια, καθώς, επίσης, να μην επιτρέπουν την στρατολόγηση προσωπικού στο έδαφος τους.

Τα ουδέτερα κράτη έχουν δύο θεμελιώδεις υποχρεώσεις την εφαρμογή των οποίων οι εμπόλεμοι έχουν το δικαίωμα να απαιτούν και να διασφαλίζουν: να *απέχουν* από τη συμμετοχή στη σύρραξη και να επιδεικνύουν *αμεροληψία* έναντι των εμπολέμων. Η διεξαγωγή του εμπορίου μεταξύ ουδετέρων κρατών και μεταξύ ουδετέρων και εμπολέμων δεν είναι εντελώς απρόσκοπτη και υπόκειται σε περιορισμούς εκ μέρους των εμπολέμων, έτσι ώστε να περιοριστεί το εμπόριο με τον αντίπαλο εμπόλεμο ως μέσο για την διατήρηση και ενίσχυση της πολεμικής του προσπάθειας. Η υποχρέωση των ουδετέρων να μην παρέχουν στους εμπολέμους αγαθά,

τα οποία υποστηρίζουν την πολεμική τους προσπάθεια, αφορά μόνον αγαθά που προμηθεύουν απευθείας ή έμμεσα κυβερνήσεις, αλλά όχι ιδιώτες (Άρθρο 7 κοινό στις Συμβάσεις της Χάγης V και XIII του 1907), οι οποίοι μπορούν να εμπορεύονται ελεύθερα με τους εμπολέμους, αλλά είναι εκτεθειμένοι σε περιορισμούς (νηοψία, ναυτικός αποκλεισμός) και μέτρα καταστολής για συμπεριφορά αντίθετη με την ουδετερότητα (όπως η σύλληψη εμπορικών πλοίων και φορτίου ως λείας πολέμου).²³ Η διάκριση μεταξύ κρατικών και ιδιωτικών εμπορικών συναλλαγών επιδιώκεται να παρακαμφθεί είτε μέσω της επιβολής περιορισμών από τα ουδέτερα κράτη στο δικαίωμα ιδιωτών να εμπορεύονται ελεύθερα με τους εμπολέμους με την προϋπόθεση αυτοί οι περιορισμοί να επιβάλλονται σύμφωνα με την υποχρέωση αμεροληψίας (Άρθρο 9 κοινό στις Συμβάσεις της Χάγης V και XIII του 1907) είτε μέσω της απαίτησης των εμπολέμων να συμμορφώνονται οι ουδέτεροι με την υποχρέωση προσήκουσας επιμέλειας. Οι περιορισμοί του δικαιώματος ιδιωτών να έχουν εμπορικές συναλλαγές με τους εμπολέμους επιβάλλονται κυρίως μέσω εσωτερικής νομοθεσίας.²⁴ Η δε συμμόρφωση με την υποχρέωση της προσήκουσας επιμέλειας συνίσταται σύμφωνα με τα Άρθρα 8 και 25 της Σύμβασης Χάγης XIII (1907) στην υποχρέωση του ουδετέρου να εφαρμόσει τα μέσα που διαθέτει για την πρόληψη παροχής βοήθειας προς τους εμπολέμους από ιδιώτες. Οι ρυθμίσεις αυτές αποτελούν μέρος του εθιμικού διεθνούς δικαίου, διότι υιοθετούνται από τα εγχειρίδια των ενόπλων δυνάμεων κρατών και αποκλίνουν από την Από-

φαση του Διαιτητικού οργάνου στην υπόθεση *Alabama* (1871) μεταξύ ΗΠΑ και Ηνωμένου Βασιλείου, σύμφωνα με την οποία η προσήκουσα επιμέλεια του ουδετέρου κράτους ήταν ανάλογη με τον κίνδυνο στον οποίο ήταν εκτεθειμένος ο εμπόλεμος εξαιτίας της παράλειψης συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις σύμφωνα με το δίκαιο της ουδετερότητας.²⁵ Η παροχή όπλων και πολεμοφοδίων προς την Ουκρανία γίνεται απευθείας από Κυβερνήσεις, αντλώντας τη σχετική βοήθεια από κρατικά αποθέματα. Παρόλο που πρόκειται για όπλα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την άμυνα κατά αεροσκαφών και τεθωρακισμένων, δεν παύουν να είναι όπλα τα οποία συμβάλλουν στην πολεμική προσπάθεια του αμυνόμενου κράτους. Ως εκ τούτου, η προμήθειά τους παραβιάζει τις υποχρεώσεις σύμφωνα με το δίκαιο της ουδετερότητας των τρίτων κρατών που τα παρέχουν.

Οι Συμβάσεις της Χάγης V (Άρθρα 4 και 5) και XIII (Άρθρο 18) του 1907 απαγορεύουν τη δημιουργία ένοπλων σωμάτων, τη λειτουργία στρατολογικών γραφείων στο έδαφος ουδετέρων κρατών και την επάνδρωση των πληρωμάτων πολεμικών πλοίων των εμπολέμων σε λιμένες ουδετέρων κρατών. Οι ρυθμίσεις αυτές υιοθετούνται στα εγχειρίδια των ενόπλων δυνάμεων κρατών και κατ' αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται ο χαρακτήρας τους ως κανόνων του εθιμικού διεθνούς δικαίου. Παράλληλα, προβλέπεται ότι η αναχώρηση προσώπων ατομικά από το έδαφος ουδετέρου

κράτους προκειμένου να καταταγούν εθελοντικά στις ένοπλες δυνάμεις των εμπολέμων δεν συνιστά παραβίαση του δικαίου της ουδετερότητας και το δίκαιο δεν επιβάλλει σε ένα ουδέτερο κράτος την πρόληψη τέτοιου είδους αναχώρησης ως εκπλήρωση της υποχρέωσης προσήκουσας επιμέλειας. Κατά συνέπεια, η υιοθέτηση εσωτερικής νομοθεσίας που να απαγορεύει αυτή την κατάταξη στους πολίτες του ουδετέρου κράτους εναπόκειται στη διακριτική του ευχέρεια και δεν αποτελεί εκπλήρωση υποχρέωσης. Η στρατολόγηση ενόπλων σωμάτων από ιδιωτικές εταιρείες ασφαλείας εξαιτίας της οργάνωσης και μεθοδικότητας που τις χαρακτηρίζει εμπίπτει κατά την άποψη του γράφοντος στην απαγόρευση του Άρθρου 4 της Σύμβασης Χάγης V (1907).²⁶ Ωστόσο, η άφιξη εθελοντών στην Ουκρανία από το έδαφος τρίτων ουδετέρων κρατών έγινε με πρωτοβουλία της ίδιας της Ουκρανίας, η οποία δημιούργησε μια «Διεθνή Πολιτοφυλακή» (International Legion of Territorial Defense) και συνέστησε στους εθελοντές να κατατάσσονται, επικοινωνώντας με τις διπλωματικές αποστολές της Ουκρανίας στις χώρες τους.²⁷ Η συγκεκριμένη πρακτική συνιστά στρατολόγηση προσωπικού στο έδαφος ουδετέρων κρατών και παραβίαση των υποχρεώσεων τους σύμφωνα με το δίκαιο της ουδετερότητας. Επιπλέον, η αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας (τρόφιμα και φαρμακευτικό υλικό) και ο ανθρωπιστικός ρόλος των ουδετέρων κρατών σύμφωνα με τις Τέσσερις Συμβάσεις

25. *Id.* 96-97.

26. *Id.* 88-90.

27. [Explained: Who are the '16,000 foreign fighters' in Ukraine joining the resistance against Russia? \(firstpost.com\)](#), March 4, 2022. Για την αντίστοιχη δημιουργία ενός σώματος εθελοντών στο διαδίκτυο (IT Army) βλ. N. Tsagourias, Ukraine Symposium – Cyber Neutrality, Cyber Recruitment, and Cyber Assistance to Ukraine, April 19, 2022, Articles of War, Lieber Institute, West Point.

23. Antonopoulos 2022, 91-94

24. *Id.* 94-95.

της Γενεύης (1949) και το Πρωτόκολλο I (1977) συνάδει απόλυτα με το δικαίωμα της ουδετερότητας.²⁸

5. Συνέπειες της Παραβίασης των Υποχρεώσεων των Ουδετέρων Κρατών

Οι Συμβάσεις της Χάγης V και XIII του 1907 προβλέπουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ουδετέρων, αλλά δεν περιλαμβάνουν ρυθμίσεις σχετικά με τις συνέπειες της παραβίασης των υποχρεώσεων των ουδετέρων κρατών. Επομένως, αυτές θα αναζητηθούν κατά κανόνα στο δίκαιο της διεθνούς ευθύνης των κρατών. Έτσι, ο θιγόμενος εμπόλεμος εξαιτίας της παραβίασης της υποχρέωσης των ουδετέρων κρατών να μην προμηθεύουν πολεμικό υλικό στον αντίπαλο εμπόλεμο έχει το δικαίωμα να απαιτήσει την παύση της παραβίασης (συγκεκριμένα της προμήθειας αυτού του υλικού) και να υιοθετήσει αντίμετρα τα οποία δεν περιλαμβάνουν τη χρήση βίας.²⁹ Ωστόσο, διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια να θεωρήσει το τρίτο κράτος το οποίο παραβιάζει τις υποχρεώσεις του με βάση το δικαίωμα της ουδετερότητας μέρος στη σύρραξη στο πλευρό του αντιπάλου εμπόλεμου και να χρησιμοποιήσει βία εναντίον του. Η χρήση βίας σ'αυτή την περίπτωση εμπίπτει στην ένοπλη σύρραξη σε εξέλιξη και θα πρέπει να γίνει σύμφωνα με τους κανόνες του *ius in bello* και όχι σύμφωνα με το δίκαιο

και χρήσης βίας μεταξύ κρατών (*ius contra bellum*).³⁰ Δεν υπάρχει κάποιο οικουμενικά αποδεκτό αντικειμενικό κριτήριο ή αντικειμενικές προϋποθέσεις για το πότε ένα ουδέτερο κράτος μετατρέπεται σε εμπόλεμο. Η πρακτική των κρατών δείχνει ότι πρέπει να υπάρχει πολύ σοβαρή και συστηματική παραβίαση της ουδετερότητας (όπως η διάθεση του εδάφους ενός ουδετέρου κράτους ως βάση για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων από έναν εμπόλεμο ή ως οδός διέλευσης των ενόπλων δυνάμεων ενός εμπόλεμου) που να συμβάλλει ουσιαστικά στην πολεμική προσπάθεια του αντιπάλου εμπόλεμου, να έχει προειδοποιηθεί ο ουδέτερος για την παραβίαση των υποχρεώσεών του και να έχει υπάρξει η απαίτηση για την παύση της παραβίασης.

Στην περίπτωση της σύρραξης στην Ουκρανία, η σοβαρότερη παραβίαση της ουδετερότητας φαίνεται να έχει διαπραχθεί από τη Λευκορωσία, η οποία διέθεσε και εξακολουθεί να διαθέτει το έδαφός της για την διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων της Ρωσίας. Η περίπτωση της προμήθειας οπλισμού και χρηματικής ενίσχυσης στην Ουκρανία προκάλεσε τις διαμαρτυρίες της Ρωσίας και την επισήμανση της παραβίασης των υποχρεώσεων των κρατών που προέβησαν στην παροχή βοήθειας. Τα κράτη τα οποία παρέχουν αυτή τη βοήθεια τονίζουν με έμφαση ότι πρόκειται για «αμυντικό οπλισμό» και είτε αρνούνται ότι προμηθεύουν βαρέα όπλα

είτε δεν προχώρησαν στην προμήθεια οπλισμού που θα επέτρεπε στην Ουκρανία να πραγματοποιήσει επιθετικές επιχειρήσεις κατά των Ρωσικών δυνάμεων. Έτσι, οι ΗΠΑ αρνήθηκαν την πρόταση της Πολωνίας και της Σλοβακίας να παραδοθούν αεροσκάφη τύπου MIG-29 της πολεμικής αεροπορίας αυτών των κρατών στην Ουκρανία από την Αμερικανική βάση στο Ramstein στη Γερμανία.³¹ Αλλά το γεγονός ότι η Ρωσία περιορίστηκε σε διαμαρτυρίες, δεν αποκλείει εκ προοιμίου να θεωρήσει ότι η συστηματική παροχή οπλισμού στην Ουκρανία καθιστά το κράτος ή τα κράτη που την παρέχουν εμπόλεμους.

6. Συμπέρασμα

Η σύρραξη στην Ουκρανία εγείρει σημαντικά ζητήματα του δικαίου της ουδετερότητας σχετικά με τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των δύο εμπόλεμων και τρίτων κρατών. Πρώτο, επανεμφανίστηκε στην πρακτική ενός αριθμού δυτικών κρατών η έννοια της «ευμενούς ουδετερότητας» υπέρ του θύματος μιας επιθετικής χρήσης βίας κατά παράβαση του κανόνα απαγόρευσης χρήσης βίας μεταξύ κρατών στο Άρθρο 2 (4) Χάρτη ΟΗΕ. Είναι δικαίωμα ενός κράτους να συνδράμει το θύμα μιας ένοπλης επίθεσης, ασκώντας το δικαίωμα συλλογικής άμυνας είτε συμμετέχοντας ενεργά στις εκθροπραξίες είτε παρέχοντας σ' αυτό πολεμικό υλικό, αλλά από τη στιγμή που το πράξει παύει να είναι ουδέτερο, διότι και συμμετέχει στη σύρραξη και δρα αντίθετα με την υποχρέωση αμεροληψίας. Αντιθέτως, η καταδίκη μιας επιθετικής χρήσης βίας, η μη-αναγνώριση των αποτελε-

σμάτων της, η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας δεν θίγουν την ουδετερότητα ενός τρίτου κράτους που δεν συμμετέχει στη σύρραξη. Δεύτερο, η παροχή πολεμικού υλικού το οποίο λόγω κατασκευής και χρήσης έχει προστατευτικό ή αμυντικό χαρακτήρα δεν παύει να αποτελεί συμβολή στην πολεμική προσπάθεια του εμπόλεμου μέρους στο οποίο παρέχεται. Το ότι ο εμπόλεμος που θίγεται έχει τη διακριτική ευχέρεια να παραβλέψει μια συγκεκριμένη παρέκκλιση από την ουδετερότητα, δεν σημαίνει ότι στερείται του δικαιώματος να θεωρήσει ένα τρίτο ουδέτερο κράτος ότι έχει γίνει μέρος στη σύρραξη, στην περίπτωση που η πρακτική παραβίασης των υποχρεώσεων του ουδετέρου καταστεί συστηματική ή εκτεταμένη. Τρίτο, τα κράτη τα οποία συνδράμουν την Ουκρανία με πολεμικό υλικό φαίνεται ότι έχουν επίγνωση πως δρουν κατά παράβαση των υποχρεώσεών τους ως ουδετέρων και αιτιολογούν τη στάση τους επικαλούμενα τον παράνομο χαρακτήρα της χρήσης βίας από τη Ρωσία και υπονοώντας ότι το πολεμικό υλικό που παρέχουν δεν έχει «επιθετική» αλλά «αμυντική» χρήση. Ωστόσο, αυτή η στάση δεν βασίζεται σε κάποιο κανόνα εθιμικού δικαίου που να κάνει αποδεκτή την «ευμενή ουδετερότητα» και να εισάγει την υποχρέωση αποδοχής της από τους εμπόλεμους. Τέταρτο, το δικαίωμα της ουδετερότητας αποσκοπεί στον περιορισμό της κλιμάκωσης και εξάπλωσης μιας ένοπλης σύρραξης δια της αποχής συμμετοχής και της αμεροληψίας. Ο ίδιος σκοπός επιδιώκεται από τον κανόνα απαγόρευσης χρήσης βίας δια της αποτροπής και του συστήματος συλλογικής ασφάλειας του ΟΗΕ δια της

28. Antonopoulos 2022, 130 *et seq.*

29. Σχετικά με τα αντίμετρα οικονομικού και εμπορικού χαρακτήρα τα οποία υιοθέτησε η Ρωσία βλ. [Russia - Ukraine Crisis | Russia's first countermeasures - L2B Partners, 1 March 2022](#). Η Ρωσία προσδιόρισε τα 27 κράτη-μέλη της ΕΕ και 21 άλλα κράτη (μεταξύ αυτών οι ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Βόρεια Μακεδονία, Νορβηγία, Αλβανία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Κορέα, Ιαπωνία) ως «μη-φιλικά» κράτη. [Update on Russian countermeasures against so-called "unfriendly states" \(wr.no\)](#)

30. Antonopoulos 2022, 163 *et seq.*

31. [Military assistance to Ukraine since the Russian invasion - House of Commons Library \(parliament.uk\)](#), 23 March 2022, 22-24.

καταστολής. Ωστόσο, εάν ο κανόνας απαγόρευσης χρήσης βίας δεν αποτρέπει την εκδήλωση μιας επίθεσης και το σύστημα συλλογικής ασφάλειας λόγω θεσμικών περιορισμών (όπως η άσκηση βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας) δεν μπορεί πάντοτε να ενεργοποιηθεί, το δίκαιο της ουδετερότητας αποτελεί την μόνη οδό για τη διασφάλιση έναντι μιας κατάρρευσης της διεθνούς ειρήνης.

Ο Πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία: Η θρησκευτική διάσταση

6

Μια απάντηση και ένα σχόλιο*

**Δρ. Κώστας
Μυγδάλης**

Σύμβουλος της
Διακοινοβουλευτικής
Συνέλευσης
Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.)

Αθήνα 6 Μαΐου 2022

Προς: Ευρωπαϊκή Κοινοβουλευτική Ερευνητική Υπηρεσία (European Parliamentary Research Service - EPRS)

Θέμα: Κείμενο της Ευρωπαϊκής Κοινοβουλευτικής Ερευνητικής Υπηρεσίας (01.04.2022) «Ο Πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία: Η θρησκευτική διάσταση» ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729355/EPRS_ATA\(2022\)729355_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729355/EPRS_ATA(2022)729355_EN.pdf))

Αξιότιμοι,

Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον ανέγνωσα το κείμενό σας με τίτλο «Ο Πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία: Η θρησκευτική διάσταση», το οποίο δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινοβουλευτική Ερευνητική Υπηρεσία (EPRS) τον Απρίλιο του 2022, και στάλθηκε στα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως ενημερωτικό έγγραφο.

Δράττομαι της ευκαιρίας να σας υπενθυμίσω ότι η Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.), (www.eiao.org) πολιτική οργάνωση, διακοινοβουλευτικός θεσμός που προάγει τις αξίες του χριστιανισμού στον χώρο της πολιτικής και συμβάλει και υποστηρίζει τον διαθρησκευτικό και δι-ομολογιακό διάλογο στο διεθνές πεδίο, έχει υποστηρίξει την ανάγκη αναγνώρισης της παρουσίας

*Επιστολή - απάντηση
με απόψεις
από τη σκοπιά
της Δ.Σ.Ο.

του θρησκευτικού παράγοντα στα δημόσια πράγματα και βέβαια, στον ευρωπαϊκό δημόσιο διάλογο για το μέλλον της Ευρώπης. Η κατάθεση των απόψεων όλων των θρησκειών, στον Ευρωπαϊκό δε χώρο ιδιαίτερα των Χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών, δια των οργάνων έκφρασής των, εκτιμάται ως αναγκαία στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων.

Δυστυχώς, μέχρι σήμερα παρά τις επίμονες εκκλήσεις της Οργάνωσης (Επιστολή του Γενικού Γραμματέα προς την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: <https://eiao.org/athens-february-7-2020-participation-of-the-i-a-o-to-the-dialogue-on-the-future-of-europe/>. Απάντηση της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: <https://eiao.org/brussels-february-18-2020-conference-on-future-of-europe-positive-response-of-the-president-of-the-european-commission/>. Συμπεράσματα Γενικής Συνέλευσης Κρήτης: <https://eiao.org/28i-olomeleia-kriti-ellada-22-26-iouliou-2021/> και Συμπεράσματα Διεθνούς Γραμματείας Κέρκυρας: <https://eiao.org/kerkyra-10-11-dekemvriou-2021-synedriasi-tis/>) δεν διαφαίνεται πρόθεση πρόσκλησης των θρησκευτικών θεσμών στην συζήτηση για την διαχείριση των ευρωπαϊκών πραγμάτων στο μέτρο που είναι αναγκαία και χρήσιμη. Σαφώς ένας τέτοιος διάλογος είναι διάλογος δαιδαλώδης και δύσκολος και απαιτεί καλή γνώση του χώρου των Χριστιανικών Εκκλησιών ιδιαίτερα. Υποθέτω πως αυτή η άρνηση, ίσως θα μπορούσε να αποδοθεί, εκτός των άλλων και στην αμηχανία των ευρωπαϊών πολιτικών γυναικών και ανδρών, απέναντι στη δυσκολία κατανόησης της μεταφυσικής σφαίρας, στην οποία αναφέρονται οι θρησκευτικές. Άλλωστε και ακριβώς, καθότι

υφίσταται δυσκολία κατανόησης θέσεων και απόψεων αυτού του χώρου αλλά και παντελής έλλειψη πληροφόρησης για τις δράσεις του, εκδόθηκε και το δικό σας έγγραφο. Μια απόπειρα που μέσα σε δύο σελίδες προσπαθεί να περιγράψει, να εξηγήσει και να αναδείξει πλευρές της δραστηριότητας ενός κοινωνικού χώρου που έχει μεγάλη και πλούσια προϊστορία, σαφώς συυφασμένη με την πολιτική ιστορία κρατών και περιοχών.

Όμως, ο αποκλεισμός ενός χώρου τόσο μεγάλου και διαχρονικού όσο είναι ο χώρος της θρησκείας, στην αναζήτηση της ταυτότητας της Ευρώπης και του μέλλοντος της μέσα στο χώρο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των τεχνολογικών επιτευγμάτων, δεν είναι δημοκρατικός, περιπλέκει την ερμηνεία πολιτικών φαινομένων και εν τέλει δεν είναι αποδοτικός. Αποκλείοντας τους από τον διάλογο, και αρνούμενη η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) να αναδείξει βεβαιωμένες ιστορικές πραγματικότητες και να συζητήσει ιδέες που έχουν να κάνουν με τις Ευρωπαϊκές αξίες, συμβάλει εμμέσως στην αναβίωση επικινδύνων για την Δημοκρατία αυτοπροσδιορισμών, που δεν έχουν καμιά σχέση με τον σύγχρονο κόσμο αλλά και εθνοκεντρικών αποκλίσεων και κοσμοθεωριών περί διαβρωμένης Δύσης. Παρέχει ακόμη την δυνατότητα στις θρησκευτικές ηγεσίες να μην δεσμεύονται με διακηρύξεις αποδοχής των θεμελιωδών αξιών του σύγχρονου κόσμου, όπως η Δημοκρατία, η Ειρηνική συνύπαρξη των λαών, το κράτος δικαίου, το δικαίωμα όλων στην γνώση, η ελευθερία του λόγου και τόσες άλλες αρχές και αξίες που η σημερινή «θρησκευτική» πραγματικότητα τις θέτει, όλο και συχνότερα,

υπό αμφισβήτηση. Εκτιμώ πως η Διακοινοβουλευτική Ένωση (IPU) ορθά αξιολόγησε με το δικά της κριτήρια το γενικότερο πρόβλημα σχέσεων πολιτικής και θρησκείας και σε συνεργασία με τα κοινοβούλια μέλη της αλλά και την ΔΣΟ επεξεργάζεται την εκπόνηση «*Εγχειριδίου για το ρόλο των κοινοβουλευτικών στο διαπολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο*».

Είναι προφανές ότι η ανθρωπότητα βρίσκεται ενώπιον τεραστίων προκλήσεων και αλλαγών. Πολίτες προβληματισμένοι ή και τρομαγμένοι με τον νέο κόσμο της τεχνολογίας και το νέο πλαίσιο των ανθρωπίνων σχέσεων, at the margins of globalization, συχνά καταφεύγουν στην «παράδοση» και στην «θρησκευτική πίστη», εκεί όπου επιθυμούν να αισθάνονται προφυλαγμένοι, ασφαλείς και έτοιμοι να κάνουν αποδεκτές απόψεις και πρακτικές που είναι τελείως αντίθετες προς την χριστιανική πίστη, όπως ένας πόλεμος, άλλα και να προβούν στις απαραίτητες θυσίες, προκειμένου να υπερασπιστούν τις βεβαιότητές τους. Τέτοιου είδους αναθεωρητικές εθνοφυλετικές εξάρσεις παρατηρήσαμε και στο παρελθόν στο χώρο του Ισλάμ, ενώ σήμερα αναδεικνύονται στην Ευρώπη, όπως σωστά παρατηρείτε.

Βέβαια δεν είναι καθόλου άγνωστες στον χώρο της Ορθόδοξης Παράδοσης και την περίοδο αυτή, έχουν την δική τους δυναμική και ταύτιση με πολιτικές που δημιουργούν παγκόσμιες εντάσεις και εθνοτικές συγκρούσεις. Όπως αναφέρετε άλλωστε στο κεφάλαιο *Peace initiatives of religious actors* του εγγράφου σας, ήδη από το 2016 ακόμη όταν πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη η Αγία και Μεγάλη

Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας κάποιες λίγες Ορθόδοξες Εκκλησίες από τότε επέλεξαν τον δρόμο της μη δέσμευσης πάνω στην κυρίαρχη εκκλησιαστική λογική, ούτε πάνω σε αυτονόπτες χριστιανικές έννοιες, όπως είναι αυτές του πολέμου και της Ειρήνης.

Εκλαμβάνω, λοιπόν, το έγγραφό σας αυτό, ως μία ευκαιρία που μου δίδεται ως ευρωπαίος πολίτης, προκειμένου δι' ημών να επισημάνω και εγώ την ανάγκη εμπλοκής στον διάλογο για τα ευρωπαϊκά αλλά και τα παγκόσμια πράγματα σε μια πρώτη φάση για την Ευρώπη των Χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών σε μια δεύτερη δε των Αβραμιαίων θρησκειών (Ιουδαϊσμός, Χριστιανισμός, Μωαμεθανισμός) στο σύνολό τους. Αφετέρου να επισημάνω ότι ως γνωστό μέσα στον χώρο τις Ευρωπαϊκής Ένωσης υφίστανται πολλές Ανατολικές Χριστιανικές Εκκλησίες που κατά βάση υπηρετούν τις πνευματικές και λατρευτικές ανάγκες ομόδοξων, ομόγλωσσων ή και ομοεθνών πολιτών. Οι χώροι των ναών δεν μπορεί να γίνονται χώροι ανάδειξης «εθνικών» απόψεων, διεκδικήσεων και πολιτικών που εν τέλει προκαλούν μίσος και διαταράσσουν την ειρηνική συνύπαρξη ομάδων η ατόμων. Η περίοδος που διανύουμε μετά την εισβολή της Ρωσίας σε εδάφη της Ουκρανίας είναι εξαιρετικά κρίσιμη για την κοινωνική συνειδηση της Ευρώπης και το ειρηνικό ευρωπαϊκό μέλλον. Θεωρώ μάλιστα αναγκαίο να σας προτείνω να προτρέψετε το Ευρωκοινοβούλιο και τα όργανα της ΕΕ, ώστε να καλέσουν όλους τους κοινωνικούς εταίρους να επαναδιατυπώσουν την προσήλωσή τους στα ευρωπαϊκά ιδανικά και αξίες. Βεβαίως δε και όσες θρησκευτικές ομάδες ή Εκκλησίες έχουν πα-

ρουσία και δράση στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να δεσμευθούν με τρόπο νομικά άρτιο, ώστε να μην έχουν την δυνατότητα να προκαλούν εθνοτικές αναστατώσεις, υπηρετώντας δήθεν πατριωτικές και πολεμικές ιδέες. Οι χώροι λατρείας είναι χώροι καταλλαγής και ειρήνης, σε διαφορετική περίπτωση καταργούνται και δεσμεύονται. Κρίνω επι πλέον αναγκαίο την ένταξη όλων των θρησκευτικών κοινοτήτων σε ανάλογο φόρουμ διαλόγου, σε επίπεδο δημοτικών ενοτήτων, σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε, για την διατύπωση απόψεων που στοχεύουν στην ανάδειξη και συζήτηση προβλημάτων του θρησκευτικού χώρου.

Με τιμή,

Δρ. Κώστας Μυγδάλης
Σύμβουλος της Διακοινοβουλευτικής
Συνέλευσης Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.)

IV. Χρονικό Διεθνών Γεγονότων και Καταστάσεων Επισημάνσεις από το περισκόπιο Ιανουάριος - Απρίλιος 2022

Γενική Επιμέλεια:
Στέλιος Περάκης

Σύνθεση κειμένων:

Γιώργος
Ανεψιού

Κέλλυ
Πισιμίση

Βαγγέλης
Παράς

Χριστίνα
Μέρκου

Διεθνείς Οργανισμοί

1

Αναφορές στη σύραξη στην Ουκρανία

Ηνωμένα Έθνη

Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ/ΗΕ)

25 Φεβρουαρίου 2022:

Αποτυχία
υιοθέτησης
Απόφασης για
τον τερματισμό
της κρίσης στην
Ουκρανία

Κατά τη Συνεδρίαση του ΣΑ/ΗΕ, απέτυχαν οι συζητήσεις και απορρίφθηκε Σχέδιο Απόφασης ([S/2022/155](#)), που αποσκοπούσε στον τερματισμό της επιθετικής ενέργειας της Ρωσίας σε βάρος της Ουκρανίας, στην καταδίκη της ως ευθείας παραβίασης του άρθρου 2 παρ. 4 Χάρτη ΗΕ, ενώ κάλεσε τα εμπόλεμα μέρη να τηρήσουν όλες τις διεθνείς υποχρεώσεις τους στο πλαίσιο των ποικίλων διαθέσιμων διεθνών θεσμών και ρυθμίσεων. Παράλληλα, θα καλούσε την Ρωσία να σταματήσει άμεσα την επίθεσή της, αλλά και να απομακρύνει τις ένοπλες δυνάμεις της, σεβόμενη πλήρως την ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας. Με το ίδιο σκεπτικό, θα καλούσε σε άρση της αναγνώρισης ανεξαρτησίας των περιοχών Donetsk και Lugansk. Φυσικά, δεν παραλείπονταν ειδική μνεία στην προστασία των αμάχων, στην διασφάλιση της πρόσβασης σε ανθρωπιστική βοήθεια, αλλά και γενικότερα στο σεβασμό στις υποχρεώσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Το Σχέδιο Απόφασης προτάθηκε από Αλβανία και ΗΠΑ, συγκεντρώνοντας τη θετική ανταπόκριση της πλειοψηφίας των κρατών-μελών ΣΑ/ΗΕ, με τη Ρωσία και την Κίνα, όμως, να το καταψηφίζουν, ενώ τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα να απέχουν. Η Ρωσία αιτιολόγησε την ψήφο της, ισχυριζόμενη ότι το Σχέδιο Απόφασης ερχόταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα του ουκρανικού λαού, που επί χρόνια υφίσταται τις δυσμενείς συνέπειες του πραξικοπήματος του 2014, τη μη εφαρμογή των Συμφωνιών του Μινσκ, την παραβίαση διεθνών κανόνων από πλευράς ενός «νεο-ναζιστικού καθεστώτος» κ.λπ., βάλλοντας ευθέως και κατά των ΗΠΑ και τις μέχρι στιγμής επεμβάσεις της σε τρίτες χώρες.

Παραπομπή του
Ζητήματος της
Ουκρανίας στη
Γενική Συνέλευση

27 Φεβρουαρίου 2022

Με το Ψήφισμα [S/RES/2623 \(2022\)](#), το ΣΑ/ΗΕ, διαπιστώνοντας την αδυναμία λήψης ομόφωνης απόφασης από το μόνιμα μέλη του και την συνακόλουθη αδυναμία άσκησης της πρωταρχικής καταστατικής αρμοδιότητάς του για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (κατά την 8979^η Σύνοδό του), αποφάσισε την κατεπείγουσα παραπομπή του ζητήματος στην Γενική Συνέλευση, δυνάμει της ατζέντας “Uniting for Peace”. Δεδομένου ότι επρόκειτο για διαικαστικό θέμα, δεν τέθηκε ζήτημα αρνησικυρίας. Έτσι, ένδεκα μέλη ψήφισαν υπέρ, ένα κατά (Ρωσία) και τρία μέλη απείχαν (Κίνα, Ινδία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα).

28 Φεβρουαρίου 2022

Ενημέρωση
ΣΑ/ΗΕ από
αξιωματούχους
για ανθρωπιστικά
θέματα και
ζητήματα
προσφύγων

Ο Martin Griffiths, Επίκουρος Γενικός Γραμματέας Ανθρωπιστικών Θεμάτων και Συντονιστής του Θεσμού Αρωγής σε Καταστάσεις Έκτακτης Ανάγκης (Emergency Relief Coordinator), υποστήριξε ενώπιον του ΣΑ/ΗΕ ότι οι ζωές εκατομμυρίων Ουκρανών βρίσκονται σε κίνδυνο και υπογράμμισε ότι την 1^η Μαρτίου, ο Γενικός Γραμματέας θα κάνει σχετική έκκληση στα δύο εμπόλεμα μέρη, προκειμένου να αντιμετωπισθεί άμεσα και αποτελεσματικά η προσφυγική κρίση. Παράλληλα, περιέγραψε ζημίες σε βάρος καίριων αστικών υποδομών, όπως υγειονομικές, ηλεκτροδοτικές, υδροδοτικές εγκαταστάσεις, λόγω της αστικοποίησης της σύρραξης, ενώ επεσήμανε ότι τις περισσότερες δυσμενείς συνέπειες υφίστανται γυναίκες και παιδιά, καθώς εκτίθενται σε πολλούς φυσικούς/σωματικούς κινδύνους. Από την πλευρά του, ο Ύπατος Αρμοστής για τους Πρόσφυγες, Filippo Grandi, τόνισε ότι, αν δεν σταματήσει άμεσα η σύρραξη, η παγκόσμια κοινότητα θα δει έως και 4 εκατομμύρια πρόσφυγες μέσα σε λίγες μόλις εβδομάδες, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις χώρες υποδοχής τους. Χαιρέτισε δε την δωρεά περίπου 40 εκατομμυρίων δολλαρίων από ιδιώτες και εταιρείες προς την Ύπατη Αρμοστεία μέσα σε λίγες μέρες από το ξέσπασμα της κρίσης. Τόνισε, ακόμα, ότι πρέπει να ενισχυθεί η προστασία των μετακινουμένων προσώπων, δεδομένου ότι έρχονται να προστεθούν στους αφιχθέντες από Συρία, Αφγανιστάν και αλλού, με αποτέλεσμα το έργο των ανθρωπι-

στικών οργανώσεων να καθίσταται ακόμα πιο δύσκολο. Τέλος, χαιρέτισε την πρωτοβουλία του Εισαγγελέα του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου να εκκινήσει διερεύνηση της κατάστασης στην Ουκρανία, μιας και υπάρχουν ενδείξεις ότι έχουν τελεσθεί εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

4 Μαρτίου 2022

Συζήτηση ΣΑ/ΗΕ
για την προστασία
των αμάχων από
τις επιπτώσεις
του πολέμου
σε περιοχές
με πυρηνικές
εγκαταστάσεις

Σε έκτακτη Συνεδρίαση του ΣΑ/ΗΕ, στην οποία συμμετείχε και ο Γενικός Διευθυντής της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency-IAEA), Rafael Mariano Grossi, η Rosemary DiCarlo, Επίκουρη Γενική Γραμματέας Πολιτικών Θεμάτων και Ζητημάτων Οικοδόμησης της Ειρήνης, τόνισε ότι η διενέργεια εχθροπραξιών γύρω από πυρηνικές εγκαταστάσεις είναι απαράδεκτη και ανεύθυνη, ειδικά δεδομένης της ζωντανής στη μνήμη εμπειρίας της Ουκρανίας το 1986, με το επεισόδιο στην πόλη Τσέρνομπιλ. Οι μνήμες επανέρχονται με τις εντάσεις στην περιοχή της Ζαπορίζια, που παρά το γεγονός ότι δε βάλλουν ευθέως κατά του πυρηνικού αντιδραστήρα, εντούτοις παραμένουν εξαιρετικά ανεύθυνη κίνηση, που παραβιάζει το άρθρο 56 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (ΠΠΙ) των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949. Ο δε Γενικός Διευθυντής της ΙΑΕΑ ενημέρωσε ότι η Υπηρεσία βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με τις ουκρανικές αρχές και τα ρωσικά στρατεύματα που πλησίαζαν στις εγκαταστάσεις «απωθήθηκαν προς στιγμήν».

Την έντονη ανησυχία τους για τις εξελίξεις αυτές, αλλά και τις ενδεχόμενες συνέπειες ενός ατυχήματος σε πυρηνικές εγκαταστάσεις, εξέφρασαν και τα μέλη του ΣΑ/ΗΕ που έλαβαν το λόγο (βλ. Νορβηγία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γκάνα, Βραζιλία, αλλά και Αλβανία, ΗΠΑ, Γαλλία, Ιρλανδία, Ινδία, Μεξικό, Κίνα, Κένυα και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα). Γι'αυτό και ζήτησαν άμεσα αποκλιμάκωση της έντασης. Η δε ρωσική και ουκρανική πλευρά παρουσίασαν καθεμία διαφορετική οπτική για το ζήτημα. Η πρώτη ισχυρίστηκε ότι οι εγκαταστάσεις στη Ζαπορίζια βρίσκονται ήδη από τις 28 Φεβρουαρίου υπό ρωσικό έλεγχο, προκειμένου να αποφευχθεί ενδεχόμενο πυρηνικό επεισόδιο από την ουκρανική πλευρά. Η δε Ουκρανία απέρριψε την εκδοχή αυτή, ισχυριζόμενη ότι στις 3 Μαρτίου, η Ρωσία προχώρησε σε πράξη «πυρηνικής τρομοκρατίας», υπογραμμίζοντας το κρίσιμο του ζητήματος, αφού

αρκετοί από τους φύλακες και συντηρητές εικάζεται πως είναι νεκροί.

23 Μαρτίου 2022

Αποτυχία υιοθέτησης Απόφασης για την προστασία των αμάχων και την απρόσκοπτη πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια

Με πρωτοβουλία της Ρωσίας, υποβλήθηκε Σχέδιο Απόφασης για την προστασία των αμάχων, τον πλήρη σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου και την απρόσκοπτη πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια στην Ουκρανία, το οποίο απορρίφθηκε, όμως, καθώς τα περισσότερα μέλη του ΣΑ/ΗΕ φοβήθηκαν πως με αυτό τον τρόπο ίσως να νομιμοποιούσαν την ρωσική επίθεση. Έτσι, μόνο δύο κράτη ψήφισαν υπέρ (Ρωσία και Κίνα), ενώ τα υπόλοιπα 13 μέλη του ΣΑ/ΗΕ απείχαν. Την ρωσική πρωτοβουλία υποστήριξαν ακόμα η Λευκορωσία, η Βόρεια Κορέα και η Συρία. Με το πέρας της ψηφοφορίας, η Ρωσία υποστήριξε ότι η εξέλιξη αυτή στην πραγματικότητα εξέθεσε όλους εκείνους που έχουν πολιτικοποιήσει την ανθρωπιστική ατζέντα, σε βάρος των αναγκών ιδιαίτερα των ευάλωτων προσώπων. Από την άλλη πλευρά, Γαλλία και Μεξικό υπενθύμισαν ότι είχαν ήδη προτείνει σχέδιο Ψηφίσματος, το οποίο υπέβαλαν στη ΓΣ/ΗΕ, δεδομένης της ρωσικής αντίδρασης, ενώ εξέφρασαν την έκπληξή τους για την απρόσμενη αυτή ρωσική πρωτοβουλία. Παράλληλα, ανέφεραν ότι απείχαν από την ψηφοφορία, καθώς το Σχέδιο δεν περιείχε καμία απολύτως αναφορά στο άρθρο 2 παρ. 4 ΧαρτΗΕ. Στη συζήτηση παρενέβησαν ακόμα ΗΒ, Αλβανία, Γκάνα, Ιρλανδία, Νορβηγία, Βραζιλία, Γκαμπόν και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

29 Μαρτίου 2022

Επισιτιστική κρίση λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία

Σε συζήτηση στο ΣΑ/ΗΕ αναφέρθηκε ότι η εξελισσόμενη σύρραξη στην Ουκρανία δε δημιουργήσε απλώς μία ανθρωπιστική κρίση, αλλά ταυτόχρονα και μία απειλή για το μέλλον της παγκόσμιας επισιτιστικής ασφάλειας, δεδομένου ότι αυξήθηκαν οι τιμές και μειώθηκαν κατακόρυφα οι δυνατότητες παραγωγής. Η Joyce Msuya, Επίκουρη ΓΓ/ΗΕ για Ανθρωπιστικά Ζητήματα και Αναπληρώτρια Emergency Relief Co-ordinator, ενημέρωσε πως, σύμφωνα και με στοιχεία του Γραφείου της Υπάτης Αρμοστείας ΗΕ για τα ΔΤΑ, πολλές χιλιάδες ατόμων έχουν χάσει τη ζωή τους, άμαχοι βρίσκονται παγιδευμένοι σε πόλεις, χωρίς κα-

μία πρόσβαση σε νερό, τροφή και βασικές υπηρεσίες, ενώ εκατομμύρια άτομα έχουν πάρει το δρόμο της προσφυγιάς. Ταυτόχρονα, εξέφρασε το φόβο ότι η τρέχουσα κρίση ενδέχεται να πυροδοτήσει την περαιτέρω έξαρση άλλων υφιστάμενων (βλ. Αφγανιστάν, Υεμένη, Κέρας της Αφρικής), ειδικά δεδομένης της ιδιαίτερα κρίσιμης επισιτιστικής κατάστασης των εν λόγω χωρών.

Στη συζήτηση συμμετείχε και ο Εκτελεστικός Διευθυντής του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος (WFP), David Beasley, που προειδοποίησε ότι η κατάσταση στην Ουκρανία πρέπει να σταθεροποιηθεί, αφού τόσο η Ουκρανία, όσο και η Ρωσία αποτελούν από τους μεγαλύτερους παραγωγούς σιτηρών παγκοσμίως, και χώρες, όπως η Υεμένη, η Αίγυπτος και ο Λίβανος, εξαρτώνται αποκλειστικά από τις δικές τους παραγωγές.

Επιπλέον, ακούστηκαν και απόψεις αναφορικά με την προσδοκώμενη επιζήμια δράση των οικονομικών κυρώσεων σε όλες τις χώρες, ανεξάρτητα από το αν συμμετέχουν ή όχι στον πόλεμο στην Ουκρανία (αν και, όπως υπενθύμισε η Γαλλία, μέχρι στιγμής τα πακέτα κυρώσεων της ΕΕ δε βάλλουν κατά του αγροτικού τομέα της Ρωσίας). Στη συζήτηση συμμετείχαν ακόμα εκπρόσωποι του Μεξικό, των ΗΠΑ, της Κένυα, της Ιρλανδίας, της Νορβηγίας, της Ινδίας, του ΗΒ, της Αλβανίας, της Γκαμπόν, της Βραζιλίας και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων.

5 Απριλίου 2022

Παρέμβαση Ουκρανού Προέδρου στο ΣΑ/ΗΕ

Σε συζήτηση του ΣΑ/ΗΕ παρενέβη ο Πρόεδρος της Ουκρανίας, περιγράφοντας τις επιπτώσεις του πολέμου, και καλώντας σε μία παγκόσμια Διάσκεψη στο Κίεβο, προκειμένου να επαναδιαμορφωθεί το σύστημα παγκόσμιας ασφάλειας, που έχει βαρύτατα πληγεί. Ιδιαίτερη αναφορά έκανε στα γεγονότα στην πόλη Bucha, αλλά και στη Μαριούπολη και στο Χάρκοβο. Επικαλούμενος, μάλιστα, τον ΧαρτΗΕ και την ανάγκη πλήρους εφαρμογής των διατάξεών του προς ευόδωση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, υπογράμμισε την ανάγκη απομάκρυνσης της Ρωσίας από τον Οργανισμό (!), προκειμένου να μην μπορεί πλέον να παύει κατά το δοκούν τη διαδικασία υιοθέτησης Αποφάσεων για ζητήματα σχετικά με τον πόλεμο (ειδικά δεδομένου και του παρελθόντος της Ρωσίας, βλ. Κρι-

μαία, Γεωργία, Υπερδνεϊστερία κ.ά.). Υπογράμμισε δε την ανάγκη να διωχθούν οι υπεύθυνοι και από ένα διεθνές ποινικό όργανο.

Με τη σειρά του ο ΓΓ/ΗΕ, χαρακτήρισε τον πόλεμο στην Ουκρανία ως μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις στο Διεθνές Δίκαιο και για το οικοδόμημα της παγκόσμιας ειρήνης, ενώ την ανάγκη παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας και κατάπαυσης του πυρός τόνισε ο Martin Griffiths, Emergency Relief Coordinator των ΗΕ. Στη συζήτηση που ακολούθησε, τα περισσότερα μέλη του ΣΑ/ΗΕ εξέφρασαν τον αποτροπιασμό τους για τις εικόνες στην πόλη Bucha, με τον Ρώσο διπλωμάτη να κάνει λόγο για κατασκευασμένες και παραποιημένες εικόνες, ενώ ΗΠΑ και Αλβανία στήριξαν τη θέση της αφαίρεσης της ιδιότητας του μέλους του ΣΔΤΑ από τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά, η Κίνα τήρησε μια πιο εφεκτική στάση, υποστηρίζοντας ότι οι εικόνες από την Bucha θα πρέπει να τύχουν προσεκτικής διερεύνησης πριν αποδοθούν ευθύνες. Συμμετείχαν, ακόμα, Κένυα, Βραζιλία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Γκαμπόν, Ιρλανδία, Μεξικό, Ινδία, Γαλλία, Νορβηγία, Γκάνα και ΗΒ.

11 Απριλίου 2021

Βία σε βάρος
γυναικών και
παιδιών

Η Εκτελεστική Διευθύντρια της UN-Women, Sima Bahous, ενημέρωσε το ΣΑ/ΗΕ για τις αυξανόμενες αριθμητικά μελέτες και εκθέσεις που φαίνεται να καταγράφουν σεξουαλική βία και εμπορία ανθρώπων στην Ουκρανία, με θύματα κυρίως γυναίκες και παιδιά. Καταδίκασε με κάθε τρόπο την επίθεση που έλαβε χώρα τρεις μέρες νωρίτερα, στο σιδηροδρομικό σταθμό Kratatorsk, κατά την οποία δεκάδες γυναίκες και παιδιά έχασαν τη ζωή τους. Επεσήμανε, μάλιστα, ότι αυτές οι εμπειρίες κινδυνεύουν να στιγματίσουν μια ολόκληρη γενιά. Παράλληλα, κάλεσε όλα τα κράτη να στηρίξουν και την Μολδαβία, αλλά και άλλες γειτονικές της Ουκρανίας χώρες, καθώς είναι τα πρώτα σημεία υποδοχής προσφύγων και χρειάζονται την έμπρακτη στήριξη όλων.

Ο Διευθυντής Επειγουσών Καταστάσεων της UNICEF, Manuel Fontaine, με τη σειρά του ενημέρωσε ότι παιδιά, οικογένειες και κοινότητες συνεχίζουν να υφίστανται επιθέσεις, ενώ στερούνται της πρόσβασης σε βασικά αγαθά και υποδομές. Τα ΗΕ έχουν καταγράψει μέχρι στιγμής εκατοντάδες θανάτους και τραυματι-

σμούς παιδιών, ενώ οι σχολικές εγκαταστάσεις παραμένουν στο στόχαστρο των στρατιωτικών επιθέσεων. Στη συζήτηση συμμετείχε και η Πρόεδρος της Οργάνωσης La Strada-Ukraine, Kateryna Cherepakha, προσφέροντας και την οπτική της κοινωνίας των πολιτών και τονίζοντας τη σπουδαιότητα του έργου των τοπικών ομάδων και οργανώσεων ΔΤΑ.

Στη συζήτηση συμμετείχαν ακόμα οι ΗΠΑ, η Ιρλανδία, η Πολωνία, η Ουκρανία, η Ρωσία, αλλά και η Αλβανία, η Γαλλία, η Γκάνα, το Μεξικό, η Ινδία, η Νορβηγία, η Βραζιλία, η Κίνα, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Γκαμπόν, η Κένυα, το ΗΒ, η Ρουμανία και η Γερμανία.

19 Απριλίου 2022

Έκκληση προς
Ρωσία να
σταματήσουν οι
επιθέσεις σε βάρος
αμάχων

Η Kelly T. Clements, Αναπληρώτρια Υπατη Αρμοστής για τους Πρόσφυγες, ενημέρωσε το ΣΑ/ΗΕ ότι στην Ουγγαρία έχει ήδη προσφύγει πάνω από μισό εκατομμύριο πρόσφυγες, εκτιμώντας ότι περίπου 13 εκατομμύρια Ουκρανοί εξακολουθούν να βρίσκονται σε κρίσιμες περιοχές, αδυνατώντας να διαφύγουν. Τόνισε, μάλιστα, πως όσο και αν διευκολύνουν πρόσκαιρα οι διευκολύνσεις σε αγαθά πρώτης ανάγκης, το πρόβλημα δε θεραπεύεται. Αντιθέτως, μόνο η λήξη του πολέμου πρόκειται να αλλάξει την κατάσταση.

Ο Antonio Vitorino, Γενικός Διευθυντής του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (International Organization for Migration/IOM), σημείωσε με τη σειρά του ότι, μέσα σε λίγες εβδομάδες, σχεδόν το ένα τέταρτο του ουκρανικού λαού αναγκάστηκε να φύγει από τη χώρα του. Εξέφρασε την ανησυχία του για την διαρκώς επιδεινούμενη ανθρωπιστική κατάσταση, ενώ κάλεσε όλα τα εμπόλεμα μέρη να συνεχίσουν να τηρούν τις δεσμεύσεις τους υπό το Διεθνές Δίκαιο, και ειδικά το ΔΑΔ. Ιδιαίτερα ανησυχητική μοιάζει να είναι η κατάσταση των γυναικών και παιδιών που βρίσκονται σε κίνηση, και γι'αυτό κάλεσε όλα τα γειτονικά κράτη να διασφαλίσουν άμεσες και ταχείες διαδικασίες ταυτοποίησης και καταγραφής ασυνόδευτων ανηλίκων από την Ουκρανία.

Στη συζήτηση συμμετείχαν Μεξικό, Γαλλία, Γκαμπόν, Νορβηγία, ΗΠΑ, Βραζιλία, Ινδία, Γκάνα, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ηνωμένο Βασίλειο, Σουηδία (από κοινού με Δανία, Φινλανδία, Ισλανδία και Νορβηγία), Ιταλία, Πολωνία, Εσθονία (από κοινού με Λετονία και Λιθουανία), και Σλοβακία.

6 Μαΐου 2022

Προεδρική
Δήλωση: ενίσχυση
των προσπαθειών
του Γενικού
Γραμματέα για την
εξεύρεση λύσης
στο ουκρανικό

Το ΣΑ/ΗΕ, για πρώτη φορά δρώντας συλλογικά από την έναρξη της σύρραξης, εξέφρασε την έντονη στήριξη του στις προσπάθειες του ΓΓ/ΗΕ για την εξεύρεση ειρηνικής λύσης του πολέμου στην Ουκρανία. Στην Προεδρική Δήλωσή του [S/PRST/2022/3](#), που παρουσιάστηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες (Προεδρεύουσα για το Μάιο), το ΣΑ/ΗΕ εξέφρασε την έντονη ανησυχία του αναφορικά με την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας στην Ουκρανία, υπενθυμίζοντας ότι όλα τα κράτη-μέλη ανέλαβαν, υπό τον ΧαρτΗΕ, την υποχρέωση να επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικό τρόπο.

12 Μαΐου 2022

Θέση Αναπληρωτή
Εκτελεστικού
Διευθυντή της
UNICEF ενώπιον
του ΣΑ/ΗΕ

Κατά τη συζήτηση στο ΣΑ/ΗΕ, ιδιαίτερη αναφορά έγινε στις επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία σε βάρος των παιδιών, με τον Αναπληρωτή Εκτελεστικού Διευθυντή της UNICEF, Omar Abdi, να κάνει λόγο για τουλάχιστον 100 επιβεβαιωμένους θανάτους ανηλίκων λόγω του πολέμου, δυσανάλογα πολλούς τραυματισμούς και εκτοπίσεις κ.ά., ενώ σχολεία και άλλες μη στρατιωτικές εγκαταστάσεις φαίνεται να γίνονται συχνά στόχοι επιθέσεων. Δεδομένης και της αξίας της εκπαίδευσης τόσο στη διαβίωση των παιδιών, όσο και στην αποκατάσταση της σταθερότητας, κάλεσε στην με κάθε τρόπο διασφάλιση των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων των παιδιών, υπενθυμίζοντας και το σχετικό Ψήφισμα 2602/2021 του ΣΑ/ΗΕ (και τη Διακήρυξη για τα Ασφαλή Σχολεία του 2015), που καταδικάζει τις επιθέσεις σε σχολεία. Με τη σειρά της, η Joyce Msuya, Επίκουρη ΓΓ/ΗΕ για Ανθρωπιστικά Ζητήματα και Αναπληρώτρια Deputy Emergency Relief Coordinator, ενημέρωσε ότι ΗΕ και ICRC μπόρεσαν να απελευθερώσουν περίπου 170 άτομα από τις εγκαταστάσεις του Azovstal και άλλες περιοχές της Μαριούπολης, ενώ συνεχίζουν να προσφέρουν ανθρωπιστική βοήθεια σε εκατομμύρια ατόμων. Στη συζήτηση συμμετείχαν, επίσης, Βραζιλία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Κένυα, Μεξικό, Γαλλία, Αλβανία, Γκάνα, Νορβηγία, ΗΒ, Ιρλανδία, Κίνα, Γκαμπόν, Ινδία, ΗΠΑ και Εσθονία (εκ μέρους των κρατών της Βαλτικής), Πολωνία και Σλοβακία. Η δε Ρωσία έδωσε έμφαση στη δική της επιχειρηματολογία περί διακρίσεων σε εκπαιδευτικά θέματα των ρωσόφωνων πληθυσμών της Ουκρανίας.

Γενική Συνέλευση (ΓΣ/ΗΕ)**2 Μαρτίου 2022**

Απόφαση για την
κατάσταση στην
Ουκρανία

Μετά από την αποτυχία του ΣΑ/ΗΕ να λάβει Απόφαση για την κατάσταση στην Ουκρανία, λόγω της αρνησικυρίας Ρωσίας και Ουκρανίας, συγκλήθηκε Επείγουσα Έκτακτη Σύνοδος ΓΣ/ΗΕ (Emergency Special Session), στη βάση της Ατζέντας "Uniting for Peace" [Ψήφισμα 377 Α (V)], η οποία και αποφάσισε σχετικά. Έτσι, υιοθετήθηκε η Απόφαση [A/RES/ES-11/1](#) με θέμα την *επίθεση κατά της Ουκρανίας* (με την υποστήριξη πολλών κρατών, της Ελλάδας συμπεριλαμβανομένης). Η Γενική Συνέλευση, στηρίζοντας πλήρως την ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, καταδίκασε την επιθετική ενέργεια της Ρωσίας, κατά παράβαση του άρθρου 2 παρ. 4 ΧαρτΗΕ, αλλά και την Λευκορωσία για την στήριξη της στη Μόσχα. Κάλεσε την Ρωσία να απέχει από κάθε άλλη επιθετική ενέργεια, να αποσύρει τα στρατεύματά της από το ουκρανικό έδαφος και να αναιρέσει την αναγνώριση του αυτόνομου καθεστώτος των επαρχιών Donetsk και Luhansk. Επιπλέον, κάλεσε όλα τα μέρη στη σύρραξη να μεριμνήσουν για την διασφάλιση ασφαλών διαδρόμων για την απομάκρυνση αμάχων, αλλά και την απρόσκοπτη παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Καταδίκασε κάθε παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΔΔΔΤΑ) και του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ), ενώ παράλληλα επέστησε την προσοχή στην ανάγκη άμεσης επίλυσης στη βάση των αρχών και κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Τέλος, χαιρέτισε τις προσπάθειες όλων των Οργανισμών και Θεσμών για την εξομάλυνση της κατάστασης και τον τερματισμό της σύρραξης.

24 Μαρτίου 2022

Απόφαση για τις
ανθρωπιστικές
συνέπειες της
επίθεσης σε βάρος
της Ουκρανίας

Η ΓΣ/ΗΕ, κατά την 11 Επείγουσα Έκτακτη Σύνοδό της, υιοθέτησε την Απόφαση [A/RES/ES-11/2](#). Εκφράζοντας έντονη ανησυχία για τις ανθρωπιστικές συνέπειες των εχθροπραξιών (π.χ. πολιορκία και αεροπορικές επιθέσεις πυκνοκατοικημένων αστικών περιοχών, και ιδιαίτερα της Μαριούπολης, επιθέσεις σε βάρος αμάχων -και δή ευάλωτων προσώπων- και μη στρατιωτικών στόχων ή/και διπλωματικών αποστολών), για τις αυξημένες προσφυγικές ροές σε γειτονικές χώ-

ρες, για την ανάγκη της παροχής βοήθειας χωρίς κανενός είδους διακρίσεις, αλλά και για τη διασύνδεση της σύρραξης με την οξυμένη διατροφική ανασφάλεια ή/και το λιμό παγκοσμίως σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες (λόγω της σημαντικής συμβολής της Ουκρανίας στην παραγωγή σιτηρών και άλλων αγροτικών προϊόντων), επαναλαμβάνει την προηγούμενη Απόφαση και την επιτακτικότητα παύσης των εχθροπραξιών και απόσυρσης των στρατευμάτων. Παράλληλα, ζητεί την προστασία αμάχων και μη στρατιωτικών στόχων, αλλά και την προστασία των προσφύγων. Προς τούτο, καταδικάζει τις παραβιάσεις του ΔΔΔΤΑ και του ΔΑΔ, ζητεί τον πλήρη σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου (ΔΤΑ, ΔΑΔ, Προσφυγικού) και την διασφάλιση ασφαλών ανθρωπιστικών διαδρόμων. Τέλος, καλεί τα κράτη-μέλη των ΗΕ να ενισχύσουν το Σχέδιο Απόκρισης στην ανθρωπιστική κρίση (United Nations Humanitarian Response Plan 2022), αλλά και τη διευκόλυνση και συνέχιση της διαπραγματευτικής διαδικασίας μεταξύ των πλευρών, προκειμένου να βρεθεί μία ειρηνική και βιώσιμη λύση για τον τερματισμό της σύρραξης.

7 Απριλίου 2022

Αποβολή Ρωσίας
Από το Συμβούλιο
Δικαιωμάτων του
Ανθρώπου

Η ΓΣ/ΗΕ, κατά την ίδια Σύνοδό της, υιοθέτησε και την Απόφαση [A/RES/ES-11/3](#), με την οποία, εκφράζοντας την έντονη ανησυχία της για τις συνεχείς καταγραφές συστηματικών σοβαρών παραβιάσεων ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ από την ρωσική πλευρά και επιβεβαιώνοντας τις θέσεις και δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα και της Ύπατης Αρμοστή για τα ΔΤΑ, αποφάσισε την αποβολή της Ρωσίας από το Συμβούλιο ΔΤΑ. Είχε προηγηθεί και η συμβολική κίνηση των εκπροσώπων των κρατών-μελών του Συμβουλίου ΔΤΑ να απομακρυνθούν από την αίθουσα του Συμβουλίου κατά την παρέμβαση της Ρωσίας.

Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΣΔΤΑ)

7 Μαρτίου 2022

Ψήφισμα για την
κατάσταση των
ΔΤΑ στην Ουκρανία
μετά την ρωσική
επίθεση

Κατά την 49^η Τακτική Σύνοδό του, το ΣΔΤΑ υιοθέτησε το Ψήφισμα [A/HRC/RES/49/1](#) για την κατάσταση των ΔΤΑ στην Ουκρανία που απορρέει από την ρωσική επίθεση. Επαναλαμβάνοντας στο Προοίμιο τις ίδιες νομικές βάσεις, αλλά και ανησυχίες που είχαν ήδη εκφράσει η ΓΣ/ΗΕ και το ΣΑ/ΗΕ σε Ψηφίσματα και Αποφάσεις τους, το ΣΔΤΑ, με τη σειρά του, καταδίκασε με κάθε τρόπο τις παραβιάσεις ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ, ενώ, δεσμευόμενο στην ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, κάλεσε τη Ρωσία όχι μόνο να παύσει τις εχθροπραξίες, αλλά και να αποσύρει τα στρατεύματα από τα πεδία των συρράξεων, να δεσμευθεί στην διεξαγωγή ενός πολιτικού διαλόγου για την επίτευξη μιας βιώσιμης ειρηνικής λύσης, και σε κάθε περίπτωση να διασφαλίσει την ασφαλή πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια. Ακόμα, πέρα από την ειδική μνεία σε συγκεκριμένα δικαιώματα που πρέπει να διασφαλίζονται σε αυτές τις συνθήκες (π.χ. δικαίωμα στην ζωή, ελευθερία πληροφόρησης κ.λπ.), ενέμεινε ιδιαίτερα στην ανάγκη απόδοσης ευθυνών στους ατομικά υπεύθυνους για τις παραβιάσεις ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ. Προκειμένου να διευκολυνθεί η διαδικασία συλλογής του κατάλληλου αποδεικτικού υλικού, αποφάσισε την δημιουργία μίας Ανεξάρτητης Διεθνούς Επιτροπής Διερεύνησης (Independent International Commission of Inquiry/CoI), αποτελούμενης από τρία μέλη, που θα υποδειχθούν από τον Πρόεδρο του ΣΔΤΑ και με αρχική θητεία ενός έτους. Η CoI θα πρέπει να παρουσιάσει μία πρώτη καταγραφή υλικού κατά την προσεχή 51^η Τακτική Σύνοδο ΣΔΤΑ, επί της οποίας θα διεξαχθεί και σχετικός διαδραστικός διάλογος (interactive dialogue), και βάσει του συλλεγέντος υλικού θα καταρτισθεί σχετική Έκθεση.

9 Μαΐου 2022

Αίτημα Ουκρανίας
για σύγκληση
Έκτακτης Συνόδου
του ΣΔΤΑ

Με [Επιστολή](#) της Μονίμου Αντιπροσώπου της Ουκρανίας στα ΗΕ στη Γενεύη, Yevheniia Filipenko, προς τον Πρόεδρο του ΣΔΤΑ, ζητήθηκε από τον τελευταίο σύγκληση Έκτακτης Συνόδου του ΣΔΤΑ με θέμα την κατάσταση των ΔΤΑ στην Ουκρανία μετά την ρωσι-

κή επίθεση, δεδομένου ότι από την υιοθέτηση σχετικού Ψηφίσματος κατά την 49^η Τακτική Σύνοδό του, η κατάσταση στο πεδίο φαίνεται να έχει επιδεινωθεί. Είχαν μεσολαβήσει, άλλωστε, και τα γεγονότα στην πόλη Bucha, ενώ παράλληλα συνεχίζονταν τα επεισόδια στη Μαριούπολη. Το αίτημα αυτό υποστήριξαν αρκετά κράτη-μέλη του ΣΔΤΑ, αλλά και μη μέλη αυτού (μεταξύ άλλων και η Ελλάδα, η Κύπρος, ακόμα και η Τουρκία, η οποία εξακολουθεί να διατηρεί μία εφεκτική και σε κάθε περίπτωση καιροσκοπική στάση).

Το αίτημα έγινε δεκτό. Έτσι, την ίδια μέρα, η Γραμματεία του ΣΔΤΑ, με [Ρηματική Διακοίνωση](#), ενημέρωσε τα κράτη-μέλη των ΗΕ, αλλά και κάθε άλλη οντότητα με συμβουλευτικό καθεστώς από το ECOSOC, ότι στις 12 Μαΐου 2022 θα λάβει χώρα η 34^η Έκτακτη Σύνοδος του ΣΔΤΑ.

12 Μαΐου 2022

[34^η Έκτακτη Σύνοδος ΣΔΤΑ για την υποβαθμιζόμενη κατάσταση των ΔΤΑ στην Ουκρανία μετά την ρωσική επίθεση](#)

Κατά την 34^η Έκτακτη Σύνοδο του ΣΔΤΑ, υιοθετήθηκε το Ψήφισμα A/HRC/S-34/L.1 αναφορικά με την συνεχώς επιδεινούμενη κατάσταση των ΔΤΑ στην Ουκρανία μετά την ρωσική επίθεση, με 33 [ψηφους](#) υπέρ¹, 2 κατά² και 12 αποχές³. Το ΣΔΤΑ επανέλαβε το πάγιο αίτημα των ΗΕ για άμεση παύση των εχθροπραξιών και κάλεσε την CoI να διεξαγάγει έρευνα -σε πλήρη συντονισμό με άλλους εθνικούς και διεθνείς μηχανισμούς- προκειμένου να εξετάσει τα τεκταινόμενα σε πληττόμενες περιοχές (βλ. Kyiv, Chernihiv, Kharkiv, Sumy), κατά τα τέλη Φεβρουαρίου και αρχές Μαρτίου 2022, έχοντας υπόψη και την έμφυλη διάσταση και πάντοτε με απώτερο σκοπό την συλλογή στοιχείων για την διευκόλυνση της απόδοσης ατομικών ευθυνών. Αυθαίρετες εκτελέσεις, σεξουαλική και έμφυλη βία, που υπό περιστάσεις ενδέχεται να ανάγονται και σε εγκλήματα πολέμου, όπως και η σχεδόν ολική καταστροφή των αστικών υποδομών της Μαριούπολης,

1. Αργεντινή, Μπενίν, Βραζιλία, Ακτή Ελεφαντοστού, Τσεχία, Φινλανδία, Γαλλία, Γκαμπόν, Γκάμπια, Γερμανία, Ονδούρα, Ινδονησία, Ιαπωνία, Λιβύη, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μαλάουι, Μαλαισία, Νήσοι Μάρσαλ, Μαυριτανία, Μεξικό, Μαυροβούνιο, Νεπάλ, Ολλανδία, Παραγουάη, Πολωνία, Κατάρ, Δημοκρατία της Κορέας, Σομαλία, Ουκρανία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ.

2. Κίνα και Ερυθραία.

3. Αρμενία, Βολιβία, Καμερούν, Κούβα, Ινδία, Καζακστάν, Ναμίμπια, Πακιστάν, Σενεγάλη, Σουδάν, Ουζμπεκιστάν, Βενεζουέλα.

ήταν ορισμένα από τα θέματα που συζητήθηκαν. Κάλεσε, επίσης, τη Ρωσία να διασφαλίσει την ασφαλή και απρόσκοπτη πρόσβαση σε άτομα που διέφυγαν από τα πεδία των εχθροπραξιών και μεταφέρθηκαν σε ρωσικό έδαφος ή έδαφος που κατέχεται από την Ρωσία. Παράλληλα, εκφράστηκαν ανησυχίες για την προσδοκώμενη διατροφική ανασφάλεια που θα προκαλέσει σε όλο τον πλανήτη αυτός ο πόλεμος, αλλά και φόβοι για τυχόν αξιοποίηση του πολέμου, προκειμένου να πουληθούν περισσότερα όπλα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε, επίσης, στο ζήτημα της ασφάλειας των δημοσιογράφων, αλλά και στην δίωξη τυχόν εγκλημάτων που διαπράττονται σε βάρος τους.

Στην συζήτηση παρενέβησαν με χωριστές δηλώσεις η [Υπατη Αρμοστής των ΗΕ για τα ΔΤΑ](#), Michelle Bachelet, ο [Πρόεδρος της Επιτροπής Συντονισμού των Ειδικών Διαδικασιών του ΣΔΤΑ](#), Victor Madrigal-Borloz, και ο [Πρόεδρος της Ανεξάρτητης Διεθνούς Επιτροπής Διερεύνησης για την Ουκρανία](#), Erik Møse.

Γενικός Γραμματέας (ΓΓ/ΗΕ)

24 Φεβρουαρίου 2021

[Δήλωση για την Ουκρανία](#)

Μετά την έναρξη της ρωσικής επίθεσης της Ρωσίας στην Ουκρανία, ο ΓΓ/ΗΕ εξέφρασε την θλίψη του για την έναρξη μιας εκτεταμένης σύρραξης στον ευρωπαϊκό χώρο, που τόσο προφανώς παραβιάζει τον Χάρτη ΗΕ και πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 2 παρ. 4 περί απαγόρευσης χρήσης βίας. Επανέλαβε δημόσια την έκκληση που διμερώς υπέβαλε στον Πρόεδρο Πούτιν να σταματήσει η προέλαση και να αποσύρει τα ρωσικά στρατεύματα, προκειμένου να προληφθούν οι τραγικές συνέπειες του πολέμου, που η Ευρώπη έχει γνωρίσει ξανά στο παρελθόν. Ανακοίνωσε ότι θα πιστωθεί άμεσα το ποσό των 20 εκατομμυρίων δολλαρίων στο Central Emergency Response Fund (CERF), προκειμένου να αντιμετωπισθούν κάποιες πρώτες ανάγκες, ενώ τόνισε ότι όλοι οι εταίροι δεσμεύονται στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, πρωτίστως στην Ουκρανία, αλλά και σε κάθε άλλη εμπόλεμη πλευρά, σε πλήρη σεβασμό των αρχών της ουδετερότητας, της αμεροληψίας, του ανθρωπισμού και της ανεξαρτησίας, και πάντοτε με γνώμονα το ΔΔΔΤΑ και το ΔΑΔ.

Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού (ICRC)

24 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση Προέδρου ICRC για την επίθεση στην Ουκρανία

Ο Πρόεδρος της ICRC Peter Maurer εξέφρασε την έντονη ανησυχία του με την κλιμάκωση της έντασης μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, που έφθασε στο σημείο της επίθεσης. Ήδη από την αρχή άρχισαν να γίνονται εμφανείς οι επιπτώσεις σε βάρος των αμάχων (βλ. μετακινήσεις πληθυσμών, χωρισμός οικογενειών, ακόμα και αγνοούμενοι). Παράλληλα, εξέφρασε το φόβο του ότι θα επιταθούν οι επιθέσεις σε μη στρατιωτικούς στόχους, γεγονός που θα δυσκολέψει την πρόσβαση των ατόμων σε βασικά αγαθά (π.χ. νερό). Με δεδομένα αυτά, υπενθύμισε στα εμπόλεμα μέρη την υποχρέωσή τους να σεβασθούν πλήρως το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, διασφαλίζοντας την αρχή της διάκρισης και τα -συμβατικά- προστατευόμενα πρόσωπα και τις υποδομές, απέχοντας από συμπεριφορές που συνιστούν απαγορευμένα μέσα και μεθόδους πολέμου, ενώ παράλληλα τόνισε πως θα πρέπει να αποφεύγονται όπλα ευρείας εμβέλειας, ώστε να μειωθούν ενδεχόμενες επιπτώσεις σε αστικές περιοχές. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να μεριμνούν για την παροχή αμερόληπτης και ανεξάρτητης ανθρωπιστικής δράσης και οι αντίστοιχοι χώροι θα πρέπει να προστατεύονται κατάλληλα. Τέλος, κάλεσε όλα τα κράτη να αποφύγουν την περαιτέρω κλιμάκωση των εκθροπραξιών.

26 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση της Προέδρου της Αποστολής της ICRC στην Ουκρανία

Η Πρόεδρος της Αποστολής στις ICRC στην Ουκρανία Florence Gillette, σε Δήλωσή της, εξέφρασε την έντονη ανησυχία της για την συγκεκριμένη σύρραξη, καθώς πλήττει πυκνοκατοικημένες και αστικές περιοχές, γεγονός που αυξάνει τις πιθανότητες απωλειών σε αμάχων. Κάλεσε τα μέρη της σύρραξης να εφαρμόσουν πλήρως τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το ΔΑΔ (βλ. προστασία αμάχων, συλληφθέντων, τραυματιών, ασθενών, υποδομών, αποφυγή χρήσης απαγορευμένων μέσων και μεθόδων πολέμου κ.λπ.), λαμβάνοντας και τις κατάλληλες προφυλάξεις προς τούτο, πάντοτε σεβόμενα πλήρως την αρχή της διάκρισης. Τέλος, κάλεσε όλα τα κράτη να λάβουν κάθε κατάλληλο μέτρο προς αποφυγή περαιτέρω κλιμάκωσης της σύρραξης και των συνεπειών στους αμάχους.

5 Μαρτίου 2022

Δήλωση για ασφαλείς διαδρόμους εκκένωσης στην Ουκρανία

Η ICRC σημείωσε ότι βρίσκεται σε συνεχή διάλογο με τα εμπόλεμα μέρη για τη δημιουργία ασφαλών διαδρόμων για την απομάκρυνση αμάχων σε διάφορες πληγείσες πόλεις (βλ. Μαριούπολη). Ανεξάρτητα, όμως, από το αν Ρωσία και Ουκρανία πράγματι καταλήξουν σε συμφωνία για την δημιουργία ανθρωπιστικών διαδρόμων, οφείλουν σε κάθε περίπτωση να προστατεύουν αμάχους και μη στρατιωτικούς στόχους (βλ. αστικές υποδομές), ενώ παράλληλα θα πρέπει να διασφαλίζουν την πρόσβαση της ICRC και άλλων ανθρωπιστικών δρώντων στο πεδίο.

Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣοΕ) Επιτροπή Υπουργών (ΕΥ/ΣοΕ)

24 Φεβρουαρίου 2022

Καταδίκη της ρωσικής επίθεσης στην Ουκρανία

Κατά την 1426bis Συνεδρίασή της, η ΕΥ/ΣοΕ υιοθέτησε την Απόφαση [CM/Del/Dec\(2022\)1426bis/2.3](#), με την οποία καταδίκασε με κάθε τρόπο την επιθετική ενέργεια της Ρωσίας -σε πλήρη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου- σε βάρος της Ουκρανίας. Αποφάσισε να εξετάσει αμέσως και σε συνεργασία με την Κοινοβουλευτική Συνέλευση και την Γενική Γραμματεία το ενδεχόμενο λήψης μέτρων, βάσει του ΚατΣοΕ, σε απάντηση προς μία τέτοια διεθνώς παράνομη ενέργεια. Επιπλέον, καταδίκασε την μονομερή ρωσική αναγνώριση της ανεξαρτησίας των περιοχών Donetsk και Luhansk, εξέφρασε την πλήρη στήριξή της στην Ουκρανία και τον σεβασμό στην ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική κυριαρχία της, καλώντας συγχρόνως την Ρωσία να απέχει από κάθε άλλη στρατιωτική ενέργεια. Εκφράζοντας την πλήρη υποστήριξη του ουκρανικού λαού, αποφάσισε την σύγκληση επόμενης Έκτακτης Συνεδρίασης.

25 Φεβρουαρίου 2022

Μέτρα για την κατάσταση στην Ουκρανία

Κατά την 1426ⁿ (ter) Συνεδρίασή της, η ΕΥ/ΣοΕ, αμέσως μετά την έναρξη της ρωσικής επίθεσης σε βάρος της Ουκρανίας, υιοθέτησε την Απόφαση [CM/Del/Dec\(2022\)1426ter/2.3](#), με την οποία εξέφρασε ρητά ότι η συγκεκριμένη ρωσική ενέργεια αποτελεί ευθεία παραβίαση του Καταστατικού του Οργανισμού

(ΚατΣοΕ). Σε Μεικτή Επιτροπή (Joint Committee) για την ανταλλαγή απόψεων (exchange of views) με την Κοινοβουλευτική Συνέλευση, αποφασίστηκε, αρχικά, η παύση -με άμεση ισχύ- των δικαιωμάτων εκπροσώπησης της Ρωσίας στην ΕΥ/ΣοΕ και στην ΚΣ/ΣοΕ, στη βάση του άρθρου 8 ΚατΣοΕ, ενώ η Γενική Γραμματέας κλήθηκε να ενημερώσει για τις νομικές και οικονομικές επιπτώσεις της εν λόγω Απόφασης.

2 Μαρτίου 2022

Νομικές και οικονομικές συνέπειες της παύσης των δικαιωμάτων εκπροσώπησης της Ρωσίας στο ΣοΕ

Η ΕΥ/ΣοΕ, με την Απόφασή της [CM/Res\(2022\)1](#), διευκρίνισε ότι οι συνέπειες της ενεργοποίησης του άρθρου 8 ΚατΣοΕ είναι οι ακόλουθες:

- Παύση των δικαιωμάτων εκπροσώπησης της Ρωσίας σε ΕΥ/ΣοΕ και ΚΣ/ΣοΕ,
- Παύση εκπροσώπησης στην ΕΥ/ΣοΕ, όποτε συνέχεται στο πλαίσιο Συμβάσεων που έχουν συναφθεί εντός του Οργανισμού. Μοναδική εξαίρεση η συμμετοχή στη Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της ΕΥ/ΣοΕ (CM-DH), κατ'άρθρο 46 ΕυρΣΔΑ,
- Παύση εκπροσώπησης και από κάθε άλλη Επιτροπή που έχει δημιουργήσει η ΕΥ/ΣοΕ, στη βάση του ΚατΣοΕ (βλ. άρθρα 15-17),
- Παύση εκπροσώπησης στο Κογκρέσο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών, αλλά και σε κάθε άλλο επικουρικό όργανο,
- Υπογραμμίζεται ότι η κατάσταση αυτή σε καμία περίπτωση δεν επηρεάζει την άσκηση των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και της Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας,
- Η νέα κατάσταση δεν επηρεάζει την συμμετοχή της Ρωσίας σε Συμφωνίες του ΣοΕ (και στα όργανα αυτών), τις οποίες υπέγραψε ή κύρωσε χωρίς καμία επιφύλαξη,
- Η Ρωσία εξακολουθεί να δεσμεύεται από την ΕυρΣΔΑ. Ο Ρώσος δικαστής παραμένει μέλος του ΕυρΔΔΑ, προσφυγές σε βάρος της Ρωσίας μπορούν να γίνονται δεκτές και να εξετάζονται, ενώ η χώρα μπορεί να συμμετέχει μόνο στη Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της ΕΥ/ΣοΕ, μόνο όμως προκειμένου να παρέχει ή να λαμβάνει πληροφορίες για υποθέσεις στις οποίες εμπλέκεται (χωρίς, δηλαδή, δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και ψήφου),
- Η κατάσταση αυτή δεν επηρεάζει τη συμμετοχή της

Ρωσίας σε Μερικές Συμφωνίες (Partial Agreements/ Accords Partiels), εκτός αν άλλως αποφασισθεί από το εκάστοτε συμβατικό όργανο,

- Η συμμετοχή της Ρωσίας σε Υπουργικές Συνδιασκέψεις περιορίζεται σε όσες ρητώς προσκαλείται, ενώ
- Παραμένουν ανεπηρέαστες οι οικονομικές υποχρεώσεις της, εκτός αν άλλως αποφασισθεί από την ΕΥ/ΣοΕ σε μεταγενέστερο στάδιο.

10 Μαρτίου 2022

Συνέπειες της επίθεσης της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας

Με την Απόφαση [CM/Del/Dec\(2022\)1428bis/2.3](#), η ΕΥ/ΣοΕ καταδίκασε για μία ακόμα φορά την πράξη επίθεσης της Ρωσίας σε βάρος της Ουκρανίας και εξέφρασε την βαθιά ανησυχία της για την τύχη του άμαχου πληθυσμού (ιδιαίτερα των πιο ευάλωτων ατόμων). Κάλεσε την Ρωσία να εφαρμόσει πλήρως τα προσωρινά μέτρα, που υπέδειξε το ΕυρΔΔΑ την 1^η και 4^η Μαρτίου 2022, μεταξύ άλλων προκειμένου να διασφαλισθεί η πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια. Επίσης, χαιρέτισε και ενθάρρυνε την διάθεση και προθυμία όλων των κρατών-μελών ΣοΕ να βοηθήσουν τους πρόσφυγες της Ουκρανίας, ενώ επικρότησε την οικονομική ενίσχυση μέσω της Τράπεζας Ανάπτυξης του Οργανισμού (Council of Europe Development Bank/CEB). Επιπλέον, ενθάρρυνε τις πρωτοβουλίες όλων των Οργάνων, Θεσμών και Μηχανισμών του ΣοΕ, της Επιτροπής ΔΤΑ συμπερολαμβανομένης, για την ενίσχυση των ουκρανικών αρχών και τη διαχείριση του πληττόμενου πληθυσμού. Έδωσε οδηγία στη Γραμματεία να προετοιμάσει σχέδια Αποφάσεων για την επέκταση της παύσης των δικαιωμάτων εκπροσώπησης της Ρωσίας και σε Μερικές Συμφωνίες. Τέλος, υπογράμμισε ότι παραμένει σε πλήρη συνεργασία και συντονισμό με την ΚΣ/ΣοΕ για τυχόν επέκταση των μέτρων υπό το άρθρο 8 ΚατΣοΕ, που μπορεί να οδηγήσουν σε πλήρη απομάκρυνση της Ρωσίας από τον Οργανισμό (είτε με πρωτοβουλία του ίδιου του κράτους βάσει του άρθρου 7 ΚατΣοΕ, είτε με πρωτοβουλία της ΕΥ/ΣοΕ).

16 Μαρτίου 2022

Ψήφισμα για την παύση της ιδιότητας της Ρωσίας ως μέλους στο ΣοΕ

Σχεδόν ένα μήνα μετά την επίθεση και εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, η ΕΥ/ΣοΕ υιοθέτησε την Απόφαση [CM/Res\(2022\)2](#) σχετικά με την παύση της ιδιότητας της Ρωσίας ως μέλους στον Οργανισμό. Η ΕΥ/ΣοΕ, επιβεβαιώνοντας το καταφανώς παράνομο της ρωσικής ενέργειας και την ευθεία παραβίαση του άρθρου 3 του [ΚατΣοΕ](#) (δηλαδή ο πλήρης σεβασμός των θεμελιωδών αρχών του ΣοΕ), υπενθυμίζοντας κάθε προηγούμενη πράξη των καταστατικών οργάνων του ΣοΕ από την στιγμή της κλιμάκωσης της κατάστασης, αλλά και λαμβάνοντας υπόψη την Επιστολή της ρωσικής Κυβέρνησης στην Γενική Γραμματέα ΣοΕ, με την οποία ενημέρωνε για την πρόθεση της Ρωσίας να αποχωρήσει από τον Οργανισμό και να καταγγείλει την ΕυρΣΔΑ, αποφάσισε την παύση της ιδιότητας του κράτους-μέλους, σύμφωνα με το άρθρο 8 ΚατΣοΕ.

23 Μαρτίου 2022

Πρόσθετες νομικές και οικονομικές συνέπειες σε βάρος της Ρωσίας

Στην μεταγενέστερη Απόφαση [CM/Res\(2022\)3](#), η ΕΥ/ΣοΕ αποφάσισε την επέκταση των νομικών και οικονομικών συνεπειών της απομάκρυνσης της Ρωσίας από τον Οργανισμό. Έτσι, η Ρωσία αποκόπτεται πλήρως από τον Οργανισμό, χωρίς να έχει πλέον κανένα δικαίωμα ή να φέρει καμία υποχρέωση υπό το ΚατΣοΕ. Εξαίρεση αποτελούν δικαιώματα και υποχρεώσεις που υφίστανται πριν την επίσημη λήξη της συμμετοχής της. Απομακρύνεται οριστικά από την ΕΥ/ΣοΕ, την ΚΣ/ΣοΕ, το Κογκρέσο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών, καθώς και κάθε άλλο επικουρικό όργανο. Αναφορικά με την τυχόν συμμετοχή της σε δράσεις και προγράμματα του ΣοΕ, θα λογίζεται ως κράτος μη μέλος. Επιπλέον, η ΕΥ/ΣοΕ αποφάσισε την οριστική αποβολή της Ρωσίας από τις εξής Μερικές Συμφωνίες:

1. Ομάδα Διεθνούς Συνεργασίας για τα Ναρκωτικά και τους Εθισμούς (Pompidou Group),
2. Ομάδα Συνεργασίας για την Πρόληψη, Προστασία και Οργάνωση της Αρωγής σε Μείζονες Φυσικές και Τεχνολογικές Καταστροφές (EUR-OPA),
3. Ταμείο Ευρωπαϊκής Στήριξης για την Συμπαράγωγή και Διάχυση (Distribution) Δημιουργικών Κινηματογραφικών και Οπτικοακουστικών Έργων («Eurimages»),

4. Διευρυμένη Μερική Συμφωνία για τον Αθλητισμό (EPAS),
  5. Διευρυμένη Μερική Συμφωνία για τις Πολιτιστικές Διαδρομές,
  6. Διευρυμένη Μερική Συμφωνία για το Παρατηρητήριο Διδασκαλίας της Ιστορίας στην Ευρώπη,
  7. Ευρωπαϊκό Οπτικοακουστικό Παρατηρητήριο.
- Επιπλέον, η Ρωσία αποβλήθηκε και από την Διευρυμένη Συμφωνία για την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Δημοκρατία μέσω του Δικαίου (Επιτροπή Βενετίας/Venice Commission), αλλά και από τις Διευρυμένες Συμφωνίες που ιδρύουν την GRECO (με εξαίρεση τη Σύμβαση για τις Ποινικές Διαστάσεις της Διαφθοράς (ETS No. 173), συμμετέχοντας, ως εκ τούτου περιορισμένα στις Συνεδριάσεις της Ομάδας Εμπειρογνομώνων.

Αναφορικά με την ΕυρΣΔΑ, η Ρωσία παύει να αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος της από την 16^η Σεπτεμβρίου 2022. Σύμφωνα και με σχετικό Ψήφισμα του ΕυρΔΔΑ, το τελευταίο παραμένει αρμόδιο για τυχόν προσφυγές που ασκηθούν μέχρι την καταληκτική ημερομηνία. Η δε ΕΥ/ΣοΕ θα συνεχίσει να εποπτεύει την εκτέλεση των αποφάσεων και τυχόν φιλικών διακανονισμών. Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία, μολονότι θα μπορεί να συμμετέχει σε Συνεδριάσεις της ΕΥ/ΣοΕ, προκειμένου να λαμβάνει και να παρέχει πληροφορίες για τις εξεταζόμενες υποθέσεις, δε θα έχει δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και ψήφου. Φυσικά, η απώλεια της ιδιότητας του μέλους του ΣοΕ από πλευράς Ρωσίας επηρεάζει και συμπαρασύρει το καθεστώς της μόνο σε σχέση με Συμβάσεις ΣοΕ ανοιχτές αποκλειστικά σε κράτη-μέλη του Οργανισμού. Κατά τα λοιπά, η Ρωσία θα συνεχίσει να δεσμεύεται από Συμβάσεις ΣοΕ ανοιχτές και σε τρίτα προς τον Οργανισμό κράτη. Τυχόν αλλαγές στο καθεστώς αυτό ενδέχεται να επέλθουν με χωριστή απόφαση της ΕΥ/ΣοΕ ή των κρατών-μερών (ή/και της ίδιας της Ρωσίας, μολονότι δεν αναφέρεται ρητώς η εναλλακτική αυτή). Αντίστοιχα, η Ρωσία δεν μπορεί να καταθέτει όργανα επικύρωσης ή αποδοχής Συμβάσεων και Πρωτοκόλλων που έχουν υπογραφεί πριν την αποβολή της. Η υπογραφή της σε αυτές τις περιπτώσεις έχει ήδη αναιρεθεί.

Τέλος, σε σχέση με τις οικονομικές υποχρεώσεις της Ρωσίας, αποφασίζεται ότι εξακολουθεί να οφείλει τις κάθε φύσης συνεισφορές της για το 2022, καθώς και για τυχόν τόκους μέχρι την ημερομηνία λήξης της ιδιό-

τητας του μέλους. Το τελικό ποσό αναλαμβάνει η Γενική Γραμματέας να το κοινοποιήσει στο αποβαλλόμενο μέρος των Συμβάσεων και μέλος του Οργανισμού.

Κοινοβουλευτική Συνέλευση (ΚΣ/ΣοΕ)

15 Μαρτίου 2022

[Γνώμη 300](#)
αναφορικά με τις συνέπειες της επίθεσης της Ρωσίας σε βάρος της Ουκρανίας

Μετά την κλιμάκωση των εντάσεων μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, μέχρι και την στρατιωτική επίθεση της πρώτης σε βάρος της δεύτερης, με τις σοβαρές επιπτώσεις της στον άμαχο πληθυσμό, η ΚΣ/ΣοΕ (στη βάση σχετικής [Έκθεσης](#) της Επιτροπής Πολιτικών Θεμάτων και Δημοκρατίας) καταδίκασε σε κάθε τόνο αυτή τη διεθνώς παράνομη ενέργεια, ενώ εξέφρασε την ανησυχία της για τη μη ανταπόκριση της Ρωσίας στις συνεχείς εκκλήσεις για παύση των εκθροπραξιών και για τον κίνδυνο που πλέον θέτει η Ρωσία στις γειτονικές ευρωπαϊκές χώρες με ανάλογο ιστορικό παρελθόν. Επίσης, εκφράζει την ανησυχία της για τα στοιχεία που καταδεικνύουν παραβιάσεις ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ, ενώ χαιρετίζει τις κινήσεις για την απόδοση διεθνών ευθυνών, διεθνώς και ατομικώς (βλ. δημιουργία Ανεξάρτητης Διεθνούς Επιτροπής Διερεύνησης των ΗΕ, προσφυγή και προσωρινά μέτρα στο ΔΔΧ, διερεύνηση κατάστασης από το ΔΠΔ, προσωρινά μέτρα ΕυρΔΔΑ). Ακόμα, η ΚΣ/ΣοΕ καταδικάζει και τα μέτρα της Ρωσίας στο εσωτερικό της χώρας σε βάρος πολιτών που διαδηλώνουν κατά του πολέμου.

Με αυτά τα δεδομένα, η ΚΣ/ΣοΕ κάλεσε:

1. τη Ρωσία να εφαρμόσει τα προσωρινά μέτρα που υποδείχθηκαν από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, δηλαδή να παύσει κάθε στρατιωτική επιχείρηση, να τηρήσει τις διεθνείς της υποχρεώσεις (μεταξύ άλλων να μεριμνήσει τόσο για την ασφάλεια και προστασία των αμάχων, όσο και για την απρόσκοπτη πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια), αλλά και να συνεργασθεί με διεθνείς θεσμούς για την διερεύνηση των διαπραττόμενων εγκλημάτων και την προστασία των πυρηνικών τοποθεσιών, προς αποφυγή ακόμα πιο γενοκτονικών κρίσεων,
2. τα κράτη-μέλη του ΣοΕ να στηρίξουν τόσο την Ουκρανία, όσο και τις άμεσα πληττόμενες από τις μεταναστευτικές ροές χώρες, να λάβουν μέτρα για την καλύτερη μακροπρόθεσμη ένταξη (integration) των

προσφύγων, αλλά και να ενισχύσουν οικονομικά την Αναπτυξιακή Τράπεζα ΣοΕ προς αυτή την κατεύθυνση (καθώς και το ίδιο το ΣοΕ, στην περίπτωση που η Ρωσία δεν τακτοποιήσει τις οφειλές της),

3. θεσμούς και όργανα του ΣοΕ να μεριμνήσουν για την επικοινωνιακή προώθηση και ενημέρωση των ζητημάτων που ανακύπτουν από τη νέα κατάσταση, αλλά και να τα προτεραιοποιήσουν.

Τέλος, με δεδομένα τα ανωτέρω και με βάση το Καταστατικό Ψήφισμα/Statutory Resolution (51)30, διατυπώνει προς την ΕΥ/ΣοΕ την Γνώμη πως θα πρέπει να ζητηθεί από την Ρωσία να αποχωρήσει από τον Οργανισμό. Αν η Ρωσία δεν ανταποκριθεί σε αυτό το αίτημα της ΕΥ/ΣοΕ, τότε η τελευταία οφείλει να τάξει προθεσμία αποβολής της Ρωσίας.

26 Απριλίου 2022

Ψήφισμα για την απόδοση ευθυνών για σοβαρές παραβιάσεις ΔΑΔ και άλλα διεθνή εγκλήματα

Κατόπιν [Έκθεσης](#) και [Σύστασης](#) της Επιτροπής Νομικών Υποθέσεων και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η ΚΣ/ΣοΕ υιοθέτησε το [Ψήφισμα 2436 \(2022\)](#) αναφορικά με την *απόδοση ευθυνών για σοβαρές παραβιάσεις ΔΑΔ και άλλα διεθνή εγκλήματα από την ρωσική επίθεση σε βάρος της Ουκρανίας*. Η ΚΣ/ΣοΕ υπενθύμισε όλες τις νομικές δυνατότητες από πλευράς διεθνούς δικαιοσύνης, προκειμένου να αποδοθούν ευθύνες (σε επίπεδο κράτους ή/και ατομικώς) για τα καταγγελλόμενα διεθνή εγκλήματα επί ουκρανικού εδάφους. Έτσι, η ΚΣ/ΣοΕ κάλεσε τα κράτη-μέλη να ενισχύσουν τις έρευνες του Εισαγγελέα ΔΠΔ, να διώξουν και σε εθνικό επίπεδο τα καταγγελλόμενα διεθνή εγκλήματα, εφόσον έχουν ενεργοποιήσει για αυτά την παγκόσμια δικαιοδοσία τους, να βοηθήσουν στη σύσταση ενός ad hoc Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη δίωξη του εγκλήματος της επίθεσης, καθώς υπό τις τωρινές συνθήκες κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει μόνο με απόφαση ΣΑ/ΗΕ (σχεδόν απίθανη η υιοθέτηση λόγω δικαιώματος αρνησικυρίας της Ρωσίας), αλλά και να εξετάσουν το ενδεχόμενο να ασκήσουν από κοινού συλλογική προσφυγή στο ΕυρΔΔΑ (δυνάμει του άρθρου 33 ΕυρΣΔΑ).⁴ Επιπλέον,

4. Οριακή μοιάζει να είναι η σύσταση αξιοποίησης της κατεσχεμένης περιουσίας Ρώσων ιδιωτών, στους οποίους επιβλήθηκαν στοχευμένες κυρώσεις, για την αποζημίωση των θυμάτων, καθώς είναι πιθανόν, ασκώντας τα εκάστοτε προβλεπόμενα εσωτερικά ένδικα μέσα (ή/και τυχόν διεθνείς διαδικασίες, βλ. ατομική προσφυγή στο ΕυρΔΔΑ), να επανακτήσουν τα κατεσχεθέντα περιουσιακά στοιχεία τους.

απευθυνόμενη στους διεθνείς θεσμούς που έχουν αναλάβει την διερεύνηση των καταγγελιών παραβιάσεων ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ, και το ενδεχόμενο τέλεσης διεθνών εγκλημάτων, μεταξύ άλλων κάλεσε και τη ΓΣ/ΗΕ να υποβάλει στο ΔΔΧ αίτημα Γνωμοδότησης αναφορικά με τυχόν περιορισμούς στο δικαίωμα αρνησικυρίας ενός κράτους, σε περιπτώσεις παραβιάσεων θεμελιωδών κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, αλλά και μη καλόπιστης εφαρμογής των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συμμετοχή του σε Διεθνείς Οργανισμούς. Τέλος, επανέλαβε την πάγια έκκληση όλων των διεθνών μηχανισμών προς την Ρωσία να παύσει τις εχθροπραξίες και να δεσμευθεί για την εφαρμογή των υποχρεώσεών της που απορρέουν από το ΔΔΔΤΑ και το ΔΑΔ, καθώς και να εφαρμόσει τις αποφάσεις του ΕυρΔΔΑ.

Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕπΔΤΑ)

24 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση για την κατάσταση στην Ουκρανία

Με [Δήλωσή](#) της, η Επίτροπος Mijatovic καταδίκασε την ρωσική επίθεση στην Ουκρανία και το κόστος σε ανθρώπινες ζωές, λόγω των σοβαρών παραβιάσεων ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ. Ο μεγάλος αριθμός προσφύγων, μεταξύ των οποίων πολλών ευάλωτων ατόμων, οδήγησε την ΕπΔΤΑ να καλέσει τη Ρωσία να παύσει την επίθεση και να τηρήσει τις σχετικές διεθνείς υποχρεώσεις της. Παράλληλα, κάλεσε τα κράτη μέλη του ΣοΕ να σταθούν αλληλέγγυα στην Ουκρανία και να υποδεχθούν πρόσφυγες.

1 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) μετά τα επεισόδια στο Χάρκοβο

Παρακολουθώντας την εξελισσόμενη και κλιμακούμενη σύρραξη μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, αλλά και τις σοβαρές συνέπειές της στον άμαχο πληθυσμό, η ΕπΔΤΑ υπογράμμισε τις σοβαρές παραβιάσεις ΔΔΔΤΑ (μη πρόσβαση σε βασικές υποδομές, νερό, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, φαγητό κ.ά., αθρόες προσφυγικές ροές) και ΔΑΔ (μη διάκριση μαχητών/αμάχων, στρατιωτικών και μη στόχων, χρήση μέσων και μεθόδων πολέμου που ευθέως παραβιάζουν την εν λόγω αρχή), και τους κλυδωνισμούς που υφίσταται

το διεθνές οικοδόμημα. Κάλεσε δε τη Ρωσία να σταματήσει το αιματοκύλισμα.

7 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) ενόψει της Διεθνούς Ημέρας της Γυναίκας

Με την ευκαιρία της Διεθνούς Ημέρας της Γυναίκας, η ΕπΔΤΑ εξέφρασε τη θερμή αλληλεγγύη της σε γυναίκες και κορίτσια στην Ουκρανία, πολλές εκ των οποίων έχουν χάσει τη ζωή τους, είναι τραυματισμένες ή έχουν πάρει το δρόμο της προσφυγιάς. Υπογράμμισε ότι οι γυναίκες υφίστανται τις άμεσες και καταστροφικές συνέπειες του πολέμου, καθώς εξακολουθούν να φέρουν την ευθύνη προστασίας των οικογενειών τους, αλλά και να δουλεύουν ή να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως ιατροί, νοσοκόμες κ.ά., προκειμένου να ενισχύσουν τις κοινότητές τους σε αυτή την συνθήκη. Γυναίκες της κοινωνίας των πολιτών, εθελόντριες, αλλά και δημοσιογράφοι, επίσης, εκτίθενται σε κίνδυνο, την στιγμή που με τη δράση τους πραγματώνουν τους κανόνες και τις αρχές του ΣοΕ. Κάλεσε, μάλιστα, όλα τα κράτη-μέλη του ΣοΕ να συμβάλουν στην οικοδόμηση της ειρήνης και της παροχής ανθρωπιστικής στήριξης στην Ουκρανία, αλλά και σε χώρες που άμεσα επηρεάζονται από την τρέχουσα κατάσταση.

7 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την κατάσταση των ελευθεριών έκφρασης, συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι στη Ρωσία

Σε Δήλωσή της, η D. Mijatovic αναγνώρισε τις σοβαρές συνέπειες της ρωσικής επίθεσης και στο εσωτερικό της χώρας. Από την αρχή του πολέμου, χιλιάδες άτομα έχουν συλληφθεί στη Ρωσία, επειδή ασκούν το δικαίωμά τους να διαδηλώνουν ειρηνικά κατά του πολέμου, μεταξύ αυτών και δημοσιογράφοι και υπερασπιστές ΔΤΑ. Οι μορφές καταπίεσης φαίνεται να ποικίλλουν: αστυνομική βία, εκφοβισμός, απειλές για άσκηση ποινικών διώξεων ή απολύσεων από εργασίες, συλλήψεις κ.ά. Παράλληλα, σημείωσε ότι έχει απαγορευθεί η πρόσβαση σε μη ρωσικά ΜΜΕ, ενώ ορισμένοι σταθμοί είτε σταμάτησαν να ενημερώνουν για την εξέλιξη του πολέμου είτε έπαυσαν να εκπέμπουν.⁵ Η ΕπΔΤΑ επανέλαβε την ανάγκη άμεσης παύ-

5. Ας σημειωθεί ότι σε ενωσιακό επίπεδο, και μάλιστα στο πλαίσιο των κυρώσεων σε βάρος της Ρωσίας, μόνο δύο κρατικά χορηγούμενα μέσα απαγορεύθηκαν (Russian Today, Sputnik).

σης των εκθροπραξιών, αλλά εξίσου και της καταπίεσης των ΔτΑ σε εσωτερικό επίπεδο, τα οποία πρέπει να γίνονται σεβαστά σε συμμόρφωση της Ρωσίας προς τις διεθνείς και ευρωπαϊκές υποχρεώσεις της.

9 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την ενίσχυση της Μολδαβίας κατά την διαχείριση των προσφυγικών ροών

Μετά από τριήμερη επίσκεψή της στη Μολδαβία (και δη σε κέντρα υποδοχής στο Κισινάου και αλλού), η ΕπΔΤΑ τόνισε τη σημασία ενίσχυσης όχι μόνο όλων των ευρωπαϊκών χωρών που δέχονται πρόσφυγες από την Ουκρανία, αλλά κυρίως την ενίσχυση της άμεσα επηρεαζόμενης Μολδαβίας. Περιέγραψε την ενίσχυση αυτή ως οικονομική και θεσμική (π.χ. ανθρώπινο δυναμικό, τεχνογνωσία κ.λπ.), αλλά και ανθρωπιστική (ενίσχυση της άμεσης ταυτοποίησης ευάλωτων ομάδων προσφύγων, προστασία από κάθε μορφής βία ή trafficking, ψυχολογική στήριξη).

16 Μαρτίου 2022

[Επίσκεψη](#) Επιτρόπου σε Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία και Ρουμανία

Η ΕπΔΤΑ πραγματοποίησε άρχισε επίσκεψη σε Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία και Ρουμανία, που ολοκληρώθηκε στις 22 Μαρτίου 2022, προκειμένου να παρακολουθήσει τις προσπάθειες διαχείρισης των προσφυγικών ροών από την εμπόλεμη Ουκρανία και να εκτιμήσει την κατάσταση των ΔτΑ. Στη βάση των στοιχείων αυτών αναμένεται να προετοιμασθεί σχετική Έκθεση.

24 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την προστασία της κοινωνίας των πολιτών στη Ρωσία

Κατά την επίσκεψή της στην Τσεχία, η ΕπΔΤΑ συνομίλησε με μέλη της κοινωνίας των πολιτών, μεταξύ των οποίων και αρκετοί δημοσιογράφοι και υπερασπιστές ΔτΑ από τη Ρωσία και την Λευκορωσία, που αναγκάστηκαν να φύγουν από τις χώρες τους, προκειμένου να μην υποστούν σκληρές ποινές (π.χ. κίνδυνοι για την προσωπική τους ασφάλεια) για το έργο τους. Η ΕπΔΤΑ, εκφράζοντας την βαθύτατη εκτίμησή της για την προσφορά τους, ανέφερε πως η προστασία τους θα παραμείνει υψηλά στην ατζέντα, ειδικά μετά την σχετική απόφαση της ΕΥ/ΣοΕ να αποβάλει την Ρωσία από τον Οργανισμό του Στρασβούργου.

24 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την κατάσταση των Ουκρανών προσφύγων

Η ΕπΔΤΑ, μετά την επίσκεψή της σε Πολωνία, Σλοβακία, Ουγγαρία και Ρωσία, υπογράμμισε ότι, ανεξάρτητα από την άμεση και πρωτόβουλη ανταπόκριση ιδιωτικών φορέων και δρώντων (π.χ. εθελοντές, ΜΚΟ, θρησκευτικοί οργανισμοί κ.ά.) στην τρέχουσα κατάσταση, όλα τα κράτη-μέλη ΣοΕ πρέπει να ενισχύσουν τις προσπάθειές τους, προκειμένου να συντονίσουν -εθνικά και υπερεθνικά- και να αναβαθμίσουν το βαθμό ανταπόκρισης στις ανάγκες των προσφύγων της Ουκρανίας. Έτσι, ένας μέσο-/μακρο-πρόθεσμος σχεδιασμός κρίθηκε ως ύψιστης σημασίας, όπως επίσης, η επένδυση σε αποτελεσματικές διαδικασίες ταυτοποίησης και καταγραφής, αλλά και η επένδυση στην αποτελεσματική ενσωμάτωση ("integration"), για την προστασία της ασφάλειας και της αξιοπρέπειας αυτών των προσώπων (λ.χ. μείωση της πιθανότητας να πέσουν θύματα εμπορίας και διακίνησης, πρόσβαση σε στέγαση, σε εργασία, σε οικονομική βοήθεια, εκπαίδευση), ιδιαίτερα των περισσότερο ευάλωτων εξ αυτών. Η ΕπΔΤΑ κάλεσε, ακόμα, και τα κράτη που δε συνορεύουν με την Ουκρανία να συνταχθούν σε αυτή την πρωτοβουλία.

28 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την ανάγκη διασφάλισης άμεσης πρόσβασης στη Μαριούπολη για παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας

Η ΕπΔΤΑ, μπροστά στις περιγραφές και μαρτυρίες για την κατάσταση στην πολιορκημένη Μαριούπολη και τα δεινά που υφίστανται οι Ουκρανοί που παραμένουν εκεί, ζητεί την άμεση διασφάλιση της ασφαλούς παροχής ανθρωπιστικής (ιατροφαρμακευτικής και άλλης) βοήθειας, μέσω ανθρωπιστικών διαδρόμων, υπό την αιγίδα και εποπτεία της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού.

6 Απριλίου 2022

[Δήλωση](#) για τα γεγονότα στην Bucha

Η ΕπΔΤΑ σημείωσε ότι οι εικόνες των νεκρών σωμάτων στην πόλη Bucha της Ουκρανίας αποτελούν την σκληρή απεικόνιση των παραβιάσεων ΔτΑ και ΔΑΔ (βλ. αυθαίρετες εκτελέσεις, απαγωγές, βασανιστήρια, σεξουαλική βία, επιθέσεις κατά αστικών υποδομών), και ενδέχεται να αποτελούν -υπό προϋποθέσεις- εγκλήματα πολέμου, τα οποία δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να μείνουν ατιμώρητα.

7 Απριλίου 2022

[Δήλωση](#) ενόψει της Διεθνούς Ημέρας για τους Ρομά

Ενόψει της Διεθνούς Ημέρας για τους Ρομά, η ΕπΔΤΑ εξέφρασε την συμπάραστασή της στους Ουκρανούς Ρομά, που παράλληλα με τις συνέπειες του πολέμου, υφίστανται και διακρίσεις, ειδικά στις συνθήκες προσφυγιάς. Κατά τις επισκέψεις της σε γειτονικές της Ουκρανίας χώρες, συνομίλησε με οικογένειες Ρομά, που της περιέγραψαν περιστατικά διακρίσεων ακόμα και κατά τη διανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας. Κάλεσε όλα τα κράτη-μέλη του ΣοΕ να αναδείξουν μετ'επιτάσεως την ευαλωτότητα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Ρομά πρόσφυγες, εντός και εκτός Ουκρανίας, αλλά και να τις αντιμετωπίσουν (βλ. αποτελεσματική πρόσβαση σε στέγαση, εκπαίδευση, εργασία και υγεία σε ισότιμη βάση). Τέλος, χαιρέτισε τις προσπάθειες των δικτύων και ΜΚΟ που ασχολούνται με την προώθηση και προστασία των Ρομά, ενώ κάλεσε και στην ανάληψη συντονισμένων δράσεων, προκειμένου να αντιμετωπισθούν προκλήσεις και προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ρομά.

8 Απριλίου 2022

[Επίσκεψη](#) Επιτρόπου στο Βατικανό

Κατά την επίσκεψή της στο Βατικανό και την συνάντηση με τον Πάπα Φραγκίσκο και άλλους Προκαθημένους, η ΕπΔΤΑ υπογράμμισε τις βασικές ανησυχίες της σε σχέση με την προστασία των δικαιωμάτων μεταναστών, προσφύγων και εν γένει αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη, που βάλλονται λόγω του πολέμου, καθώς και την ανάγκη να ενισχυθεί η παρεχόμενη ανθρωπιστική βοήθεια. Χαιρέτισε δε την συνεχή δέσμευση του Πάπα στην προώθηση των οικουμενικών αρχών και αξιών, στη βάση των οποίων στηρίζεται η προστασία των ΔΤΑ. Στην ίδια κατεύθυνση, έμφαση δόθηκε και στην ανάγκη ενίσχυσης των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων, αλλά και των διαπολιτισμικών διαλόγων, προκειμένου να προληφθούν εντάσεις, ιδιαίτερα στην περιοχή των Βαλκανίων.

8 Απριλίου 2022

[Δήλωση](#) για την απώλεια αμάχων στο σιδηροδρομικό σταθμό στο Kramatorsk

Η ΕπΔΤΑ καταδίκασε την επίθεση σε βάρος αμάχων, που προσπαθούσαν να φύγουν από την Ουκρανία, στο σιδηροδρομικό σταθμό στην περιοχή Kramatorsk. Σημείωσε ότι τέτοιου είδους επιθέσεις σε πυκνές αστικές περιοχές αποτελεί μία ακόμα ένδειξη της υποβάθμισης της ανθρωπίνης ζωής, και δη αμάχων πολιτών, κατά τη διάρκεια μιας στρατιωτικής επίθεσης. Εξέφρασε την συμπάραστασή της στα θύματα και τόνισε την ανάγκη να αποδοθούν ευθύνες στους ατομικά υπεύθυνους για αυτές τις σοβαρές παραβιάσεις ΔΤΑ, που συγχρόνως -υπό προϋποθέσεις- συνιστούν και εγκλήματα πολέμου ως παραβιάσεις ΔΑΔ/

20 Απριλίου 2022

[Δήλωση](#) για τη Μαριούπολη

Η ΕπΔΤΑ υπογράμμισε την διαρκή αβεβαιότητα και ανησυχία για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων, μεταξύ των οποίων βρίσκονται γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι, που βρίσκονται εγκλωβισμένοι στην πολιορκημένη Μαριούπολη, αλλά και την ανάγκη να διασφαλισθεί η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας μέσω ασφαλών ανθρωπιστικών διαδρόμων. Παράλληλα, τόνισε ότι το ΔΑΔ θα πρέπει πάντοτε να γίνεται σεβαστό το ΔΑΔ, με ιδιαίτερη έμφαση στην αναγνώριση των δικαιωμάτων των αιχμαλώτων, των ασθενών και τραυματιών, αλλά και όσων παραδίδονται.

7 Μαΐου 2022

[Επίσκεψη](#) στην Ουκρανία

Μετά από τετραήμερη επίσκεψή της στην Ουκρανία και καταγραφή των εκτεταμένων συνεπειών του πολέμου, η ΕπΔΤΑ τόνισε την επιτακτικότητα αποκατάστασης και στήριξης των θυμάτων και την απονομή δικαιοσύνης για τις σοβαρές παραβιάσεις ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ εν συνόλω (π.χ. επιθέσεις σε βάρος αμάχων, υπερασπιστών ΔΤΑ και δημοσιογράφων, καταγγελίες για σεξουαλικά αδικήματα, στοιχεία για αγνοούμενους και αναγκαστικές εξαφανίσεις, βασανιστήρια και απάνθρωπη μεταχείριση). Η ΕπΔΤΑ παρατήρησε ότι ήδη την παρούσα περίοδο, οι ουκρανικές Αρχές έχουν αρχίσει να εκδίδουν τα πρώτα κατηγορητήρια για τις καταγγελλόμενες παραβιάσεις, ενώ παράλληλα με νόμο αποφάσισαν τη συνεργασία με το Δι-

εθνές Ποινικό Δικαστήριο. Υπενθύμισε, βέβαια, ότι οι παράλληλες αυτές διαδικασίες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο ενισχύουν την ανάγκη συντονισμού όλων των επιμέρους διαδικασιών, με γνώμονα την αποφυγή του διαρκούς τραυματισμού των θυμάτων. Από την επίσκεψη αυτή, αναμένεται να δημοσιευθεί σχετική Έκθεση/memorandum.

17 Μαΐου 2022

Δήλωση ενόψει της Διεθνούς Ημέρας κατά της Ομοφοβίας, Αμφιφοβίας και Τρανσφοβίας (Biphobia) και Τρανσφοβίας (Transphobia)

Με την ευκαιρία της Διεθνούς Ημέρας κατά της Ομοφοβίας, Αμφιφοβίας και Τρανσφοβίας, η ΕπΔΤΑ, με Δήλωσή της, κάλεσε όλα τα κράτη-μέλη του ΣοΕ να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στην κατάσταση των μελών της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας που βρίσκονται ακόμα στην Ουκρανία ή παίρνουν το δρόμο της προσφυγιάς (έργο που μέχρι στιγμής φαίνεται να εφαρμόζεται πρωτίστως από ιδιωτικές πρωτοβουλίες, λ.χ. ΜΚΟ), συμφωνώντας επί της αρχής και με τη σχετική **Δήλωση** του Ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα των ΗΕ για το Σεξουαλικό Προσανατολισμό και την Ταυτότητα Φύλου, που συνυπέγραψαν και άλλοι Εντολοδόχοι των ΗΕ, ότι δηλαδή η ευαλωτότητα των ΛΟΑΤΚΙ επιτείνεται στη διάρκεια πολέμων.

Ευρωπαϊκή Ένωση

24 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση του Υπατού Εκπροσώπου της ΕΕ για την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία

Ο Υπάτος Εκπρόσωπος της ΕΕ (εκφράζοντας συγχρόνως την θέση και των υποψηφίων προς ένταξη κρατών) καταδίκασε με κάθε τρόπο την εισβολή ρωσικών στρατευμάτων στην Ουκρανία, αλλά και τη με κάθε τρόπο εμπλοκή της Λευκορωσίας, καλώντας αμφότερες να σεβασθούν τις διεθνείς υποχρεώσεις τους. Απευθυνόμενος στον ίδιο τον Ρώσο Πρόεδρο, ζήτησε την άμεση παύση των εχθροπραξιών, την αποχώρηση των στρατευμάτων, αλλά και την ανάληψη της πλήρους ευθύνης για την ίδια την πράξη επίθεσης και κάθε άλλη απώλεια ή καταστροφή που προκλήθηκε. Υπενθύμισε ότι η ΕΕ και οι δυτικού εταίροι της έχουν «συνασπισθεί», προκειμένου να επιτύχουν μία διπλωματική λύση στην κρίση ασφάλειας που προκάλεσε η Ρωσία. Σε απάντηση σε αυτή τη διεθνή παρανομία, ανακοίνωσε ότι η ΕΕ θα λάμβανε συλλογικά και ατομικά μέτρα, ενώ κάλεσε τη διεθνή κοινότητα

να πιέσει προς την ίδια κατεύθυνση τη Ρωσία. Κάλεσε τη Ρωσία να σεβασθεί το ΔΑΔ, να επιτρέψει την ασφαλή παροχή σε ανθρωπιστική βοήθεια, αλλά και να διασφαλίσει την ασφάλεια της Ειδικής Εποπτικής Αποστολής του ΟΑΣΕ (OSCE Special Monitoring Mission). Τέλος, επεσήμανε ότι η ΕΕ συνεχίζει να στηρίζει την ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, με τα μέχρι σήμερα διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορά της. Επιβεβαίωσε τη δέσμευση για την ανεύρεση μιας λύσης για την πολιτική και οικονομική πρόσδεση της Ουκρανίας στην ΕΕ, αλλά και την στήριξη άλλων απειλούμενων από τη Ρωσία χωρών (βλ. Γεωργία, Μολδαβία).

6 Ιουνίου 2022

Δήλωση Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο ΣΑ/ΗΕ για την κατάσταση στην Ουκρανία

Κατά την συμμετοχή του στη Συνεδρίαση του ΣΑ/ΗΕ, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, εξέφρασε τον αποτροπισσμό του για τα διεθνή εγκλήματα που φαίνεται να διαπράττονται από Ρώσους στρατιώτες στα πεδία των μαχών, εγκλήματα που πρέπει να διωχθούν και των οποίων οι υπεύθυνοι πρέπει να τιμωρηθούν. Χαιρέτισε, μάλιστα, την διάταξη προσωρινών μέτρων του Διεθνούς Δικαστηρίου για την άμεση παύση των εχθροπραξιών και υποστήριξε ένθερμα τη διαδικασία διερεύνησης που ξεκίνησε ο Εισαγγελέας του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, αλλά και το έργο της Ανεξάρτητης Επιτροπής Διερεύνησης του ΣΔΤΑ. Παράλληλα, στο πλαίσιο και της ατζέντας «Γυναίκες, Ειρήνη και Ασφάλεια», που εδώ και καιρό προωθείται στο πλαίσιο των ΗΕ, εξέφρασε την ανησυχία του για τις αυξανόμενες καταγγελίες σεξουαλικής βίας ως μέσου πολέμου (γεγονός που συνιστά έγκλημα κατά της ανθρωπότητας), ενώ δεν παρέλειψε να αναφέρει τα εκατομμύρια ατόμων που αναγκάστηκαν να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς, προκειμένου να προστατευθούν (ιδίως γυναίκες και παιδιά), αλλά και τους κινδύνους που διατρέχουν (π.χ. διακρίσεις, εμπορία κ.λπ.). Απευθυνόμενος, μάλιστα, στον Ρώσο διπλωμάτη, έθεσε το επισιτιστικό ζήτημα, που έχει αρχίσει να προβληματίζει το σύνολο της διεθνούς αγοράς (παρά το γεγονός πως η ΕΕ δεν έχει ακόμα υιοθετήσει πακέτα κυρώσεων σε βάρος της Ρωσίας στον αγροτικό τομέα), αλλά και τις εντεινόμενες εκστρατείες παραπληροφόρησης της Ρωσίας. Στην κατεύθυνση

αυτή, υπογράμμισε ότι η ΕΕ θα στηρίξει πλήρως τις προσπάθειες του ΓΓ/ΗΕ να επανεκκινήσει η λειτουργία των θαλασσίων οδών για τις εξαγωγές από την Ουκρανία, συνεισφέροντας παράλληλα στο έργο του Global Crisis Response Group, σε συνεργασία με τις G-7 και την Αφρικανική Ένωση.

Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO)

24 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου για την ρωσική επίθεση στην Ουκρανία

Με Δήλωσή του, το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο καταδίκασε -σε κάθε τόνο- την αδικαιολόγητη και απρόκλητη ρωσική επίθεση σε βάρος της Ουκρανίας, αλλά και την συνέργεια της Λευκορωσίας σε αυτήν. Μία επίθεση που συνιστά κατάφωρη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου (ιδίως του ΧαρτΗΕ), αφού βάλλει κατά της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας ενός κυρίαρχου κράτους, και έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις διεθνείς δεσμεύσεις της Ρωσίας (βλ. Τελική Πράξη Ελσίνκι, Χάρτης των Παρισίων, Μνημόνιο της Βουδαπέστης και Συμφωνία NATO-Ρωσίας). Δήλωσε, επίσης, την πλήρη συμπαράστασή του προς τον ουκρανικό λαό και τον δημοκρατικά εκλεγμένο Πρόεδρό του. Κάλεσε δε την Ρωσία να παύσει άμεσα την στρατιωτική επιχείρηση και να απομακρύνει όλες τις δυνάμεις από την Ουκρανία, σεβόμενη το ΔΑΔ, αλλά και να επιτρέψει την απρόσκοπτη παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε κάθε άτομο που έχει ανάγκη. Παράλληλα, καταδίκασε την αναγνώριση της αυτονομίας των περιοχών της Ανατολικής Ουκρανίας. Τέλος, επεσήμανε ότι οι υπεύθυνοι θα βρεθούν υπόλογοι για τις διεθνώς παράνομες πράξεις τους, όπως και ότι η Ρωσία ως αυθύπαρκτη οντότητα, θα πρέπει να αναλάβει το οικονομικό και πολιτικό κόστος που της αναλογεί. Προς τούτο, αλλά και για την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή, το NATO συνεχίζει τη συνεργασία του με άλλους διεθνείς θεσμούς (π.χ. ΕΕ), λαμβάνοντας κάθε μέτρο για την προστασία των Συμμάχων.

24 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση ΓΓ/NATO για την ρωσική επίθεση στην Ουκρανία

Ο ΓΓ/NATO καταδίκασε την ρωσική επίθεση στην Ουκρανία, που έχει θέσει σε κίνδυνο τις ζωές πολλών αμάχων, παρά τις διαρκείς προειδοποιήσεις προς την ρωσική πλευρά για την επάνοδο στο δρόμο της διπλωματίας. Πρόκειται για μία βαρύτατη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου και σοβαρότατη απειλή της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Κάλεσε δε την Ρωσία να παύσει αμέσως τις στρατιωτικές της επιχειρήσεις, και να σεβασθεί την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας.

25 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση επικεφαλής Κρατών και Κυβερνήσεων NATO για την ρωσική επίθεση στην Ουκρανία

Οι επικεφαλής Κρατών και Κυβερνήσεων μελών του NATO, με κοινή Δήλωσή τους, καταδίκασαν την ρωσική επίθεση και εισβολή στην Ουκρανία, που διευκολύνθηκε με την συνδρομή της Λευκορωσίας. Κάλεσαν την επιτιθέμενη δύναμη να παύσει τις εχθροπραξίες και να απομακρύνει τα στρατεύματά της από το ουκρανικό έδαφος. Εξέφρασαν τον αποτροπιασμό τους για το ανθρώπινο κόστος αυτού του πολέμου, αλλά και τον κλυδωνισμό της ευρωπαϊκής ειρήνης και ασφάλειας. Τόνισαν, μάλιστα, ότι τόσο η Ρωσία, όσο και η Λευκορωσία θα υποστούν τις συνέπειες των πράξεών τους (ακόμα και σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο). Η συντονισμένη συνεργασία με άλλους διεθνείς θεσμούς (όπως η ΕΕ) είναι επιβεβλημένη, ειδικά για την εφαρμογή των κυρώσεων, όπως και η πλήρης στήριξη της Ουκρανίας, αλλά και των ίδιων των Συμμάχων, μπροστά στην ρωσική απειλή.

Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη

24 Φεβρουαρίου 2022

Κοινή Δήλωση Προέδρου και Γενικής Γραμματέα ΟΑΣΕ

Ο Πρόεδρος του ΟΑΣΕ, Πολωνός ΥΠΕΞ Zbigniew Rau, και η Γενική Γραμματέας Helga Maria Schmid, καταδίκασαν την έναρξη της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, που θέτει σε κίνδυνο τις ζωές εκατομμυρίων ατόμων και συνιστά σοβαρή παραβίαση των διεθνών υποχρεώσεων της Ρωσίας. Κάλεσαν δε και στην άμεση κατάπαυση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων.

24 Φεβρουαρίου 2022

[Χειμερινή Σύνοδος ΚΣ/ΟΑΣΕ](#) στη Βιέννη

Χαρακτηρίζοντας την ρωσική επίθεση ως αδικαιολόγητη και σοβαρή παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου, τα μέλη της ΚΣ/ΟΑΣΕ κάλεσαν σε άμεση παύση των εχθροπραξιών και αξιοποίηση των διπλωματικών μεθόδων επίλυσης των διαφορών των δύο χωρών. Όλοι οι παρεμβαίνοντες, μεταξύ των οποίων ο Πρόεδρος του Οργανισμού, η Γενική Γραμματέας και η Πρόεδρος της ΚΣ/ΟΑΣΕ, τόνισαν την ευθεία αντίθεση της ρωσικής επιθετικότητας προς τον ΧαρτΗΕ και την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, αλλά και το απαράδεκτο της επίκλησης του άρθρου 51 ΧαρτΗΕ, προκειμένου να δικαιολογηθεί η διάπραξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας.

Στην Κοινή Σύνοδο των Γενικών Επιτροπών, ο επικεφαλής της ουκρανικής αποστολής Mykyta Poturaiev προειδοποίησε, επίσης, ότι τυχόν ήττα της Ουκρανίας, θα σημάνει και μία μεγάλη απειλή για την ασφάλεια της Ευρώπης στο σύνολό της. Από την πλευρά της, η εκπρόσωπος της Ρωσίας στον ΟΑΣΕ Tatiana Kusaiko επανέλαβε την ρωσική επιχειρηματολογία ότι η εν εξελίξει σύρραξη απλώς στοχεύει στην προστασία των αμάχων στην περιοχή του Donbas. Κατά τη διάρκεια της Συνόδου, οι Εισηγητές των Επιτροπών συζήτησαν, επίσης, και για τις Εκθέσεις και τα Σχέδια Ψηφισμάτων που πρόκειται να παρουσιάσουν στην Ετήσια Σύνοδο, στο Birmingham.

24 Φεβρουαρίου 2022

[Δήλωση Γενικής Γραμματέας](#)

Η Γενική Γραμματέας ΟΑΣΕ, παρατηρώντας την κλιμάκωση της κατάστασης στην Ουκρανία, αποφάσισε, από κοινού με την Πολωνική Προεδρία, την προσωρινή απομάκρυνση των μελών της Αποστολής του ΟΑΣΕ στην Ουκρανία. Υπενθυμίζεται ότι η Ειδική Αποστολή Εποπτείας (Special Monitoring Mission) δημιουργήθηκε το 2014, ενώ ο ΟΑΣΕ βοηθά ήδη από το 1999 την Ουκρανία να ενισχύσει την ασφάλειά της και να αναπτύξει νομοθεσία, θεσμούς και πρακτικές, με γνώμονα τις δημοκρατικές αρχές και πρότυπα.

25 Φεβρουαρίου 2022

[Παρέμβαση](#) του Γραφείου του ΟΑΣΕ για τους Δημοκρατικούς Θεσμούς και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Χειμερινή Σύνοδο της ΚΣ/ΟΑΣΕ

Ο Διευθυντής του Γραφείου του ΟΑΣΕ για τους Δημοκρατικούς Θεσμούς και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights/ODIHR), Matteo Mecacci, ανέφερε ότι ως θεσμός αντιμετωπίζουν μία από τις πιο σοβαρές κρίσεις μεταπολεμικά και εξέφρασε την έντονη ανησυχία του για τις επιπτώσεις της σύρραξης στην απόλαυση των ΔΤΑ, ιδιαίτερα των αμάχων. Παράλληλα, ενημέρωσε ότι το Γραφείο παρακολουθεί και εποπτεύει στενά τις εξελίξεις, προκειμένου να διαπιστώσει και το βάσιμο των καταγγελιών για θανάτους αμάχων και άλλων παραβιάσεων. Τέλος, κάλεσε τα εμπόλεμα μέρη να τηρήσουν τις διεθνείς υποχρεώσεις τους τόσο υπό το ΔΑΔ, όσο και υπό το ΔΔΔΤΑ.

27 Φεβρουαρίου 2022

[Προστασία των δημοσιογράφων](#)

Η Εκπρόσωπος του ΟΑΣΕ για την Ελευθερία των ΜΜΕ, Teresa Ribeiro, εξέφρασε την [έντονη ανησυχία](#) της για την προστασία των δημοσιογράφων στη διάρκεια της ρωσο-ουκρανικής σύρραξης. Τόνισε, μάλιστα, την ανάγκη να θεωρούνται και να προστατεύονται οι δημοσιογράφοι ως άμαχοι (υποχρέωση που απορρέει και από το ΔΑΔ), ενώ εξέφρασε την θλίψη της για τον τραυματισμό, στις 26 Φεβρουαρίου, ενός δημοσιογράφου και ενός φωτογράφου από την Δανία, εν ώρα καθήκοντος, αλλά και τον θάνατο του Ουκρανού δημοσιογράφου, Dilerbek Shakirov. Τέλος, υπογράμμισε την ανάγκη να αποδοθούν ευθύνες στους ατομικά υπεύθυνους για εγκλήματα σε βάρος δημοσιογράφων.

Ταυτόχρονα, [στηλίτευσε](#) την διαρκή υποβάθμιση της ελευθερίας των ΜΜΕ στην Ρωσία, αφού η εθνική ρυθμιστική υπηρεσία Roskomnadzor (Federal Service for Supervision of Communications, Information Technology and Mass Media), υπό την απειλή προσίμων και απαγόρευσης εκπομπών, ζήτησε την παύση αναμετάδοσης νέων για τον πόλεμο από τουλάχιστον 10 κανάλια, με το πρόσχημα της παραπληροφόρησης του κοινού. Ήδη είχε αποφασισθεί ο σταδιακός περιορισμός της πρόσβασης στο Facebook, κατόπιν σχετικής συμφωνίας του Γραφείου του Γενικού Εισαγγελέα και του ρωσικού ΥΠΕΞ, βάσει της οποίας το συγκεκριμένο μέσον κοινωνικής δικτύωσης κρίθηκε ως παραβιάζον

τα δικαιώματα των Ρώσων πολιτών. Βέβαια, η Εκπρόσωπος του Οργανισμού αντιμετωπίζει την συγκεκριμένη κίνηση μάλλον ως απάντηση στον περιορισμό που το Facebook (αλλά και άλλων πλατφορμών της ίδιας εταιρείας) επέβαλε σε τέσσερα ρωσικά κανάλια και ιστοσελίδες. Κατέκρινε, ακόμα, και την παρεμπόδιση ή/και σύλληψη των εργαζομένων ΜΜΕ, εφόσον καλύπτουν αντιπολεμικές καμπάνιες. Προς τούτο, κάλεσε τις ρωσικές αρχές να διασφαλίσουν την απρόσκοπτη ροή πληροφοριών, σύμφωνα με τις διεθνείς δεσμεύσεις τους, και να απέχουν από την χρήση του νομικού και ρυθμιστικού σε βάρος των ΜΜΕ.

1 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) Γραφείου Δημοκρατικών Θεσμών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ODIHR) για την κατάσταση στην Ουκρανία

Το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ODIHR) παρατήρησε, σε Δήλωση, ότι οι μαζικές ειρηνικές, αντιπολεμικές διαδηλώσεις (σημείο υγιούς δημοκρατικής κοινωνίας και δέσμευσης όλων των κρατών-μελών του Οργανισμού, που μόνο υπό ορισμένες και σαφώς προσδιορισμένες στο νόμο προϋποθέσεις μπορεί να περιορισθεί) κατά της ρωσικής επίθεσης σε βάρος της Ουκρανίας, σε πολλά κράτη-μέλη του ΟΑΣΕ. Ωστόσο, διαφορετική φαίνεται να είναι η κατάσταση σε Ρωσία και Λευκορωσία, όπου αυθαίρετες συλλήψεις και εκφοβισμός από την αστυνομία, μαζί με επιθέσεις κατά υπερασπιστών δικαιωμάτων του ανθρώπου και δημοσιογράφων, ολοένα αυξάνονται, διακυβεύοντας την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και του συνέρχεσθαι. Ο ODIHR κάλεσε τις ρωσικές και λευκορωσικές αρχές να απελευθερώσουν όσους έχουν συλληφθεί και κρατούνται λόγω συμμετοχής σε ειρηνικές διαδηλώσεις, αλλά και να διωχθούν περιστατικά υπέρμετρης αστυνομικής βίας.

2 Μαρτίου 2022

Θάνατος μέλους της Ειδικής Εποπτικής Αποστολής του ΟΑΣΕ στην Ουκρανία

[Ανακοινώθηκε](#) ο θάνατος της Maryna Fenina, μέλους της Ειδικής Εποπτικής Αποστολής στην Ουκρανία (OSCE Special Monitoring Mission in Ukraine) μετά από επίθεση στο Χάρκοβο, την 1η Μαρτίου 2022, ενώ συγκέντρωνε προμήθειες για την οικογένειά της και την πόλη της, πεδίο συγκρούσεων για αρκετό διάστημα. Ο Πρόεδρος ΟΑΣΕ και η ΓΓ του ΟΑΣΕ εξέφρασαν

τη θλίψη τους για την απώλεια, ενώ επανέλαβαν τον αποτροπιασμό τους για τη συνεχιζόμενη ρωσική επίθεση, που πλήττει τόσους αμάχους, αλλά και κάλεσμα προς τη Ρωσία να παύσει τις εχθροπραξίες και να δεσμευθεί στη διεξαγωγή πολιτικού διαλόγου, προκειμένου να υπερκεραστούν οι όποιες διαφορές.

7 Μαρτίου 2022

[Επισημάνσεις](#) Γενικής Γραμματέα στο Μόνιμο Συμβούλιο

Η ΓΓ/ΟΑΣΕ ενημέρωσε το Μόνιμο Συμβούλιο ότι η διαδικασία εκκένωσης της διεθνούς αποστολής στην Ουκρανία βαίνει ομαλώς, ευχαριστώντας τις χώρες που συνεισέφεραν σε αυτή τη διαδικασία, δηλαδή Τουρκία (!) και Αυστρία. Ωστόσο, διευκρίνισε ότι το έργο του ΟΑΣΕ δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί, καθώς πρέπει να διασφαλισθεί η ασφαλής μετακίνηση και των μελών των εθνικών ομάδων/αποστολών, καθώς βρίσκονται ακόμα σε πόλεις υπό πολιορκία. Ιδιαίτερη αναφορά έκανε και στην επίθεση στο Γραφείο του ΟΑΣΕ στη Μαριούπολη, όπου στεγαζόταν προσωρινά και ο Έλληνας Γενικός Πρόξενος. Τέλος, επεσήμανε ότι ο ΟΑΣΕ θα συνεχίσει τις προσπάθειες να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια και την εκκένωση των κρίσιμων περιοχών, πάντοτε σε συνεργασία με διεθνείς δρώντες (όπως τα Ηνωμένα Έθνη, κυρίως η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες, η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού κ.λπ.).

7 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) Επικεφαλής ODIHR Matteo Mecacci για την προσφυγική κρίση στην Ουκρανία

Ο ODIHR παρακολουθεί με ανησυχία την απομάκρυνση εκατομμυρίων Ουκρανών από την χώρα τους ή/και εντός αυτής, ως αποτέλεσμα της ρωσικής επίθεσης, με πολλούς εξ αυτών των αμάχων να πέφτουν θύματα άκριτης χρήσης εκρηκτικών όπλων σε κατοικημένες περιοχές, που ευθέως απαγορεύεται από το ΔΑΔ, αλλά και να αδυνατούν να διεκδικήσουν την αναγνώριση καθεστώτος διεθνούς προστασίας. Η προστασία των αμάχων -και με τη μορφή της διασφάλισης ασφαλών οδών διελεύσεως- αποτελεί τη βασική υποχρέωση ΔΑΔ που θα πρέπει οι εμπόλεμοι να διασφαλίσουν χωρίς χρονοτριβή. Ο ODIHR χαιρέτισε την άμεση ανταπόκριση των γειτονικών χωρών να συνδράμουν τους κατετρεγμένους στα σύνορα,

καλώντας στην χωρίς διακρίσεις παροχή βοήθειας σε όσους το έχουν ανάγκη, στη βάση των κανόνων ΔΔΔΤΑ (υποχρέωση που ανέλαβαν τα κράτη-μέλη ΟΑΣΕ στη Λιουμπλιάνα, το 2005, και στο Βίλνιους, το 2011).

11 Μαρτίου 2022

Έκτακτη Σύνοδος Διαρκούς Επιτροπής Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης ΟΑΣΕ

Κατά την Έκτακτη Σύνοδο της Επιτροπής, παρουσιάστηκαν Εκθέσεις σχετικά με την ρωσική επίθεση και εισβολή στην Ουκρανία από τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ουκρανίας στον Οργανισμό, Yevhenii Tsymbaliuk, και τον πρώην Ουκρανό Πρόεδρο, Petro Poroshenko. Η Σουηδή Πρόεδρος της ΚΣ/ΟΑΣΕ, Margareta Cederfelt, εξέφρασε την ανησυχία της για την διαρκώς επιδεινούμενη κατάσταση στην Ουκρανία, και τόνισε την ανάγκη να παραμείνει η διεθνής κοινότητα ενωμένη και σαφώς προσηλωμένη στην με κάθε μέσο και τόνο καταδίκη του πολέμου, που συνιστά κατάφωρη παραβίαση των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Υπενθύμισε, μάλιστα, και το καθήκον των μελών της ΚΣ/ΟΑΣΕ να αξιοποιήσουν την πολιτική τους θέση, προκειμένου να ενισχύσουν την παροχή βοήθειας στην πληττόμενη Ουκρανία. Παράλληλα, υπογράμμισε την ανησυχητική πτώση του επιπέδου απόλαυσης της ελευθερίας της έκφρασης στην Ρωσία σε αυτή την περίοδο. Ο Γενικός Γραμματέας της ΚΣ/ΟΑΣΕ, Roberto Montella, τόνισε με τη σειρά του ότι ο εν εξελίξει πόλεμος αποτελεί σημείο καμπής στην Ιστορία της σύγχρονης Ευρώπης, ενώ υπενθύμισε τις ευθύνες που βαρύνουν τα μέλη της ΚΣ/ΟΑΣΕ. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η συζήτηση των βουλευτών, που εξέφρασαν τον αποτροπιασμό τους για την συνεχιζόμενη ρωσική επίθεση και την συμπαράστασή τους στον ουκρανικό λαό, αποδίδοντας την πρωταρχική ευθύνη στον Ρώσο Πρόεδρο Πούτιν. Επέστησαν δε την προσοχή στην ανάγκη διεξαγωγής διαλόγου στη βάση κοινών αρχών και αξιών, αλλά και άμεσης παύσης των εχθροπραξιών και απόσυρσης των ρωσικών στρατευμάτων από τη χώρα. Τέλος, εκφράσθηκε συμπαράσταση και προς τον ρωσικό λαό, καθώς πολλά άτομα που διαδηλώνουν κατά του πολέμου στην Ουκρανία φαίνεται να έχουν συλληφθεί και να κρατούνται.

16 Μαρτίου 2022

Επίσκεψη Προέδρου ΟΑΣΕ στα ΗΕ

Κατά την επίσκεψη που πραγματοποίησε στη Νέα Υόρκη, ο Πρόεδρος του ΟΑΣΕ συναντήθηκε με τον ΓΓ/ΗΕ και παρουσίασε τις προτεραιότητες της πολωνικής Προεδρίας στο ΣΑ/ΗΕ. Ακόμα, συναντήθηκε χωριστά με την Πρόεδρο του ΣΑ/ΗΕ Linda Thomas-Greenfield, αλλά και με τον Abdulla Shahid, Πρόεδρο της 76ης Τακτικής Συνόδου της ΓΣ/ΗΕ. Κατά τις τοποθετήσεις του, υπογράμμισε την ανάγκη στενής συνεργασίας των διεθνών θεσμών, προκειμένου να παύσει η επιθετική ενέργεια της Ρωσίας -που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις αρχές του ΟΑΣΕ- και να αναλάβει την ευθύνη της. Άλλωστε, τόνισε ότι οι συνέπειες της κατάστασης αυτής δε θα πλήξουν μόνο την Ευρώπη, αλλά και την παγκόσμια ασφάλεια, καθώς μία νέα προσφυγική και μεταναστευτική κρίση έχει ήδη ξεκινήσει.

18 Μαρτίου 2022

Κοινή Δήλωση Προέδρου και ΓΓ/ ΟΑΣΕ

Ο Πρόεδρος του ΟΑΣΕ, Πολωνός ΥΠΕΞ Zbigniew Rau και η ΓΓ/ΟΑΣΕ Helga Maria Schmid, καταδίκασαν την εξελισσόμενη σύρραξη στην Ουκρανία, αλλά και το μεμονωμένο περιστατικό του βομβαρδισμού ενός θεάτρου με εκατοντάδες αμάχους μέσα, στη Μαριούπολη. Τέτοιου είδους σκόπιμες και απάνθρωπες επιθέσεις σε βάρος αμάχων και μη στρατιωτικών στόχων σε διάφορες πόλεις της Ουκρανίας, πρέπει να σταματήσουν. Χαιρέτισαν την Διάταξη προσωρινών μέτρων του ΔΔΧ (βλ. κατωτέρω), της 16^{ης} Μαρτίου 2022, που κάλεσε τη Ρωσία να παύσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της στην Ουκρανία.

28 Μαρτίου 2022:

Συμπληρωματική Σύνοδος Ανθρώπινης Διάστασης

Στην πρώτη διά ζώσης Συνεδρίαση μετά το ξέσπασμα της πανδημίας της COVID-19 (με διευρυμένη ημερήσια διάταξη από την αρχικώς σχεδιασθείσα λόγω της επίθεσης της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας), οι εκπρόσωποι των κρατών-μελών του ΟΑΣΕ, αλλά και μέλη της κοινωνίας των πολιτών, τόνισαν την ανάγκη συνεργασίας για την προστασία των αμάχων, την διερεύνηση και δίωξη τυχόν παραβιάσεων ΔΔΔΤΑ και ΔΑΔ, προκειμένου να επιλυθούν οι όποιες διαφορές

και να διασφαλισθεί η σταθερότητα της ευρύτερης περιοχής. Ο νύν Πρόεδρος του Οργανισμού, αλλά και ο Διευθυντής του Γραφείου Δημοκρατικών Θεσμών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ODIHR) καταδίκασαν τις ανθρωπιστικές επιπτώσεις της σύρραξης και επανέλαβαν την ανάγκη τήρησης από όλους τις διεθνείς υποχρεώσεις, που απορρέουν από το ΔΔΔΤΑ και το ΔΑΔ. Προκειμένου να καταλογισθούν ευθύνες στους ατομικά υπεύθυνους, τόνισαν πως θα πρέπει να λυθεί το ζήτημα της συλλογής των κατάλληλων αποδείξεων. Προς τούτο, υπογράμμισαν την χρησιμότητα των νέων τεχνολογιών, που θα βοηθήσουν στην βελτίωση των Αποστολών Fact-Finding.

7 Απριλίου 2022

Η Γενική Γραμματέας για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της κρίσης στην Ουκρανία

Η ΓΓ/ΟΑΣΕ Helga Maria Schmid [προειδοποίησε](#) για τις σοβαρές και διαρκείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις της συνεχιζόμενης κρίσης στην Ουκρανία, όχι μόνο για τα δύο εμπλεκόμενα Μέρη, αλλά και για την ευρύτερη περιοχή. Υπογράμμισε τους κινδύνους που θέτει η διεξαγωγή των εχθροπραξιών κοντά και γύρω από πυρηνικές εγκαταστάσεις, ιδίως σε σχέση με την πρόσβαση σε ασφαλές νερό και, κατ'επέκταση, στην ζωή, την υγεία και την ασφάλεια των αμάχων.

13 Απριλίου 2022

Κοινή Δήλωση για την κατάσταση στην Ουκρανία

Οι Ειδικοί Εκπρόσωποι ΟΑΣΕ και ΣοΕ (Special Representative of the OSCE and the Council of Europe) σε [Κοινή Δήλωσή](#) τους εξέφρασαν τη ανησυχία τους για τα θύματα της εν εξελίξει σύρραξης και τους εκτοπισμένους εντός και εκτός Ουκρανίας, μεταξύ των οποίων και πολλά ευάλωτα άτομα, αλλά και την εξέφρασαν τον αποτροπισμό τους για την καταστροφή θρησκευτικών και λατρευτικών χώρων· ειδικά με δεδομένο ότι πρόκειται για μία κατάσταση που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα ιστορικά και θεσμικά θεμέλια του Συμβουλίου της Ευρώπης και τον ΟΑΣΕ.

Αφρικανική Ένωση

24 Φεβρουαρίου 2022

[Δήλωση](#) για την κατάσταση στην Ουκρανία

Σε Κοινή Δήλωσή τους, ο Πρόεδρος της Αφρικανικής Ένωσης και Πρόεδρος της Σενεγάλης, Macky Sall, και ο Πρόεδρος της Αφρικανικής Επιτροπής, Moussa Faki Mahamat, εξέφρασαν την έντονη ανησυχία τους για την πολύ σοβαρή και επιδεινούμενη κατάσταση στην Ουκρανία. Κάλεσαν τη Ρωσία και άλλους διεθνείς ή/και περιφερειακούς δρώντες να σεβασθούν την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, όπως επιτάσσει το Διεθνές Δίκαιο. Μάλιστα, κάλεσαν στην άμεση κατάπαυση πυρός και στην έναρξη διαπραγματεύσεων, υπό την αιγίδα των ΗΕ, προκειμένου να αποφευχθεί η περαιτέρω κλιμάκωση του πολέμου και η μεταφορά εστιών εχθροπραξιών σε άλλα σημεία του πλανήτη.

Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔΧ/ICJ)

26 Φεβρουαρίου 2022

Προσφυγή
Ουκρανίας κατά
Ρωσίας

Δύο μέρες μετά την έναρξη των εχθροπραξιών, η Ουκρανία κατέθεσε προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο (Υπόθεση Κατηγορίες για Γενοκτονία υπό τη Σύμβαση για την Πρόληψη και Καταπολέμηση του Εγκλήματος της Γενοκτονίας). Η Ουκρανία ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι η Ρωσία ψευδώς κάνει λόγο για πιθανή τέλεση γενοκτονίας στις περιοχές Luhansk και Donetsk, ενώ λόγω αυτού αναγνώρισε την ανεξαρτητοποίησή τους και ξεκίνησε την στρατιωτική επιχείρησή της. Με την προσφυγή της, η Ουκρανία ισχυρίζεται ότι, η Ρωσία έχει σχεδιάσει και με την εξελισσόμενη σύρραξη εκτελεί πράξεις γενοκτονίας σε βάρος των Ουκρανών πολιτών, πληρουμένων των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, όπως προσδιορίζεται στο άρθρο II της Σύμβασης του 1948. Παράλληλα, υπέβαλε αίτημα λήψης προσωρινών μέτρων, σύμφωνα με τα άρθρα 41 ΚατΔΔΧ και 73-75 ΚανΔΔΧ, προκειμένου να προληφθεί τυχόν ανεπανόρθωτη βλάβη στα δικαιώματα της Ουκρανίας και του λαού της, αλλά και να αποφευχθεί η επιδείνωση ή/και επέκταση της διαφοράς μεταξύ των κρατών μερών στη Σύμβαση του 1948.

7 Μαρτίου 2022

Άρνηση της
δικαιοδοσίας του
ΔΔΧ από πλευράς
Ρωσίας

Με έγγραφό της προς τη Γραμματεία του Δικαστηρίου, η Ρωσία ενημέρωσε πως δε θα συμμετάσχει στην προφορική διαδικασία για τη συζήτηση των προσωρινών μέτρων και της προσφυγής που κατέθεσε η Ουκρανία στη βάση της Σύμβασης της Γενοκτονίας. Ωστόσο, ενημέρωσε για τους λόγους που θεωρεί ότι το ΔΔΧ είναι αναρμόδιο για την εκδίκαση των σχετι-

κών αιτημάτων. Βασικό επιχείρημα της Ρωσίας είναι ότι οι ισχυρισμοί της Ουκρανίας αφορούν σε παύση στρατιωτικών επιχειρήσεων και άρση της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας των περιοχών Donetsk και Lugansk, που εκ των πραγμάτων εκφεύγουν από το καθ'ύλην πεδίο εφαρμογής του άρθρου IX της Σύμβασης του 1948. Άλλωστε, ακόμα και κατά τη διαδικασία εξέτασης των προσωρινών μέτρων, το Δικαστήριο οφείλει να καταλήξει -έστω prima facie- ότι οι ισχυρισμοί όντως εμπίπτουν στις ουσιαστικές ρυθμίσεις της εκάστοτε εξεταζόμενης Σύμβασης (μνημονεύοντας το σχετικό dictum του ΔΔΧ στη διάταξη προσωρινών μέτρων στην υπόθεση για τη Νομιμότητα της Χρήσης Βίας, Γιουγκοσλαβία κατά Ιταλίας, 2 Ιουνίου 1999).¹

16 Μαρτίου 2022

Διάταξη
προσωρινών
μέτρων

Το ΔΔΧ αποφάσισε την λήψη προσωρινών μέτρων για την εξελισσόμενη σύρραξη στην Ουκρανία. Με τη Διάταξή του, το Δικαστήριο κάλεσε τη Ρωσία να σταματήσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο έδαφος της Ουκρανίας. Τα μέτρα αυτά υιοθετήθηκαν με πλειοψηφία 13 ψήφων έναντι 2. Μειοψήφησαν ο Ρώσος και η Κινέζα Δικαστές. Ο Δικαστής Gevorgian, στη Δήλωση που καταχώρισε, αντιτάχθηκε στην prima facie αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να λάβει προσωρινά μέτρα, εξαρτώντας την από την συναίνεση αμφοτέρων των διαδίκων για την εκχώρηση σχετικής δυνατότητας. Σε κάθε περίπτωση, θεώρησε ότι το βασικό επιχείρημα της Ουκρανίας εδράζεται στο ενδεχόμενο προσφυγής της Ρωσίας σε χρήση βίας, γεγονός που εκφεύγει από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Γενοκτονίας. Παρόμοια επιχειρηματολογία παρουσιάστηκε και στη Δήλωση της Δικαστή Χυε. Μοναδικό σημείο ομοφωνίας του Δικαστηρίου υπήρξε η πρόσκληση προς τα

1. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύλογο ρωσικό επιχείρημα πως η ευθεία αναφορά της Σύμβασης της Γενοκτονίας στον ΧαρτΗΕ, δεν συνεπάγεται την αξιοποίησή της ως βάσης δικαιοδοσίας για παραδεκτή άσκηση προσφυγής στο Δικαστήριο για τέτοιου είδους ζητήματα. Υποστηρίζεται δε ότι κάτι ανάλογο μάλλον θα παραβίαζε το αντικείμενο και το σκοπό της ίδιας της Σύμβασης (παρ. 12). Γίνεται, πάντως, διάκριση προς άλλες περιπτώσεις, στις οποίες το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η χρήση βίας κατά παράβαση του ΧαρτΗΕ ενδέχεται να συνιστά και γενοκτονία [*Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium)*, Preliminary Objections, Judgment, J.C.J. Reports 2004, p. 279, para. 1; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, J.C.J. Reports 2007, p. 43, paras. 245-261, 276-277; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia)*, Judgment, J.C.J. Reports 2015, p. 3, para. 411].

Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ)

28 Φεβρουαρίου 2022

Δήλωση

Εισαγγελέα ότι θα εκκινήσει διαδικασία διερεύνησης της κατάστασης στην Ουκρανία

Ο Εισαγγελέας του ΔΠΔ Karim A.A. Khan QC, ανακοίνωσε την πρόθεσή του να εκκινήσει το συντομότερο δυνατό διαδικασία διερεύνησης της κατάστασης στην Ουκρανία. Διαπιστώνοντας την σοβαρή πιθανότητα τέλεσης εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, από την κατάθεση της δεύτερης ad hoc δήλωσης της Ουκρανίας περί αποδοχής της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου, ειδικά κατά την τρέχουσα περίοδο και συγκυρία, ανακοίνωσε προς πρόκειται να ζητήσει από το Τμήμα Προδικασίας την άδεια να ξεκινήσει επίσημη έρευνα. Επεσήμανε ότι η εναλλακτική οδός της παραπομπής της υπόθεσης από κράτος μέρος του ΚατΔΠΔ θα επιτάχυνε τη διαδικασία, και κάλεσε όλα τα κράτη μέρη να μεριμνήσουν σχετικά.

2 Μαρτίου 2022

Δήλωση

Εισαγγελέα για παραπομπή της κατάστασης στην Ουκρανία από 39 κράτη

Ο Εισαγγελέας ΔΠΔ ανακοίνωσε ότι, σε συνέχεια της έκκλησής του προς τα κράτη μέρη του ΚατΔΠΔ να παραπέμψουν την κατάσταση της Ουκρανίας στο Δικαστήριο, ανταποκρίθηκαν συνολικά 39 κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα και η Κύπρος. Αργότερα, στις [11 Μαρτίου](#), στον κατάλογο προστέθηκαν Ιαπωνία και Βόρεια Μακεδονία, ενώ στις 21 Μαρτίου την υπόθεση παρέπεμψαν ακόμα [Μαυροβούνιο](#) και [Χιλή](#).

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

30 Μαΐου 2022

Απόρριψη αιτήματος προσωρινών μέτρων λόγω κυρώσεων ΕΕ κατά Ρωσίας

Στην υπόθεση [T-193/22 R](#), ο ΟΤ προσέφυγε κατά του Συμβουλίου ΕΕ, δυνάμει των άρθρων 278 και 279 ΣΛΕΕ, ζητώντας από το ΔΕΕ την ακύρωση της εκτέλεσης της εφαρμοστικής πράξης του Κανονισμού 269/2014 αναφορικά με τα περιοριστικά μέτρα για πράξεις που υπονομεύουν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (JO 2022, L 871, p.1), και της Απόφασης 2022/429 του Συμβουλίου (15 Μαρτίου 2022), που τροποποιεί σχετικά την απόφαση 2014/145/PESC (JO 2022, L 871, p. 44). Ακόμα, ζήτησε να ληφθούν τα εξής προσωρινά μέτρα:

1. το δικαίωμα επανένωσης με την οικογένειά του στο έδαφος της Ουκρανίας,
2. η εφαρμογή της απόφασης μη εξόδου από το έδαφος κράτους-μέλους ΕΕ διαρκούς της σύρραξης,
3. το δικαίωμα να διαθέτει τα υπάρχοντά του, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις οικογενειακές ανάγκες του και τα έξοδα της διαδικασίας, και
4. η ανάληψη της υποχρέωσης να μην πραγματοποιήσει μεταφορά πόρων ή άλλη πράξη διάθεσης των υπάρχοντων που θα μπορούσαν προσωρινά να απαλλαγούν βαρών.

Τέλος, ζήτησε από το ΣυμβΕΕ να αναπαραγάγει το μη εμπιστευτικό μέρος του φακέλου.

Το ΔΕΕ έκρινε -μεταξύ άλλων- ότι η απουσία προσωπικής και ατομικής ενημέρωσης του ατόμου ότι πρόκειται να του επιβληθούν μέτρα περιορισμού, δε συνιστά παραβίαση των δικαιωμάτων άμυνας που διαθέτει, καθώς υπήρχε σχετικό παράρτημα στις δημοσιευμένες στην Εφημερίδα της ΕΕ πράξεις, ενώ σε κάθε περίπτωση, τα εν λόγω δικαιώματα διασφαλίζονται και χάρη στη σχετική ενημέρωση του δικηγόρου του. Επιπλέον, ο αιτών ισχυρίστηκε ότι τα επιβαλλόμενα μέτρα δε φαίνεται να συνάδουν με τους εκπεφρασμένους στόχους του Συμβουλίου, θίγοντας έτσι την ίδια την αρχή της αναλογικότητας (γενικής αρχής του δικαίου της ΕΕ), ισχυρισμό που το ΔΕΕ απέρριψε. Σε σχέση δε με την επιτακτικότητα της λήψης προσωρινών μέτρων, το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου έκρινε ότι ο αιτών δεν μπόρεσε να την θεμελιώσει και την αποδείξει επαρκώς, απορρίπτοντας το σχετικό αίτημα.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Διακρατική
προσφυγή
Ουκρανίας κατά
Ρωσίας

28 Φεβρουαρίου 2022

Η Ουκρανία άσκησε προσφυγή κατά της Ρωσίας στο ΕυρΔΔΑ, ζητώντας την λήψη προσωρινών μέτρων (βλ. άρθρο 39 ΚανΕυρΔΔΑ), λόγω των «μαζικών παραβιάσεων Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που διαπράττουν τα ρωσικά στρατεύματα κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής επίθεσης» (“massive human rights violations being committed by the Russian troops in the course of the military aggression”). Το αίτημα εγγράφηκε με αριθμό προσφυγής 11055/22, *υπόθεση Ουκρανία κατά Ρωσίας (X)*.

1 Μαρτίου 2022

Διάταξη
προσωρινών
μέτρων

Επί του αιτήματος λήψης προσωρινών μέτρων στην *υπόθεση Ουκρανία κατά Ρωσίας (X)*, το ΕυρΔΔΑ υπενθύμισε ότι εξακολουθούν να ισχύουν τα προσωρινά μέτρα που είχε διατάξει στις 13 Μαρτίου 2014, στην *υπόθεση Ουκρανία και Ολλανδία κατά Ρωσίας (αριθμ. 8019/16, 43800/14 και 28525/20)* αναφορικά με την κατάσταση στην Ανατολική Ουκρανία, καλώντας Ρωσία και Ουκρανία να σεβασθούν τις υποχρεώσεις τους υπό την ΕυρΣΔΑ. Το Δικαστήριο, βλέποντας την επέκταση των μετώπων των μαχών σε διάφορα μέρη της Ουκρανίας, υποστηρίζει ότι υπάρχει πραγματικός και συνεχιζόμενος κίνδυνος παραβίασης των δικαιωμάτων των αμάχων, όπως απορρέουν από την ΕυρΣΔΑ (ιδίως άρθρα 2, 3 και 8). Με στόχο την πρόληψη τέτοιων παραβιάσεων, το Δικαστήριο διέταξε την Ρωσία να απόσχει από στρατιωτικές επιθέσεις σε βάρος αμάχων και μη στρατιωτικών στόχων, αλλά και να διασφαλίσει την ασφάλεια ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού και υποδομών, σε περιοχές που βρίσκονται υπό την επίθεση ή πολιορκία των ρωσικών στρατευμάτων.

16 Μαρτίου 2022

Αναστολή εξέτασης
υποθέσεων κατά
της Ρωσίας

Το ΕυρΔΔΑ, σε συνέχεια της απόφασης της Επιτροπής Υπουργών για παύση της ιδιότητας της Ρωσίας ως μέλους ΣοΕ (με ισχύ από 16 Μαρτίου), [αποφάσι-
σε](#) την αναστολή της εξέτασης υποθέσεων κατ'αυτής,

μέχρις ότου προσδιορισθούν οι νομικές συνέπειες της αποβολής σε σχέση με τη λειτουργία του Δικαστηρίου και τη σχέση της Ρωσίας με αυτό.

22 Μαρτίου 2022

Συνέπειες της
αποβολής της
Ρωσίας από το ΣοΕ

Με Ψήφισμά του, το ΕυρΔΔΑ διέταξε την παύση της ιδιότητας της Ρωσίας ως συμβαλλόμενου μέρους της ΕυρΣΔΑ από την 16^η Σεπτεμβρίου (ημερομηνία παύσης και της ιδιότητας του μέλους ΣοΕ), ενώ ανακοίνωσε ότι διατηρεί την αρμοδιότητά του για υποθέσεις που άγονται ενώπιόν του μέχρι και την ως άνω ημερομηνία. Ακόμα, δήλωσε ότι με απόφαση του Προέδρου Σραπο, αίρεται η παύση της εξέτασης όλων των προσφυγών κατά της Ρωσίας.

Δράσεις και πρωτοβουλίες άλλων διεθνών δρώντων

3

Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου

1 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την κατάσταση στην Ουκρανία

Το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου, επικαλούμενο την καταστατική λειτουργία του να συνεισφέρει «είτε στην διατήρηση της ειρήνης, είτε στην παρακολούθηση των νόμων του πολέμου» («[...] soit au maintien de la paix, soit à l'observation des lois de la guerre»), προχώρησε σε Δήλωση σε σχέση με την κατάσταση στην Ουκρανία, μετά την ρωσική επίθεση. Υπογράμμισε ότι η πράξη αυτή της Ρωσίας είναι κατάφωρα αντίθετη προς το Διεθνές Δίκαιο, όπως αποτυπώνεται και σε Ψηφίσματα που και το ίδιο έχει υιοθετήσει σχετικά (βλ. απαγόρευση της προσφυγής σε ένοπλη βία στις διεθνείς σχέσεις και σεβασμός στην εδαφική ακεραιότητα των κρατών)². Πρόκειται για μία πράξη που παραβιάζει την ισότητα των λαών και το δικαίωμα σε αυτοδιάθεση³, αλλά και την αρχή της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις άλλου κράτους⁴. Επιπλέον, το Ινστιτούτο επισημαίνει ότι αυτή η ρωσική ενέργεια δεν έχει κανένα νομικό έρεισμα και, σε κάθε περίπτωση, είναι πλήρως ασύμβατη με τις ειδικές υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η Ρωσία απέναντι στην Ουκρανία (βλ. Μνημόνιο της Βουδαπέστης του 1994 αναφορικά με τις εγγυήσεις ασφαλείας στο πλαίσιο της προσχώρησης της Ουκρανίας στην Σύμβαση για τη μη διασπορά πυρηνικών όπλων, «Συμφωνίες του Μινσκ» του 2014 και 2015, ομόφωνα αποδεκτά κείμε-

2. Résolution sur L'autorisation du recours à la force par les Nations Unies ([ici](#)), Déclaration de Bruges sur le recours à la force de 2003 ([ici](#)).
3. Résolutions relatives aux Problèmes actuels du recours à la force en droit international, en particulier celle sur L'assistance militaire sollicitée de 2011 ([ici](#)).
4. Résolution portant sur La protection des droits de l'homme et le principe de non-intervention dans les affaires intérieures des États de 1989 ([ici](#)).

Επισημάνσεις από το περισκόπιο Χρονικό Διεθνών Γεγονότων και Καταστάσεων το 2022

να από το ΣΑ/ΗΕ με το S/RES/2202). Επιπλέον, δεν μπορεί ούτε να χαρακτηριστεί νομότυπο αντίμετρο. Δεδομένων των ανωτέρω, το Ινστιτούτο επιβεβαιώνει την διεθνή ευθύνη της Ρωσίας, αλλά και την δυνατότητα να της επιβληθούν τα κατάλληλα από το Διεθνές Δίκαιο μέτρα (μεταξύ άλλων, και η άσκηση του δικαιώματος νόμιμης άμυνας του άρθρου 51 ΧαρτΗΕ). Τέλος, υπενθυμίζεται ότι παραλλήλως εφαρμόζεται και το ΔΑΔ, ενώ οι ατομικώς υπεύθυνοι για τα διαπραττόμενα εγκλήματα πρέπει να διωχθούν, σύμφωνα με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο.

International Commission of Jurists

30 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την κατάσταση στην Ουκρανία

Η Διεθνής Επιτροπή Νομικών, με Δήλωσή της, κατήγγειλε την στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας σε βάρος της Ουκρανίας κατά παράβαση του ΧαρτΗΕ και εξέφρασε την ανησυχία της για τις συνέπειες της ενέργειας αυτής στην απόλαυση των ΔΤΑ (βλ. χιλιάδες άμαχοι-θύματα λόγω επιθέσεων χωρίς διάκριση σε μαχητές και αμάχους, εκατομμύρια πρόσφυγες). Κάλεσε τη Ρωσία να σεβασθεί και να εφαρμόσει τα προσωρινά μέτρα που το Διεθνές Δικαστήριο και το ΕυρΔΔΑ διέταξαν σε βάρος της, με την άμεση παύση των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την μη στόχευση αμάχων και μη στρατιωτικών στόχων. Υπενθύμισε ότι, διαρκούντος του πολέμου, όλα τα μέρη πρέπει να συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις τους υπό το ΔΑΔ, λαμβάνοντας όλες τις απαραίτητες προφυλάξεις, προκειμένου να αποφευχθεί ή έστω να μειωθεί ο κίνδυνος απωλειών σε άμαχους, να εξασφαλισθεί η άμεση και απρόσκοπτη παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, αλλά και να διασφαλισθούν τα δικαιώματα των αιχμαλώτων πολέμου. Τέλος, υπογράμμισε ότι τα εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να τιμωρηθούν, ενώ τα κράτη-μέλη των ΗΕ θα πρέπει να ενισχύσουν τις προσπάθειες όλων των διεθνών οργάνων (η Ανεξάρτητη Διεθνής Επιτροπή Διερεύνησης του ΣΔΤΑ, το ΔΠΔ κ.ά.), προκειμένου να καταλογισθούν ευθύνες στους ατομικώς υπεύθυνους.

Ακαδημία Αθηνών

3 Μαρτίου 2022

[Δήλωση](#) για την κατάσταση στην Ουκρανία

«Τα Μέλη της Ακαδημίας Αθηνών καταδικάζουν την εξελισσόμενη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, η οποία αποτελεί κατάφωρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Οι ρωσικές ενέργειες περιφρονούν τους πλέον βασικούς κανόνες της διεθνούς κοινότητας, ειδικά την απαγόρευση χρήσης ένοπλης βίας στις διεθνείς σχέσεις, τον σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, τα ίσα δικαιώματα των λαών και το δικαίωμά τους για αυτοδιάθεση ως βάση για φιλικές σχέσεις μεταξύ των εθνών όπως προβλέπεται από την Χάρτα του ΟΗΕ. Η Ακαδημία Αθηνών ευρίσκεται εν αλληλεγγύη προς τον ουκρανικό λαό και τους ουκρανούς συναδέλφους και ενώνει την φωνή της με αυτή άλλων εθνικών Ακαδημιών, επιστημονικών εταιρειών και παραγόντων της διεθνούς κοινότητας υπέρ της προάσπισης του δικαίου και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Απευθύνουμε έκκληση για άμεσο τερματισμό του πολέμου στην Ουκρανία, για ειρηνική και με καλή πίστη διευθέτηση των διαφορών ανάμεσα στα εμπλεκόμενα κράτη και για τον σεβασμό των θεμελιωδών αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ελπίζουμε ειλικρινά ότι καταστατικές αξίες όπως ειρήνη, συνύπαρξη, ελευθερία και δικαιοσύνη, τις οποίες η διεθνής κοινότητα εξασφάλισε με μεγάλες θυσίες στο παρελθόν, θα επικρατήσουν.»

Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων (ΕΕΔΔΔΣ)

26 Φεβρουαρίου 2022

[Κοινή δήλωση](#) της Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων και της Ένωσης Διεθνούς Δικαίου – Ελληνικός κλάδος της International Law Association

«Οι περισσότεροι από τις γενιές μας ελπίζαμε ότι δεν θα συναντούσαμε ξανά επιθετικό πόλεμο στην Ευρώπη. Ήταν και είναι ο θρίαμβος του Διεθνούς Δικαίου, του συστήματος Αρχών και Κανόνων που υπηρετούμε, διδάσκουμε στους νεότερους, βιώνουμε ως επιστήμονες και ως πολίτες του κόσμου. Από χθες ζούμε την ηθελημένη και βάνουσα παραβίαση των Αρχών και των Κανόνων που συναποτελούν τον κόσμο μας. Η Ρωσική Ομοσπονδία παραβιάζει τους θεμελιώδεις κανόνες της διεθνούς κοινότητας: την απαγόρευση χρήσης βίας, τον σεβασμό της εδα-

φικής ακεραιότητας και της αυτοδιάθεσης των λαών. Στεκόμαστε αλληλέγγυοι δίπλα στους Ουκρανούς πολίτες ενάντια στη βία που αποπειράται να αναιρέσει την υπόστασή τους μαζί με την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και τα σύνορά τους.

Το Διεθνές Δίκαιο είναι οι αξίες και κανόνες που εμείς, οι Λαοί των Ηνωμένων Εθνών, συναποφασίζουμε και από κοινού εφαρμόζουμε. Είναι η ώρα να συντονιστούμε (όπως δεν το κάναμε στο παρελθόν) και να υπερασπιστούμε τον κόσμο, στον οποίο θέλουμε να ζούμε – με ειρήνη, συνύπαρξη, ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη.»

Νομολογία Εθνικών Δικαστηρίων

23 Μαΐου 2022

Ουκρανία: καταδίκη Ρώσου στρατιώτη για εγκλήματα πολέμου

Ουκρανικό δικαστήριο καταδίκασε σε ισόβια κάθειρξη τον Ρώσο στρατιωτικό Vadim Shishimarin, που σκότωσε άμαχο πολίτη στο χωριό Churakhivka στη βορειοανατολική Ουκρανία, στις 27 Φεβρουαρίου 2022, κατά την διάρκεια της τρέχουσας σύρραξης στην Ουκρανία. Ο ίδιος ο κατηγορούμενος παραδέχθηκε ότι πράγματι πυροβόλησε το θύμα, αλλά εκτέλούσε εντολές και ζητούσε την συγχώρεση της χήρας του θανόντος. Ο συνήγορος υπεράσπισης ανακοίνωσε ότι επρόκειτο να ασκήσει έφεση κατά της πρωτόδικης καταδικαστικής απόφασης. Πρόκειται για την πρώτη δίκη (και καταδίκη) για διεθνή εγκλήματα που διαπράττονται στο έδαφος της Ουκρανίας κατά την τρέχουσα συγκυρία. Σε απάντηση, το Κρεμλίνο λογικά θα εκκινήσει διαδικασίες για την δίωξη Ουκρανών αιχμαλώτων ως εγκληματιών πολέμου.

Πρακτική εθνικών οργάνων

Προεδρία της Ουκρανικής Δημοκρατίας

20 Μαΐου 2022

[Πρόταση](#) δημιουργίας Διεθνούς Επιτροπής Επανορθώσεων (International Claims Commission)

Ο Πρόεδρος της Ουκρανίας, με Δήλωσή του, προχώρησε σε μια γενικευμένη έκκληση για τη δημιουργία μίας Διεθνούς Επιτροπής Επανορθώσεων, προκειμένου να αποκατασταθούν οι ζημίες που προέκυψαν από τη ρωσική επίθεση (π.χ. επιθέσεις κατά πόλεων, πολιτιστικών αγαθών κ.λπ.), πέραν της απελευθέρω-

σης της Ουκρανίας και την απομάκρυνση των κατοχικών δυνάμεων. Προς τούτο, κάλεσε κάθε εταίρο της Ουκρανίας να συνυπογράψει μία πολυμερή Συνθήκη για τη δημιουργία ενός μηχανισμού, μέσω του οποίου κάθε θιγέν πρόσωπο θα μπορεί να αποζημιώνεται από ρωσικά περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στη δικαιοδοσία των εταίρων, και έχουν παγώσει και κατασχεθεί. Παράλληλα, τόνισε την ανάγκη δίωξης όλων όσοι διέπραξαν διεθνή εγκλήματα, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως, παρά το συναισθηματικό και ηθικό βάρος μίας τέτοιας πρότασης, νομικά φαίνεται να πάσχει, καθώς θα ανακύψουν ζητήματα επιστροφής και αποκατάστασης των ρωσικών περιουσιακών στοιχείων που κατασχέθηκαν στο εξωτερικό, αφού σχετικές αποφάσεις μοιάζουν να στερούνται κάποιου ουσιώδους νομικού ερείσματος. Πάντως, το γεγονός της αποπομπής της Ρωσίας από το ΣοΕ και το ΕυρΔΔΑ, δε φαίνεται σε αυτή τη φάση να επηρεάζει τυχόν διεκδίκηση περιουσιών από Ρώσους, αφού τα σχετικά ένδικα μέσα θα ασκηθούν στο εκάστοτε κράτος προχώρησε στο πάγωμα και την κάτση τους.

Περισκόπιο Κοινοβουλευτικής Διπλωματίας της Βουλής των Ελλήνων (Ιανουάριος - Απρίλιος 2022)

4

Πηγή: *Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων*

14 Ιανουαρίου 2022

Στη Διάσκεψη των Προέδρων Ευρωπαϊκών Επιτροπών των Κοινοβουλίων της ΕΕ (COSAC) παρουσιάστηκαν οι προτεραιότητες της γαλλικής Προεδρίας, με έμφαση στον ευρωπαϊκό συντονισμό και την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη. Οι εργασίες της Διάσκεψης έκλεισαν με τη συζήτηση για το μέλλον του ενιαίου νομίσματος, με την ευκαιρία της 20ης επετείου από την εισαγωγή του ευρώ στις ευρωπαϊκές οικονομίες ως μοναδικό νόμισμα και κεντρική ομιλήτρια την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Christine Lagarde.

28 Ιανουαρίου 2022

Διεθνής Ημέρα
Μνήμης Θυμάτων
Ολοκαυτώματος

Η Βουλή των Ελλήνων πρόβαλε στην πρόσοψη του κτηρίου του Κοινοβουλίου το λογότυπο της διεθνούς εκστρατείας ενημέρωσης του Παγκοσμίου Εβραϊκού Συνεδρίου (WJC) για τη διατήρηση της Μνήμης του Ολοκαυτώματος #WEREMEMBER, συμμετέχοντας στις παγκόσμιες εκδηλώσεις στο πλαίσιο της Διεθνούς Ημέρας Μνήμης των Θυμάτων του Ολοκαυτώματος. Υπενθυμίζεται ότι από τον Ιανουάριο του 2004, η 27η Ιανουαρίου καθιερώθηκε ως ημέρα μνήμης και τιμής για τους Έλληνες Εβραίους που έχασαν τη ζωή τους στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Στις 2 Νοεμβρίου 2005, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, με το 60/7 Ψήφισμά της, ανακήρυξε την 27η Ιανουαρίου ως «Διεθνή Ημέρα Μνήμης Θυμάτων του Ολοκαυτώματος».

2 Φεβρουαρίου 2022

Συμμετοχή της Βουλής των Ελλήνων στη Διακοινοβουλευτική Συνεδρίαση της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την Eurojust: Οι εργασίες διαρθρώθηκαν σε δύο βασικές ενότητες: 1) Οι τρέχουσες εξελίξεις και οι μελλοντικές δραστηριότητες της Eurojust υπό το πρίσμα της πανδημίας. 2) Η συνεργασία μεταξύ της Eurojust, του Γραφείου του Ευρωπαϊού Εισαγγελέα και των εθνικών αρχών.

8 Φεβρουαρίου 2022

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής με τον Πρόεδρο του Μαυροβουνίου.

13 Φεβρουαρίου 2022

Επίσκεψη στο Βελιγράδι, του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας - Σερβίας (Χ. Μπουκώρος). Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, ο Έλληνας βουλευτής είχε συναντήσεις με τον Πρόεδρο και την Αντιπρόεδρο της Σερβικής Εθνοσυνέλευσης και με εκπροσώπους των υπουργείων Εμπορίου, Τουρισμού, Τηλεπικοινωνιών, Γεωργίας και Εξωτερικών. Κυρίαρχο θέμα στις συναντήσεις ήταν οι τρόποι περαιτέρω σύσφιγξη των διμερών σχέσεων σε τομείς όπως η οικονομία, ο τουρισμός, το προσφυγικό -μεταναστευτικό, η ενεργειακή κρίση και οι αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων, καθώς και η πορεία ένταξης της Σερβίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

16 Φεβρουαρίου 2022

Συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής Χ. Γκιουλέκα, με τον Πρόεδρο της Αρμενίας στην Αθήνα. Οι δυο πλευρές αναφέρθηκαν σε θέματα διμερούς συνεργασίας, καθώς και στις πρόσφατες εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή. Τέλος, επιβεβαίωσαν τις άριστες σχέσεις των δύο χωρών και εξέφρασαν την πεποίθησή τους ότι αυτές θα συνεχιστούν αλλά και θα ενδυναμωθούν.

22 Φεβρουαρίου 2022

Συνάντηση του Ι. Τραγάκη, Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας - Κίνας με τον Πρόεδρο της Κίνας στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, συζητήθηκε η στενή και πολυετή συνεργασία που επιδεικνύουν η Ελλάδα και η Κίνα στη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς και η αμοιβαία επιθυμία για περαιτέρω δραστηριοποίηση στη διοργάνωση κοινών πολιτιστικών δρώμενων.

24 Φεβρουαρίου 2022

Συνάντηση μελών της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας - Ν. Αφρικής με την Πρόεδρο της Νοτίου Αφρικής. Στη συνάντηση επιβεβαιώθηκαν οι πολύ καλές διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, και δόθηκε η δυνατότητα ανταλλαγής απόψεων για τρέχοντα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος σε πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο.

24 Φεβρουαρίου 2022

Συνάντηση του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων με τον Πρόεδρο του Ισραήλ, η επίσκεψη του οποίου στη χώρα μας πραγματοποιείται στη σκιά των καταγιστικών εξελίξεων στην Ουκρανία, «με την παραβίαση της εδαφικής κυριαρχίας μιας χώρας-μέλους του ΟΗΕ» όπως υπογράμμισε ο Κωνσταντίνος Τασούλας, τονίζοντας ταυτόχρονα «τη σημασία των διμερών μας επαφών αλλά και τη σημασία της ανάδειξης του ρόλου των κρατών μας, ιδιαίτερα τώρα, ως παραγόντων ασφάλειας, ειρήνης και σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου».

26 Φεβρουαρίου 2022

Φωταγώγηση της Βουλής των Ελλήνων με τη σημαία της Ουκρανίας. Με τη συμβολική αυτή πρωτοβουλία εκφράζεται, τόσο η καταδίκη της ρωσικής στρατιωτικής εισβολής σε μια ανεξάρτητη και κυρίαρχη χώρα, μέλος του ΟΗΕ, όσο και η αμέριστη συμπαράσταση στον δεινά δοκιμαζόμενο ουκρανικό λαό.

28 Φεβρουαρίου 2022

Συμμετοχή αντιπροσωπείας της Ελληνικής Βουλής στη 10η συνεδρίαση της Μικτής Ομάδας Κοινοβουλευτικού Ελέγχου της Ευροπολ. Βασικά θέματα συζήτησης αποτέλεσαν, οι δραστηριότητες του Οργανισμού κατά το προηγούμενο εξάμηνο, η συμβολή της Ευροπολ στην καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών και η αξιολόγηση κινδύνων και ευκαιριών από τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στις δραστηριότητες της Ευροπολ. Κεντρικοί ομιλητές ήταν η εκτελεστική Διευθύντρια της Ευροπολ De Bolle και ο Ευρωπαίος Επόπτης για την προστασία δεδομένων Wiewiorowski.

2 Μαρτίου 2022

Σε συνάντηση του Προέδρου της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής με τον Πρέσβη του Μαρόκου στην Αθήνα, εκφράσθηκε η αμοιβαία βούληση για εμπάθυνση της συνεργασίας των δύο χωρών, κυρίως στους τομείς της οικονομίας και του εμπορίου, με την αύξηση των εισαγωγών και των εξαγωγών. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη σημασία της ενδυνάμωσης της τουριστικής κίνησης μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου και διατυπώθηκε η αισιοδοξία ότι αυτό θα επιτευχθεί σύντομα, με την προσδοκώμενη ύφεση της πανδημίας.

4 Μαρτίου 2022

Τηλεδιάσκεψη των Προέδρων των εθνικών Κοινοβουλίων των κρατών μελών της Ε.Ε. με τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου της Ουκρανίας, με πρωτοβουλία της Roberta Metsola Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

6 Μαρτίου 2022

Στο Παρίσι, πραγματοποιήθηκαν οι εργασίες της 67ης Διάσκεψης των Επιτροπών Ευρωπαϊκών Υποθέσεων των Κοινοβουλίων των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (COSAC), στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής διάστασης της Γαλλικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το διήμερο 4 και 5 Μαρτίου. Όπως ήταν αναμενόμενο το θέμα που απασχόλησε κατά βάση τις εργασίες της διάσκεψης ήταν οι εξελί-

ξεις στην Ουκρανία. Οι εργασίες της Διάσκεψης ολοκληρώθηκαν με την υιοθέτηση Διακήρυξης για την Ουκρανική κρίση από όλα τα Κοινοβούλια της ΕΕ, την οποία συνυπέγραψαν και οι εκπρόσωποι των Κοινοβουλίων της Αλβανίας, της Ανδόρας, της Ελβετίας, της Γεωργίας, της Ισλανδίας και της Νορβηγίας.

8 Μαρτίου 2022

Η Βουλή τίμησε την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού και πολλών μελών της Κυβέρνησης.

9 Μαρτίου 2022

Ενημέρωση από τον Έλληνα Δικαστή του ΕυρΔΔΑ Γ. Κτιστάκι της Επιτροπής Παρακολούθησης των Αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής των Ελλήνων. Βασικό θέμα της ενημέρωσης από τον Έλληνα Δικαστή ήταν: «Η θέση σε ισχύ του 15ου πρόσθετου πρωτοκόλλου στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η Ελλάδα». Ο Γ. Κτιστάκις υπογράμμισε ότι σήμερα «εκκρεμούν 2.214 ατομικές προσφυγές κατά της Ελλάδας, πολύ περισσότερες από εκείνες που εκκρεμούσαν τα προηγούμενα χρόνια. Εξ αυτών οι 1782- ποσοστό 81% αφορούν αποκλειστικά τις συνθήκες κράτησης στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας. Οι υπόλοιπες περίπου 432 τον αριθμό αφορούν όλα σχεδόν τα άρθρα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης αλλά πάντως ξεχωρίζουν εκείνα που αφορούν τη μη συμμόρφωση της διοίκησης στις εθνικές δικαστικές αποφάσεις, αυτές για την αστυνομική βία, την ελευθερία έκφρασης και τα περιουσιακά δικαιώματα. [...] Συγκριτικά οι ανωτέρω 2.214 εκκρεμείς προσφυγές αποτελούν άνω του 3% του συνόλου των εκκρεμών προσφυγών οι οποίες σήμερα ανέρχονται σε 70.150 στο Στρασβούργο από το σύνολο των 47 κρατών. Για να έχουμε μια τάξη μεγέθους κάθε χρόνο κατατίθενται πάνω από 40.000 προσφυγές στο Στρασβούργο, ενώ στο αντίστοιχο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Λουξεμβούργου της ΕΕ κατατίθενται μόλις 1.700 κατά μέσο όρο κάθε χρόνο, είναι πολύ μεγαλύτεροι αριθμοί στο Στρασβούργο. Η Ελλάδα, βρίσκεται μέσα στην πρώτη δεκάδα των συμβαλλόμενων κρατών με τις περισσότερες εκκρεμείς προσφυγές».

9 Μαρτίου 2022

Συμμετοχή στις εργασίες της 16ης Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως της Μεσογείου (PAM), που έλαβαν χώρα στο Ντουμπάι. Τα κυρίως θέματα που συζητήθηκαν στο πλαίσιο των εργασιών των 3 Μόνιμων Επιτροπών, ήταν: οι γεωπολιτικές εξελίξεις και η ασφάλεια στην περιοχή της Μεσογείου, η αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής, η οικονομική ανάκαμψη μετά την πανδημία, η κλιματική αλλαγή στη Μεσόγειο, οι δυσκολίες που προκάλεσε η πανδημία στα εκπαιδευτικά συστήματα και η εφαρμογή του Παγκόσμιου Συμφώνου για τη Μετανάστευση. Στις εργασίες μετείχαν περισσότεροι από 200 εκπρόσωποι από 23 Κοινοβούλια-μέλη των χωρών της Ευρώπης, της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων. Στη Σύνοδο, πέραν των κοινοβουλευτικών αποστολών των χωρών-μελών της, συμμετείχαν επίσης, εκπρόσωποι πολλών διεθνών και περιφερειακών οργανισμών και εταιρών της PAM.

11 Μαρτίου 2022

Επίσκεψη αντιπροσωπείας της Παγκόσμιας Διακοινοβουλευτικής Ένωσης Ελληνισμού (ΠαΔΕΕ), στην οποία μετέχουν ελληνικής καταγωγής νυν και πρώην μέλη Νομοθετικών Σωμάτων και Πολιτειακών Κοινοβουλίων άλλων χωρών. Κατά την εδώ παραμονή τους, τα μέλη της ΠαΔΕΕ, υπό τον Πρόεδρό της, Πολιτειακό Γερούσιαστή Ρόουντ Άιλαντ ΗΠΑ Λ. Ραπτάκη, είχαν συναντήσεις με, τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, τον Υφυπουργό Εξωτερικών, αρμόδιο για θέματα Απόδημου Ελληνισμού και Αρχηγούς Κομμάτων.

15 Μαρτίου 2022

Επίσκεψη στην Αθήνα αντιπροσωπείας Βουλευτών της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Γαλλίας-Ελλάδας της Γαλλικής Γερουσίας. Κατά τις συνομιλίες τους, τα μέλη των δύο Ομάδων φιλίας αναφέρθηκαν στο ζήτημα της Ουκρανίας, καταδικάζοντας την παραβίαση της ανεξαρτησίας, της και της εδαφικής ακεραιότητας της, τονίζοντας ότι οι περιστάσεις τις οποίες βιώνουμε αποδεικνύουν την ανάγκη για στρατηγική αυτονομία της Ε.Ε. στους τομείς της άμυνας και της ενέργειας.

16 Μαρτίου 2022

Τηλεδιάσκεψη του Προέδρου της Επιτροπής Οικονομικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων με τον Αλβανό ομόλογό του. Συζήτησαν για την αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων που έχουν προκύψει λόγω της πανδημίας και πρόσφατα λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Συμφώνησαν στην ανταλλαγή επισκέψεων με σκοπό τη διεύρυνση της συνεργασίας των δύο χωρών σε τομείς όπως η ενέργεια, το εμπόριο, οι διασυνοριακές μεταφορές, ο τουρισμός και το περιβάλλον.

19-24 Μαρτίου 2022

Συμμετοχή στις εργασίες της 144^{ης} Συνέλευσης της Δια-Κοινοβουλευτικής Ένωσης (IPU) στη Nusa Dua της Ινδονησίας. Το κεντρικό ζήτημα που απασχόλησε την Ολομέλεια της IPU ήταν «Φτάνοντας στο μηδέν: κινητοποίηση των κοινοβουλίων για δράση για την κλιματική αλλαγή». Στο πλαίσιο των εργασιών της Συνέλευσης πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις του Κυβερνητικού Συμβουλίου (Governing Council), της Γεωπολιτικής Ομάδας 12+ στην οποία ανήκει η Ελλάδα, του Φόρουμ Γυναίκων Κοινοβουλευτικών, του Φόρουμ Νέων Κοινοβουλευτικών και της Ένωσης Γενικών Γραμματέων Κοινοβουλίων (ASGP).

25-29 Μαρτίου 2022

Συμμετοχή της Βουλής των Ελλήνων στις εργασίες της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.), στο Μιλάνο. Σε αυτές μετείχαν, με φυσική παρουσία, Ορθόδοξοι βουλευτές από δέκα χώρες, την Ελλάδα, την Κύπρο, την Αρμενία, τη Συρία, την Αίγυπτο, την Ιορδανία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Μολδαβία, τη Βουλγαρία και την Πολωνία και διαδικτυακά βουλευτές από τη Ρωσία, τη Λευκορωσία και τη Σερβία. Στο πλαίσιο των εργασιών, έγινε εκτενής συζήτηση για την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και συζητήθηκε δήλωση στην οποία αποτυπώνεται η βαθύτατη ανησυχία της πλειοψηφίας των χωρών-μελών της Δ.Σ.Ο. για την εξελισσόμενη κατάσταση και τις εκθροπραξίες που λαμβάνουν χώρα στο έδαφος της Ουκρανίας μετά την εισβολή.

30 Μαρτίου 2022

Με αφορμή τη συμπλήρωση τριάντα ετών από τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Αζερμπαϊτζάν, πραγματοποιήθηκε επετειακή συνάντηση στη Βουλή των Ελλήνων, μεταξύ της Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Αζερμπαϊτζάν και του Πρέσβη του Αζερμπαϊτζάν στην Αθήνα. Ο Πρέσβης του Αζερμπαϊτζάν τόνισε ότι η συνεργασία των δύο χωρών στον ενεργειακό τομέα αποτελεί στέρεη βάση για την περαιτέρω ενίσχυση των διμερών μας σχέσεων και σε άλλους τομείς, όπως η οικονομία, ο πολιτισμός και η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ιδίως μέσω ανταλλαγών μαθητών και σπουδαστών.

4 Απριλίου 2022

Συμμετοχή στις εργασίες της ετήσιας τακτικής συνάντησης των επικεφαλής των αντιπροσωπειών Ευρωπαϊκής Περιφέρειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης Γαλλοφωνίας. Στο κύριο μέρος των εργασιών οι βουλευτές είχαν ως αντικείμενο συζήτησης τις εξελίξεις στην Ουκρανία, παρουσία 2 μελών του Κοινοβουλίου (Rada) της Ουκρανίας, που ενημέρωσαν τους βουλευτές για τα δραματικά τεκταινόμενα στη χώρα τους. Επίσης, μέσω τηλεσυνδέσεως, στους παριστάμενους απευθύνθηκε και ο Πρόεδρος της Rada, καθώς και η οργάνωση «Vent d'Est», η οποία περιέγραψε την κατάσταση των Ουκρανών προσφύγων στη Μολδαβία. Στο δεύτερο μέρος των εργασιών, τα μέλη της συνελεύσεως επεξεργάστηκαν την προετοιμασία της επόμενης ευρωπαϊκής Ολομέλειας, η οποία θα λάβει χώρα το φθινόπωρο του 2022, καθώς και το χρονοδιάγραμμα των επόμενων τακτικών συναντήσεων της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Τέλος, το Ελληνικό Κοινοβούλιο πρότεινε να φιλοξενήσει στην Ελλάδα την Ευρωπαϊκή Ολομέλεια της Συνελεύσεως το φθινόπωρο του 2023.

5 Απριλίου 2022

Συμμετοχή στις εργασίες της Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Επιστήμης, Πολιτισμού και Έρευνας της Κ.Σ. Διαδικασίας Συνεργασίας Χωρών Ν.Α. Ευρώπης (SEEC PA) που διοργανώθηκαν από το Κοινοβούλιο της Σόφιας, μέσω τηλεδιάσκεψης. Κατά τη συνεδρίαση, οι εκπρόσωποι των συμμετεχόντων Κοινοβουλίων τοποθετήθηκαν επί του θέματος της ημερήσιας διά-

ταξης «Προοπτικές ανάπτυξης ενεργών πολιτιστικών προγραμμάτων στη ΝΑ Ευρώπη». Οι κοινοβουλευτικές αντιπροσωπείες που συμμετείχαν στις εργασίες ήταν από: Άγκυρα, Αθήνα, Βουκουρέστι, Ζάγκρεμπ, Κισινάου, Σαράγεβο, Σκόπια, Σόφια, Πρίστινα και Τίρανα.

7 Απριλίου 2022

Παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας Κ. Σακελλαροπούλου, ο Πρόεδρος της Ουκρανίας Β. Ζελένσκι, απύθυνε μέσω τηλεδιάσκεψης, ομιλία στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων, ύστερα από πρόσκληση του πρωθυπουργού της Ελλάδος Κυριάκου Μητσοτάκη. Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων Κ. Τασούλας προσφωνώντας τον Ουκρανό Πρόεδρο τόνισε ότι η Ελλάδα και η Ουκρανία συνδέονται με μοναδικούς ιστορικούς δεσμούς. *«Ο ελληνοισμός έχει παρουσία στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου από την αρχαιότητα, και η ελληνική κοινότητα της Ουκρανίας είναι συγκεντρωμένη κυρίως στη μαρτυρική Μαριούπολη. Δοκιμάζεται σκληρά από τους ρωσικούς βομβαρδισμούς και θρηνεί θύματα.»* Αναφερόμενος στις σχέσεις Ουκρανίας - Ελλάδας ο Β. Ζελένσκι σημείωσε: *«Η Ουκρανία είναι μια από τις ορθόδοξες χώρες που εκχριστιανίστηκε από τους Έλληνες. Στην ουκρανική ιστορία και κουλτούρα θα φανεί πάρα πολύ εύκολα ότι θα χάσουμε ένα μεγάλο κομμάτι της ταυτότητάς μας χάνοντας αυτή τη διάσταση που έφερε η ελληνική κοινότητα, η ελληνική κουλτούρα, ο ελληνικός πολιτισμός. Γι' αυτό είμαστε στενά δεμένοι. "Ελευθερία ή θάνατος" έλεγαν οι δικοί σας επαναστάτες, το ίδιο λέμε και εμείς σήμερα. Αντιμετωπίζουμε τη θέληση να καταστραφεί η Ουκρανία και σ' αυτήν αντιπαραθέτουμε το "ελευθερία ή θάνατος". Πέρα από την Μαριούπολη απειλείται και η Οδησός, ένα άλλο μεγάλο κέντρο του ελληνοισμού, που επισκέφθηκε πρόσφατα ο Υπουργός Εξωτερικών σας και άκουσε ο ίδιος τον φρικτό ήχο των πυροβόλων».*

9-10 Απριλίου 2022

Η Μόνιμη Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης NATO συνεδρίασε στην Αθήνα. Είναι το διοικητικό όργανο της Συνέλευσης και αποτελείται από τους επικεφαλής και τους αναπληρωτές επικεφαλής των κοινοβουλευτικών αντιπροσωπειών των κρατών με-

λών, τα μέλη του Προεδρείου (τον Πρόεδρο, τους 5 Αντιπροέδρους και τον Ταμία), τη Γενική Γραμματέα και τους Προέδρους των Επιτροπών της ΚΣ ΝΑΤΟ. Οι συζητήσεις περιστράφηκαν γύρω από τα ακόλουθα θέματα: α) πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, β) πρακτική και πολιτική υποστήριξη της Ουκρανίας, γ) επόμενο στρατηγικό δόγμα του ΝΑΤΟ και δ) ισότητα των φύλων. Με την έναρξη της συνεδρίασης, ο Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ, ομοσπονδιακός Βουλευτής των ΗΠΑ, Gerald Connolly αναφέρθηκε στην πρόσφατη εκδήμια της Μαριέττας Γιαννάκου, στις 27 Φεβρουαρίου, τονίζοντας: *«Η Μαριέττα Γιαννάκου ήταν μία από τις πλέον έμπειρες πολιτικές πολιτικούς στην Ελλάδα και τύγχανε σεβασμού. Υπηρέτησε τρεις θητείες στο Ελληνικό Κοινοβούλιο και τρεις στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Υπήρξε μέλος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ τον Σεπτέμβριο του 2019, ως επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας και ως μέλος της πολιτικής επιτροπής για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, ενώ εξελέγη αντιπρόεδρος της Συνέλευσης τον Νοέμβριο του 2020»*. Ο ίδιος ευχαρίστησε την Ελλάδα για τη στάση της απέναντι στην Ρωσική εισβολή στο ΝΑΤΟ, τονίζοντας: *«οι Έλληνες εξέφρασαν άμεσα τη στήριξή τους προς την Ουκρανία και αυτή ακριβώς η στάση αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και για τα άλλα κράτη, για να εκφράσουν την ανταπόκρισή τους.»*

13 Απριλίου 2022

Συνάντηση του Προέδρου Κ. Τασούλα με τον Πρόεδρο της Γερουσίας του Καναδά, με αφορμή τη συμπλήρωση 80 χρόνων διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας-Καναδά. Οι δυο Πρόεδροι εξέφρασαν την επιθυμία για ακόμη μεγαλύτερη ανάπτυξη της συνεργασίας των δύο χωρών, τόσο σε επίπεδο λαών όσο και σε επίπεδο διοικήσεων.

13 Απριλίου 2022

Συνάντηση του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας-Γεωργίας με τον Πρέσβη της Γεωργίας στην Αθήνα, με αφορμή τη συμπλήρωση 30 ετών εγκαθίδρυσης διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

20 Απριλίου 2022

Συμμετοχή ελληνικής αντιπροσωπείας στις εργασίες του Β' Μέρους της Συνόδου 2022 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στο πλαίσιο της Συνόδου, πραγματοποιήθηκε συζήτηση γενικής πολιτικής, σχετικά με τις συνέπειες της επιθετικότητας της Ρωσικής Ομοσπονδίας κατά της Ουκρανίας. Στο πλαίσιο αυτής της επίθεσης, υπήρξε επίσης αίτημα για διεξαγωγή επείγουσας συζήτησης σχετικά με τη διασφάλιση λογοδοσίας για σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Επίσης, συζητήθηκαν εκθέσεις σχετικά με την ενίσχυση της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ του ΣοΕ και της Ε.Ε., τη διασφάλιση και την προώθηση της γνήσιας δημοκρατίας στην Ευρώπη και τον τρόπο καλής χρήσης των κατασχεμένων εγκληματικών περιουσιακών στοιχείων.

Το χρονικό της ρωσο-ουκρανικής σύρραξης, Φεβρουάριος - Απρίλιος 2022

5

Κυρώσεις κατά της Ρωσίας και της Λευκορωσίας

Κυρώσεις μετά τις «εκλογές» του Σεπτεμβρίου του 2021 στην αυτοαποκαλούμενη «Αυτόνομη Δημοκρατία της Κριμαίας»

21 Φεβρουαρίου 2022

Επιβολή περιοριστικών μέτρων [Εκτελεστικός Κανονισμός, (ΕΕ) [2022/236](#)] από το Συμβούλιο της ΕΕ, στο πλαίσιο του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 269/2014 για *ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας*, κατά πέντε φυσικών προσώπων (τριών μελών της Ρωσικής Δούμας και δύο μελών της εκλογικής επιτροπής της Σεβαστούπολης).

Κυρώσεις μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας των Ντονέτσκ και Λουχάνσκ της Ουκρανίας από τη Ρωσική Δούμα

23 Φεβρουαρίου 2022

Πρώτο Πακέτο
(Δέσμη) Κυρώσεων

Επιβολή στοχευμένων κυρώσεων (που περιλαμβάνουν δέσμευση περιουσιών, απαγόρευση διάθεσης κεφαλαίων και ταξιδιωτική απαγόρευση) σε επιπλέον μέλη της ρωσικής Δούμας, καθώς και σε ακόμη είκοσι επτά φυσικά και νομικά πρόσωπα (μεταξύ άλλων και μελών της ρωσικής Κυβέρνησης, επιχειρηματιών και αξιωματικών του στρατού). Ακόμη, εγκρίθηκαν οικονομικές κυρώσεις που περιορίζουν την εμπορι-

Επισημάνσεις από το περισκόπιο Χρονικό Διεθνών Γεγονότων και Καταστάσεων το 2022

κή και επενδυτική δραστηριότητα των περιφερειών Λουχάνσκ και Ντονέτσκ, ενώ η Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) [2022/264](#) περιορίζει την πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές και υπηρεσίες της ΕΕ.

Κυρώσεις την επαύριο της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία

25 Φεβρουαρίου 2022

Δεύτερο Πακέτο
(Δέσμη) Μέτρων

Το Συμβούλιο ΕΕ [αποφάσισε](#) την επιβολή ατομικών κυρώσεων, καθώς και επιπλέον οικονομικών κυρώσεων, όπως είχαν προαναγγελθεί με τη [Δήλωση](#) των G7. Στις ατομικές κυρώσεις συμπεριλαμβάνονταν ο Πρόεδρος Πούτιν, καθώς και ο Υπ.Εξ. Λαβρόφ, ενώ οι οικονομικές κυρώσεις αφορούσαν πέραν του χρηματοοικονομικού τομέα (που στόχευαν στο 70% της ρωσικής τραπεζικής αγοράς), τον ενεργειακό τομέα (απαγόρευση εξαγωγών στη Ρωσία αγαθών και τεχνολογικών διύλισης πετρελαίου), τον τομέα μεταφορών (απαγόρευση εξαγωγών αγαθών και τεχνολογιών στον τομέα της αεροπορίας και του διαστήματος), τον τομέα της τεχνολογίας και την πολιτική θεωρήσεων (για διπλωμάτες, αξιωματούχους και επιχειρηματίες).

28 Φεβρουαρίου 2022

Τρίτο Πακέτο
(Δέσμη) Μέτρων

Η Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) [2022/335](#) εισάγει την τρίτη δέσμη μέτρων, με την οποία απαγορεύονται οποιεσδήποτε συναλλαγές με την Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας. Ακόμη, απαγορεύτηκε η χορήγηση αδειών προσγείωσης, απογείωσης και πτήσης από αεροσκάφη ρωσικών αερομεταφορέων.

02 Μαρτίου 2022

Τρίτο Πακέτο
(Δέσμη) Μέτρων

Στη τρίτη δέσμη [μέτρων](#) που περιλαμβάνουν τον Κανονισμό (ΕΕ) [2022/345](#) και την Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) [2022/346](#) κατά της Ρωσίας, εντάσσεται και η απαγόρευση επτά ρωσικών τραπεζών από το σύστημα SWIFT, καθώς και η πώληση, η προμήθεια, η μεταφορά ή η εξαγωγή τραπεζογραμματίων εκφρασμένων σε ευρώ, όπως και η επένδυση, η συμμετοχή ή η με άλλο τρόπο συμβολή σε μελλοντικά έργα συγχρηματοδοτούμενα από το Ρωσικό Ταμείο Άμεσων Επενδύσεων. Παράλληλα, με τον Κανονισμό (ΕΕ) [2022/350](#)

ανεστάλη η μετάδοση των ραδιοηλεκτρονικών σταθμών Sputnik και RT/Russia Today.

09 Μαρτίου 2022

Νέα μέτρα κατά της Ρωσίας και της Λευκορωσίας

Το Συμβούλιο ΕΕ ενέκρινε [κυρώσεις](#) κατά της Λευκορωσίας, εξαιτίας της εμπλοκής της στον πόλεμο στην Ουκρανία, οι οποίες στοχεύουν στον χρηματοπιστωτικό τομέα της χώρας, αποκλείοντας -όπως είχε προηγηθεί με τη Ρωσία- τρεις τράπεζες από το σύστημα SWIFT, απαγορεύοντας συγκεκριμένες συναλλαγές με την Κεντρική Τράπεζα, περιορίζοντας τις χρηματοπιστωτικές εισροές προς την ΕΕ και απαγορεύοντας την πώληση τραπεζογραμμάτων σε ευρώ, καθώς και η εισαγωγή μετοχών λευκορωσικών κρατικών οντοτήτων. Αναφορικά με τη Ρωσία, με βάση τις νομοθετικές πράξεις που ενέκρινε το Συμβούλιο, διευρύνεται η λίστα των νομικών προσώπων που υπόκεινται στις στοχευμένες κυρώσεις, ενώ επέβαλε περιοριστικά [μέτρα](#) εξαγωγή αγαθών θαλάσσιας ναυσιπλοΐας και τεχνολογιών ραδιοεπικοινωνίας.

15 Μαρτίου 2022

Τέταρτη Δέσμη Μέτρων

Το Συμβούλιο ΕΕ πέραν των νέων οικονομικών (απαγόρευση συναλλαγών με ορισμένες κρατικές επιχειρήσεις, υπηρεσιών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, επενδύσεων στον ενεργειακό τομέα, θέσπιση νέων εμπορικών περιορισμών) και στοχευμένων [κυρώσεων](#) (διεύρυνση της ήδη υπάρχουσας λίστας με ολιγάρχες εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων και προπαγανδιστές, καθώς και προσώπων που συνδέονται με την αμυντική βιομηχανία), σε Δήλωσή του στο πλαίσιο του ΠΟΕ, ανέφερε την πιθανότητα λήψης νέων μέτρων εντός του πλαισίου του Οργανισμού, όπως η αναστολή της μεταχείρισης του μάλλον ευνοουμένου κράτους, υποστηρίζοντας την αναστολή της διαδικασίας προσχώρησης της Λευκορωσίας.

08 Απριλίου 2022

Πέμπτο Πακέτο Μέτρων

Τα [μέτρα](#) που εγκρίθηκαν με τους Κανονισμούς (ΕΕ) 2022/576 και (ΕΕ) 2022/577 και τις Αποφάσεις (ΚΕΠΠΑ) 2022/578 και (ΚΕΠΠΑ) 2022/579 αφορούν απαγορεύσεις στο εμπόριο (άνθρακα και άλλων στερεών ορυκτών καυσίμων, εξαγωγές καυσίμων αεριωθουμένων και άλλων αγαθών μεταξύ άλλων), στις οδικές μεταφορές, στην απαγόρευση της πρόσβασης νη-

ολογημένων στην Ρωσία πλοίων σε λιμένες της ΕΕ, καθώς και οικονομικούς περιορισμούς (απαγόρευση συναλλαγών σε τέσσερις ρωσικές τράπεζες, των καταθέσεων σε πορτοφόλια κρυπτονομισμάτων και της πώλησης τραπεζογραμμάτων και κινητών αξιών σε οποιοδήποτε επίσημο νόμισμα των κρατών μελών της ΕΕ, αποκλεισμός στήριξης σε δημόσιους ρωσικούς φορείς, γενική απαγόρευση στη συμμετοχή ρωσικών εταιρειών σε δημόσιες συμβάσεις). Ακόμη, το Συμβούλιο συμπεριέλαβε και άλλα πρόσωπα στη λίστα των στοχευμένων κυρώσεων που στηρίζουν την παραπληροφόρηση και τη χειραγώγηση πληροφοριών.

3 Ιουνίου 2022

Έκτο Πακέτο Μέτρων

Με το νέο πακέτο μέτρων αποφασίστηκε η σταδιακή απαγόρευση αγοράς, εισαγωγής, μεταφοράς αργού πετρελαίου, καθώς και ορισμένων προϊόντων του (με προσωρινές εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις για κάποιες χώρες, όπως η Βουλγαρία και η Κροατία). Επίσης, η Sberbank, η Πιστωτική Τράπεζα της Μόσχας, η Αγροτική Τράπεζα της Ρωσίας και η Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης της Λευκορωσίας αποκλείονται από το σύστημα SWIFT. Ακόμη, ανακοινώθηκε η απαγόρευση εξαγωγών οξδόντα χημικών ουσιών που δύνανται να ενισχύσουν τον τομέα της άμυνας και ασφάλειας. Πέραν των οικονομικών κυρώσεων, το Συμβούλιο ανέστειλε και τις δραστηριότητες τριών νέων κρατικών μέσων (Rossiya RTR/RTR Planeta, Rossiya 24/Russia 24 και TV Centre International), ενώ επέβαλε και νέες στοχευμένες κυρώσεις. Τέλος, με την νέα δέσμη μέτρων απαγορεύτηκε η παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών (όπως λογιστικής και δημοσίων σχέσεων) στη Ρωσία.

21 Ιουνίου 2022

Νέα δέσμη μέτρων «διατήρησης και ευθυγράμμισης»

Με τις νέες νομικές [πράξεις](#) που ενέκρινε το Συμβούλιο δίνονται ορισμένες διευκρινίσεις για τα ήδη υφιστάμενα μέτρα, επεκτείνονται οι απαγορεύσεις σε άλλα (π.χ. συμπεριλαμβάνονται και οι δεξαμενές ανύψωσης στην απαγόρευση πρόσβασης στους λιμένες), ενώ εισάγονται και νέες απαγορεύσεις στο εμπόριο (συγκεκριμένα για το χρυσό). Αναφορικά με τις στοχευμένες κυρώσεις, ο κατάλογος διευρύνθηκε για ακόμη μία φορά, ενώ επιβάλλεται πλέον τα άτομα που υφίστανται τις κυρώσεις να προχωρήσουν σε δήλωση περιουσιακών στοιχείων.

V. Νομοθεσία και Νομοθετική Πολιτική της Ε.Ε.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

1

19 Οκτωβρίου 2021

Δέσμη μέτρων για
τη διεύρυνση

Η Επιτροπή ανακοίνωσε δέσμη μέτρων για τη διεύρυνση σε Δυτικά Βαλκάνια και Τουρκία, στην οποία περιλαμβάνονται και οι αξιολογήσεις εν είδει Εκθέσεων για την κάθε χώρα. Αρχικά, επισημαίνεται πως από τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων μόνο για δύο -Σερβία και Μαυροβούνιο- έχουν ξεκινήσει οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις (παρά τις ανακοινώσεις για Αλβανία και Βόρεια Μακεδονία), για τα οποία, σύμφωνα με τη Στρατηγική για τα Δυτικά Βαλκάνια της Επιτροπής του 2018, η διαδικασία προσχώρησης θα μπορούσε να ολοκληρωθεί το 2025. Ειδικότερα, για το Μαυροβούνιο τονίζεται, για μία ακόμη φορά, η εντατικοποίηση των προσπαθειών στους τομείς της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης και της καταπολέμησης της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, ενώ καίριας σημασίας είναι η εφαρμογή των Συστάσεων για το δικαστικό σύστημα, όπως για παράδειγμα αναφορικά με τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των δικαστών. Σχετικά με τη Σερβία, παρατηρείται περιορισμένη πρόοδος στους τομείς της καταπολέμησης της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, των διοικητικών μεταρρυθμίσεων, της ελευθερίας της έκφρασης (αν και σημειώθηκαν αρκετά περιστατικά λεκτικών επιθέσεων κατά δημοσιογράφων από κυβερνητικούς αξιωματούχους), ενώ τονίζεται και η ανάγκη εναρμόνισης με την εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Η Επιτροπή, επίσης,

υπογράμμισε την αναγκαιότητα σύναψης Συμφωνίας μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου για την εξοάλυνση των μεταξύ τους σχέσεων, με συναντήσεις υψηλού επιπέδου μεταξύ των δύο χωρών να λαμβάνουν χώρα τον Ιούνιο και Ιούλιο 2021.

Η Αλβανία και η Βόρεια Μακεδονία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθόσον έχει καθυστερήσει η επίσημη έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, εξαιτίας ζητημάτων μεταξύ Βορείου Μακεδονίας και Βουλγαρίας σε θέματα γλώσσας, ταυτότητας και ιστορίας. Παρά τα όποια σημεία που χρήζουν προσοχής, όπως αυτά εντοπίστηκαν στις αξιολογήσεις για τη Βόρεια Μακεδονία (όπως η ενίσχυση του ρόλου του Κοινοβουλίου -ιδίως μετά την πόλωση που παρατηρήθηκε εξαιτίας της πανδημίας- οι διαδικασίες διαβούλευσης με την κοινωνία των πολιτών, η αποτελεσματικότητα στην καταπολέμηση κυρίως οικονομικών εγκλημάτων) και την Αλβανία (όπως η καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, η ελευθερία της έκφρασης λόγω και περιστατικών βίας που σημειώθηκαν κατά δημοσιογράφων), παραμένει η πρόταση της Επιτροπής να ξεκινήσουν και επίσημα οι ενταξιακές διαδικασίες.

Σε αντίθεση με τις δύο προηγούμενες χώρες, η πόλωση που επικρατεί στη Βοσνία Ερζεγοβίνη σε συνδυασμό με την περιορισμένη εφαρμογή μεταρρυθμίσεων σε διάφορους τομείς έχει ως αποτέλεσμα να μην έχει γίνει κάποιο βήμα για την ένταξη στην ΕΕ. Η πολιτική αστάθεια, που επικράτησε για ένα μεγάλο διάστημα κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης του Κοσόβου από την Επιτροπή, είχε ως αποτέλεσμα να «παγώσουν» οι μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν και την ΕΕ. Ωστόσο, όπως έχει επισημάνει η Επιτροπή ήδη από το 2018, τα κριτήρια για την ελευθέρωση του καθεστώτος θεωρήσεων έχουν πληρωθεί, ενώ κρίσιμης σημασίας για την ενταξιακή πορεία της χώρας, είναι μία Συμφωνία με τη Σερβία.

Τέλος, αναφορικά με την Τουρκία, παρά την επαναβεβαίωση της σημασίας της ως εταίρου (;) σε ζητήματα, όπως το μεταναστευτικό, καθώς και τη διεύρυνση του διαλόγου που επιτεύχθηκε το 2021, τα ευρήματα της αξιολόγησης της Επιτροπής κάθε άλλο παρά θετικά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν. Ειδικότερα, παρατηρείται μία οπισθοδρόμηση στους δημοκρατικούς θεσμούς, τα ΔΤΑ και στο δικαστικό σύστημα μεταξύ άλλων, ενώ η μοναδική πρόοδος σημειώθηκε στο μεταναστευτικό και την πολιτική ασύλου μετά, βεβαίως,

τα γεγονότα του Μαρτίου 2020. Η Επιτροπή, επίσης, τόνισε πως η συνεργασία με την Τουρκία γίνεται υπό τον όρο της αποκλιμάκωσης και της αποχής από μομερείς ενέργειες στην Ανατολική Μεσόγειο.

12 Νοεμβρίου 2021

Μέτρα κατά πέντε κρατών μελών με σκοπό τη βελτίωση της διαχείρισης των αποβλήτων

Τον Νοέμβριο 2021, η Επιτροπή έλαβε μέτρα, αποστέλλοντας προειδοποιητικές επιστολές σε πέντε κράτη μέλη (Βουλγαρία, Ελλάδα, Κροατία, Ρουμανία, Σλοβακία) αναφορικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 1999/31/ΕΚ για την υγειονομική ταφή των αποβλήτων, η οποία και τροποποιήθηκε το 2018. Σύμφωνα με την εν λόγω Οδηγία, τα κράτη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι τα απόβλητα, που έχουν υποστεί επεξεργασία, καταλήγουν σε χώρους υγειονομικής ταφής, η οποία, σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, πρέπει να είναι κατάλληλη, ώστε να περιορίζονται οι αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον και στους ανθρώπους. Αναφορικά με την Ελλάδα, η επιστολή της Επιτροπής αφορά την *έλλειψη επαρκών εγκαταστάσεων επεξεργασίας στη χώρα και ανεπαρκή χωριστή συλλογή*, ενώ *ελλείψεις* παρατηρήθηκαν και στις υπόλοιπες προαναφερθείσες χώρες.

25 Νοεμβρίου 2021

Υποβολή πρότασης της Επιτροπής για την για την πολιτική διαφήμιση, τα εκλογικά δικαιώματα και τη χρηματοδότηση των κομμάτων

Στους τρεις πυλώνες του ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τη Δημοκρατία, που ανακοινώθηκε το Δεκέμβριο 2020, με ορίζοντα το 2023, περιλαμβάνονταν μελλοντικά μέτρα της Επιτροπής για την *διαφάνεια του επιχορηγούμενου πολιτικού περιεχομένου*. Η πρόταση, λοιπόν, Κανονισμού για την αμειβόμενη πολιτική διαφήμιση του Νοεμβρίου 2021 (COM/2021/731) είναι η υλοποίηση του Σχεδίου, με στόχο την *αντικειμενική, ανοικτή και πλουραλιστική ενημέρωση*, και συμπληρώνεται από τον προτεινόμενο Κανονισμό για τις ψηφιακές υπηρεσίες, τον κώδικα για την παραπληροφόρηση. Η Επιτροπή προτείνει τον προαναφερθέντα Κανονισμό, αφού πρώτα διαπίστωσε τις ελλείψεις στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, με σχετικό Ευρωβαρόμετρο να αναδεικνύει το ζήτημα της έλλειψης πληροφόρησης των πολιτών για σχετικό περιεχόμενο, ενώ υφίσταται και το θέμα της προσωποποιημένης πολιτικής διαφήμισης. Σύμφωνα με την πρόταση

αυτή, σε διαφημίσεις τέτοιου περιεχομένου πρέπει να συμπεριληφθούν τα εξής στοιχεία: δήλωση για το περιεχόμενο της διαφήμισης, ο χορηγός, και, τέλος, μία δήλωση διαφάνειας που θα εμπερικλύει περαιτέρω πληροφορίες. Αναφορικά με τις τεχνικές χρήσης ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, αυτές θα απαγορευθούν, παρά μόνο εάν συναινέσει ο χρήστης. Τέλος, εξίσου σημαντική είναι και η πρόταση της Επιτροπής για αναδιτύπωση του Κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ, αριθ. 1141/2014) για *το καθεστώς και τη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών πολιτικών κομμάτων και των ευρωπαϊκών πολιτικών*, εξαιτίας κάποιων κενών που παρατηρήθηκαν, αν και σε γενικές γραμμές, αξιολογήθηκε θετικά η εφαρμογή του, όπως διαφαίνεται και από το σχετικό Ψήφισμα του Κοινοβουλίου (11ης Νοεμβρίου του 2021).

10 Δεκεμβρίου 2021

Δημοσίευση της Έκθεσης της Επιτροπής για το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην ΕΕ

Δημοσιεύθηκε η πρώτη θεματική Έκθεση της Επιτροπής, στο πνεύμα της Στρατηγικής για την εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και επικεντρώνεται στην προστασία των ΔΤΑ στην ψηφιακή εποχή. Η Έκθεση βασίστηκε σε στοιχεία που παρείχαν τα κράτη, η FRA, καθώς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Οι πρακτικές των κρατών και οι προκλήσεις που καταγράφονται στην Έκθεση άπτονται ζητημάτων αντιμετώπισης προκλήσεων: του διαδικτυακού ελέγχου (σε σχέση με το παράνομο περιεχόμενο που διακινείται στο Διαδίκτυο), από τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, από το ψηφιακό χάσμα, όπως αυτό αναδύθηκε και από την κρίση της COVID-19, καθώς και της προστασίας των εργαζομένων στις πλατφόρμες, αλλά και της εποπτείας της ψηφιακής επιτήρησης.

15 Δεκεμβρίου 2021

Πρόταση της Επιτροπής για αναθεώρηση Οδηγίας σχετικά με το περιβαλλοντικό έγκλημα

Η πρόταση της Επιτροπής για την αναθεώρηση της Οδηγίας του 2008 (2008/99/ΕΚ, για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου) έρχεται να ενισχύσει την αποτροπή των περιβαλλοντικών εγκλημάτων (παράνομο εμπόριο άγριας πανίδας, αποβλήτων, επικίνδυνων ουσιών και εγκλήματα ρύπανσης), αυστηροποιώντας τους υπάρχοντες κα-

νόνες, όπως, άλλωστε, κρίθηκε απαραίτητο από την αξιολόγηση του 2019/2020. Σχετικά με τα ίδια τα εγκλήματα, η πρόταση περιλαμβάνει από τη μία την αποσαφήνιση όρων, όπως η ουσιαστική βλάβη, και από την άλλη, τη συμπερίληψη οκτώ επιπλέον εγκλημάτων (*παράνομο εμπόριο ξυλείας, παράνομη ανακύκλωση πλοίων, παράνομη άντληση υδάτων από υπόγεια ή επιφανειακά ύδατα, σοβαρές παραβιάσεις της ενωσιακής νομοθεσίας για τα χημικά προϊόντα, σοβαρές παραβάσεις που σχετίζονται με την αντιμετώπιση φθοριούχων αερίων του θερμοκηπίου, σοβαρές παραβιάσεις της νομοθεσίας για τα χωροκατακτητικά ξένα είδη ενωσιακού ενδιαφέροντος, σοβαρή καταστράτηγηση των απαιτήσεων χορήγησης άδειας υλοποίησης και των απαιτήσεων εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η οποία προκαλεί σημαντική βλάβη, απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοία*). Επιπλέον, με την αναθεώρηση προτείνονται και συμπληρωματικές κυρώσεις (όπως ο αποκλεισμός από την πρόσβαση σε δημόσια χρηματοδότηση), οι οποίες ενδέχεται να είναι και αποτελεσματικότερες.

16 Δεκεμβρίου 2021

Υιοθέτηση από την Επιτροπή του Προγράμματος Δράσης του 2021 για την τουρκοκυπριακή κοινότητα

Η Επιτροπή υιοθέτησε το ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης για την τουρκοκυπριακή κοινότητα στην Κύπρο, με βάση τον Κανονισμό του 2006 (*Κανονισμός Χρηματοδοτικής Στήριξης υπ' αριθ. 389/2006*), ο οποίος στοχεύει να *διευκολύνει* μία μελλοντική επανένωση της Νήσου. Οι έξι βασικοί στόχοι του Προγράμματος παραμένουν ίδιοι από το 2006 (*προαγωγή της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης της τουρκοκυπριακής κοινότητας, ανάπτυξη και αναβάθμιση υποδομών, προώθηση της συμφιλίωσης, οικοδόμηση εμπιστοσύνης και στήριξη της κοινωνίας των πολιτών, προσέγγιση της τουρκοκυπριακής κοινότητας στην Ένωση, μέσω της ενημέρωσης και των επαφών μεταξύ Τουρκοκυπρίων και άλλων πολιτών της ΕΕ, στήριξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας, ώστε να προετοιμαστεί για την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ μόλις συμφωνηθεί συνολική διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος*) και βάση αυτών χρηματοδοτούνται οι επιμέρους δράσεις, με τη Γενική Διεύθυνση Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων της Επιτροπής να είναι αρμόδια για τη διαχείρισή του και την EUPSO (EU Program Support Office) να λειτουργεί υποστηρικτικά στο πε-

δίο. Για πρώτη φορά με το νέο Πρόγραμμα μειώνονται οι πόροι για τη στήριξη των υποδομών, που θα αφορούν επενδύσεις σύμφωνες με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και συνεννόηση με το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των ΗΕ (UNDP). Ακόμη, ιδιαίτερης σημασίας είναι και ο στόχος εφαρμογής του Κανονισμού 2021/591 για την καταχώριση ονομασίας στο μητρώο των προστατευόμενων ονομασιών προέλευσης και των προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων [«Χαλλούμι» (Halloumi)/«Hellim» (ΠΟΠ)], καθώς και της Εκτελεστικής Απόφασης της Επιτροπής 2021/586 (για την άρση των απαγορεύσεων σχετικά με τη διακίνηση ορισμένων ζωικών προϊόντων στην Κύπρο) μέσω της δημιουργίας των κατάλληλων συνθηκών στην κοινότητα για την επίτευξη των ευρωπαϊκών υγειονομικών προτύπων. Επιπρόσθετα, συνεχίζεται το πρόγραμμα ευρωπαϊκών υποτροφιών για άτομα της κοινότητας, αλλά και η χρηματοδότηση της Επιτροπής για τους Αγνοούμενους (CPM) και της Τεχνικής Επιτροπής για την Πολιτιστική Κληρονομιά (TCCH). Τέλος, δημιουργείται ένας μηχανισμός (Support and Settlement Facility) για την εύρεση πόρων σε περίπτωση που υπάρξουν νέες ευκαιρίες.

22 Δεκεμβρίου 2021

Πρόταση της Επιτροπής για νέους ιδίους πόρους της ΕΕ

Η Επιτροπή, το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο, στις 16 Δεκεμβρίου 2020, συμφώνησαν σε έναν *Οδικό Χάρτη* για την εισαγωγή νέων ιδίων πόρων στην ΕΕ, οι οποίοι θα συνδράμουν στην αποπληρωμή του μηχανισμού NextGenerationEU (που, βέβαια, υπολογίζεται έως το 2058), αλλά και για τη χρηματοδότηση του Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα. Οι προτάσεις της Επιτροπής, συγκεκριμένα, περιλαμβάνουν τροποποιήσεις της Απόφασης για τους ιδίους πόρους και του Κανονισμού για τον τρέχοντα μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό, ενώ προανήγγειλε και νέα πρόταση με νέους ιδίους πόρους έως το 2023. Η νέα πρόταση εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του συστήματος των εσόδων, που ξεκίνησε το 2020 με την εισαγωγή του ιδίου πόρου για μη ανακυκλωμένα απορρίμματα. Η πρόταση της Επιτροπής περιλαμβάνει τους εξής νέους πόρους, που προστίθενται στους ήδη υπάρχοντες (δηλαδή τους τελωνειακούς δασμούς στις εισαγωγές, στο ΦΠΑ, και εκείνο του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος):

- α. πόρος με βάση το μηχανισμό συνοριακής προσαρμογής άνθρακα,
- β. πόρος βάσει του νέου συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών της ΕΕ, και
- γ. τέλος, πόρος από το μερίδιο των υπολειπόμενων κερδών των μεγαλύτερων και πλέον κερδοφόρων πολυεθνικών επιχειρήσεων (σύμφωνα με σχετική Συμφωνία του ΟΟΣΑ).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

2

1 Οκτωβρίου 2021

Παρουσίαση των Συμπερασμάτων για το κράτος δικαίου στην Ουγγαρία

Σε συνέχεια της διαπιστωτικής Έκθεσης του Ιουλίου 2021 σχετικά με την κατάσταση του κράτους δικαίου στη χώρα (ιδίως σε τομείς, όπως η διασφάλιση της δικαστικής ανεξαρτησίας, η καταπολέμηση της διαφθοράς, η πολυφωνία των ΜΜΕ), η Επιτροπή για τις Πολιτικές Ελευθερίες του Κοινοβουλίου πραγματοποίησε επίσκεψη στην Ουγγαρία από τις 30 Σεπτεμβρίου έως την 1η Οκτωβρίου. Συγκεκριμένα, συναντήθηκε με την Κυβέρνηση, την αντιπολίτευση, δικαστές, αλλά και με μέλη της κοινωνίας των πολιτών, δημοσιογράφους και ακαδημαϊκούς. Η Επιτροπή στις συναντήσεις της, μέσα σε αυτό το κλίμα, παρά την εχθρότητα από ορισμένους συνομιλητές, εξέτασε ζητήματα, όπως τα κοινωνικά δικαιώματα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, την δικαστική ανεξαρτησία και την ελευθερία του Τύπου, αν και σύμφωνα με την Έκθεση που κατέθεσε για την επίσκεψή της.

21 Οκτωβρίου 2021

Απόφαση του Κοινοβουλίου να «παγώσει» τον προϋπολογισμό της Frontex

Η Έκθεση της Επιτροπής για τις Πολιτικές Ελευθερίες, τη Δικαιοσύνη και τις Εσωτερικές Υποθέσεις, που δημοσιεύθηκε τον Ιούλιο 2021, για τις κατηγορίες παραβίασης δικαιωμάτων του ανθρώπου από τη Frontex, αποτέλεσε το λόγο «παγώματος» του προϋπολογισμού της. Συγκεκριμένα, η Ομάδα Εργασίας, που συστάθηκε από την Επιτροπή, κλήθηκε να διερευνήσει παραβιάσεις ΔΤΑ, στις οποίες είτε συμμετείχε η Επιτροπή, είτε γνώριζε και δεν παρενέβη. Το *mondus operandi* των ελ-

Νομοθεσία και Νομοθετική Πολιτική της Ε.Ε.

ληνικών αρχών βρίσκεται ουσιαστικά στη βάση αυτών των κατηγοριών (από ΜΚΟ, διεθνείς οργανώσεις, αλλά και εθνικά όργανα) που αφορούν *pushbacks* στα σύνορα (θαλάσσια όρια) Ελλάδος και Τουρκίας. Η Ομάδα Εργασίας της Επιτροπής κατέληξε πως η Frontex, ενώ είχε λάβει σχετικές Εκθέσεις από διάφορες αξιόπιστες πηγές, δεν αντέδρασε κατάλληλα, χωρίς, ωστόσο, να διαπιστώνεται η απευθείας συμμετοχή της σε αυτές τις επιχειρήσεις. Η Ολομέλεια του Κοινοβουλίου, έπειτα από αυτές τις δύο Εκθέσεις, που επικεντρώνονταν σε κάποια προβληματικά σημεία λειτουργίας της Frontex, αποφάσισαν να «παγώσουν» τον προϋπολογισμό της για το 2022, έως ότου αντιμετωπιστούν και εφαρμοστούν οι Συστάσεις που έχουν γίνει. Να επισημανθεί πως, εντός του 2021, η Επιτροπή υιοθέτησε για πρώτη φορά Στρατηγική για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και διόρισε και σχετικούς αξιωματούχους.

25 Οκτωβρίου 2021

«Απέλαση» δέκα πρεσβευτών από την Τουρκία

Ο Εισηγητής του Κοινοβουλίου για την Τουρκία, Nacho Sánchez Amor, και ο Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Αντιπροσωπείας ΕΕ-Τουρκίας, Sergey Lagodinsky, στη Δήλωσή τους για το περιστατικό της απέλασης δέκα Ευρωπαίων πρεσβευτών, επεσήμαναν πως αποτέλεσε μία πράξη αποπροσανατολισμού της προσοχής από το πραγματικό ζήτημα, αυτό της ανάγκης απελευθέρωσης του Osman Kavala. Ενόψει μία διπλωματικής κρίσης, το Κοινοβούλιο ζήτησε από την τουρκική Κυβέρνηση να αποκλιμακώσει την ένταση και να σεβαστεί τις διεθνείς της υποχρεώσεις.

29 Νοεμβρίου 2021

Οι κατηγορίες κακοδιοίκησης του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενώπιον της Επιτροπής Ελέγχου του Προϋπολογισμού

Η Επιτροπή Ελέγχου του Προϋπολογισμού του Κοινοβουλίου, εξέτασε τον Πρόεδρο του Ελεγκτικού Συνεδρίου της ΕΕ, Klaus-Heiner Lehne, ύστερα από κατηγορίες για κακοδιοίκηση του Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, τρεις ημέρες νωρίτερα, η γαλλική εφημερίδα *Liberation*, σε δημοσίευμα της είχε υποστηρίξει πως ο Πρόεδρος και οκτώ ακόμη μέλη του Ελεγκτικού Συνεδρίου είχαν λάβει αδικαιολόγητα επιδόματα διαβίωσης. Στη διάρκεια της εξέτασης του Προέδρου από την Επιτροπή, ο τελευταίος υποστήριξε πως οι κατη-

γορίες ήταν αβάσιμες. Ωστόσο, αποφασίστηκε πως το Ελεγκτικό Συνέδριο θα πρέπει να παραδώσει σε δύο μέλη της Επιτροπής σχετικά έγγραφα, ώστε να καταρτιστεί Έκθεση για τα γεγονότα.

15 Δεκεμβρίου 2021

Η Ολομέλεια του Κοινοβουλίου εκφράζει την ανησυχία της για τις εξελίξεις στην Πολωνία

Με αφορμή τη συζήτηση που διοργανώθηκε από τη σλοβενική Προεδρία και τον Αντιπρόεδρο της Επιτροπής, Μαργαρίτη Σχοινά, με θέμα την *Πρωώθηση του Ευρωπαϊκού Τρόπου Ζωής*, συζητήθηκαν εκτενώς οι τελευταίες εξελίξεις στην Πολωνία (de facto απαγόρευση αμβλώσεων, η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου για την ΕυρΣΔΑ, οι «LGBTIQ ελεύθερες ζώνες», η απουσία προόδου στη διαδικασία του άρθρου 7 ΣυνθΕΕ και η αδυναμία της Επιτροπής να δράσει) που αποτελούν και πηγή ανησυχίας για το σεβασμό των ευρωπαϊκών αξιών από τη χώρα. Στη συζήτηση της Ολομέλειας του Οκτωβρίου 2021, ο Πολωνός Πρωθυπουργός είχε βρεθεί εν μέσω σφοδρών αντιδράσεων από τα λοιπά κράτη μέλη, εξαιτίας απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου, η οποία αμφισβητούσε την υπεροχή του ευρωπαϊκού δικαίου, θεωρώντας πως οι ευρωπαϊκές Συνθήκες δεν είναι σύμφωνες με το πολωνικό Σύνταγμα. Η Ολομέλεια, στην πλειονότητά της, κάλεσε την Επιτροπή να κινήσει το μηχανισμό για το κράτος δικαίου (Κανονισμός 2020/2092) και το Συμβούλιο να πράξει τα δέοντα, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 7 ΣυνθΕΕ. Αρκετά μέλη της Ολομέλειας επεσήμαναν πως η Επιτροπή δε θα πρέπει να εγκρίνει το Σχέδιο Ανάκαμψης που έχει καταθέσει η χώρα, εάν δεν σιγουρευτεί ότι πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις, και να εξετάσει τις ανησυχίες που υπάρχουν για τη συρρίκνωση του κράτους δικαίου.

16 Δεκεμβρίου 2021

Κοινή Διακήρυξη για τις προτεραιότητες του Κοινοβουλίου, της Επιτροπής και του Συμβουλίου για το 2022

Η Πρόεδρος της Επιτροπής, Ursula von der Leyen, ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου, David Sassoli, και ο Πρωθυπουργός της Σλοβενίας, Janez Janša εκ μέρους της σλοβενικής Προεδρίας στο Συμβούλιο, υπέγραψαν Κοινή Δήλωση για τις προτεραιότητες των τριών θεσμών που εκπροσωπούν για το 2022. Οι προτεραιότητες είναι εμφανώς εμπνευσμένες από

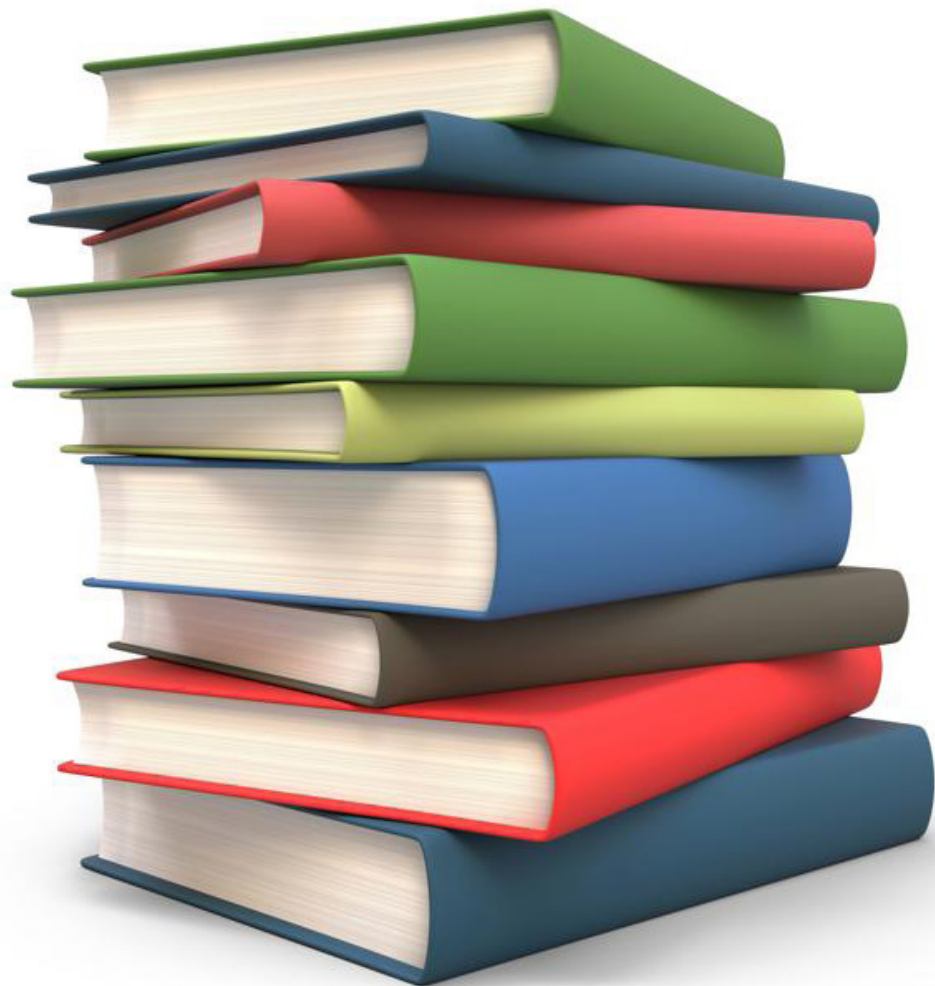
πολιτικές τις οποίες προσπαθεί να προωθήσει η ΕΕ (όπως η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, η ψηφιακή οικονομία και οι ψηφιακές τεχνολογίες, η «Παγκόσμια Πύλη» για την ενίσχυση της θέσης της ΕΕ στον κόσμο), καθώς και δράσεις της για την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων (όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση για την Υγεία, η εφαρμογή των κοινωνικών δικαιωμάτων, η διασφάλιση της δημοκρατίας και των ευρωπαϊκών αρχών). Ακόμη, τονίστηκε η πρόοδος που σημειώθηκε σε ορισμένους τομείς μέσα στο 2021, με την υιοθέτηση του Πολυετούς Οικονομικού Πλαισίου για το 2021-2027, νέες νομοθετικές ρυθμίσεις σε ζητήματα, όπως η ηλεκτρονική διάδοση τρομοκρατικού περιεχομένου.

16 Δεκεμβρίου 2021

Ψήφισμα για τις εξελίξεις στη Σλοβενία

Τον Οκτώβριο 2021, η Επιτροπή για τις Πολιτικές Ελευθερίες και η Επιτροπή Προϋπολογισμού του Κοινοβουλίου επισκέφθηκαν τη Σλοβενία, σημειώνοντας πως επικρατούσε ένα *κλίμα δυσπιστίας και πόλωσης* στη χώρα. Γενικότερα, η επίσκεψη αφορούσε τις εξελίξεις στη χώρα στον τομέα της ελευθερίας του Τύπου, της καταπολέμησης της διαφθοράς και το κράτος δικαίου. Η Επιτροπή επεσήμανε ως προβληματικά σημεία την πίεση που ασκείται στον Τύπο (με τη χρήση της μεθόδου των SLAPPs), τη χρηματοδότηση της Υπηρεσίας του Τύπου της Σλοβενίας, την ελλιπή εφαρμογή δικαστικών αποφάσεων, καθώς και την αργοπορία στο διορισμό Εισαγγελέων. Στο παρόν Ψήφισμα γίνεται λόγος τόσο για την ελευθερία του Τύπου, όσο και για το ζήτημα του διορισμού των Εισαγγελέων. Η Ολομέλεια καλεί, μεταξύ άλλων, τη χώρα να διασφαλίσει την ανεξαρτησία της Υπηρεσίας του Τύπου, τη χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης και να δημιουργήσει ένα ρυθμιστικό πλαίσιο για τη λειτουργία της.

VI. Η Βιβλιοθήκη των Τετραδίων

Βιβλιοπαρουσιάσεις/
Βιβλιοκριτικές

1

του Ευάγγελου Παρρά
ΜΔΕ Παντείου Πανεπιστημίου
Υποψ. Δρ. Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Μαγκλιβέρας, Κ., Εισαγωγή στο Δίκαιο, την Πρακτική και την Ιστορία των Διεθνών Οργανισμών, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 280.

Αναμφισβήτητα, η Διεθνής Οργάνωση είναι ένα αέναα εξελισσόμενο πεδίο διακρατικής συνεργασίας και συντονισμού, με σκοπό την απορρόφηση των κραδασμών και τη διαχείριση κρίσεων που γεννά η καθημερινή «διεθνής επιμιξία» και την προαγωγή του κοινού συμφέροντος. Αυτή ακριβώς την «(εκ-)κίνηση» της θεσμικής λειτουργίας των Διεθνών Οργανισμών εντός του μεταβαλλόμενου δικαιο-πολιτικού πεδίου των Διεθνών Σχέσεων, επιχειρεί να αναδείξει ο Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου του Πανεπιστημίου του Αιγαίου, Κ. Μαγκλιβέρας.

Με συγγραφική και διδακτική εμπειρία, αλλά και ουσιαστική συμβολή στην ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία στο αντικείμενο των Διεθνών Οργανισμών, ο συγγραφέας τέμνει τον κλάδο του διεθνούς θεσμικού δικαίου και των διεθνών σχέσεων, δίνοντας περισσότερο έμφαση άλλοτε στον ένα και άλλοτε στον άλλο, αναδεικνύοντας την άρρηκτη σχέση τους και την ανάγκη συνδυασμού τους για την κατανόηση της πρακτικής λειτουργίας των Διεθνών Οργανισμών, καθώς και ορισμένες «καταστάσεις εξαιρέσης». Το εγχείρημα στέφεται με ιδιαίτερη επιτυχία, ιδίως στο βαθμό που συνοδεύεται και με την απαραίτητη προσφυγή στην ιστορική αναδρομή του φαινομένου της Διεθνούς Οργάνωσης. Το Πρώτο Μέρος του έργου εστιάζει, στα τρία συστατικά στοιχεία των Διεθνών Οργανισμών. Αρχικά, επιχειρείται η σκιαγράφηση ενός ορισμού για τους «Διεθνείς Οργανισμούς», ο οποίος όμως, -σύμφωνα με το συγγραφέα- σε ορισμένες περιπτώσεις παρακάμπτεται από την θεσμική ζωή και λειτουργία της

Διεθνούς Οργάνωσης (πχ ΟΑΣΕ). Στη συνέχεια, ο αναγνώστης εισάγεται στον πυρήνα της οντολογικής φύσης των Διεθνών Οργανισμών, στον οποίο περιλαμβάνονται τρία συστατικά στοιχεία: (α) ο απώτερος σκοπός της θεσμοθετημένης διακρατικής συνεργασίας -που συνεπάγεται οικειοθελή περιορισμό της κρατικής κυριαρχίας και μηχανισμούς κυρώσεων σε ακραίες περιπτώσεις παραβίασής της- (β) η σύσταση με Ιδρυτική Συνθήκη -ενίοτε και ως πράξη ηπιού δικαίου (πχ ASEAN)- και (γ) η θεσμική δομή των Διεθνών Οργανισμών, η οποία εκ των πραγμάτων οδηγεί στη γένεση ιδιότυπων εθιμικών κανόνων οργανικής λειτουργίας για την αποτελεσματικότερη λειτουργία τους.

Το Δεύτερο Μέρος αναλύει την ιστορική εξέλιξη της θεσμοποιημένης διάστασης της διεθνούς δικαιοταξίας στο διάβα των αιώνων. Σημαντική είναι η προσθετική αξία στην ελληνική βιβλιογραφία της ανάλυσης της Χανσεατικής Λίγκας, πρωτόλειου μορφώματος θεσμικής συνεργασίας του Μεσαίωνα, με μακρά και αποτελεσματική δράση και χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στη θεσμική και λειτουργική όψη των σημερινών Διεθνών Οργανισμών. Ακολουθώντας, αναλύεται το πλαίσιο της ανάδυσης και δράσης των τεχνικού χαρακτήρα Διεθνών Ενώσεων της περιόδου από το 19° αιώνα ως τον «Μεγάλο Πόλεμο» (Διεθνής Ένωση Τηλεγράφου, Διεθνής Ένωση Ταχυδρομείων, Διεθνείς Επιτροπές για Πλεύσιμους Ποταμούς και Διεθνής Ένωση Σιδηροδρόμων). Στη συνέχεια, περιγράφεται η κατάσταση διεθνούς οργάνωσης την περίοδο του Μεσοπολέμου με βασικό Διεθνή Οργανισμό παγκόσμιας εμβέλειας την Κοινωνία των Εθνών, την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας και τη Διεθνή Ένωση Αρωγής. Έπεται η ανάλυση του Μεταπολεμικού και Ψυχροπολεμικού πεδίου αναφοράς, που χαρακτηρίζεται από πολλαπλασιασμό Διεθνών Οργανισμών (ΟΗΕ και Ειδικευμένες Οργανώσεις) σε διεθνές και (υπο-)περιφερειακό επίπεδο (ΕΚ/ΕΕ, ΣΤΕ, ΑΕ, ΟΑΚ κλπ).

Πρόκειται για ένα εγχειρίδιο χρήσιμο τόσο για τον θεωρητικό και τον εφαρμοστή του Διεθνούς Δικαίου που αφορά τη θεσμική διάσταση και λειτουργία των Διεθνών Οργανισμών, αλλά και τον απλό αναγνώστη που ενδιαφέρεται να ενημερωθεί όχι μόνο για τα βασικά ζητήματα της ίδρυσης και της λειτουργίας των εν λόγω διεθνών δρώντων, αλλά και τα πλέον ακανθώδη ζητήματα, που μας απασχολούν ακόμη και σήμερα. Εδώ και το ζήτημα της συμμετοχής του Κοσσυφοπεδίου και της Παλαιστίνης στους κόλπους των ΔΟ, στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους να εδραιώσουν την κρατική τους υπόσταση και την διεθνή παρουσία τους.

του Δρ. Γεωργίου Ανεψιού

Άγγελος Γιοκάρης - Γιώργος Κυριακόπουλος, Διεθνές Δίκαιο Εναέριου χώρου - Διαστήματος, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις περί την Αεροπλοΐα, αλλά και τις δραστηριότητες στο Διάστημα, καθιστούν τους τομείς αυτούς μεταξύ των πλέον εξελισσόμενων, και κατά τον 21ο αιώνα. Τους ραγδαίους αυτούς αναπτυξιακούς ρυθμούς επιχειρεί να παρακολουθήσει και το συναφές κανονιστικό πλαίσιο που εξελίσσεται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, προκειμένου να τους ρυθμίσει κατά το δυνατόν αρτιότερα. Το Δίκαιο του Εναέριου Χώρου και το συναφές διεθνές Δίκαιο του Διαστήματος καλούνται, απαντώντας στις σύγχρονες προκλήσεις, να εξελιχθούν εξίσου, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι, στο βωμό της φρενήρους καινοτομίας τεχνολογικής εξέλιξης ή των δυσθε-

ώρητων περιθωρίων εύλογης κερδοφορίας (που εξασφαλίζει μεν την αποτελεσματική έρευνα, αλλά και για την αποδοτική οικονομική εκμετάλλευση) δεν θα θυσιάζονται οι σημαντικές κατακτήσεις του νομικού μας πολιτισμού. Το διεθνές Δίκαιο καλείται, και στα πεδία της κανονιστικής ρύθμισης της χρήσης του Αέρα και του Διαστήματος, να εξασφαλίσει αποδεκτούς όρους βιώσιμης, αλλά και αποδοτικής εξισορρόπησης μεταξύ των καινοτόμων τεχνολογικών προκλήσεων και των κρίσιμων συλλογικών και ατομικών συμφερόντων και συναφών δικαιωμάτων των χρηστών τους. Το έχει κάνει άλλωστε και στο παρελθόν. Μοιραία δεν θα μπορέσει να αποφύγει να το κάνει και στο μέλλον, αντιστοίχως με άλλα παρεμφερή διακυβεύματα της δημόσιας ή ιδιωτικής σφαίρας, όπως το Δίκαιο των Ένοπλων Συρράξεων/Ανθρωπιστικό Δίκαιο, της Βιοϊατρική, της Βιώσιμη Ανάπτυξη, της Τεχνητή Νοημοσύνη (Artificial Intelligence) κλπ.

Τα μεγάλα ζητήματα της εποχής μας γύρω από τη χρήση/εκμετάλλευση του Εναέριου Χώρου και του Διαστήματος αποτελούν ακριβώς το αντικείμενο που καλύπτεται άρτια από την συνέκδοση του Ομότιμου Καθηγητή Άγγελου Γιοκάρη και του Επίκουρου Καθηγητή Γιώργου Κυριακόπουλου, αμφοτέρων της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, με τίτλο «*Διεθνές Δίκαιο: Εναέριου Χώρου - Διαστήματος*», που εκδόθηκε τον Μάιο του 2020 από τη Νομική Βιβλιοθήκη. Η έκδοση παρουσιάζει σε δύο αυτοτελή Μέρη μια πλήρη εικόνα κατά κύριο λόγο του διεθνούς, και εν τινι μέτρω του εθνικού μας, νομικού πλαισίου που διέπει αφενός το **Δίκαιο του Εναέριου Χώρου** (Α' Μέρος) και αφετέρου το **Δίκαιο του Διαστήματος** (Β' Μέρος), καθόσον αυτό δεν θεωρείται ότι συμπεριλαμβάνεται στο Δίκαιο

του Εναερίου Χώρου, αλλά συνιστά πλέον απολύτως αυτοτελή Κλάδο του δημόσιου Διεθνούς Δικαίου, με διακριτά μάλιστα χαρακτηριστικά θέσμισης και λειτουργίας.

Το περιεχόμενο της Έκδοσης επιμερίζεται σε επτά (7) επιμέρους θεματικές για το Πρώτο Μέρος, και σε τρεις (3) θεματικές για το Δεύτερο Μέρος. Σε αυτές πραγματεύονται όλα τα θεμελιώδη και κρίσιμα ζητήματα γύρω από τη διεθνή και εθνική θέσμιση του κανονιστικού πλαισίου του (διεθνούς και εθνικού) Εναερίου Χώρου και του Διαστήματος. Επίσης, εξετάζοντας σε αξιοσημείωτο βάθος επίκαιρα και ακανθώδη ζητήματα που αφορούν τη διεθνή θεωρία, την πλούσια διεθνή νομολογία, αλλά και επιμέρους ενδιαφέρουσες πτυχές που άπτονται της πολυσχιδούς διεθνούς πρακτικής κρατών και διεθνών Οργανισμών (και ενίοτε και φυσικών και νομικών προσώπων), καθώς και των συναμφότερων αξιοσημείωτων διπλωματικών εξελίξεων στο εξεταζόμενο πεδίο του Εναερίου Χώρου και του Διαστήματος. Συγκεκριμένα:

(α) Το πρώτο, αυτοτελές Μέρος του έργου που αφορά το **Διεθνές Δίκαιο του Εναερίου Χώρου** εκτείνεται σε επτά (7) επιμέρους ευρύτερα Κεφάλαια, που το περιεχόμενό τους καλύπτει σχεδόν εξαντλητικά (στο μέτρο του δυνατού) κάθε αξιοσημείωτη πτυχή σύγχρονου επιστημονικού προβληματισμού περί του καλυπτόμενου γνωστικού αντικειμένου. Σημαντικό μέρος της ανάπτυξης αφιερώνεται στην παράθεση και στην επεξήγηση, με αξιοσημείωτη μάλιστα λεπτομέρεια, πτυχών κρίσιμων συναφών ζητημάτων που αφορούν ειδικά την ελληνική περίπτωση και την αντίστοιχη ελληνική εξωτερική και αμυντική πολιτική. Στοιχείο που σαφώς προσδίδει ιδιαίτερη υπεραξία στην έκδοση και καθίσταται ιδιαίτερα χρήσιμο για τον κάθε μελετητή του, ακόμη και αν προέρχεται από άλλες επιστημονικές ελευθερίες, πέραν αυτής του διεθνούς Δικαίου. Η εν λόγω συγγραφική διάσταση προέρχεται και παρατίθεται βελτιωμένη και πληρέστερη από το προηγούμενο συναφές πόνημα των δύο συγγραφέων, με τίτλο «*Διεθνές Δίκαιο του Εναερίου Χώρου*». Μια έκδοση επίσης της Νομικής Βιβλιοθήκης, κατά το έτος 2013. Και αυτό με τη σειρά του ως συνέχεια προηγούμενης συναμφότερης εργογραφίας του Καθηγητή Γιώκαρη, με αντικείμενο το «*Διεθνές Δίκαιο Εναερίου Χώρου – Διαστήματος*» έκδοσης του 1996 από τις εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, καθώς και προγενέστερης που αφορούσε τις «*Δικαιοδοσίες του Παράκτιου Κράτους στον Εναέριο Χώρο, Εθνικό και Διεθνή*», του έτους 1991, έκδοσης επίσης Αντ. Ν. Σάκκουλα. Η εκδοχή όμως της υπόψη σύγχρονης έκδοσης θα πρέπει να θεωρείται η πλέον βελτιωμένη και πληρέστερη εκδοτική συγγραφική προσέγγιση σε σχέση με την έκδοση του 2013 (πολύ δε περισσότερο των παλαιότερων). Ουσιαστικά σε αυτό συμβάλει και η προσθήκη (πλέον αυτής του αυτοτελούς Μέρους του Δικαίου του Διαστήματος, που θα παρουσιαστεί παρακάτω) και άλλων πολύ ενδιαφερόντων εξεταζόμενων επιμέρους θεματικών, όπως το Δίκαιο των μη επανδρωμένων αεροσκαφών-αεροχημάτων (UAVs-Drones) κλπ.

(β) Το δεύτερο αυτοτελές Μέρος του έργου που καλύπτει το **Διεθνές Δίκαιο Διαστήματος** περιλαμβάνει μια συστηματική καταγραφή και παρουσίαση των βασικών ενοτήτων, των θεμελιωδών αρχών και των πλέον σημαντικών νομικών ζητημάτων περί αυτού. Η σημασία της κανονιστικής ρύθμισης των πεδίων χρήσης και εκμετάλλευσης του εξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος καθίσταται ολοένα και εντονότερη, δεδομένης της πλειάδας δαστημικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αφορούν και επηρεάζουν πλέον την καθημερινή δημόσια και ιδιωτική

ζωή [βλέπε τηλεπικοινωνίες, χαρτογράφηση, μετεωρολογία, παγκόσμιο σύστημα γεωχωρικού εντοπισμού στίγματος (GPS), κλπ.]. Πολλές δε εξ αυτών έχουν και ιδιαίτερο εμπορικό ενδιαφέρον, χωρίς να υπολείπονται και οι καθιερωμένες πλέον δραστηριότητες της δημόσιας σφαίρας με ιδιαίτερο χαρακτήρα (π.χ. κρατικό ή στρατιωτικό κλπ.), όπως αυτές που αφορούν την εθνική άμυνα και τη δημόσια ασφάλεια. Το Διάστημα μπορεί να φαντάζει μακρινό, ωστόσο οι δαστημικές δραστηριότητες, σε σημαντικό βαθμό, εδράζονται, χρησιμοποιούν, και επηρεάζουν τον εναέριο χώρο. Το εν λόγω 2ο Μέρος της έκδοσης αποτελεί, ουσιαστικά, μια πρώτη παρουσίαση ενός συστηματικού, και με θεματική αυτονομία, εγχειριδίου, για φοιτητική χρήση, στην ελληνική γλώσσα, το οποίο, βεβαίως, αποτελεί κληρονομιά των σχετικών – πρωτοποριακών, για την εποχή τους - αναπτύξεων του Καθηγητή Α. Γιώκαρη στο προγενέστερο εγχειρίδιο «*Διεθνές Δίκαιο Εναερίου Χώρου – Διαστήματος*» (Σάκκουλας, 1996).

Λόγω δε του τρόπου διάρθρωσης της ύλης, αλλά και λόγω του σκοπού που αποβλέπει να εξυπηρετήσει (όπως άλλωστε τονίζεται και από τους ίδιους τους συγγραφείς στο Εισαγωγικό Σημείωμα της έκδοσης που συνυπογράφουν), η έκδοση μπορεί να θεωρηθεί και ως «*βασικό εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο*» για όσους σπουδάζουν ή ερευνούν το Δίκαιο σε αυτούς τους τομείς, ή για όσους *practitioners* το χρησιμοποιούν ή (καλούνται να) το λάβουν υπόψη προκειμένου να διεκπεραιώσουν επιτυχώς τα καθήκοντά τους, χειριζόμενοι οι ίδιοι, προσωπικά ή υπηρεσιακά, πτυχές των ζητημάτων αυτών, που άπτονται της δημόσιας (πολιτικής ή στρατιωτικής) διπλωματίας. Επίσης, καθόσον το βιβλίο καλύπτει και πολλές πτυχές της πολιτικής δραστηριότητας αναφορικά με την εμπορική αξιοποίηση του εναερίου Χώρου (εθνικού και διεθνούς) ή του Διαστήματος, τη χρήση τους από ιδιώτες, εταιρίες ή προσωπικό αυτών, που αξιοποιεί σε πλαίσιο εμπορικών εφαρμογών τα δύο εξεταζόμενα γνωστικά πεδία δράσης, καθιστά το περιεχόμενο του ιδιαίτερα χρήσιμο και τέτοιο αναγνωστικό κοινό.

Το περιεχόμενο της ύλης της παρουσιαζόμενης Έκδοσης συμπληρώνει και τεκμηριώνει αναλυτικός ελληνόγλωσσος και ξενόγλωσσος κατάλογος Βιβλιογραφίας, και άλλα συμπληρωματικά βοηθήματα για τον αναγνώστη, όπως Πίνακα διεθνών συμβάσεων και νομοθεσίας της ΕΕ, καθώς και ένα κοινό περιεκτικό αλφαβητικό Ευρετήριο.

Σε ό,τι αφορά τους συγγραφείς, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η άρτια θεωρητική του νομική κατάρτιση, αλλά και η άμεση ή έμμεση, συχνά και βιωματική, μακροχρόνια συμμετοχή και των δύο συγγραφέων σε κρίσιμους θεσμούς και όργανα της εθνικής και διεθνούς δικαιοταξίας ή διπλωματίας, όπου διαμορφώνονται πρωτογενώς ή δευτερογενώς οι συναφείς κανόνες, κανονισμοί και το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο της διεθνούς πρακτικής, αλλά και σε *ad hoc* περιπτώσεις διαπραγματεύσεων της ελληνικής διπλωματίας, παρέχει τη δυνατότητα άμεσης και εις βάθος επίγνωσης όχι μόνον των εξελίξεων που επισυμβαίνουν και συμβάλλουν στην εξέλιξη των συνιστωσών των δύο αυτών σημαντικότερων κλάδων του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, αλλά και των ιδιαίτερων διακυμάνσεων στις ισορροπίες και δυναμικές που αφορούν τη δυναμική διαμόρφωση του διεθνούς διεθνοδικαϊκού κλίματος στο διεθνές πεδίο. Εξελίξεις, οι οποίες συμβάλλουν στην τελική κατάληξη των νεότευκτων κανόνων, ή κανονισμών, ή των λοιπών πτυχών του διεθνούς κανονιστικού πλαισίου στο πεδίο του Αέρα και του Διαστήματος.

Η ιδιαίτερα δε σημαντική εμπειρία τους, τόσο στο πεδίο της διεθνούς πρακτικής, όσο και της ακαδημαϊκής διαδικασίας, μαζί με την ευρύτατη (διεθνή και μη) επιστημονική τους αναγνώριση σε ό,τι αφορά το γνωστικό πεδίο του Διεθνούς Δικαίου, ειδικά στα εξεταζόμενα αντικείμενα του Αέρα και του Διασπήματος, καθίσταται εγγύηση για την αδιαμφισβήτητη ποιότητα και ευρύτερη ακαδημαϊκή υπεραξία του εν λόγω πονήματος για τον αναγνώστη ή μελετητή του. Είτε εξειδικευμένο, είτε όχι. Γενικώς, το πόνημα των Γιόκαρη - Κυριακόπουλου είναι μια ακαδημαϊκή έκδοση που συνιστά σημείο αναφοράς, και μάλιστα κορυφαίο, στο γνωστικό πεδίο που καλύπτει και ως τέτοιο -χωρίς αμφιβολία- θα έχει την αρμόζουσα αξιοσημείωτη θέση της στην ιστορία της ελληνικής επιστημονικής βιβλιογραφίας στο πεδίο του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου.

Το βιβλίο έχει εκδοθεί από τον εκδοτικό οίκο της Νομικής Βιβλιοθήκης εκτυπωμένο σε εύκαμπτη βιβλιοδεσία έκτασης 408 σελίδων, σε διάσταση 17x24 εκατοστά, ενώ είναι καταχωρημένο με κωδικό ISBN 978-960-622-840-7.

του Γιώργου Κουμουτσάκου

Μικρασιατική Εκστρατεία - ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΣ, Από τη συλλογή φωτογραφιών του Γιώργου Κουμουτσάκου, Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα, 2022.

Στις φωτογραφίες αυτής της έκδοσης αποτυπώνεται μόνον ένα θραύσμα από τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα που έναν αιώνα πριν σημάδεψαν βαθιά τον σύγχρονο ελληνισμό. Η ξεχωριστή αυτή «κληρονομιά» παραδόθηκε από τον παππού μου Γεώργιο Κουμουτσάκο, που πολέμησε ως αξιωματικός του 44ου Συντάγματος Πεζικού στη μικρασιατική εκστρατεία, στον πατέρα μου Σπύρο Κουμουτσάκο και από εκείνον σε μένα.

{...} Η επέτειος των εκατό χρόνων από τη Μικρασιατική Καταστροφή ήταν η στιγμή να πάρουν ξανά

ζωή και φωνή οι 86 αυτές φωτογραφίες. Δεν άντεχαν άλλο την ακινησία και τη σιωπή ενός αρχειοθετημένου φωτογραφικού άλμπουμ που μεταφερόταν από γενιά σε γενιά, από σπίτι σε σπίτι και από βιβλιοθήκη σε βιβλιοθήκη. Ήρθε η στιγμή να πουν την ιστορία τους, που είναι η ιστορία της γενιάς του εθνικού διχασμού, του ενθουσιασμού και της τραγωδίας, της προσφυγιάς και της αναδημιουργίας. Έναν αιώνα μετά, ήρθε η στιγμή οι φωτογραφίες αυτές να δηλώσουν ότι ο διχασμός είναι μήτρα εθνικών δεινών. Σε δύσκολους και πάλι καιρούς, οφείλουμε να τις ακούσουμε με τη δέουσα προσοχή.

Επιλογή Βιβλιογραφίας & Αρθρογραφίας

Βιβλιογραφία

- Ανδρουλάκης Β., Κουβαράς Η. & Τσούκα Χ., *Δίκαιο Ιθαγένειας. Συμπλήρωμα μέχρι και το ν. 4873/2021*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Αδαμίδης Π., *Το δίκαιο του πολέμου*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Μαγκλιβέρας, Κ., *Εισαγωγή στο Δίκαιο, την Πρακτική και την Ιστορία των Διεθνών Οργανισμών*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Καραγιάννης Β., *Η δεσμευτικότητα του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Καραμπαρμπούνης Χ., *Δίαιλοι Διπλωματίας. Λέσχη, Φόρα, Δίκτυα*, Παπαζήσης, 2022.
- Καρατζιάς Β., Ζαλίδης Β. & Λιούτας Α., *Εγχειρίδιο Δικαίου Ενόπλων Συγκρούσεων*, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2022.
- Κουκουδάκης Γ., *Η Ύδρα του 1821. Ανταρτοπόλεμος στη θάλασσα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2021.
- Κυπριανού Μ., *Η ρύθμιση της πορνείας στην Κύπρο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Λασκαράτος Κ., *Πολιτισμός και εξωστρέφεια. Ο ρόλος των μουσείων και άλλων πολιτισμικών φορέων στην πολιτιστική διπλωματία και τη διεθνή αλληλοκατανόηση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2021.
- Νάσκου-Περράκη Π. & Ζάικος Ν., *Διπλωματικό και Προξενικό Δίκαιο*, 2^η έκδοση, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2022.
- Μαραγκουδάκης Μ. & Χατζηπαντελής Θ., *Η ελληνική κρίση και οι πολιτισμικές της καταβολές. Μια σπουδή στα πολιτισμικά πρότυπα και την πολιτική κουλτούρα της σύγχρονης Ελλάδας*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2021.
- Ορφανός Σ., *Βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Πανούσης Γ., *Οροθέσιον ή Υπερόριον;*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2022.
- Παπαδόπουλος Σ., *Το έγκλημα της γενοκτονίας στο Διεθνές Δίκαιο και η περίπτωση των Ελλήνων του Πόντου*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Παπαφλωράτος Ι., *Το νομικό καθεστώς των νήσων του Αιγαίου*, 2^η έκδοση, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2022.
- Παυλόπουλος Π., *Ανάλεκτα για την Εθνεγερσία του 1821*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2021.
- Πλιάκος Α., *Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ενέργειας. Πολιτική, ρύθμιση και ανταγωνισμός στις ενεργειακές αγορές*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.

- Στάγκος Π. & Τολιόπουλος Ν. (επιμ.), *Τα δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρία, σε νομική και κοινωνική συζήτηση*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Τζέλλης Δ. & Μυλώση Μ., *Εκτίμηση αντίκτυπου στην προστασία προσωπικών δεδομένων*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Bennett B., Freckelton AO QC I. & Wolf G., *COVID-19, Law, and Regulation. Rights, Freedoms, and Obligations in a Pandemic*, Oxford University Press, 2022 (estimated).
- Bobić A., *The Jurisprudence of Constitutional Conflict in the European Union*, Oxford University Press, 2022.
- Bogdanova I., *Unilateral Sanctions in International Law and the Enforcement of Human Rights. The Impact of the Principle of Common Concern of Humankind*, Brill|Nijhoff, 2022.
- Coco A., *The Defence of Mistake of Law in International Criminal Law. A Study on Ignorance and Blame*, Oxford University Press, 2022.
- Collins P.T. & Arcala Hall R., *Military Operation and Engagement in the Domestic Jurisdiction. Comparative Call-out Laws*, Brill|Nijhoff, 2022.
- Conley B., de Waal A., Murdoch C. & Jordash QC W. (eds), *Accountability for Mass Starvation. Testing the Limits of the Law*, Oxford University Press, 2022.
- Custers B. & Fosch-Villaronga E. (eds), *Law and Artificial Intelligence - Regulating AI and Applying AI in Legal Practice*, T.M.C. Asser Press, 2022.
- deGuzman M., *Shocking the Conscience of Humanity. Gravity and the Legitimacy of International Criminal Law*, Oxford University Press, 2022.
- Erueti A., *The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. A New Interpretative Approach*, Oxford University Press, 2022.
- Fahey E. & Mancini I. (eds), *Understanding the EU as a Good Global Actor. Ambitions, Values and Metrics*, Edward Elgar Publishing, 2022.
- Gallant K., *International Criminal Jurisdiction. Whose Law Must We Obey?*, Oxford University Press, 2022.
- Hennebel L. & Tigroudja H., *The American Convention on Human Rights. A Commentary*, Oxford University Press, 2022.
- Kobylarz N. & Grant E. (eds), *Human Rights and the Planet. The Future of Environmental Human Rights in the European Court of Human Rights*, Edward Elgar Publishing, 2022.
- Kouroupis K. & Serotila I., *Privacy and Security in Light of the European Digital Agenda*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.
- Lalani S. & Shapiro S.G., *The Impact of Covid on International Disputes*, Brill|Nijhoff, 2022.
- Ní Ghráinne B., *Internally Displaced Persons and International Refugee Law*, Oxford University Press, 2022.
- Parlov I., *Coastal State Jurisdiction over Ships in Need of Assistance, Maritime Casualties and Shipwrecks*, Brill|Nijhoff, 2022.
- Pauwelyn J., Maggetti M., Büthe T. & Berman A. (eds), *Rethinking Participation in Global Governance. Voice and Influence after Stakeholder Reforms in Global Finance and Health*, Oxford University Press, 2022.
- Pedro R., *De Minimis Aid under EU Law*, T.M.C. Asser Press, 2022.
- Perkowski M., Zoń W. & Saganek P., *The Disputed Białowie a Forest. Legal Remedies for the Protection of Cross-border Properties*, Brill|Nijhoff, 2022.
- Phillips Williams Z., *The Political Economy of Investment Arbitration*, Oxford University Press, 2022.

- Reins L. & Verschuuren J. (eds), *Research Handbook on Climate Change Mitigation Law, 2nd edition*, Edward Elgar Publishing, 2022.
- Siatitsa I., *Serious Violations of Human Rights. On the Emergence of a New Special Regime*, Oxford University Press, 2022.

Αρθρογραφία

- Δρόσος Γ., «Η Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία στις συνταγματικές μας τάξεις», *e-Πολιτεία, Ηλεκτρονικό Περιοδικό Δημοσίου Δικαίου, Τεύχος 3*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2022, σελ. 332-339.
- Παπανικολάου Α., «Η πρόσβαση στην κατοικία ως διαρκές κοινωνικό αιτούμενο και όψη του σύγχρονου κράτους δικαίου», *e-Πολιτεία, Ηλεκτρονικό Περιοδικό Δημοσίου Δικαίου, Τεύχος 3*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2022, σελ. 360-384.
- Σαρμάς Ι. «Όρια και περιθώρια στην εξουσία του δικαστή να απονέμει δικαιοσύνη», *e-Πολιτεία, Ηλεκτρονικό Περιοδικό Δημοσίου Δικαίου, Τεύχος 3*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2022, σελ. 326-333.
- Σιαχάμη Μ.Σ., «Το φαινόμενο SLAPP: Στρατηγικές αγωγές κατά της συμμετοχής του κοινού και προστασία του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης», *e-Πολιτεία, Ηλεκτρονικό Περιοδικό Δημοσίου Δικαίου, Τεύχος 3*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2022, σελ. 401-411.
- Τασόπουλος Γ., «Ο κούφιος πυρήνας του δικαιώματος για το απόρρητο της επικοινωνίας και η εθνική ασφάλεια», *e-Πολιτεία, Ηλεκτρονικό Περιοδικό Δημοσίου Δικαίου, Τεύχος 3*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2022, σελ. 340-359.
- Χριστοφορίδου Σ., «Η αξιοπρεπής διαβίωση στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον και οι νέες προκλήσεις», *e-Πολιτεία, Ηλεκτρονικό Περιοδικό Δημοσίου Δικαίου, Τεύχος 3*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2022, σελ. 385-400.
- Ayoub L., “Judicial Activism in the Evolution of a Judicial Function for the International Courts: The Role of Compétence de la Compétence”, *Netherlands International Law Review, Volume 69, Issue 1*, May 2022, pp. 29-55.
- Berry S. & Taban I., “The EU Migration Pact and Action Plan on Integration and Inclusion A Progressive Step or Half Measure”, *European Yearbook of Minority Issues, Volume 19*, 2020.
- Birkett D., “Another Hole in the Wall? Evaluating the Legality of Egypt’s 2017 Airstrikes Against Non-State Targets in Libya Under the Jus ad Bellum”, *Netherlands International Law Review, Volume 69, Issue 1*, May 2022, pp. 83-111.
- Buga I., “The Impact of Subsequent Customary International Law on Treaties: Pushing the Boundaries of Interpretation?”, *Netherlands International Law Review, Volume 69, Issue 2*, September 2022, pp. 241-270.
- Carlà A. & Djolai M., “Securitization of Minorities under Covid-19 Discourses, Practices, and Historical Antecedents”, *European Yearbook of Minority Issues, Volume 19*, 2020.
- Crepaz K., “Minorities and Health During the Covid-19 Pandemic Health Inequalities and Discrimination”, *European Yearbook of Minority Issues, Volume 19*, 2020.
- Evans C., “The Contours and Limits of Environmental Remediation Under the

Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 1, May 2022, pp. 115-152.

- Grau-Creus M., Garcia-Muniesa J. & Errasti G., “Self-Rule and Covid-19 Times On How the Pandemic Unveiled Rigidities and Elasticities of the Self-Government Institutional Framework”, *European Yearbook of Minority Issues*, Volume 19, 2020.
- Kassoti E., “Interpretation of Unilateral Acts in International Law”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 2, September 2022, pp. 295-326.
- Lekkas S.I. & Merkouris P., “Interpretation of International Law: Rules, Content, and Evolution”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 2, September 2022, pp. 183-189.
- Lekkas S.I., “The Uses of the Outputs of the International Law Commission in International Adjudication: Subsidiary Means or Artefacts of Rules?”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 2, September 2022, pp.327-359.
- Peat D., “Disciplining Rules? Compliance, the Rules of Interpretation, and the Evaluative Dimension of Articles 31 and 32 of the VCLT”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 2, September 2022, pp. 221-239.
- Rose C., “Enforcing the ‘Community Interest’ in Combating Transnational Crimes: The Potential for Public Interest Litigation”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 1, May 2022, pp. 57-82.
- Schmalenbach K., “Acts of International Organizations as Extraneous Material for Treaty Interpretation”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 2, September 2022, pp. 271-293.
- Weston Janis M., “Britain and European Human Rights Law: An Author’s Apology”, *Netherlands International Law Review*, Volume 69, Issue 1, May 2022, pp. 153-170.

VII. Νέα από την Επιστημονική Κίνηση Συνέδρια /εκδηλώσεις

HUMAN RIGHTS ESSAY AWARD

[American University](#)

[Washington College of Law](#)

TOPIC 2023: EQUALITY AND HUMAN RIGHTS: CONFRONTING RACIAL DISCRIMINATION

The Human Rights Essay Award is an annual competition sponsored by the Academy that seeks to stimulate the production of scholarly work in international human rights law.

Winning essays -in English and in Spanish- will be published in The American University International Law Review (AUILR). The AUILR is an important journal with relevant academic material, which receives approximately 1,500 submissions annually and publishes a wide range of legal scholarship from professors, judges, practicing lawyers, and renowned legal thinkers.

Participants:

- This Awards is open to all lawyers around the world regardless of their nationality!
- ONLY participants with a law degree Juris Doctor, (J.D.), Bachelor of Laws (LL.B.) or equivalent by the submission due date are eligible to enter the competition.
- Shall have a demonstrated experience or interest in international human rights law.
- Have the flexibility to choose any subject related to the Topic 2023: "Equality and Human Rights: Confronting Racial Discrimination".
- Shall remember the essay must be an academic article with proper citations.

Important dates:

- Deadline for submissions: January 31, 2023, 11:59 PM EST (Washington DC time).
- Winners Announcement: March 31st, 2023. (Website)

*Read the Official Regulations of the Award [here](#).

For more information, please contact us at humanrightsessay@wcl.american.edu.

Ελληνική Εταιρεία
Διεθνούς Δικαίου
& Διεθνών Σχέσεων

Ρόδος - Καστελλόριζο
11-13 Σεπτεμβρίου 2022

Υπό την Αιγίδα της Α.Ε. της Προέδρου της Δημοκρατίας
Κατερίνας Σακελλαροπούλου

«40 χρόνια από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, Montego Bay 1982»

Ζητήματα, Εφαρμογές, Προκλήσεις

4^ο Συμπόσιο

Διεθνούς Δικαίου
και Διεθνούς Πολιτικής
για το Αιγαίο και την
Ανατολική Μεσόγειο

Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου

Rencontres de Droit International de Nauplie
Nafplion International Law Conference

XVII Περίοδος

23-25 Σεπτεμβρίου 2022

Βουλευτικό - Fougaro Art Centre

- Forum Νέων Ερευνητών
- 40 years of UNCLOS: Old and new challenges
- Εγκλήματα Πολέμου, Ασυλίες, Επανορθώσεις
  - 1922: Μικρασιατική Καταστροφή
- Ουκρανία: Μια Περιφερειακή Σύγκρουση με Οικουμενικές Διαστάσεις και Επιπτώσεις
- Ο Κόσμος/Ευρώπη Μετά: Ανιχνεύοντας Αβεβαιότητες...
  - Ο Γιώργος Σεφέρης στην Αρχαία Ασίνη
- Απονομή Αριστείων «Ιωάννης Καποδίστριας» και Βραβείων «Αναστάσιος Πολυζωίδης - Γεώργιος Τερτσέτης»

Συμπράττει
Η Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων

Με τη συνεργασία και υποστήριξη

ΔΗΜΟΣ ΝΑΥΠΛΙΕΩΝ

University Research Priority Program
Equality of Opportunity
Faculty of Law

Call for Engaged Listeners (in person and online)

Conference: Contested Equality International and Comparative Legal Perspectives

20-21 October 2022

The University Research Priority Program (URPP) Equality of Opportunity at the Faculty of Law of the University of Zurich is pleased to announce the international conference “Contested Equality: International and Comparative Legal Perspectives”.

The conference will take place at the University of Zurich, Switzerland, from 20 October 2022 (9 a.m.) to 21 October 2022 (5 p.m.). On Wednesday evening, 19 October 2022, there will be a *public keynote speech* on the overall topic of the conference.

Equality and non-discrimination are central features of the contemporary national and international architecture of legal systems and a core element in various areas of law. Constitutional orders and international law require equal treatment of human beings as a standard that must apply throughout the legal system, both in legislation and in the application of the law by public authorities and—at least to some extent—to actions by private actors. At the same time, the concept of legal equality faces profound challenges in theory and practice and is deeply contested in legal scholarship. While inequalities in wealth and opportunity are steadily increasing, exacerbating the gap between rich and poor within and across countries, the question of “equality of what – wealth, opportunity, resources, capabilities, or something else?” is still debated.

Against this backdrop, the aim of the conference is to bring together academics and practitioners aimed at jointly identifying and discussing possible questions and solutions to the current issues on equality and non-discrimination. The conference will host more than 35 experts from all over the world speaking in 9 panels on various current topics. For the conference programme see the *conference homepage*: <https://www.urpp-equality.uzh.ch/en/research/Public-Policy/Research-Project-Equality-as-a-Normative-Concept.html>

If you wish to participate in the audience or online and contribute to the discussion of the presented papers, please register with the links below. Additionally, online participants can join the platform “wonder.me” to discuss the topics of the conference. Access to the platform “wonder.me” will be available on the conference homepage.

Participation is free of charge. Please note that travel and accommodation expenses cannot be covered by the organizers. Participants attending the conference in person must secure their own accommodation and are advised to do this early.

1

Registration

Participation in person

Please register using the following link: <https://forms.gle/HqGeKjVaVbwCw16Q6>

The deadline for registration is **30 September 2022**.

The number of places for participation in person is limited to 60, we therefore ask you to register early.

There is no registration needed for the participation in person at the public keynote speech on 19 October 2022.

Online participation

Please register for the keynote speech as well as the conference using the following link (Zoom-Webinar):

https://uzh.zoom.us/webinar/register/WN_P9KF678TPiWHi_akoyQjA

The deadline for online registration is **18 October 2022**.

Organization

URPP, Equality of Opportunity, Faculty of Law, University of Zurich, Switzerland

Dr Elif Askin, Senior Researcher and Lecturer, Faculty of Law, University of Zurich
Marisa Beier, PhD Candidate, Faculty of Law, University of Zurich
Hanna Stoll, PhD Candidate, Faculty of Law, University of Zurich

Contact: equalitylaw@rwi.uzh.ch

Follow us on Twitter: [@URPP_Equality](https://twitter.com/URPP_Equality)

2

International Law Weekend 2022 The Next 100 Years of International Law

EMERGING VOICES PANEL - CALL FOR PROPOSALS DEADLINE: AUGUST 28, 2022

Introduction

On the occasion of ABILA's centennial anniversary, [International Law Weekend 2022](#) (ILW 2022) invites reflection on the past and future of international law. Which foundations from the last century of international law should remain in the next century, and which should be reimagined? Today, the international legal order faces extraordinary challenges—threats to the peace, persistent economic and social inequalities, environmental and global health risks, and populist isolationism. Yet there are also many ways that international law has succeeded over the past century in resolving differences, keeping the peace, protecting human rights, and facilitating human flourishing. Present circumstances offer the opportunity to reevaluate the core features of international law. ABILA's centennial ILW will explore the areas of international law that offer robust solutions, and those that require reinvention.

Emerging Voices Submissions

The ILW Organizing Committee invites the submission of abstracts relating to "The Next 100 Years of International Law." We will select several abstracts for presentation at ILW 2022 as part of a panel of new and emerging professionals. The abstracts may be based upon ongoing work. While all submissions are welcome, preference will be given to papers not already published. Eligibility is restricted to applicants working in the field of international law for five years or less. Preference is given to applicants who are ABILA members. (To join ABILA, please visit: <https://www.ila-americanbranch.org/membership/>). Virtual participation may be possible under certain circumstances. Please indicate in your cover letter if you would require virtual participation.

Applicants must submit the following in a single PDF document:

- (1) a 500 word abstract of their paper;
- (2) a cover letter describing their professional development and a statement explaining how their submission fits with the conference theme; and
- (3) a curriculum vitae.

The submission deadline is August 28, 2022. Submissions should be sent to ilw@ila-americanbranch.org with the subject line "Emerging Voices - ILW 2022."

Questions may also be submitted to: ilw@ila-americanbranch.org.

Submissions will be competitively selected in a peer review process. Applicants will be notified by September 9, 2022.

ILW 2022 is scheduled for October 20-22, 2022 and will be held in New York City. Accepted applicants will be invited to present their papers at the Emerging Voices panel, which will be chaired by a senior scholar or practitioner. Accepted applicants are encouraged to attend other panels, plenary sessions, and to take part in the Members Meeting and networking events.

Doctoral Forum on Legal Theory

Doctoral Forum on Legal Theory

About

Call for Papers

Format of the Forum

Contact Us

Law, Text and Contrapuntal Reading

Thursday 24 and Friday 25 November 2022

A contrapuntal reading of laws and texts aims to make visible the positionality of the authors, as well as the omitted actors and untold narratives. It goes beyond reading what is explicit in the text. We borrow the idea of contrapuntal reading from [Edward Said](#), who views it as an invitation to a 'different kind of reading and interpretation' that includes the 'forcibly excluded', 'overlooked' or 'played down' episodes, traversing the distance between the 'dominating discourse' and such episodes. A contrapuntal reading provides a window into the world that laws might overlook, forget or meet with indifference. Contrapuntal reading can also pay attention to the '[hidden transcript](#)' that represents subversive discourse. Against this backdrop, we invite participants to the DFLT-15 to share their readings of laws and texts that form part of their research.

Image taken outside Union House, University of Melbourne, 2022

We construe the theme of the Forum broadly. We welcome contributions from different disciplines

and fields to explore their engagement with law. The idea of the DFLT-15 is to bring together doctoral and early career scholars and build a community of peers. We envision the Forum to include a series of presentations and panel discussions in a supportive and collegial environment.

We invite submissions on varied issues, including (but not limited to):

- Law-making:
How does the absence of certain entities from the law-making process exclude their perspectives from influencing the laws?
- Methodology:
How can different legal methodologies be employed for a contrapuntal reading of laws and texts?
- Third world:
How is the third world, particularly its marginalised and oppressed groups, represented in the laws and texts?

Copyright <https://www.unimelb.edu.au/>

HABLEMOS DE DERECHO INTERNACIONAL (HDI) THE INTERNATIONAL LEGAL PODCAST (SPANISH)

[Hablemos de Derecho Internacional \(HDI\) - The International Legal Podcast \(Spanish\)](#) recently added the following episodes in Spanish: [#84: Prof. Ana Gemma López Martín - Creación de Estados, Secesión y Reconocimiento](#); [#85: Prof. Juan Tovar Ruiz - La Política Internacional de las Grandes Potencias](#); [#86: Mtro. Adalberto Méndez López - La Pederastia Clerical: Instituciones Religiosas y los Estados](#); [#87: Juan Auz - Crisis Climática, Justicia Climática y Derechos Humanos](#); and, [#88: Ezequiel Heffes - Detenciones por Grupos Armados No-Estatales](#). The podcast is available on the main platforms: [Spotify](#), [Apple Podcasts](#), [Google Podcasts](#), or through other podcast applications by searching “Hablemos de Derecho Internacional”. Updated information about the guests and episodes can be found on the [website](#), or on HDI’s social media accounts: [LinkedIn](#), [Twitter](#), [Instagram](#), [Facebook](#), and [Youtube](#).

Πηγή: EJILTalk

Αποχαιρετισμός

Μαριέττα Γιαννάκου - Έλσα Παπαδημητρίου: Αποχαιρετούμε δύο Κυρίες της Πολιτικής

Αποχαιρετούμε με άφατη θλίψη δύο σημαντικές κυρίες της ευρωπαϊκής πολιτικής.

Η Έλσα Παπαδημητρίου ξεχωριστή ναυπλιώτισσα πολιτικός με ευρωπαϊκή ταυτότητα και προφίλ διακρίθηκε κυρίως στη διεθνή κοινοβουλευτική δράση της χώρας μας και τη συμμετοχή της σε διεθνή κοινοβουλευτικά όργανα. Υποστήριξε διαχρονικά και με ενθουσιασμό τις διεθνολογικές επιστημονικές δραστηριότητες μας στ' Ανάπλι και στο Βουλευτικό ένω είχε λάβει μέρος στις συζητήσεις μας μεταφέροντας την ευρωπαϊκή/διεθνή εμπειρία της ήδη από την τρίτη χρονιά (2007) του τότε Σεμιναρίου Διεθνούς Δικαίου.

Η Μαριέτα Γιαννάκου με μακρά κοινοβουλευτική θητεία στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, ίσως με την κορυφαία δράση στην Ε.Ε., ήδη από την δεκαετία του 90 και τις πρώτες εφαρμογές των πολιτικών της Συνθήκης του Μάαστριχτ, παρακολουθούσε με ενδιαφέρον τις Διεθνολογικές Συναντήσεις στο Ναύπλιο. Το 2021 της απονεμήθηκε το Αριστείο "Ιωάννης Καποδίστριας" για τις Επιστήμες τα Γράμματα και τις Τέχνες για το σύνολο του έργου της στην Ελλάδα και στην Ευρώπη καθώς και την προώθηση των ευρωπαϊκών αρχών και αξιών.

Σ.Π.

Από την τελετή απονομής Αριστείων «Ιωάννης Καποδίστριας για τις Επιστήμες τα Γράμματα και τις Τέχνες» και βραβείων Α. Πολυζωΐδης - Γ. Τερτσέτης για τη Δικαιοσύνη και το Δίκαιο, 16^{ες} Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου, 25 Σεπτεμβρίου 2021.

Από συζήτηση στο Βουλευτικό. Μαζί της οι Λένα Διβάνη, Κωστής Παπαϊωάννου, Σταύρος Λαμπρινίδης και Στέλιος Περράκης, 2 Μαΐου 2008.

Μαριέττα Γιαννάκου - Έλσα Παπαδημητρίου: Διπλή απώλεια για την ευρω-ατλαντική και ευρω-μεσογειακή κοινοβουλευτική διπλωματία

Στις 27 Φεβρουαρίου 2022, ανακοινώθηκε η εκδημία της Μαριέττας Γιαννάκου και μόλις λίγες μέρες αργότερα, στις 17 Μαρτίου 2022, η Έλσα Παπαδημητρίου άφησε την τελευταία της πνοή. Δυο γυναίκες -έχει σημασία η διάσταση του φύλου- που διετέλεσαν μέλη της Βουλή των Ελλήνων και υπηρέτησαν γενικότερα την Ελληνική Πολιτεία σε διάφορες θέσεις ευθύνης, ενώ άφησαν το αποτύπωμα τους στην κοινοβουλευτική διπλωματία του Ελληνικού Κοινοβουλίου και επέκεινα.

Η Μ. Γιαννάκου εξελέγη πέντε φορές βουλευτής στο Εθνικό Κοινοβούλιο, ενώ υπηρέτησε στα Υπουργεία Υγείας και Εθνικής Παιδείας. Στη διάρκεια της πολιτικής σταδιοδρομίας της εξελέγη τρεις φορές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (1984-1990, 1999-2000, 2009-2014), με αποφασιστική συμβολή στη χάραξη της πολιτικής της ΕΕ για την καταπολέμηση της μαστίγιας των ναρκωτικών, στη διεύρυνση της συμμετοχής των πολιτών στα ευρωπαϊκά δρώμενα, αλλά και στη διάδοση της ιδέας της αμυντικής αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ. Εκτός από την ελληνική και ευρωπαϊκή κοινοβουλευτική διπλωματία, προήγαγε και την ευρω-ατλαντική κοινοβουλευτική διπλωματία μέσα από το αξίωμα της Αντιπροέδρου της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ (Κ.Σ. ΝΑΤΟ) -που για πρώτη φορά ανέλαβε Έλληνας βουλευτής-, για το οποίο εξελέγη τον Νοέμβριο του 2020.

Η Ε. Παπαδημητρίου επί σχεδόν μια εικοσαετία υπήρξε ενεργό μέλος του Ελληνικού Κοινοβουλίου με πλούσια δράση, ιδίως στον τομέα των διπλωματικών σχέσεων. Ορίστηκε διαδοχικά επικεφαλής των ελληνικών αντιπροσωπειών στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΚΣ/ΣοΕ) και στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ πρωταγωνίστησε στην ίδρυση της Διακοινοβουλευτικής Πρωτοβουλίας Ελλάδας - Τουρκίας. Το κύρος που απέκτησε μέσα από την διακοινοβουλευτική της δράση αναγνωρίστηκε διεθνώς και εξελέγη Αντιπρόεδρος τόσο στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, όσο και την αντίστοιχη της ΔΕΕ. Ξεχωριστή όμως ήταν η δράση που ανέλαβε για την προαγωγή της κοινοβουλευτικής διπλωματίας στην περιοχή της Μεσογείου, ως μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας και στη συνέχεια Αντιπρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Μεσογείου (ΡΑΜ).

Η αναγνώριση του έργου τους από τους επικεφαλής του Ελληνικού Κοινοβουλίου και των Περιφερειακών Κοινοβουλευτικών Θεσμών, που υπηρέτησαν είναι χαρακτηριστική του κομβικού ρόλου που διαδραμάτισαν στην ευρωπαϊκή, ευρω-ατλαντική και ευρω-μεσογειακή σκηνή. Δεν είναι τυχαίο ότι στη διάρκεια της συνεδρίασης της Μόνιμης Επιτροπής της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης ΝΑΤΟ στην Αθήνα τον Απρίλιο 2022, ο Πρόεδρος της Κ.Σ. ΝΑΤΟ, ομοσπονδιακός Βουλευτής των ΗΠΑ Gerald Connolly τόνισε ότι: «Η Μ. Γιαννάκου ήταν

μία από τις πλέον έμπειρες πολιτικούς στην Ελλάδα και τύγχανε σεβασμού ... Υπήρξε μέλος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ τον Σεπτέμβριο του 2019, ως επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας και ως μέλος της πολιτικής επιτροπής για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, ενώ εξελέγη αντιπρόεδρος της Συνέλευσης τον Νοέμβριο του 2020».

Για τη δε Ε. Παπαδημητρίου ο Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, Τίμυ Κοχ, στη συλλυπητήρια επιστολή του προς τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων, υπογράμμισε ότι δεν υπήρξε μόνο «προσπληρωμένη υπέρμαχος της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και γυναίκα που μας ενέπνευσε όλους μας ... αποτέλεσε σπουδαίο μέλος της ΡΑΕ, ως επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας από το 2004 έως το 2007 και Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Περιβάλλοντος, Γεωργίας και Τοπικών και Περιφερειακών Υποθέσεων από το 2009 έως το 2012. Συνέταξε πληθώρα εκθέσεων και υπήρξε μέλος πολλών Επιτροπών. Στο πλαίσιο των σημαντικών αυτών καθηκόντων, στήριξε τις δημοκρατικές αρχές, τη συναδελφική συνεργασία και τον κοινοβουλευτισμό που την υποστηρίζει η Συνέλευσή μας και είμαστε ευγνώμονες γι' αυτό».

Με τη σειρά του, ο Γενικός Γραμματέας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης Μεσογείου (ΡΑΜ), Sergio Piazzì, αναφέρθηκε στην τιμή που είχε να γνωρίσει προσωπικά την Ελληνίδα πολιτικό, η οποία ως Αντιπρόεδρος της ΡΑΜ και επικεφαλής της Ελληνικής Αντιπροσωπείας, «πέτυχε μοναδικά αποτελέσματα, τα οποία μέχρι σήμερα επηρεάζουν το έργο της Συνέλευσης, μεταξύ των οποίων ο προσδιορισμός και η προστασία των περιβαλλοντικών προσφύγων. Προέβη σε καίριες πρωτοβουλίες για την ειρήνη (ΟΗΕ, Μεσανατολικό, Ιράκ, Τουρκία κ.ο.κ.) και αγωνίστηκε για την ισότητα, το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Δε θα ξεχάσω ποτέ το έργο της στη Συνέλευση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης και την Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Μεσογείου».

Η πολυδιάσταση διακοινοβουλευτική δράση των δυο γυναικών, η πίστη στις αξίες του κοινοβουλευτισμού και η εμπιστοσύνη που έδειξαν στους πολυμερείς κοινοβουλευτικούς θεσμούς της «Ευρώπης των 27», της «Μεγάλης Ευρώπης των 47», της ευρω-ατλαντικής και της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας δεν ανέδειξαν μόνο τις ίδιες ως προσωπικότητες διεθνούς εμβέλειας, αλλά αναβάθμισαν και το ρόλο της Ελλάδας στον αστερισμό της Κοινοβουλευτικής Διπλωματίας.

Ευάγγελος Παρράς

Συμβολές*

Ανεψιού Γιώργος

*Σμχος (Ι) ΠΑ,
Δρ. Διεθνούς Δικαίου,
Διδάσκων Σχολής Ικάρων και
Παντείου Πανεπιστημίου*

Αντωνόπουλος Κωνσταντίνος

Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Κρεμλής Γιώργος

*Σύμβουλος του Πρωθυπουργού
σε θέματα ενέργειας, κλίματος,
περιβάλλοντος και κυκλικής
οικονομίας, Διευθυντής ε.τ.
της Ευρωπαϊκής Επιτροπής*

Λεκάκης Κερκυραίος Αλέξης

*Υποψήφιος Διδάκτωρ Παντείου
Πανεπιστημίου*

Μαλλιός Αλέξανδρος

Πρέσβης επί τιμή, Συγγραφέας

Μέρκου Χριστίνα

*ΜΔΕ Διεθνούς Δικαίου &
Διπλωματικών Σπουδών
Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Μυγδάλης Κώστας

*Σύμβουλος της Διακοινοβουλευτικής
Συνέλευσης Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.)
Διδάκτωρ Αριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

Πανούσης Γιάννης

*Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ,
πρώην Υπουργός
πρώην Πρύτανης ΔΠΘ*

Παρράς Ευάγγελος

*ΜΔΕ Διεθνούς Δικαίου &
Διπλωματικών Σπουδών Πάντειο
Πανεπιστήμιο
Υποψήφιος Διδάκτωρ ΕΚΠΑ*

Παναγιώτα Παπαρούνα

*ΜΔΕ Ευρωπαϊκών και Διεθνών
Σπουδών Τμήμα ΠΕκΔΔ ΕΚΠΑ*

* Παράθεση με αλφαβητική σειρά

Παπαδόπουλος Βασίλειος

Πρέσβης, Γενικός Γραμματέας της Προεδρίας της Δημοκρατίας

Περράκης Στέλιος

Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, Κοσμήτορας Νομικής Σχολής Νεάπολις Πάφου.

Ομοτ. Καθηγητής και πρώην Αντιπρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου.

Πρώην Πρέσβης της Ελλάδας στο Συμβούλιο της Ευρώπης Πρόεδρος Ελληνικής Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων

Πισιμίσση Κέλλυ

Ασκούμενη Δικηγόρος, ΜΔΕ Διεθνές Δίκαιο & Διπλωματικές Σπουδές Πάντειο Πανεπιστήμιο Υποψήφια Διδάκτωρ ΕΚΠΑ

Stavros Stephanos

Human Rights Lawyer, Strasbourg

Χρυσόγονος Κώστας

Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ, πρώην Ευρωβουλευτής

Τετράδια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής*

* Πατήστε επάνω στο εικονίδιο για να μεταφερθείτε στο αντίστοιχο τεύχος

ISSN27329690

04

9 772732 969009